SCRIERI * Traduceri * 11
de Pr. Prof. DUMITRU STĂNILOAE



FILOCALIA

SFINTELOR NEVOINȚE ALE DESĂVÂRȘIRII

2

Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă



FILOCALIA

Volumul 2

Întru pomenirea părinţilor mei, **Irimie şi Reveca.**

FILOCALIA

sau culegere din scrierile Sfinților Părinți care arată cum se poate omul curăți, lumina și desăvârși

Volumul 2

Traducere din grecește, introducere și note de
Preotul Profesor Dr. DUMITRU STĂNILOAE

TIPĂRIT CU BINECUVÂNTAREA
PREAFERICITULUI PĂRINTE

DANIEL

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE



EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ȘI DE MISIUNE ORTODOXĂ
BUCUREȘTI - 2008

EDITURA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE ORTODOXĂ

ISBN 978-973-616-115-5

CUVÂNT ÎNAINTE

Dintre autorii filocalici, Sfântului Maxim Mărturisitorul (580-662) i s-a dedicat în această colecţie a *Filocaliei* române cel mai larg spaţiu, scrierile sale ocupând două volume – 2 şi 3.

În această alegere trebuie să se discearnă mai mult decât o venerare deosebită a omului şi a operei şi slujirii sale, duse până la pătimirea martiriului pentru dreapta credinţă. Opţiunea aceasta este semnul încredinţării că Sfântul Maxim Mărturisitorul a avut un rol unic în tradiţia cugetării şi spiritualităţii creştine răsăritene. Prin scrierile sale ne-au fost transmise, într-o formulare lipsită de orice eroare sau ambiguitate, toate acumulările de mare preţ ale gândirii teologice şi ale experienţei ascetico-mistice bisericeşti de până la el. Acestea au fost asimilate într-o cuprinzătoare şi originală viziune cosmică asupra mântuirii omului, prin Hristos-Domnul, interpretată nu doar ca o simplă eliberare din legăturile păcatului şi ale morţii, ci şi ca îndumnezeire, ca suprema împlinire a firii omeneşti prin harul necreat.

Conştient de faptul că alterarea dreptei credinţe produce urmări grave şi în planul dreptei vieţuiri, periclitându-se astfel câştigarea mântuirii, Sfântul Maxim a apărat aproape singur ortodoxia dogmei hristologice calcedoniene, ameninţată în vremea sa de ereziile monoenergistă şi monotelită. Ambele devieri de la *învăţătura cea sănătoasă* (Tit 1, 9) erau concluziile fireşti ale monofizismului, erezie condamnată de Sinodul al IV-lea ecumenic (451). Ereziei care nega integritatea firii omeneşti a Mântuitorului Iisus Hristos, cu lucrarea ei proprie şi voinţa ei proprie, Sfântul Maxim i s-a opus cu toate mijloacele care îi stăteau atunci la îndemână, ca unul care înţelegea consecinţele distructive ale unei asemenea rătăciri asupra învăţăturii Bisericii despre mântuire. Neputând fi înfrânt, căci i se dăduse de Sus *gură şi înţelepciune căreia nu-i puteau sta împotrivă, nici să-i răs-*

pundă potrivnicii săi (cf. Luca 21, 15), el a fost redus la tăcere prin cruzimea mutilării. Sinodul al VI-lea ecumenic (680-681) îi va face însă dreptate, anatemizând erezia monotelită şi restabilind învăţătura cea dreaptă despre dumnezeirea şi omenitatea Mântuitorului nostru Iisus Hristos, Dumnezeu adevărat şi om desăvârşit.

Volumul al doilea din *Filocalia* română cuprinde scrieri ale Sfântului Maxim Mărturisitorul, traduse şi amplu adnotate de Părintele Profesor Dumitru Stăniloae, în care sunt expuse învăţături ascetice, dar şi învăţături dogmatice. Astfel, se vorbeşte aici despre patimile şi virtuţile celor trei puteri ale sufletului (*Capete despre dragoste*, III, 3), despre fiinţa divină şi lucrările dumnezeieşti necreate (*Capete gnostice*, I, 48); despre caracterul iraţional al patimilor (*Capete despre dragoste*, II, 16), despre raţiunile făpturilor (*Capete gnostice*, II, 10); despre lepădarea iubirii pătimaşe de sine (*Capete despre dragoste*, II, 8), dar şi despre îndumnezeire (*Capete gnostice*, I, 55). Nevoinţele despătimirii şi cunoaşterea se află, după Sfântul Maxim, într-o legătură indisolubilă. În *Cuvântul ascetic* făptuirea se cere îndrumată de cunoştinţă, iar în *Scurta tâlcuire a rugăciunii Tatăl nostru* cunoştinţa se cere confirmată prin făptuire, pentru că „prin porunci Domnul face nepătimaşi pe cei ce le îndeplinesc, iar prin dumnezeieştile dogme, le dăruieşte luminarea cunoştinţei" (*Capete despre dragoste*, I, 77).

Cu speranţa că această făgăduinţă a răsplătirii dumnezeieşti, al cărei vrednic învăţător este Sfântul Maxim, va îndemna pe cât mai mulţi creştini să deschidă cu interes şi evlavie volumul al doilea din *Filocalie*, binecuvântăm publicarea lui acum într-o ediţie îngrijită de Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă al Patriarhiei Române.

† D A N I E L

PATRIARHUL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE

La sărbătoarea Sfinţilor Apostoli Petru şi Pavel, 2008

Viața și scrierile Sfântului Maxim Mărturisitorul

Viața. Sfântul Maxim Mărturisitorul s-a născut la anul 580 în Constantinopol, dintr-o familie nobilă, și a avut parte de o educație aleasă. Pe la anul 610 împăratul Heraclie l-a chemat la curte, încredințându-i slujba de secretar imperial. Dar după trei sau patru ani a părăsit postul și a intrat în mănăstirea Chrysopolis (azi Skutari), de pe țărmul opus Constantinopolului. Mai târziu a călătorit mult. Pe la începutul anului 632 se găsea în Africa, împrietenit cu monahul Sofronie, viitorul patriarh al Ierusalimului. Acesta începuse lupta împotriva noii erezii monotelite ce-și făcea apariția la orizont.

Patriarhul Serghie al Constantinopolului îl sfătuise pe împăratul Heraclie să caute să-i câștige pe monofiziții de la granița răsăriteană a imperiului, pentru a se putea sprijini pe ei împotriva amenințării perșilor. Împăcarea trebuia să se facă pe baza unui compromis care, lăsând pe al doilea plan problema celor două firi în Hristos, obliga cele două partide să admită o singură lucrare în El. Dintre episcopii ortodocși a fost câștigat pentru această idee Cyrus din Phasis, care la 630 fusese ridicat pe scaunul de patriarh al Alexandriei. La 633 se și încheie pactul formal în acest sens între ortodocși și monofiziți.

Dar Sofronie a sesizat cel dintâi pericolul acestui compromis. El se prezintă patriarhului Cyrus și-l roagă

în genunchi să renunţe la publicarea pactului. Nereuşind, se duce la patriarhul Serghie din Constantinopol, de la care obţine ca măcar să nu se vorbească nici de o lucrare, nici de două în Iisus Hristos. Potrivit acestei învoieli, Serghie publică, la 634, o epistolă sinodală. Îndată după aceasta Sofronie ajunge patriarh la Ierusalim. Serghie se adresează papei Honoriu, cerându-i să consimtă cu epistola lui sinodală şi cu trecerea sub tăcere a chestiunii de este o lucrare sau două în Iisus Hristos. Papa se declară de acord cu Serghie, admiţând însă că în Iisus Hristos este o singură voinţă[1].

Îndată îşi publică însă şi Sofronie epistola sa sinodală (634), în care în fond face distincţie clară între cele două lucrări în Hristos, fără să spună apriat că sunt două. În următorii patru ani a domnit o relativă linişte. Frământările încep cu putere abia la 638, când împăratul Heraclie publică aşa-numita *Ecthesis*, prin care, poruncind de asemenea tăcere asupra chestiunii de este o lucrare sau două în Hristos, dispune ca toţi să mărturisească o singură voinţă în El.

În lupta pe care aderenţii dreptei credinţe o pornesc acum împotriva acestui decret împărătesc se angajează cu toată puterea şi Maxim. Ba, întrucât patriarhul Sofronie moare tocmai în anul în care apare *Ecthesis*, Maxim devine conducătorul acestei lupte. Între 642-645 el dezvoltă în Africa o activitate intensă pentru întărirea episcopilor de acolo împotriva ereziei. „El este sufletul mişcării care porneşte din Africa pentru păstrarea curată a credinţei"[2]. În iulie 645 poartă în

1. Dr. Heinrich Straubinger, *Die Christologie des Maximus Confessor*, Bonn, 1906, p. 7.

2. Straubinger, *op. cit.*, p. 8.

Cartagina o mare dispută cu Pyrrhus, fostul patriarh monotelit al Constantinopolului, în prezenţa a numeroşi episcopi. În acelaşi timp ia parte la mai multe sinoade în Africa, convocate la îndemnul lui pentru osândirea monotelismului. La sfârşitul anului 646 e în Roma, unde rămâne până la 649, determinând pe papa Martin să convoace sinodul din Lateran, prin care de asemenea se condamnă monotelismul.

La 648 împăratul Constans II (641-668) dăduse un nou decret *(typos)*, prin care oprea sub grea pedeapsă de-a se mai discuta dacă în Hristos există una ori două lucrări şi voinţe. Maxim şi papa Martin au fost primele victime ale acestei dispoziţii. La 653 Maxim este arestat şi adus la Constantinopol, unde, fiind condamnat, la anul 655 e exilat la Bizya, în Tracia. O nouă audiere încă în acelaşi an, la Bizya, are ca urmare trimiterea lui în Perberis. La 662 a fost adus din nou, cu Atanasie, apocrisiarul roman, şi cu un alt Atanasie, ucenic al său, la Constantinopol pentru o audiere. Întrucât nu voiau să tacă asupra chestiunii de este în Hristos una sau două lucrări şi voinţe, li se taie în faţa mulţimii limba din rădăcină şi mâna dreaptă, ca să nu mai poată comunica adevărul nici cu graiul, nici în scris. Astfel se adeveri din nou că fiecare părticică din dogmele Bisericii s-a impus prin sângele celor ce-au fost gata să-şi dea viaţa pentru mărturisirea ei, fiind o chestiune de viaţă, nu o simplă speculaţie teoretică. Cei trei au fost trimişi apoi într-un al treilea exil în ţara lazilor, pe coasta răsăriteană a Mării Negre, unde Maxim, rămas simplu monah până la sfârşitul vieţii, a trecut în acelaşi an, în ziua de 13 august, la Domnul

în urma chinurilor suferite, la vârsta venerabilă de 82 de ani[3].

Scrierile Sfântului Maxim şi ordinea lor. Ordinea cronologică a scrierilor Sfântului Maxim aproape că n-a format un obiect pentru cercetătorii vieţii lui până la Hans Urs von Balthasar, care a stabilit cu oarecare aproximaţie datele la care au fost alcătuite unele din ele, în studiul său: *Die „gnostischen Centurien" des Maximus Confessor* (Freiburg im Breisgau, Herder, 1941, p. 149-156).

1. Una dintre cele mai timpurii scrieri ale Sfântului Maxim este *Cuvântul ascetic*[4]. 2. Acesteia îi urmează

3. Pentru această scurtă notă biografică am folosit: V. Grumel, „Maxime de Chrysopolis ou Maxime le Confesseur", în *Dictionnaire de Théologie Catholique*, tome X, première partie, p. 448-459; Acelaşi, „Notes d'histoire et de chronologie sur la vie de saint Maxime le Confesseur", *Echos d'Orient*, 26 (1926), p. 24-32; R. Devreese, *La vie de St. Maxime le Confesseur et ses recensions*, Analecta Bollandiana, 1923, p. 5-49; Acelaşi, *Le texte grec de l'Hypomnesticon de Théodore Spoudée*, Analecta Bollandiana, 53 (1935), p. 49-80; Dr. Heinrich Straubinger, *Die Christologie des Maximus Confessor*, Bonn, 1906; Hans Urs von Balthasar, *Die Kosmische Liturgie*, Freiburg im Breisgau (Herder), 1941; P. Peitz, „Martin I und Maximus Confessor, Beiträge zur Geschichte des Monothelitenstreites in den Jahren 645-648", în *Historisches Jahrbuch*, 38 (1917) p. 213-236, 429-459; V. Grumel, „Recherches sur l'histoire du monothélitisme", în *Echos d'Orient*, 29 (1929), 31 ş. u.; R. Devreese, „La fin inedite d'une lettre de Saint Maxime: un baptême forcé des Juifs et des Samaritains à Chartage en 632", în *Revue des Sciences Religieuses*, 1937, p. 25-35. În special prin lucrările lui Grumel şi Devreese a fost depăşită lucrarea lui E. Montmasson, „Chronologie de la vie de Saint Maxime la Confesseur", *Echos d'Orient*, 13 (1910) p. 145-154. Am mai consultat O. Bardenhewer, *Geschichte der altkirchlichen Literatur*, Freiburg im Breisgau, vol. V, p. 28-36.

4. În Migne P. G. 90, 911-958, unde poartă titlul latinesc *Liber asceticus*. O dăm ca prima în acest volum.

imediat *Cele 400 de capete despre dragoste*, adresate amândouă aceluiaşi Elpidie[5]. Cea dintâi este o pledoarie scurtă şi simplă pentru nevoinţele ascetice, scrisă ca pentru nişte începători. Felul simplu în care e scrisă nici nu ne lasă să-l bănuim măcar pe adâncul gânditor şi sistematizator din scrierile de mai târziu. Iar *Capete despre dragoste* sunt, după cum mărturiseşte însuşi Sfântul Maxim în introducere, excerpte din scrierile Părinţilor anteriori, stilizate şi ordonate personal. De aceea P. Viller a greşit când l-a judecat pe Sfântul Maxim numai pe baza unor texte scoase din aceste „capete", declarându-l lipsit de originalitate[6]. Ele de fapt trădează o anumită dependenţă verbală de Evagrie Ponticul, dar nu după ele trebuie judecat Sfântul Maxim. De alt-

---

5. În Migne P. G. 90, 959-1073, cu titlul: *Capita de charitate*, şi în *Filocalia greacă*, vol. I (ed. a II-a, la p. 201-232). E a doua din acest volum. O traducere germană pentru *Liber asceticus* a dat Garbas (Breslau, 1925). Eu n-am avut-o la îndemână. De asemenea nu mi-a parvenit nici traducerea franceză: *Centuries sur la charité*, introd. et trad. de I. Pegon, Editions du Cerf, Paris, 1945, 175 p.

6. P. Viller, „Aux Sources de la spiritualité de S. Maxime", *Revue d'Ascétique et de Mystique* (1930), p. 136-184, 239-268, 331-336. La fel susţine I. Hausherr, S. J., în articolul „Ignorance infinie", din *Orientalia Christiana*, 1936, p. 357 ş. u., că Sfântul Maxim e cu totul tributar lui Evagrie, socotind ca şi acela (şi ca Origen) că mintea nu trebuie să iasă din sine ca să-L cunoască pe Dumnezeu, cum susţine Dionisie Areopagitul, după care Dumnezeu e mai presus de minte şi de legile de înţelegere, aflându-Se în tenebrele unui extaz supramintal, al unei necunoaşteri ce e în afară de orice cugetare. După Hausherr, la baza scrisului Sfântului Maxim ar sta pe toată linia imanentismul şi naturalismul mintal şi raţional al lui Evagrie. Din Dionisie nu are decât adaosuri verbale, neasimilate în fondul cugetării lui. Dar Hans Urs von Balthasar a evidenţiat în *Die Kosmische Liturgie* sinteza originală pe care a făcut-o Sfântul Maxim între Evagrie şi Areopagitul.

fel, chiar şi în acestea, dincolo de apropierile verbale, se revelează liniile unei concepţii de marcă personală[7].

Tot din acest timp datează, după Balthasar: 3. *Întrebări, nedumeriri şi răspunsuri*[8] şi 4. *Tâlcuirea psalmului 59*[9], întrucât nici în ele nu se observă nicio urmă din disputele hristologice.

5. Von Balthasar consideră *Cele 100 de capete gnostice*, editate de Epifanovici în *Materiale la viaţa şi operele lui Maxim Mărturisitorul* (Kiev, 1917, p. 33-36), după un manuscris din Moscova, chiar mai vechi decât scrierile pomenite, poate ca primă scriere a lui Maxim, întrucât n-ar trăda încă nicio influenţă a scrierilor areopagitice, ceea ce nu mai e cazul cu niciuna dintre celelalte scrieri ale Sfântului Maxim. În schimb ea ar trăda o influenţă evagriană mai mare decât celelalte.

Scrierile de până aici par să fi fost alcătuite înainte de 626, când fuge din mănăstirea sa (poate Chrysopolis), împreună cu ceilalţi monahi, din faţa năvălirii perşilor.

6. Între 626 şi 632 (când se află cu Sofronie în Africa) trebuie să fi fost scrise cele *patru epistole către Ioan*, episcop al Cyzicului[10], prin care îl roagă să adune la sine pe monahii împrăştiaţi din mănăstirea sa şi pe fostul egumen Gheorghie. Maxim e departe, peste mări, de Ioan.

7. Se poate ca, puţin înainte de aceste epistole, Sfântul Maxim în călătoriile sale să fi petrecut câtva timp la Ioan şi să-l fi citit şi discutat împreună pe Gri-

---

7. Aşa declară de pildă Hans Urs von Balthasar, *Die „gnostischen Centurien"*, p. 1, nota 3.

8. P. G. 90, 785-856, cu titlul latinesc prescurtat *Quaestiones et dubia*. E a patra scriere din acest volum.

9. P. G. 90, 855-872, cu titlul *Expositio in Psalmum LIX*.

10. *Ep. 28-31;* P. G. 91, 620-625.

gorie de Nazianz. În urma acestei lecturi comune, Maxim a plecat, iar Ioan l-a rugat din depărtare să-i tâlcuiască locurile obscure din Grigorie de Nazianz. Aşa s-a născut partea a doua din *Ambigua* (P. G. 91, 1061-1417), cea cu mult mai extinsă decât prima (P. G. 91, 1032-1061) şi care a fost scrisă înainte de prima, având un caracter exclusiv ascetico-mistic, spre deosebire de partea primă (ulterioară), care dezbate problema lucrărilor din Iisus Hristos. Partea a doua, mai veche, trebuie să dateze de pe la 630, la începutul petrecerii Sfântului Maxim în Africa, înainte de izbucnirea disputei monotelite.

Prima parte a acestei scrieri, cea de mai târziu, e adresată egumenului Toma, un prieten al lui Talasie. Din *Epistola 40*[11] se vede că acela îl rugase pe Maxim să alcătuiască această parte a scrierii, şi cererea lui fusese sprijinită şi de Talasie, ba poate fusese chiar însoţită de o scrisoare a lui Talasie. Această parte a scrierii se ocupă cu lucrările din Iisus Hristos. Se vede că ea datează de prin 634, după ce izbucnise disputa monotelită. Dar faptul că Maxim, deşi susţine că lucrarea aparţine în mod necesar firii, şi chiar defineşte firea, totuşi nu vorbeşte apriat de două lucrări în Hristos, ci doar de o „lucrare îndoită" (διττὴν ἐνέργειαν, 1056D), arată că a fost scrisă în timpul armistiţiului dintre 634-638. El spune aci că nu se poate vorbi simplu de o lucrare în Hristos (1057B), dar cele două lucrări se întrepătrund şi lucrează unitar (1052B), în sensul termenului areopagitic: lucrare teandrică (1057A).

E felul în care scriu şi Serghie, şi Sofronie în epistolele lor sinodale din 634, în urma acordului din acel an de-a nu vorbi nici de două lucrări, nici de una.

11. P. G. 91, 633C-636C.

Altfel va scrie Sfântul Maxim după 638, când *Ecthesis*-ul împăratului Heraclie îl provoacă la luptă pe față. Deci această parte din *Ambigua* trebuie să fi fost scrisă la scurt timp după 634, în niciun caz nu înainte de 638.

8. În timpul dintre alcătuirea părţii mai vechi (a doua) şi a celei mai noi din *Ambigua,* trebuie să fi scris Sfântul Maxim cealaltă mare operă a sa: *Răspunsuri către Talasie*[12], în care lămureşte în sens mistic-ascetic 65 de locuri grele, pe care i le trimisese prietenul său, egumenul Talasie. Această operă trimite, în Răspunsul 39 (P. G. 393B), la un loc din partea a doua din *Ambigua* (1389C-1392D). Deci e scrisă după aceasta. Pe de altă parte, încă nu cuprinde nicio aluzie la disputele monotelite, ceea ce arată că e mai veche decât partea întâi din *Ambigua.* Opera aceasta, care are acelaşi caracter fundamental ca şi partea a doua din *Ambigua,* a fost scrisă deci după 630 şi înainte de 633, probabil pe la 631-633.

9–10. *Mystagogia* sau explicarea Liturghiei (P. G. 91, 657-718)[13] şi *Scurtă tâlcuire la Tatăl nostru* (P. G. 90, 871-910) trebuie să dateze tot din anii 631-634, mişcându-se în acelaşi cerc de idei ca şi *Ambigua* şi *Răspunsuri către Talasie.*

11. *Cele două sute de capete despre cunoştinţa de Dumnezeu şi iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu,* sau, cum o intitulează alte manuscrise: *Capete gnostice*

---

12. *Quaestiones ad Thalassium,* P. G. 90, 243-786. Opera aceasta va ocupa volumul al treilea din *Filocalie.*

13. Tradusă de noi în *Revista Teologică,* Sibiu, 1944, nr. 4-5. O traducere în italiană o dă R. Cantarella, „San Massimo Confessore. La Mistagogia ed altri scritti", în *Testi Cristiani,* Florenţa, 1931. Iar o traducere franceză e publicată în *Irénikon,* 1935.

(P. G. 90, 1084-1176)[14], sunt considerate de Von Balthasar ca alcătuite după *Ambigua* şi *Quaestiones ad Thalassium,* totuşi nu mai târziu de 634. Ele dezvoltă anumite teme din cele două opere mari ale lui Maxim, dar ar trăda şi o influenţă mai mare a lui Origen, ceea ce ar arăta că au fost scrise în timpul şederii lui Maxim la Alexandria, când va fi citit din nou operele aceluia. Despre această operă Hans Urs von Balthasar zice că e „una dintre cele mai adânci şi mai importante din câte a produs teologia mistică a grecilor peste tot"[15].

12. A lui Maxim trebuie să fie şi scurta scriere *Ad Theopemptum Scholasticum* (P. G. 90, 1393-1400), căci două din cele trei locuri evanghelice explicate în ea sunt explicate şi în alte scrieri ale Sfântului Maxim („Celui ce te loveşte peste obrazul drept..." în *Întrebări, nedumeriri şi răspunsuri,* Întrebarea 24; P. G. 90, 804; „Nu Mă atinge" în *Cap. gnost.* II, 45; P. G. 90, 1145).

Celelalte opere în formă de sentinţe care circulă sub numele Sfântului Maxim nu sunt ale lui. Astfel, nu sunt ale lui *Loci communes* (P. G. 91, 721-1018)[16]. *Capita alia* (în număr de 243, în P. G. 90, 1401-1462) au fost dovedite de M. Th. Disdier ca având drept autor pe Elie Ecdicul, din secolul 11 sau 12[17]. *Cele 500 de*

---

14. Un studiu remarcabil al lor, împreună cu o traducere rezumativă a fiecărui cap, ne-a dat Hans Urs von Balthasar: *Die „gnostischen Centurien" des Maximus Confessor,* Fr. im Br., Herder, 1941. O ediţie critică a lor a promis, în 1928 (*Byzant. Zeitschrift,* 28 (1928) 67), F. Skutella. Noi o dăm în acest volum ca a treia.

15. „...dieses Werk zum Tiefsten und theologisch Bedeutsamsten gehört, was die spätere mystische Theologie der Griechen überhaupt hervorgebracht hat", *op. cit.,* p. 4.

16. A se vedea la Bardenhewer, *op. cit.,* p. 33.

17. M. Th. Disdier, „Elie Ecdicos et les ἕτερα κεφάλαια atribués à Saint Maxime le Confesseur et à Jean de Carpathos", în *Echos d'Orient,* 35 (1932), p. 17-43.

capete referitoare la teologie şi iconomie, virtute şi păcat (P. G. 90, 1177-1392) sunt în cea mai mare parte o compilaţie din operele Sfântului Maxim de prin secolul 11[18]. Nu-i aparţin lui Maxim nici cele cinci cărţi *De Trinitate* (P. G. 28, 1116-1285), tratatul *De anima* (P. G. 91, 1139-1176), o mare parte din scoliile la Dionisie Areopagitul şi *Capita practica,* editate de Epifanovici, *op. cit.,* p. 56-60[19].

13. O altă grupă de scrieri ale Sfântului Maxim o constituie tratatele dogmatic-polemice, unele împotriva monofizitismului, altele împotriva monotelismului. Ultimele au fost alcătuite în partea din urmă a vieţii Sfântului Maxim, după 640. O serie din acestea a fost editată de Combefis sub titlul *Opuscula theologica et polemica*

---

18. Aceasta a demonstrat-o întâi W. Soppa, *Die diversa capita unter den Schriften des heiligen Maximus Confessor in deutscher Bearbeitung und quellenkritischer Beleuchtung,* Dresda, 1922; Diss, iar mai târziu, independent de el, M. Th. Disdier, „Une oeuvre douteuse de St. Maxime le Confesseur", în *Echos d'Orient,* 34 (1941) p. 160-178. Această operă este o compilaţie din alte scrieri ale lui Maxim, având ca autor probabil pe Antonie Mellissa, din sec. 11. Cea mai mare parte din aceste capete sunt extrase, mai mult sau mai puţin literal, din *Quaestiones ad Thalassium* şi din scoliile ce o însoţesc, care nu par să fie ale lui Maxim. De pildă, de la *Cent. I,* cap 49, până la *Cent. V,* cap 61 inclusiv, din opera amintită; *Cent. I,* capetele 7-17 sunt compilate din *Centuria gnostică* de la Moscova, cap. 1-7; *Cent. I,* cap 15, din Marcu Ascetul (P. G. 65, 1064 C); *Cent. I,* 26-47 inclusiv, din *Ep. despre dragoste* (P. G. 91, 396-408) şi din alte epistole (din P. G. 91, col. 580, 613, 629, 637, 640, 641); *Cent. V,* 72, 70-100, din *Ambigua,* iar capetele 62-69, din Dionisie Areopagitul şi scoliile la Dionisie Areopagitul (P. G. 3 şi 4).

19. A se vedea la Hans Urs von Balthasar, *Die Kosmische Liturgie,* p. 47, iar despre scoliile la Dionisie Areopagitul, studiul aceluiaşi: „Das Scholienwerk des Johannes von Scythopolis", în *Scholastik,* XV, 1 (1940), p. 16-38.

(P. G. 91, 9-286). De mare importanţă este *Discuţia cu Pyrrhus* (P. G. 91, 286-354).

Colecţia de scrisori păstrate numără patruzeci şi cinci (P. G. 91, 363-650), dintre care multe au cuprins dogmatic sau ascetic-mistic.

Învăţătura Sfântului Maxim. „Viziunea lumii pe care ne-a lăsat-o Maxim Mărturisitorul în scrierile sale este, mai mult decât într-o privinţă, culmea şi bilanţul cugetării greceşti, atât a celei teologice şi mistice, cât şi a celei filosofice", spune Hans Urs von Balthasar[20]. Scrisul lui este o sinteză grandioasă şi personală a marilor curente filosofice ale antichităţii şi a principalelor idei patristice. Origen şi Evagrie, în ceea ce au ireproşabil, se întâlnesc cu Dionisie Areopagitul şi cu Grigorie de Nyssa şi Grigorie de Nazianz, elementele acceptabile din platonism cu cele din aristotelism, topite într-o largă viziune proprie, dominată de Logosul care a coborât prin întrupare până în cele mai de jos şi a străbătut prin înălţare, cu omenitatea Lui, dincolo de toate, cuprinzându-le pe toate, ca pe toţi cei ce vor să-i mântuiască, îndumnezeindu-i.

În sinteza Sfântului Maxim se dă o importanţă nemicşorată omului, lumii şi lui Dumnezeu. Propriu-zis, tema Sfântului Maxim este urcuşul (ἀνάβασις) omului spre îndumnezeire[21]. Dar urcuşul acesta nu se poate face decât prin curăţirea de patimi şi prin cunoaşterea în duh a raţiunilor lumii, care sunt primele două trepte ce o anticipează pe ultima şi a treia: unirea cu Dumnezeu şi contemplarea în lumina Lui directă a raţiunilor tuturor lucrurilor.

---

20. *Op. cit.*, p. 1.

21. Josef Lossen, S. J., *Logos und Pneuma im begnadeten Menschen*, Münster im Walis, 1941.

Omul are atâta valoare la Sfântul Maxim, încât toate sensurile Scripturii el le raportează la viaţa lăuntrică a insului, neabătându-se nicio clipă de la tâlcuirea antropologică sau ascetic-mistică a Scripturii. El revine necontenit la descrierea facultăţilor sufleteşti ale omului, a funcţiunii lor conforme cu firea sau contrare firii, a ispitelor de la duhurile rele şi a sugestiilor bune de la Dumnezeu şi îngeri, care pătrund în viaţa sufletească, a stărilor şi deprinderilor lăuntrice de toate nuanţele ce se nasc în urma înrâuririlor ce se produc şi a funcţiunii într-un fel sau altul a puterilor sufleteşti. *Răspunsurile către Talasie* ne dau sub acest raport un material psihologic considerabil.

Dar viaţa aceasta lăuntrică a omului nu se desfăşoară în mod izolat, ci într-un contact sau într-un raport necontenit al omului cu lumea. După cum ia omul o atitudine sau alta faţă de lume, se modifică funcţiunea facultăţilor lui sufleteşti şi stările lui lăuntrice, care la rândul lor se manifestă apoi în atitudinile lui ulterioare.

Omul e dotat cu percepţie sensibilă (simţire) şi cu minte, ca cele două organe de sesizare a realităţii. Însuşi faptul că e dotat cu acestea arată că omul nu e făcut ca o fiinţă ce poate trăi separat de orice altă realitate. Prin simţire sesizează cele văzute, prin minte, pe cele nevăzute. Normal este ca simţirea să fie numai un prilej prin care raţiunea ca funcţie discursivă a minţii să ia cunoştinţă de raţiunile divine ce se ascund în lucruri. Aşadar, simţirea trebuie să stea în slujba minţii. Când nu se întâmplă aceasta, simţirea lucrează singură, nepreocupându-se decât de aspectul văzut, frumos la vedere şi gustos la mâncare al lucrurilor; sau îşi subordonează raţiunea, care în loc de-a struni simţi-

rea, de-a o călăuzi, îi făureşte argumente pretins raţionale pentru această comportare şi născoceşte moduri de satisfacere a dorinţelor ei. Lumea devine astfel pur materială. Iar facultăţile sufleteşti s-au abătut de la firea lor. Astfel simţirea n-a mai rămas percepţie sensibilă obiectivă, ci a devenit „simţire" afectată în mod exagerat de plăcere şi de durere. Puterile sufleteşti ale poftei şi iuţimii, menite să dorească cele spirituale şi să lupte pentru ele, îşi pun energia lor la dispoziţia simţirii, şi astfel omul pofteşte cu tărie ceea ce place simţirii şi urăşte cu toată puterea ceea ce e dureros pentru simţire, raţiunea aducând argumente pentru căutarea plăcerii şi fuga de durere şi născocind modalităţi pentru aflarea plăcerii şi evitarea durerii. Dar efectele acestei orientări sunt multiple: pe de o parte lumea se îngustează pentru om numai la cele văzute şi materiale, iar nemaivăzându-se raţiunile divine din lucruri, nu se mai străvede nici Dumnezeu; pe de altă parte, în om totul reducându-se la lucrarea simţirii sau punându-se în slujba ei, omul se unilateralizează, devenind întreg numai simţire, poftă şi mânie, sau numai patimă şi iraţionalitate. Cu alte cuvinte, ansamblul lume-Dumnezeu, în continuă lărgire, se reduce pentru om, legătura acestuia cu El se slăbeşte şi se împuţinează, împuţinându-se şi viaţa lui lăuntrică. Cu cât uită mai mult de Dumnezeu, cu cât neglijează mai mult lumea cu înţelesul ei larg, cu atât se sărăceşte şi se denaturează şi viaţa omului. Păcatul, departe de-a însemna o afirmare şi o lărgire a omului şi a legăturilor lui cu lumea, e o diminuare a omului şi o îngustare a lumii. Iar mântuirea din păcat, departe de-a însemna o preocupare a omului exclusiv de sine şi de Dumnezeu

şi, eventual, o îngustare a omului, e o lărgire a lui prin activarea legăturilor cu lumea eliberată şi repusă în orizonturile ei tot mai lărgite şi, prin această lume, cu Dumnezeu. Omul păcătuieşte şi se mântuieşte în contact cu lumea. Păcătuieşte în contact cu ea, devenind exclusiv trup şi simţire, şi se mântuieşte devenind duh, adică privind lumea din adâncul unei vieţi străbătute de Duhul dumnezeiesc[22].

În această legare a fiecărui pas al destinului omenesc de lume se manifestă caracterul larg, cosmic al viziunii Sfântului Maxim.

Ridicarea omului la Dumnezeu trebuie să treacă prin faza unei reveniri a lui la starea de natură. Simţirea trebuie să devină pură percepţie sensibilă, iar raţiunea trebuie să-şi recâştige fermitatea ei obiectivă. Din tot sistemul Sfântului Maxim se desprinde o mare încredere în fire şi în raţiunea firească. Totul e făcut de Dumnezeu conform unei raţiuni şi toate se înţeleg şi se săvârşesc normal conform unei raţiuni. Numai patima e iraţională, pentru că n-a făcut-o Dumnezeu. Poruncile divine îşi au raţiunile lor. Păcatul provine totdeauna dintr-o despărţire a voii de raţiunea firii, iar virtutea, din restabilirea acordului între voie şi raţiunea

---

22. Nu e locul aici de-a ilustra această scurtă prezentare la tot pasul cu citate. Dăm numai unul, care cuprinde toate ideile de până aici: „Primul om, pierzând mişcarea spre scop a lucrării facultăţilor naturale, a ignorat cauza sa... Astfel călcând porunca şi ignorând pe Dumnezeu şi amestecându-şi toată puterea mintală în toată simţirea, a îmbrăţişat cunoştinţa compusă şi stricăcioasă a celor sensibile ce duce la patimă şi s-a asemănat dobitoacelor necugetătoare... şi, căzând în iraţionalitate, a schimbat funcţia cea după fire a raţiunii într-una contrară firii" (Introd. la *Quaest. ad Thalassium*, P. G. 90, 253).

firii[23]. „Căci nimic nu este iraţional în raţiunea firii"[24]. Dar îndată ce voia se hotărăşte să lucreze conform cu raţiunea firii, nu mai e singură, ci are harul dumnezeiesc în ajutor. De aceea o stare a naturii pure, separată de harul dumnezeiesc, nu există în concepţia ortodoxă. „Iar dacă nimic iraţional nu se află în raţiunea firii, pe drept cuvânt îndată ce voia se mişcă conform raţiunii firii, primeşte lucrarea lui Dumnezeu într-ajutor"[25]. E şi firesc să fie aşa, odată ce raţiunile firii sunt de origine divină, şi lucrurile sunt purtate în mişcarea lor naturală de energiile proniatoare ale lui Dumnezeu.

Astfel, în concepţia Sfântului Maxim, mişcarea naturală care însufleţeşte întregul univers şi fiecare făptură e un impuls dat firii şi susţinut în ea de Dumnezeu, în calitate de cauză şi ţintă finală a ei. Mişcarea nu e un efect al căderii de la Dumnezeu, ca în concepţia lui Origen, ci ţine de însăşi firea celor create, manifestând aspiraţia acestora de la existenţa simplă la existenţa fericită şi la existenţa fericită veşnică[26]. Atât de pozitiv priveşte Sfântul Maxim dezvoltarea creaţiei în ansamblul ei, încât după el Însuşi Dumnezeu, Care nu e pentru şi în Sine nici început, nici ţintă fi-

---

23. „Astfel unindu-se voia cu raţiunea firii, se produce împăcarea lui Dumnezeu cu firea" (*Tâlcuire la Tatăl nostru*, P. G. 90, 901).

24. *Ibidem*.

25. *Ibidem*.

26. „Mişcarea e putere naturală". „Ţinta finală a mişcării celor ce se mişcă este Însuşi Cel ce Se află în existenţa veşnic fericită, precum Acela e şi începutul ei, adică Dumnezeu, Care e atât Dătătorul existenţei, cât şi Dăruitorul existenţei fericite, ca început şi ţintă finală (sfârşit). Căci din El avem şi puterea de-a ne mişca pur şi simplu ca din început (principii), şi felul cum ne mişcăm ca ţintă finală" (*Ambigua*, P. G. 90, 1073).

nală, nici interval mişcător între acestea două, ca Unul ce nu Se dezvoltă spre nimic, fiind nelimitat din veci, Se face pentru lume acţiune ce mijloceşte între început şi ţinta finală, sporind şi adaptându-Se potrivit cu diferitele faze pe care le parcurge lumea. În sânul lumii, dar totuşi neidentificate cu natura ei creată, sunt ascunse ca forţe efective energiile divine, trecând prin toate fazele de dezvoltare ale ei. Aceasta e Providenţa divină: „Dumnezeu nu este pentru Sine, pe cât putem noi cunoaşte, nici început, nici mijloc, nici sfârşit... Începutul existenţelor, mijlocul şi sfârşitul lor este Dumnezeu ca Cel ce le face pe acestea, nu ca cel ce le suferă. Căci e început ca Făcător, mijloc ca Proniator şi sfârşit ca Cel ce le circumscrie" (*Capete gnostice* I, 1, 10; P. G. 90, 1084, 1088). Dumnezeu le conduce din lăuntru ca putere eficientă şi din afară ca ţintă atractivă pe toate în dezvoltarea lor spre îndumnezeire. Şi El fiind Unul, toate sunt legate prin El întreolaltă. „Toate există în împreunare cu toate, fără confuzie, în temeiul legăturii unice şi indisolubile în care le ţine Începutul şi Cauza unică şi ocrotitoare, căci legătura aceasta covârşeşte şi acoperă toate relaţiile particulare văzute în toate după firea fiecărui lucru, nu alterându-le şi desfiinţându-le şi făcându-le să nu mai fie, ci copleşindu-le şi arătându-le mai presus de toate, cum apare întregul faţă de părţi sau, mai bine zis, cauza întregului, în temeiul căreia se arată şi există atât întregul, cât şi părţile întregului" (*Mystagogia,* P. G. 91, 665; trad. în Rev. Teol., 1944, nr. 4-5, p. 170).

Cel ce le ţine pe toate la un loc şi le călăuzeşte atât pe planul mai general al Providenţei, cât şi pe planul mai special al mântuirii este Dumnezeu prin Logosul

și Duhul Sfânt, adică Rațiunea divină, ca Rațiunea cea mai generală ce îmbrățizează toate rațiunile făpturilor, și Viața divină, prin care se susține și se înalță calitativ viața tuturor[27].

De aceea înălțarea spre treapta cea mai înaltă a existenței, spre îndumnezeire, nu se poate face decât prin Logos. El este substanța sau tăria ce lucrează în virtuți, este calea omului întărit în virtuți, ce nu se abate nici la dreapta, nici la stânga[28]. El este ușa care deschide lumea cunoștinței celor ce au străbătut bine calea virtuților[29]. Cel ce se înalță din faza întâi, a purificării de patimi și a dobândirii virtuților, la cunoașterea rațiunilor divine din lume, tot în mediul Logosului înaintează, întrucât aceste rațiuni sunt razele Rațiunii. Rațiunile acestea nu pot fi văzute însă decât în duh, după lucrarea de purificare, deci este o cunoaștere harică și, ca atare, are în ea ceva intuitiv. Cel ce le vede pe ele vede și dincolo de ele. Ele sunt „oglinzi" ale Logosului. Rațiunea discursivă și privirea intuitivă se întâlnesc și se armonizează[30].

Dar pe măsură ce omul progresează prin purificare în cunoașterea rațiunilor tot mai generale ale lumii, el se simte într-o armonie tot mai deplină cu ansamblul

---

27. „Cuvântul dumnezeiesc e ca apa ce străbate în felurimea plantelor și în animale, în cei ce se adapă din El pe măsura puterii lor, în chip activ și gnostic, arătându-Se în virtuți ca un rod, după calitatea virtuții și cunoștinței fiecăruia" (Introd. la *Quaestiones ad Thalassium*, P. G. 90, 248). „Duhul Sfânt nu lipsește din nicio făptură, mai ales din cele ce se împărtășesc de rațiune" (*Quaest. ad Thalassium* q. 13; P. G. 90, 297. Vezi și *Tâlcuire la Tatăl nostru*, P. G. 90, 892).

28. *Capete gnostice* II, 68; P. G. 90, 1156.

29. *Ibid.* II, 69.

30. *Tâlcuire la Tatăl nostru*, P. G. 90, 853 D.

Universului. Căci înaintează în cunoaşterea Raţiunii supreme, din Care pornesc toate raţiunile tuturor şi Căreia Îi sunt subordonate toate. În primul rând el se ridică din dezbinarea faţă de oameni, refăcând unitatea firii omeneşti, sfâşiată prin păcat[31].

Ajunsă la privirea directă a Logosului, mintea vede toate făpturile în mod unitar şi simplu în El[32].

Deci până în Dumnezeu e însoţită mintea individuală de ansamblul creaţiei. Şi nici atunci aceasta nu dispare, ci devine şi mai luminoasă, aşa cum lucrurile dintr-o cameră, când vine lumina soarelui peste ele, se văd mai clar decât atunci când sunt scufundate în întuneric.

Dacă totuşi Sfântul Maxim afirmă, în acord cu întreaga mistică răsăriteană, că mintea trebuie să devină „goală" de toate vălurile impresiilor şi ideilor din lume pentru a vedea pe Logosul „gol", neacoperit de vălurile simbolurilor create[33], aceasta nu înseamnă decât că acestea trebuie să se deplaseze din centrul privirii spre periferie, spre a fi văzut în centru Logosul, şi numai pe laturile Lui, în lumina răspândită de El, raţiunile legii şi ale firii, reprezentate prin Moise şi Ilie. Ca pregătire pentru scoaterea lui Dumnezeu pe primul plan al vederii e necesară pentru o vreme uitarea înţelesurilor lucrurilor. Dar pe urmă ele pot apărea, şi apar

---

31. Firea omenească propriu-zis e una, oamenii se deosebesc prin opiniile şi înclinaţiile voii lor (γνώμη). Când voia fiecăruia se pune în acord cu firea din el, se restabileşte acelaşi fel de voire cu toţi, deci se reface unitatea firii (*Tâlcuire la Tatăl nostru*, P. G. 90, 901. Vezi şi Introd. la *Quaest. ad Thalassium*, P. G. 90, 256).

32. *Capete gnostice*, II, 4.

33. „Deci e trebuinţă de multă ştiinţă ca, străbătând mai întâi dincolo de acoperămintele cuvintelor din jurul Cuvântului, să vedem cu mintea goală pe Cuvântul curat stând de Sine" (*Capete gnostice*, II, 73).

de fapt, fără pericol, scăldate în lumina curăţitoare şi unificatoare a Logosului.

Dar ridicarea de pe treapta a doua, a contemplării lui Dumnezeu în mod indirect prin raţiunile lumii, la treapta a treia, a contemplării directe a lui Dumnezeu, nu se mai face prin puterile naturale ale minţii şi voinţei omeneşti, ajutate de har. Această ridicare nu se poate realiza decât prin energia exclusivă a lui Dumnezeu, după oprirea puterilor umane[34]. Aceasta este îndumnezeirea omului, după moartea mistică a puterilor lui naturale[35]. Aceasta este Duminica vieţii îndumnezeite, după Sâmbăta odihnei de puterile naturale şi după cele şase zile de lucrare naturală a vieţii de aici. Prin trecerea noastră în ziua a şaptea, a odihnei de puterile naturale, Însuşi Dumnezeu Se odihneşte de activitatea creată pe care o susţine în noi, de lucrarea proniatoare, ca susţinătoare şi călăuzitoare a activităţii naturale a lumii create, iar prin ridicarea noastră la activitatea necreată, ale cărei subiecte devenim, Însuşi El revine la activitatea Sa exclusiv necreată, dinainte de a fi lumea[36]. Mai bine zis, nu exact la aceea, căci atunci nu existau subiecte create după natură, la nivelul cărora trebuie oricum să se afle activitatea dumnezeiască

---

34. *Capete despre dragoste,* II, 62.

35. *Capete gnostice,* II, 88: „Numai Dumnezeu mai apare atât prin suflet, cât şi prin trup, însuşirile naturale fiind biruite prin covârşirea slavei".

36. *Capete gnostice,* II, 47: „Odihna de Sâmbăta a lui Dumnezeu este adunarea tuturor celor create la El. Atunci activitatea Lui atotdumnezeiască ce a creat-o în chip negrăit se odihneşte de lucrarea naturală din ele. Căci Dumnezeu Se opreşte din lucrarea naturală din fiecare făptură, prin care se mişcă fiecare lucru în mod natural, când, primind fiecare, pe măsura sa, lucrarea dumnezeiască, va pune capăt lucrării sale naturale în jurul lui Dumnezeu".

pe care ele o vor avea atunci, calitativ identică, dar nu şi cantitativ, cu activitatea lui Dumnezeu însuşi.

În această oprire a activităţii noastre create şi primire a activităţii necreate divine, noi suntem însoţiţi nu numai de Logosul providenţial, Care, după ce a creat lumea şi a dezvoltat-o până la limita puterilor ei, acum Se odihneşte ca să revină la exclusiva activitate necreată, ci şi de Logosul întrupat, Care moare cu noi, rămânând aşa în ziua Sâmbetei, şi învie cu noi în Duminica fără de sfârşit[37]. Propriu-zis, dacă Logosul nu S-ar fi întrupat să moară şi să învieze împreună cu noi ca om, n-am fi putut ajunge nici la Sabatul creaţiei şi la ziua a opta, a îndumnezeirii, fiind opriţi de păcat. Iar Dumnezeu n-ar fi putut avea satisfacţia de-a trece la această odihnă după încheierea în mod fericit a lucrării Sale în legătură cu creaţia. Logosul Îşi desăvârşeşte opera în legătură cu lumea ca Hristos. Prin Hristos ne împlinim destinul nostru, ne îndumnezeim.

Mistica Sfântului Maxim este o mistică hristologică, fără să înceteze de a fi un sistem atotcuprinzător, în care lumea intră şi se valorifică pentru veci în toată amploarea ei[38].

---

37. *Capete gnostice* I, 60: „Cel ce s-a împărtăşit de odihna de ziua a şaptea a lui Dumnezeu, cea pentru noi, se va împărtăşi şi de lucrarea Lui din ziua a opta, adică de învierea cea mistică, lăsând şi el în mormânt giulgiurile şi ştergarul de pe cap, pe care văzându-le vreun Petru sau Ioan crede că S-a sculat Domnul".

38. Desigur, o prezentare atât de sumară e departe de-a reda bogăţia sistemului Sfântului Maxim. Poate Dumnezeu ne va ajuta să înfăţişăm cândva, într-un studiu amplu, concepţia lui.

AL CELUI DINTRE SFINŢI PĂRINTELUI NOSTRU

MAXIM MĂRTURISITORUL

Cuvânt ascetic. Prin întrebări şi răspunsuri

Fratele – Bătrânul[1]

1. Fratele a întrebat pe Bătrânul, zicând: «Rogu-te, Părinte, să-mi spui: care a fost scopul întrupării Domnului?». Şi Bătrânul, răspunzând, a zis: «Mă mir, frate, că, deşi auzi în fiecare zi simbolul credinţei, mă mai întrebi despre aceasta. Totuşi îţi spun că scopul întrupării Domnului a fost mântuirea noastră». Iar fratele a spus: «În ce fel, Părinte?». Şi a răspuns Bătrânul: «Omul fiind făcut la început de Dumnezeu şi aşezat fiind în Rai, a călcat porunca şi prin aceasta a căzut în stricăciunea morţii. Pe urmă, fiind cârmuit prin Providenţa felurită a lui Dumnezeu, generaţie după generaţie, a stăruit totuşi să sporească în rău, fiind dus de feluritele patimi ale trupului până la deznădejdea de viaţă. Din această pricină Fiul cel Unul-Născut al lui Dumnezeu, Cuvântul cel mai dinainte de veci, Care este din Dumnezeu-Tatăl, Izvorul vieţii şi al nemuririi, ni

---

1. După textul din Migne, P. G. 90, 911-958, cu titlul: *Liber asceticus. Per interrogationem et responsionem.*

S-a arătat nouă, celor ce şedeam în întunericul şi în umbra morţii. Întrupându-Se din Duhul Sfânt şi din Fecioara Maria, ne-a arătat chipul unei vieţuiri de formă dumnezeiască. Şi dându-ne porunci sfinte şi făgăduind Împărăţia cerurilor celor ce-şi vor rândui viaţa după ele, şi înfricoşând cu chinurile veşnice pe cei ce le vor călca, iar mai pe urmă suferind patima mântuitoare şi înviind din morţi, ne-a dăruit nădejdea învierii şi a vieţii veşnice. Prin aceasta a dezlegat osânda păcatului strămoşesc al neascultării şi a desfiinţat prin moarte stăpânirea morţii, ca „precum în Adam toţi mor, aşa în El toţi să se facă vii" (1 Cor. 15, 22).

Suindu-Se apoi la cer şi şezând de-a dreapta Tatălui, a trimis pe Duhul Sfânt, ca arvună a vieţii şi spre luminarea şi sfinţirea sufletelor noastre, ca şi spre ajutorul celor ce se nevoiesc pentru mântuirea lor prin păzirea poruncilor Lui. Acesta este scopul întrupării Domnului, spus pe scurt».

2. Şi fratele a zis: «Ce porunci trebuie aşadar să împlinesc, Părinte, ca să mă mântuiesc prin ele? Aş dori să aud aceasta pe scurt». Iar Bătrânul a răspuns: «Însuşi Domnul a spus după înviere Apostolilor: „Mergând, învăţaţi toate neamurile, botezându-i pe ei în numele Tatălui şi al Fiului şi al Sfântului Duh, învăţându-i să păzească toate câte v-am poruncit vouă" (Matei 28, 19-20).

Prin urmare, tot omul care s-a botezat în numele Treimii dumnezeieşti şi de viaţă făcătoare trebuie să ţină toate câte a poruncit Domnul. Din această pricină Domnul a împreunat păzirea tuturor poruncilor cu dreapta credinţă, ştiind că nu e cu putinţă să-i aducă omului mântuirea numai una dintre ele, despărţită de

celelalte. De aceea şi David, având credinţa cea dreaptă, a zis către Dumnezeu: „Spre toate poruncile Tale m-am îndreptat; toată calea cea nedreaptă am urât-o". (Ps. 118, 128). Căci toate poruncile Domnului ni s-au dăruit nouă împotriva a toată calea cea nedreaptă. De vom nesocoti aşadar fie şi numai una, ni se va deschide îndată calea păcatului, opusă ei».

3. Şi a zis fratele: «Dar cine poate, Părinte, să împlinească toate poruncile, care sunt aşa de multe?». A răspuns Bătrânul: «Cel ce imită pe Domnul şi merge pe urmele Lui». Şi a zis fratele: «Şi cine poate să imite pe Domnul? Doar Domnul a fost Dumnezeu, chiar dacă S-a făcut om. Iar eu sunt om păcătos, robit de zeci de mii de patimi. Cum pot, aşadar, să imit pe Domnul?». Şi a răspuns Bătrânul: «Nimeni din cei robiţi de materia lumii nu poate să imite pe Domnul. Dar cei ce pot zice: „Iată, noi am lăsat toate şi am urmat Ţie", aceştia primesc puterea să-L imite pe El şi să împlinească toate poruncile Lui». Zice fratele: «Toată puterea?». Răspunse Bătrânul: «Auzi-L pe El zicând: „Iată, v-am dat vouă putere să călcaţi peste şerpi şi peste scorpii şi peste toată puterea vrăjmaşului; şi nimic nu vă va vătăma pe voi" (Luca 10, 19).

4. Această putere şi stăpânire primind-o, Pavel zice: „Faceţi-vă următorii mei, precum şi eu al lui Hristos" (Filip. 3, 17). Sau, iarăşi: „Nu este acum osândă asupra celor ce sunt întru Hristos, care nu umblă după trup, ci după duh" (Rom. 8, 1). Sau, iarăşi: „Iar de sunt ai lui Hristos, şi-au răstignit trupul împreună cu patimile şi cu poftele lui" (Gal. 5, 24). Şi iarăşi: „Mie lumea mi s-a răstignit, ca şi eu lumii" (Gal. 6, 14).

5. Despre această stăpânire şi ajutor proorocind, David a zis: „Cel ce locuieşte întru ajutorul Celui Preaînalt se va odihni sub acoperământul Dumnezeului cerului. Şi va zice Domnului: Ajutorul meu eşti şi scăparea mea, Dumnezeul meu; şi întru El voi nădăjdui" (Ps. 90, 1-2). Iar puţin după aceea: „Peste aspidă şi vasilisc vei păşi, şi vei călca peste leu şi balaur. Căci va porunci îngerilor Săi pentru tine, ca să te păzească pe tine în toate cărările tale" (Ps. 90, 11-13). Iar cei ce se lipesc de trup şi iubesc materia lumii, ascultă ce aud de la Acela: „Cel ce iubeşte pe tatăl său sau pe mama sa mai mult decât pe Mine nu este vrednic de Mine!" (Matei 10, 37; Luca 14, 26). Iar după puţin: „Cel ce nu ia crucea sa ca să-Mi urmeze Mie nu este vrednic de Mine" (Luca 14, 27). Şi: „Cel ce nu se va lepăda de toate avuţiile sale nu poate să Îmi fie ucenic" (Luca 14, 33). Aşadar, cel ce vrea să se facă ucenicul Lui şi să se afle vrednic de El şi să primească de la El putere împotriva duhurilor răutăţii se desface de toată legătura trupească şi se goleşte de toată împătimirea după cele materiale, şi aşa ia lupta cu vrăjmaşii nevăzuţi pentru poruncile Lui, precum Însuşi Domnul ni S-a făcut pe Sine pildă, ispitit fiind în pustie de către căpetenia lor, iar după ce a venit în lume, de către cei stăpâniţi de acela».

6. Şi a zis fratele: «Dar sunt multe, Părinte, poruncile Domnului; şi cine poate să le ţină minte pe toate, ca să se nevoiască pentru toate? Şi mai ales eu, care sunt puţin la minte? De aceea aş vrea să aud un cuvânt scurt, ca, ţinându-mă de el, să mă mântuiesc prin el». Şi a răspuns Bătrânul: «Cu toate că sunt multe, frate, ele sunt cuprinse într-un singur cuvânt: „Să iu-

bești pe Domnul Dumnezeul tău din toată puterea ta și din tot cugetul tău; și pe aproapele tău, ca pe tine însuți" (Marcu 12, 30-31). Cel ce se străduiește să țină acest cuvânt împlinește toate poruncile. Dar cel care nu s-a desfăcut, precum s-a zis mai înainte, de împătimirea după cele materiale, nu poate să iubească, cu adevărat, nici pe Dumnezeu, nici pe aproapele. Căci este cu neputință ca cineva să se lipească și de cele materiale, și să iubească și pe Dumnezeu. Aceasta este ceea ce zice Domnul: „Nimeni nu poate să slujească la doi domni!" (Matei 6, 24). Sau: „Nimeni nu poate să slujească lui Dumnezeu și lui Mamona" (Luca 16, 13). Căci în măsura în care mintea noastră se alipește de lucrurile lumii, e robită de ele și nesocotește porunca lui Dumnezeu, călcând-o».

7. Și a zis fratele: «De care „lucruri" zici, Părinte?». Răspunse Bătrânul: «De mâncări, de bani, de avuții, de slavă, de rudenii și așa mai departe». Și zise fratele: «Dar, Părinte, nu Dumnezeu le-a făcut pe acestea? Și nu le-a dat oamenilor spre folos? Cum poruncește atunci să nu se mai îngrijească omul de ele?». Răspunse bătrânul: «Sigur că Dumnezeu le-a făcut și le-a dat oamenilor spre întrebuințare. Și bune sunt toate cele făcute de Dumnezeu, ca, folosindu-ne bine de ele, să-I mulțumim lui Dumnezeu. Dar noi fiind slabi și trupești la înțelegere, am ales mai mult cele materiale în loc de porunca iubirii și, îngrijindu-ne de ele, ne războim cu oamenii. Se cuvine deci să punem iubirea de orice om mai presus decât cele văzute și decât însuși trupul. Căci ea este semnul iubirii de Dumnezeu, precum Însuși Domnul arată în Evanghelie: „Cel ce Mă iubește pe Mine, zice, păzește poruncile Mele" (Ioan 14, 15).

Iar care este porunca pe care păzind-o Îl vom iubi pe El, auzi de la El când zice: „Aceasta este porunca Mea, ca să vă iubiţi unii pe alţii" (Ioan 15, 12). Vezi că iubirea întreolaltă întemeiază iubirea de Dumnezeu, care este plinirea a toată porunca lui Dumnezeu? De aceea, porunceşte să nu se îngrijească de avuţii, ci să se lepede de toate ale lui tot cel ce doreşte să-I fie ucenic».

8. Şi zise fratele: «Fiindcă ai zis, Părinte, că trebuie să punem iubirea faţă de tot omul mai presus decât toate cele văzute şi decât trupul nostru însuşi, cum pot să iubesc pe cel ce mă urăşte pe mine şi se întoarce de la mine? Şi cum pot să-l iubesc dacă mă pizmuieşte şi mă înţeapă cu ocări şi îmi întinde vicleşuguri şi îmi pregăteşte curse? Mi se pare, Părinte, că acest lucru este prin fire cu neputinţă, însăşi supărarea silindu-ne în chip firesc să ocolim pe cel ce ne-a supărat». Răspunse Bătrânul: «Târâtoarelor şi fiarelor, purtate încolo şi încoace de fire, le este într-adevăr cu neputinţă să nu se ferească de cel ce le aduce durere. Dar celor făcuţi după chipul lui Dumnezeu şi cârmuiţi de raţiune şi învredniciţi de cunoaşterea lui Dumnezeu, care au primit Legea de la El, le este cu putinţă să nu-i ocolească pe cei ce-i supără şi să-i iubească pe cei ce-i urăsc. De aceea şi Domnul, spunând: „Iubiţi pe vrăjmaşii voştri, faceţi bine celor ce vă urăsc pe voi..." (Luca 6, 27) şi celelalte, nu le-a poruncit ca pe nişte lucruri cu neputinţă, ci ca pe unele cu putinţă. Căci altfel nu ar pedepsi pe cel ce calcă această poruncă. Şi Însuşi Domnul ne arată aceasta prin fapte, ca şi ucenicii Lui, care toţi s-au străduit pentru iubirea aproapelui până la moarte şi s-au rugat cu căldură pentru cei ce i-au ucis pe ei. Noi nu putem să iubim pe cei ce ne urăsc fiind-

că suntem iubitori de materie şi de plăcere şi le punem pe acestea mai presus de poruncă. Ba de multe ori ocolim din pricina acestora şi pe cei ce ne iubesc, fiind mai răi ca fiarele şi târâtoarele. De aceea, neputând păşi pe urmele lui Dumnezeu, nu putem cunoaşte nici scopul Lui, ca să primim puterea».

9. Şi zise fratele: «Iată, Părinte, eu am lăsat toate: familie, avuţie, desfătări şi slava lumii, şi nu mai am nimic în viaţă decât trupul. Dar pe fratele care mă urăşte şi mă ocoleşte nu-l pot iubi, deşi mă silesc în fapt să nu răsplătesc răul cu rău. Spune-mi deci ce trebuie să fac pentru a-l putea iubi din inimă, chiar dacă mă necăjeşte şi-mi întinde tot felul de curse». Răspunse Bătrânul: «Este cu neputinţă să iubească cineva pe cel ce-l necăjeşte, chiar dacă se arată a se fi lepădat de materia lumii, dacă nu cunoaşte cu adevărat scopul Domnului. Iar dacă din darul Domnului va putea să-l cunoască şi se va sili să umble potrivit cu el, va putea să iubească din inimă pe cel ce-l urăşte şi-l necăjeşte, precum şi Apostolii, cunoscându-l, l-au iubit».

10. Deci zise fratele: «Te rog, Părinte, să-mi faci cunoscut care a fost scopul Domnului?». Răspunse Bătrânul: „De vrei să cunoşti scopul Domnului, ascultă cu luare-aminte. Domnul nostru Iisus Hristos, fiind Dumnezeu prin fire şi primind să Se facă om pentru iubirea de oameni, născându-Se din femeie, S-a coborât sub Lege, după dumnezeiescul Apostol, ca, păzind porunca întocmai ca un om, să desfiinţeze osânda cea veche a lui Adam. Ştiind aşadar Domnul că toată Legea şi Proorocii atârnă în aceste două porunci ale Legii: „Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta, şi pe aproapele tău, ca pe tine însuţi" (Luca 10, 27),

S-a grăbit să le păzească întocmai ca un om de la început până la sfârşit. Dar diavolul, care a amăgit de la început pe om şi avea de aceea stăpânirea morţii, văzându-L mărturisit la Botez de Tatăl şi primind ca om pe Duhul înrudit din ceruri, şi mergând în pustie ca să fie ispitit de el, a pornit împotriva Lui tot războiul, doar va putea cumva să-L facă şi pe El să pună materia lumii mai presus de iubirea lui Dumnezeu. Ştiind, prin urmare, diavolul că trei sunt lucrurile în jurul cărora se învârteşte tot ce-i omenesc, adică mâncările, avuţiile şi slava, prin care a prăvălit totdeauna pe om în prăpastia pierzării, cu acestea trei L-a ispitit şi pe El în pustie. Dar Domnul nostru arătându-Se mai presus ca ele, a poruncit diavolului să plece îndărăt.

11. Neputând deci să-L facă să calce porunca iubirii de Dumnezeu, prin cele ce I le-a făgăduit, s-a străduit pe urmă, după ce-a venit în lume, să-L facă să calce porunca iubirii de aproapele prin toate câte a uneltit, lucrând prin nelegiuiţii iudei. În acest scop, în vreme ce Acela învăţa căile vieţii şi zugrăvea prin fapte chipul vieţuirii cereşti, vestea învierea morţilor şi făgăduia viaţa veşnică şi Împărăţia cerurilor, celor ce cred, iar pe cei necredincioşi îi înfricoşa cu pedeapsa veşnică şi, spre întărirea spuselor Sale, arăta minunatele semne dumnezeieşti, chemând mulţimile la credinţă, diavolul îndemna pe nelegiuiţii farisei şi cărturari la feluritele meşteşugiri împotriva Lui, ca, neputând răbda încercările, cum credea el, să înceapă a urî pe cei ce-i întindeau viclenii şi aşa să-şi ajungă ticălosul scopul lui, făcându-L să calce porunca iubirii aproapelui.

12. Dar Domnul, ca un Dumnezeu cunoscând gândurile lui, nu a urât pe fariseii puşi la lucru de el (căci

cum ar fi făcut-o, fiind prin fire bun?), ci prin iubirea față de ei bătea pe cel ce lucra prin ei, iar pe cei purtați de el nu înceta să-i sfătuiască, să-i mustre, să-i osândească, să-i plângă, ca pe unii ce puteau să nu se lase purtați de el, ci răbdau de bunăvoie să fie purtați din pricina nepăsării. Blestemat de ei Se purta cu îndelungă-răbdare, pătimind Se arăta îngăduitor și le arăta toate faptele iubirii. Iar pe cel ce lucra prin ei îl bătea cu iubirea de oameni față de cei purtați de el. O, minunat război! În loc de ură, arată iubirea și răpune pe tatăl răutății prin bunătate. În acest scop, răbdând atâtea rele de la ei, sau, mai adevărat vorbind, pentru ei, S-a străduit până la moarte în chip omenesc pentru porunca iubirii și, dobândind biruința deplină împotriva diavolului, a primit cununa învierii pentru noi. Astfel, noul Adam a înnoit pe cel vechi. Aceasta este ceea ce zice dumnezeiescul Apostol: „Aceasta să o cugetați întru voi, ceea ce și în Hristos Iisus..." (Filip. 2, 5) și celelalte.

13. Acesta a fost așadar scopul Domnului, ca, pe de o parte, să asculte de Tatăl până la moarte, ca un om, pentru noi, păzind porunca iubirii, iar pe de alta, să biruiască pe diavol, pătimind de la el prin cărturarii și fariseii puși la lucru de el. Astfel, prin faptul că S-a lăsat de bunăvoie învins, a învins pe cel ce nădăjduia să-L învingă și a scăpat lumea de stăpânirea lui. În felul acesta „Hristos a fost răstignit dintru neputință" (2 Cor. 13, 4), neputință prin care a omorât moartea și „a surpat pe cel ce avea stăpânirea morții" (Evr. 2, 14). În felul acesta era și Pavel slab prin el însuși și se lăuda întru neputințele sale, ca să se sălășluiască în el puterea lui Hristos (2 Cor. 12, 9).

14. Cunoscând chipul acestei biruinţe, el zicea scriind efesenilor: „Nu este lupta noastră împotriva sângelui şi a trupului, ci împotriva începătoriilor, a stăpâniilor..." (Ef. 6, 12) şi celelalte. Şi le porunceşte să îmbrace „platoşa dreptăţii, coiful mântuirii, pavăza credinţei şi sabia Duhului", ca cei ce poartă războiul cu vrăjmaşii nevăzuţi să poată stinge toate săgeţile cele aprinse ale vicleanului. Arătând cu fapta chipul războirii, zice: „Eu deci aşa alerg, şi nu orbeşte. Aşa mă lupt, nu bătând văzduhul, ci strunesc şi supun trupul meu, ca nu cumva vestind altora, eu însumi să ajung de lepădat" (1 Cor. 9, 26-27). Şi iarăşi: „Până în ceasul de faţă flămânzim şi însetoşăm, goi umblăm şi primim bătăi" (1 Cor. 4, 11). Sau, iarăşi: „În osteneală şi în muncă, în privegheri prea adesea, în frig şi dezbrăcaţi, lăsând la o parte cele din afară" (2 Cor. 6, 5; 11, 27).

15. Astfel luptă împotriva dracilor, care lucrează în trup plăcerile, alungându-i prin neputinţa trupului său. El ne arată însă prin fapte şi chipul biruinţei împotriva dracilor, care luptă ca să aducă pe credincioşi la ură şi de aceea stârnesc împotriva lor pe oamenii mai nebăgători de seamă, ca, ispitiţi fiind prin aceştia, să-i urască şi să calce porunca iubirii. Zice aşadar Apostolul: „Ocărâţi fiind, binecuvântăm; prigoniţi, noi răbdăm; huliţi, noi mângâiem; ca nişte lepădături ale lumii ne-am făcut, ca gunoiul tuturor până astăzi" (1 Cor. 4, 12-13). Dracii au pus la cale ocărârea, hulirea şi prigonirea lui, ca să-l mişte la ura celui ce-l ocărăşte, îl huleşte şi îl prigoneşte, având ca scop să-l facă să calce porunca iubirii. Dar Apostolul, cunoscând gândurile lor, binecuvânta pe cei ce-l ocărau, răbda pe cei ce-l prigoneau şi mângâia pe cei ce-l huleau, ca să depăr-

teze pe dracii care lucrau acestea şi cu Bunul Dumnezeu să se unească. Iar pe dracii care lucrau acestea îi bătea prin acest chip al luptei, biruind pururea răul prin bine, după asemănarea Mântuitorului. Astfel a slobozit toată lumea de sub puterea dracilor şi a unit-o cu Dumnezeu, el şi ceilalţi Apostoli, biruind prin înfrângerea lor pe cei ce nădăjduiau să învingă. Dacă deci şi tu, frate, vei urmări acest scop, vei putea să iubeşti pe cei ce te urăsc. Iar de nu, este cu neputinţă».

16. Şi zise fratele: «Cu adevărat, Părinte, aşa este, şi nu altfel. De aceea Domnul, hulit fiind şi pălmuit şi celelalte pătimindu-le, câte le-a pătimit de la iudei, a răbdat, compătimindu-i pe aceia ca neştiutori şi rătăciţi. De aceea a şi spus pe cruce: „Tată, iartă-le lor, că nu ştiu ce fac!" (Luca 23, 34). Iar viclenia şi amăgirea diavolului şi a căpeteniilor lui le-a biruit pe cruce, luptând cu ei pentru porunca iubirii până la moarte, iar biruinţa Lui împotriva lor dându-ne-o nouă. Şi dărâmând stăpânirea morţii, a dăruit învierea Lui, spre viaţă, întregii lumi. Dar roagă-te pentru mine, Părinte, ca să pot înţelege desăvârşit scopul Domnului şi al Apostolilor Săi, şi să pot veghea în vremea ispitelor, şi să nu fiu neştiutor cu privire la planurile diavolului şi ale dracilor lui».

17. Şi răspunzând Bătrânul, zise: «Dacă te vei îngriji mereu de cele spuse mai înainte, vei putea să nu fii neştiutor. Iar de vei înţelege, îţi vei da seama că, precum tu eşti ispitit, la fel şi fratele tău se ispiteşte, şi vei ierta pe cel ispitit; iar celui ce vrea să te ispitească, făcându-te să urăşti pe cel ispitit, îi vei sta împotrivă, nesupunându-te uneltirii lui. Aceasta este ceea ce spune Iacob, fratele Domnului, în Epistolele sobor-

nicești: „Supuneți-vă lui Dumnezeu, stați împotrivă diavolului, și va fugi de la voi!" (Iac. 4, 7). Dacă, precum s-a zis, vei avea neîncetat, cu mare veghe, grijă la cele mai înainte spuse, vei putea să cunoști scopul Domnului și al Apostolilor Săi, și să iubești pe oameni, și să suferi pentru ei când greșesc, dar să lupți neîncetat împotriva dracilor vicleni, prin iubire. Dar dacă suntem moleșiți, nebăgători de seamă și ușuratici și ne scufundăm cugetul în plăcerile trupești, nu-i mai combatem pe draci, ci pe noi înșine și pe frați, mai bine zis slujim prin aceștia (prin frați) pe draci, luptând cu oamenii pentru draci».

18. Și zise fratele: «Așa este, Părinte. De fapt din nebăgarea mea de seamă iau dracii totdeauna prilejuri împotriva mea. Dar te rog, Părinte, să-mi spui: cum pot să dobândesc trezvia atenției?». Și răspunse Bătrânul: «Negrija totală de cele pământești și ocuparea neîntreruptă cu Sfânta Scriptură aduce sufletul la frica lui Dumnezeu. Iar frica lui Dumnezeu aduce trezvia atenției. Atunci sufletul începe să-i vadă pe dracii care îl războiesc prin gânduri și începe să se apere. Despre aceasta a zis David: „Și a străbătut ochiul meu spre vrăjmașii mei" (Ps. 53, 7). Spre această faptă îndemnându-i și Petru, corifeul Apostolilor, pe ucenici, le-a zis: „Fiți treji, privegheați; că potrivnicul vostru, diavolul, umblă răcnind ca un leu, căutând pe cine să înghită; căruia stați-i împotrivă vârtoși în credință" (1 Petru 5, 8-9). De asemenea Domnul ne spune: „Privegheați și vă rugați, ca să nu intrați în ispită" (Matei 26, 41). Ecclesiastul încă zice: „Dacă se va urca peste tine duhul stăpânitorului, să nu-ți părăsești locul tău" (Eccl. 10, 4). Iar locul minții este virtutea, cunoștința și frica lui Dum-

nezeu. Minunatul Apostol, luptând cu mare trezvie şi vitejie, zice: „Umblând în trup, nu ne oştim trupeşte. Căci armele cu care luptăm nu sunt trupeşti, ci puternice înaintea lui Dumnezeu, ca să dărâme întăriturile; noi surpăm cugetările şi orice înălţare care se ridică împotriva cunoştinţei lui Dumnezeu, şi tot gândul îl robim spre ascultarea lui Hristos; şi gata suntem să pedepsim orice neascultare" (2 Cor. 10, 3-6). Dacă, aşadar, vei imita şi tu pe sfinţi şi desfăcându-te de toate vei sluji cu osteneală numai lui Dumnezeu, vei dobândi trezvia atenţiei».

19. Şi zise fratele: «Dar ce trebuie să facă cineva ca să poată să se ocupe neîncetat numai de Dumnezeu?». Şi răspunse Bătrânul: «Este cu neputinţă ca mintea să se ocupe cu desăvârşire numai de Dumnezeu dacă nu va dobândi aceste trei virtuţi: iubirea, înfrânarea şi rugăciunea. Căci iubirea îmblânzeşte iuţimea; înfrânarea veştejeşte pofta; iar rugăciunea desface mintea de toate înţelesurile şi o înfăţişează goală lui Dumnezeu. Aşadar, aceste trei virtuţi îmbrăţişează toate virtuţile, şi fără de ele mintea nu se poate ocupa de Dumnezeu, slobozită de toate celelalte».

20. Şi zise fratele: «Rogu-te, Părinte, să mă înveţi: cum îmblânzeşte iubirea iuţimea?». Şi răspunse Bătrânul: «Fiindcă are puterea să se milostivească, şi să facă bine aproapelui, şi să fie cu îndelungă-răbdare faţă de el, şi să îndure cele ce îi vin de la el, cum am spus adeseori. Având-le prin urmare iubirea pe acestea, îmblânzeşte iuţimea celui ce a dobândit-o». Şi a zis fratele: «Nu sunt mici faptele ei, dar fericit este cel ce poate să o dobândească. Eu însă într-adevăr sunt departe de

ea. Dar rogu-te, Părinte, spune-mi: ce înseamnă a avea îndelungă-răbdare?».

21. Şi răspunse Bătrânul: «A sta neclintit în împrejurări aspre şi a răbda relele; a aştepta sfârşitul încercării şi a nu da drumul iuţimii la întâmplare; a nu vorbi cuvânt neînţelept, nici a gândi ceva din cele ce nu se cuvin unui închinător al lui Dumnezeu. Căci zice Scriptura: „Până la o vreme va răbda cel cu îndelungă-răbdare, şi pe urmă i se va răsplăti lui cu bucurie; până la o vreme va ascunde cuvintele lui, şi buzele multora vor spune înţelepciunea lui" (Sir. 1, 22-23).

22. Acestea sunt semnele îndelungii răbdări. Dar nu numai acestea, ci propriu îndelungii răbdări mai este şi a se socoti pe sine pricina încercării. Şi poate că aşa şi este de fapt. Fiindcă multe dintre cele ce ni se întâmplă ni se întâmplă spre îndrumarea noastră, sau spre stingerea păcatelor trecute, sau spre îndreptarea neatenţiei prezente, sau spre ocolirea păcatelor viitoare. Cel ce socoteşte aşadar că pentru una din acestea i-a venit încercarea nu se răzvrăteşte când e lovit, mai ales dacă e conştient de păcatul său, nici nu învinovăţeşte pe acela prin care i-a venit încercarea, căci fie prin acela, fie prin altul, el a avut să bea paharul judecăţilor dumnezeieşti. Ci el priveşte spre Dumnezeu şi-I mulţumeşte Lui, Care a îngăduit încercarea, şi se învinovăţeşte pe sine şi primeşte certarea cu inimă bună, purtându-se ca David cu Şimei, sau ca Iov cu soţia sa. Nebunul însă roagă pe Dumnezeu să-l miluiască; dar venind mila, nu o primeşte, fiindcă nu a venit precum a voit el, ci precum Doctorul sufletelor a socotit că e de folos. Şi de aceea se face nepăsător şi se tulbură, şi uneori se războieşte aprins cu dracii,

alteori hulește pe Dumnezeu; astfel arătându-se nemulțumit, nu primește decât bâta».

23. Și zise fratele: «Bine ai spus, Părinte, dar rogu-te să-mi spui și: cum veștejește înfrânarea pofta?». Și Bătrânul răspunse: «Întrucât te face să te reții de la toate care nu împlinesc o trebuință, ci aduc o plăcere; și te îndeamnă să nu te împărtășești de nimic decât de cele trebuincioase vieții, nici să urmărești cele dulci, ci cele de folos, și să măsori cu trebuința mâncările și băuturile; de asemenea, întrucât te îndeamnă să nu lași trupului must de prisos, ci să întreții numai viața trupului și să-l păzești netulburat de pornirea spre împreunare. Astfel veștejește înfrânarea pofta. Căci plăcerea și săturarea de mâncări și băuturi încălzesc stomacul și aprind dorința spre poftă de rușine, împingând întreg animalul spre amestecare nelegiuită. Acesta nu mai este atunci decât ochi nerușinați, mână desfrânată, limbă vorbitoare de lucruri care desfată auzul, ureche care primește cuvinte deșarte, minte disprețuitoare de Dumnezeu și suflet care desfrânează cu înțelegerea și stârnește trupul spre fapta neîngăduită».

24. Și zise fratele: «Cu adevărat, Părinte, așa este. Dar rogu-te să mă înveți și despre rugăciune: cum desface mintea de toate înțelesurile?». Și răspunse Bătrânul: «Înțelesurile sunt înțelesuri ale lucrurilor. Iar dintre lucruri, unele cad sub simțuri, iar altele sunt inteligibile. Ocupându-se așadar mintea cu ele, poartă în sine înțelesurile lor. Harul rugăciunii însă unește mintea cu Dumnezeu. Iar unind-o cu Dumnezeu, o desface de toate înțelesurile. Atunci mintea, întreținându-se cu Dumnezeu dezbrăcată de toate, ajunge să ia formă dumnezeiască. Ajungând astfel, cere cele cuvenite și

nu greşeşte niciodată în ceea ce cere. De aceea Apostolul porunceşte să ne rugăm neîncetat (1 Tes. 5, 17), ca, având mintea continuu unită cu Dumnezeu, să o rupem câte puţin de la pofta celor materiale».

25. Şi zise fratele: «Dar cum poate mintea să se roage neîncetat? Căci cântând şi citind, întâlnindu-ne mai mulţi şi slujind, o tragem spre multe gânduri şi vederi». Şi răspunse Bătrânul: «Dumnezeiasca Scriptură nu porunceşte nimic din cele cu neputinţă, căci şi Apostolul cânta, citea şi slujea, şi totuşi se ruga neîncetat. Rugăciunea neîntreruptă stă în a avea mintea alipită de Dumnezeu cu evlavie multă şi cu dor, şi a atârna pururea cu nădejdea de El, şi a te încrede în El în toate, orice ai face şi ţi s-ar întâmpla. Aflându-se în această dispoziţie, Apostolul zicea: „Cine ne va despărţi pe noi de dragostea lui Hristos? Necazul sau strâmtorarea...?" (Rom. 8, 35). Şi după puţin: „Sunt încredinţat că nici moartea, nici viaţa, nici îngerii" (Rom. 8, 38). Sau, iarăşi: „Întru toate obijduiţi, dar nu striviţi, în mare cumpănă, dar nu deznădăjduiţi, prigoniţi, dar nu năpăstuiţi, trântiţi jos, dar nu nimiciţi. Totdeauna purtăm în trup moartea Domnului Iisus, ca şi viaţa lui Iisus să se arate în trupul nostru muritor" (2 Cor. 4, 8-11).

26. În astfel de dispoziţie aflându-se Apostolul, neîncetat se ruga. Căci în toate cele ce făcea şi i se întâmplau, atârna cu nădejdea de Dumnezeu. De aceea toţi Sfinţii când se aflau în necazuri se rugau neîncetat, ca să dobândească aptitudinea dragostei. Şi de aceea zicea Apostolul: „Deci cu dulceaţă mă voi lăuda întru neputinţele mele, ca să locuiască întru mine puterea lui Hristos" (2 Cor. 12, 9). Iar puţin mai departe: „Când sunt slab, atunci sunt tare" (2 Cor. 12, 10). Dar vai nouă,

netrebnicilor, că am părăsit calea Sfinţilor Părinţi, şi de aceea suntem pustii de orice rod duhovnicesc».

27. Şi zise fratele: «De ce, Părinte, nu am străpungerea inimii?». Şi răspunse Bătrânul: «Fiindcă nu este frica lui Dumnezeu înaintea ochilor noştri. Ne-am făcut groapa tuturor răutăţilor şi de aceea am dispreţuit ca pe-o simplă vorbă pedeapsa înfricoşată a lui Dumnezeu. Căci cine nu s-ar simţi străpuns auzind pe Moise grăind în numele lui Dumnezeu despre păcătoşi: „Foc a ieşit din mânia Mea şi va arde până la iadul cel mai de jos. Mânca-va pământul şi rodurile lui; arde-va temeliile munţilor. Îngrămădi-voi asupra lor rele şi voi rupe săgeţile Mele în ei" (Deut. 32, 22-23). Şi iarăşi: „Voi ascuţi ca fulgerul sabia Mea şi va începe mâna Mea judecata şi Mă voi răzbuna pe vrăjmaşii Mei şi voi răsplăti celor ce Mă urăsc" (Deut. 32, 41). Să auzim şi pe Isaia strigând: „Cine va vesti vouă că focul arde? Cine va vesti vouă focul cel veşnic?... Mergeţi în lumina focului vostru şi în flacăra în care aţi ars" (Is. 33, 14; 50, 11). Şi iarăşi: „Vor ieşi şi vor vedea stârvurile oamenilor care s-au răzvrătit împotriva Mea. Căci viermele lor nu va muri, şi focul lor nu se va stinge, şi vor fi spre vedere pentru tot trupul" (Is. 66, 24). Auzi şi pe Ieremia, care zice: „Daţi Domnului Dumnezeului vostru slavă până nu se întunecă şi până nu se poticnesc picioarele voastre prin munţi întunecoşi" (Ier. 13, 16). Şi iarăşi: „Ascultaţi, popor nebun şi fără de inimă: Ochi au şi nu văd, urechi au şi nu aud. Au nu vă veţi teme de Mine, zice Domnul, şi nu veţi tremura de faţa Mea, de Cel ce a pus nisipul hotar mării şi graniţă veşnică peste care nu va trece?" (Ier. 5, 21-22). Şi iarăşi: „Pedepsi-te-va necredinţa ta şi răutatea ta te va mus-

tra. Cunoaşte şi vezi că amar îţi este ţie că M-ai părăsit pe Mine, zice Domnul... Eu te-am sădit viţă roditoare, toată adevărată. Cum te-ai întors la amărăciune, viţă străină?" (Ier. 2, 19, 21). Şi iarăşi: „Întru adunarea celor ce râd n-am şezut, ci m-am temut de faţa mâniei Tale şi am şezut singur, căci mă săturasem de amărăciune" (Ier. 15, 17). Şi cine nu va tremura auzind pe Iezechiel strigând: „Voi vărsa mânia Mea peste tine, cheltui-voi urgia Mea asupra ta. Şi te voi judeca pe tine în căile tale şi voi arunca peste tine ticăloşiile tale. Şi ochiul Meu nu te va cruţa, nici Mă voi milui de tine. Şi atunci vei cunoaşte că Eu sunt Domnul" (Iez. 7, 3-9). Dar cine nu se căieşte auzind pe Daniel descriind limpede ziua înfricoşatei judecăţi, când zice: „Eu, Daniel, am privit până fură aşezate scaunele. Şi S-a aşezat Cel vechi de zile. Haina Lui, albă ca zăpada, iar părul capului Său, curat ca lâna. Şi scaunul Lui, pară de foc, iar roţile scaunului, foc arzător. Un râu de foc se vărsa şi ieşea înaintea Lui. Mii de mii Îi slujeau Lui şi zeci de mii de zeci de mii stăteau înaintea Lui. Judecătorul Se aşeză şi cărţile fură deschise" (Dan. 7, 9-10), adică faptele săvârşite. Şi iarăşi: „Văzut-am în vedenie de noapte, şi, iată, pe norii cerului venea Cineva ca un Fiu al omului. Şi a ajuns până la Cel vechi de zile, şi L-au adus înaintea Lui. Şi I-au dat Lui stăpânirea, cinstea şi împărăţia, şi toate neamurile, seminţiile şi limbile Îi vor sluji Lui. Şi stăpânirea Lui, stăpânire veşnică; şi împărăţia, împărăţie veşnică. Şi m-am cutremurat cu duhul meu, eu, Daniel, şi vedeniile din capul meu m-au tulburat" (Dan. 7, 13-15).

28. Şi cine nu se înfricoşează auzind şi pe David zicând: „A grăit o dată Dumnezeu, şi am auzit acestea

două: că puterea este a lui Dumnezeu, şi a Ta este mila, Doamne; că Tu vei răsplăti fiecăruia după faptele lui" (Ps. 61, 11). Şi, iarăşi, să auzim pe Ecclesiastul, care zice: „Sfârşitul cuvântului: Ascultă tot, teme-te de Dumnezeu şi păzeşte poruncile Lui, că aceasta este tot omul. Căci Dumnezeu va aduce tot ce s-a făcut întru ascuns la judecată, cu tot lucrul trecut cu vederea, fie bun, fie rău" (Eccl. 12, 13-14).

29. Dar cine nu tremură auzind pe Apostolul spunând lucruri asemănătoare: „Căci noi trebuie să ne înfăţişăm înaintea scaunului lui Hristos, ca să ia fiecare din noi după cele făcute prin trup, fie bine fie rău" (2 Cor. 5, 10)? Cine nu va plânge, aşadar, necredinţa noastră şi orbirea sufletului nostru, că, auzind toate acestea, nu ne căim şi nu plângem cu amar pentru marea noastră negrijă şi uşurinţă? Acestea văzându-le de mai înainte, Ieremia zicea: „Blestemat cel ce săvârşeşte lucrurile Domnului cu negrijă" (Ier. 48, 10).

Căci, dacă am avea grijă de mântuirea sufletelor noastre, am tremura de cuvântul Domnului şi ne-am grăbi să împlinim poruncile Lui, prin care ne şi mântuim. Dar noi, auzind pe Domnul zicând: „Intraţi prin poarta cea strâmtă, care duce la viaţă" (Matei 7, 13), am ales-o pe cea lată şi largă, ce duce la pierzare. De aceea vom auzi când va veni din ceruri să judece viii şi morţii: „Duceţi-vă de la Mine, blestemaţilor, în focul cel veşnic, care este gătit diavolului şi îngerilor lui" (Matei 25, 41).

30. Şi vom auzi acestea nu fiindcă am făcut fapte rele, ci fiindcă de cele bune n-am grijit şi pe aproapele n-am iubit. Iar dacă am făcut rele, cum vom îndura ziua aceea, odată ce am fost cu atâta negrijă? De altfel, „să

nu curveşti, să nu furi, să nu omori" şi celelalte au fost spuse prin Moise celor de demult. Domnul însă, ştiind că nu ajunge creştinului numai păzirea acestora spre desăvârşire, a zis: „Amin zic vouă, că de nu va prisosi dreptatea voastră mai mult decât a cărturarilor şi a fariseilor, nu veţi intra întru Împărăţia cerurilor" (Matei 5, 20).

De aceea a poruncit cu orice prilej sfinţirea sufletului, pentru care se sfinţeşte şi trupul, şi dragostea curată faţă de toţi oamenii, prin care putem să dobândim şi iubirea faţă de El; iar pe Sine ni S-a dat pildă până la moarte, ca şi pe ucenicii Săi, precum s-a zis adeseori.

31. Ce apărare vom avea, aşadar, în ziua aceea, având o asemenea pildă şi fiind cu atâta negrijă? Plângându-ne Ieremia pe noi, cei ce ne-am învrednicit de atâta har, dar ne-am purtat cu atâta negrijă, mai bine zis am fost plini de toată răutatea, zicea: „Cine va da capului meu apă şi ochilor mei izvor de lacrimi, ca să plâng pe poporul acesta ziua şi noaptea?" (Ier. 9, 1).

Dar eu aud şi pe Moise zicând despre noi: „Şi a mâncat Iacob, şi s-a săturat, şi s-a făcut îndărătnic cel iubit; îngrăşatu-s-a, îngroşatu-s-a şi s-a lăţit, şi a părăsit pe Dumnezeu Care l-a făcut pe el, şi s-a depărtat de la Dumnezeu, Mântuitorul lui" (Deut. 32, 15). Iar Miheia plânge şi zice: „Vai sufletului meu, că a pierit cel evlavios de pe pământ şi nu se mai află între oameni cel ce săvârşeşte virtutea. Fiecare necăjeşte cu necaz pe aproapele; spre rău îşi gătesc mâinile lor" (Mih. 7, 2-3). Iar Psalmistul zice despre noi asemenea: „Mântuieşte-mă, Doamne, că a lipsit cel cuvios; că s-au împuţinat adevărurile dintre fiii oamenilor..." şi celelalte (Ps. 11, 1).

32. Dar şi Apostolul plânge pentru noi cu Proorocul, zicând: „Nu este cel ce face bunătate, nu este

până la unul. Mormânt deschis este gâtlejul lor, cu limbile lor grăiau vicleşuguri. Venin de aspidă este sub limbile lor, gura lor e plină de blestem şi de amărăciune. Întristare şi necaz este în căile lor, şi calea păcii nu au cunoscut-o. Nu este frica lui Dumnezeu înaintea ochilor lor" (Rom. 13, 11-18; Ps. 13, 3; 5, 9; 9, 28; 35, 1). De aceea, prevăzând cele viitoare, scrie despre purtarea noastră cea rea de acum, către Timotei: „Cunoaşte aceasta, că în zilele cele de apoi se vor ivi vremuri înfricoşate; că vor fi oamenii iubitori de sine, iubitori de argint, lăudăroşi, trufaşi, hulitori, neascultători de părinţi, nemulţumitori, fără cucernicie, lipsiţi de dragoste, neînduplecaţi, clevetitori, neînfrânaţi, neîmblânziţi, neiubitori de bine, vânzători, obraznici..." şi celelalte (2 Tim. 3, 1-4). Vai nouă, că am ajuns la cele din urmă dintre rele, căci spune-mi mie: Care dintre noi nu e părtaş al relelor pomenite? Nu s-a împlinit la noi proorocia? Nu suntem toţi lacomi cu stomacul? Nu suntem toţi iubitori de plăcere, nu toţi nebuni pentru pământ şi iubitori de materie? Nu toţi plini de mânie? Nu toţi întărâtaţi? Nu ţinem toţi minte răul? Nu suntem toţi trădători a toată virtutea? Nu suntem toţi clevetitori? Nu toţi iubitori de sudalme? Nu toţi obraznici, nu toţi urâtori de fraţi? Nu toţi îngâmfaţi? Nu toţi trufaşi? Nu toţi lăudăroşi? Nu toţi făţarnici? Nu toţi iubitori de slavă deşartă? Nu toţi vicleni, nu toţi pizmaşi? Nu toţi nesupuşi? Nu toţi nepăsători? Nu toţi nestatornici? Nu toţi uşuratici, nu toţi fără grijă la poruncile Mântuitorului? Nu toţi plini de toată răutatea? Nu ne-am făcut, în loc de biserică a lui Dumnezeu, templu al idolilor? Nu suntem sălaşuri ale duhurilor rele în loc să fim ai Duhului Sfânt? Nu numim pe Dumnezeu Tată în

chip mincinos? Nu ne-am făcut, în loc de fii ai lui Dumnezeu, fii ai gheenei? Nu ne-am făcut mai răi decât iudeii, noi, cei ce purtăm azi numele lui Hristos? Nimeni să nu se răzvrătească auzind adevărul, fiindcă şi aceia, nelegiuiţi fiind, ziceau: „Noi avem un singur Tată, pe Dumnezeu" (Ioan 8, 41). Dar au auzit de la Mântuitorul: „Voi sunteţi din tatăl vostru diavolul şi poftele tatălui vostru diavolul vreţi să le faceţi" (Ioan 8, 44).

33. Cum deci, fiind şi noi călcători ai poruncilor Lui, nu vom auzi de la El aceleaşi cuvinte? Căci şi Apostolul pe cei purtaţi de Duhul i-a numit fii ai lui Dumnezeu: „Câţi sunt, zice, purtaţi de Duhul, aceştia sunt fii ai lui Dumnezeu" (Rom. 8, 14). Dar cum putem să auzim noi, cei purtaţi de moarte, că suntem fii ai lui Dumnezeu? „Căci cugetul trupului este moarte" (Rom. 8, 6). Cei purtaţi de Duhul se fac arătaţi din roadele Duhului. Să vedem, aşadar, roadele Duhului. „Căci roada Duhului este, zice, iubirea, bucuria, pacea, îndelunga-răbdare, facerea de bine, bunătatea, credinţa, blândeţea, înfrânarea" (Gal. 5, 22). Oare avem acestea în noi? Sau nu cumva le avem pe toate cele potrivnice? Cum putem aşadar să auzim că suntem fii ai lui Dumnezeu, şi nu mai degrabă ai celui potrivnic? Căci cel născut din cineva este asemenea celui care l-a născut. Arată aceasta şi Domnul, zicând: „Cel născut din Duhul, duh este" (Ioan 3, 6). Noi însă ne-am făcut trupuri ce poftesc împotriva Duhului şi de aceea cu dreptate auzim de la El: „Nu va rămâne Duhul Meu în oamenii aceştia, deoarece sunt numai trupuri" (Fac. 6, 3). Cum putem să auzim, aşadar, că suntem creştini, neavând nimic al lui Hristos în noi?

34. Dar va zice, poate, cineva: Dar am credinţa, şi-mi ajunge credinţa în El pentru mântuire. Îi va răspunde acestuia Iacob, zicând: „Că şi diavolii cred şi se cutremură" (Iac. 2, 19); şi iarăşi: „Credinţa fără fapte moartă este, precum şi faptele fără credinţă" (Iac. 2, 20). Dar cum şi credem în El, sau cum Îi credem Lui în privinţa celor viitoare, noi, care nu-l credem în privinţa celor vremelnice şi prezente, şi de aceea suntem amestecaţi cu cele pământeşti şi trăim trupului, oştindu-ne împotriva Duhului? Cei ce au crezut cu adevărat lui Hristos şi L-au sălăşluit întreg în ei prin porunci ziceau aşa: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte în mine. Iar de trăiesc acum în trup, trăiesc prin credinţa în Fiul lui Dumnezeu, Cel ce m-a iubit pe mine şi S-a dat pe Sine pentru mine" (Gal. 2, 20). De aceea, pătimind de dragul Lui pentru mântuirea tuturor, ca nişte următori întocmai ai Lui şi ca nişte păzitori adevăraţi ai poruncilor Lui, ziceau: „Ocărâţi, noi binecuvântăm; prigoniţi, noi răbdăm; huliţi, noi mângâiem" (1 Cor. 4, 12-13). Aceasta o făceau pentru că-L auziseră pe El zicând: „Iubiţi pe vrăjmaşii voştri, faceţi bine celor ce vă urăsc pe voi, binecuvântaţi pe cei ce vă blesteamă, rugaţi-vă pentru cei ce vă dosădesc pe voi" şi celelalte (Matei 5, 44). Prin cuvintele şi faptele lor se arată lucrând în ei Hristos. Dar noi, fiindcă lucrăm împotriva tuturor poruncilor Lui, ne-am umplut de toată necurăţia. Şi de aceea am ajuns, în loc de biserică a lui Dumnezeu, casă de negustorie, şi în loc de casă de rugăciune, peşteră de tâlhari; în loc de neam sfânt, neam păcătos, şi în loc de popor al lui Dumnezeu, popor plin de păcate; în loc de sămânţă sfântă, sămânţă rea, şi în loc de fii ai lui Dumnezeu, fii ai nele-

giuirii, fiindcă am părăsit poruncile Domnului şi slujim duhurilor viclene prin patimile necurate, mâniind pe Sfântul lui Israel.

35. De aceea, plângându-ne marele Isaia şi vrând să ne ajute în căderea noastră, zice: „De ce vă mai răniţi iarăşi, adăugând fărădelege? Tot capul vă este spre durere şi toată inima, spre întristare. De la picioare până la cap nu este în el loc întreg. Totul este numai rană, numai vânătaie şi numai bube pline de puroi. Nu se mai poate pune plasture, nici untdelemn, nici legătură" (Is. 1, 5-6). Apoi urmează: „Părăsită va fi fata Sionului ca o colibă într-o vie şi ca un pătul într-o grădină, ca o cetate împresurată" (Is. 1, 8). Această pustiire a sufletelor noastre a arătat-o şi Apostolul, zicând: „Şi precum n-au găsit cu cale să-L cunoască pe Dumnezeu, i-a lăsat pe ei Dumnezeu în minte netrebnică să facă cele ce nu trebuie; plini fiind de toată nedreptatea, răutatea, viclenia, lăcomia, plini de pizmă, de ucidere, de ceartă, de înşelăciune, de purtări urâte, şoptitori, bârfitori, urâtori de Dumnezeu, ocărâtori, semeţi, trufaşi, născocitori de rele, nesupuşi părinţilor, bezmetici, neiubitori, călcători de cuvânt, nemilostivi, care, deşi cunosc dreptatea lui Dumnezeu, că adică cei ce fac acestea sunt vrednici de moarte, nu numai că fac acestea, ci şi încuviinţează pe cei ce le fac. De aceea i-a dat pe ei Dumnezeu spre patimi de necinste, ca să-şi necinstească trupurile lor între ei" (Rom. 1, 28-32). Iar urmarea acestora este că: „Se descoperă mânia lui Dumnezeu din ceruri peste toată necredinţa şi nedreptatea oamenilor" (Rom. 1, 18) şi celelalte.

36. Această pustiire a sufletului vestind-o şi Domnul, zice: „Ierusalime, Ierusalime, care ucizi pe proo-

roci şi omori cu pietre pe cei trimişi la tine, de câte ori n-am vrut să strâng pe fiii tăi cum îşi adună găina puii săi sub aripi, şi n-ai vrut? Iată, casa voastră se va lăsa pustie" (Matei 23, 37-38). Iar Isaia, văzându-ne pe noi, aşa-zişii monahi, săvârşind numai slujbele trupeşti şi dispreţuind pe cele duhovniceşti, şi de aceea aflându-ne plini de trufie, a zis: „Ascultaţi cuvântul Domnului, fruntaşi ai Sodomei, luaţi aminte la legea Domnului, popor al Gomorei! Ce-Mi trebuie Mie mulţimea jertfelor voastre? M-am săturat de arderile-de-tot ale berbecilor şi nu mai vreau grăsimea mieilor şi sângele taurilor şi al ţapilor. Căci cine le-a cerut acestea din mâinile voastre? Nu mai călcaţi în curtea templului Meu. De-Mi veţi aduce floarea făinii, zadarnic este. Tămâierea voastră Îmi face scârbă. Lunile noi, sâmbetele şi ziua cea mare nu le mai pot suferi. Sufletul Meu urăşte postul, odihna şi sărbătorile voastre. M-am săturat de voi, nu vă mai pot răbda. Când întindeţi mâinile spre Mine, Eu Îmi întorc ochii de la voi. Şi de veţi înmulţi rugăciunea, nu vă voi auzi" (Is. 1, 10-15). De ce? „Pentru că mâinile voastre sunt pline de sânge" (Is. 1, 15). Căci „cel ce urăşte pe fratele său este ucigaş de oameni" (1 Ioan 3, 15). De aceea, toată nevoinţa (asceza) care nu are iubire e străină de Dumnezeu.

37. De aceea, mustrând de departe şi făţărnicia noastră, zice: „Poporul acesta cu buzele lui Mă cinsteşte; dar inima lui este departe de Mine, şi în zadar Mă cinsteşte" (Is. 29, 13; Matei 15, 8) şi celelalte. Căci cele pe care Domnul nostru le-a spus, plângând pe farisei, eu le aud ca spuse pentru noi, făţarnicii de azi, care ne-am învrednicit de atâta har, şi suntem mai răi ca aceia. Oare nu legăm şi noi poveri grele şi anevoie

de purtat şi le punem pe umerii oamenilor, iar noi nu vrem să le mişcăm nici cu vârful degetului? Oare nu facem şi noi toate faptele noastre spre a fi văzuţi de oameni? Oare nu iubim şi noi să şedem în fruntea mesei la ospeţe şi pe scaunul de frunte în adunări, şi să fim chemaţi de oameni: „rabbi, rabbi", iar pe cei care nu ni le dau acestea îi urmărim până la moarte? Oare n-am luat şi noi cheia cunoştinţei şi închidem Împărăţia cerurilor înaintea oamenilor, neintrând nici noi, şi nelăsându-i nici pe alţii să intre?

Oare nu ocolim şi noi marea şi pământul ca să facem un prozelit, şi, când se întâmplă aceasta, îl facem fiul gheenei, îndoit decât noi? Oare nu suntem şi noi povăţuitori orbi, strecurând ţânţarul şi înghiţind cămila? Oare nu curăţim şi noi partea din afară a paharului, cea de la vedere, iar cea dinăuntrul nostru e plină de răpire şi lăcomie, mai bine-zis de necurăţie? Oare nu zeciuim şi noi izma şi mărarul şi orice legumă, şi trecem cu vederea judecata şi iubirea lui Dumnezeu? Oare nu suntem şi noi nişte morminte întunecoase, arătându-ne oamenilor pe din afară drepţi, iar pe dinăuntru fiind plini de toată făţărnicia, nelegiuirea şi necurăţia? Oare nu zidim şi noi mormintele mucenicilor şi împodobim monumentele Apostolilor, dar suntem asemenea cu ucigaşii lor?

Cine nu ne va plânge aşadar pe noi pentru o astfel de simţire? Cine nu va plânge o asemenea robie a noastră? De aceea noi, cei ce suntem fii cinstiţi ai lui Dumnezeu, suntem socotiţi ca nişte vase de lut. De aceea s-a înnegrit aurul şi s-a stricat argintul cel bun. De aceea noi, nazareii Sionului, care luminam mai tare ca zăpada, am ajuns ca nişte abisinieni; noi, care eram

mai albi ca laptele, ne-am înnegrit mai tare ca cerneala. De aceea s-a întunecat chipul nostru mai tare ca funinginea. Cei ce ne hrăneam cu nuci de cocos ne tăvălim acum în lături. S-au mărit nelegiuirile noastre mai mult decât nelegiuirile Sodomei. Noi, cei ce eram fiii zilei şi fiii luminii, am ajuns fiii nopţii şi ai întunericului; iar din fii ai Împărăţiei ne-am făcut fiii gheenei. De aceea noi, fiii Celui Preaînalt, murim ca nişte oameni şi cădem ca unul dintre boieri (Ps. 81, 7). De aceea am fost predaţi în mâinile vrăjmaşilor nelegiuiţi, adică ale dracilor cumpliţi şi ale împăratului nedrept şi atotviclean al întregului pământ, ale căpeteniei lor adică, ca unii ce am păcătuit şi am săvârşit fărădelege, nesocotind poruncile Domnului Dumnezeului nostru, şi am călcat în picioare pe Fiul lui Dumnezeu, şi am socotit sângele Testamentului Său lucru de rând.

Dar să nu ne predai până în sfârşit, pentru numele Tău, Doamne; şi să nu rupi Testamentul Tău; şi să nu depărtezi de la noi mila Ta, pentru milostivirile Tale, Tatăl nostru Cel din ceruri, şi pentru mila Sfântului Tău Duh. „Nu pomeni fărădelegile noastre cele vechi, ci degrabă să vină înaintea noastră milostivirile Tale, că am ajuns săraci foarte. Ajută-ne nouă, Dumnezeule, Mântuitorul nostru, pentru slava numelui Tău; Doamne, miluieşte-ne şi iartă-ne păcatele noastre, pentru numele Tău" (Ps. 78, 8-9). Doamne, adu-Ţi aminte de pârga pe care, luând-o dintru noi, pentru iubirea de oameni, Unul-Născut Fiul Tău o ţine pentru noi în ceruri, ca să ne dăruiască nădejdea tare a mântuirii şi să nu devenim din deznădejde mai răi. Mântuieşte-ne pentru cinstit sângele Lui, pe care l-a vărsat pentru viaţa lumii, pentru sfinţii Săi Apostoli şi Ucenici, care şi-au vărsat

sângele lor propriu pentru numele Lui, pentru sfinţii Prooroci, Părinţi şi Patriarhi, care s-au nevoit să facă bucurie numelui Tău. Nu trece cu vederea rugăciunea noastră, Doamne, şi nu ne părăsi până la sfârşit. Căci nu ne încredem în dreptăţile noastre, ci în mila Ta, prin care porţi grijă de tot neamul nostru. Cerşim şi rugăm bunătatea Ta, ca să nu ni se facă nouă spre osândă taina mântuirii, hărăzită nouă de Unul-Născut Fiul Tău, şi să nu ne lepezi pe noi de la faţa Ta. Nu Te scârbi de nevrednicia noastră, ci ne miluieşte pe noi după mare mila Ta; şi după mulţimea îndurărilor Tale şterge fărădelegile noastre, ca, apropiindu-ne fără de osândă înaintea sfintei Tale slave, să ne învrednicim de acoperământul Fiului Tău cel Unul-Născut şi să nu fim lepădaţi ca nişte slugi netrebnice ale păcatului.

Da, Stăpâne, Doamne atotputernice, auzi rugăciunea noastră, că afară de Tine pe altul nu cunoaştem. Numele Tău numim; căci Tu eşti Cel ce lucrează toate în toţi şi ajutorul de la Tine îl cerem toţi. „Caută din cer, Doamne, şi priveşte din casa sfintei Tale slave. Unde sunt râvna şi tăria Ta? Unde este mulţimea milei Tale şi a îndurărilor Tale, că ai răbdat căderea noastră? Căci Tu eşti Tatăl nostru, fiindcă Avraam nu ne-a cunoscut pe noi şi Israel nu ne-a ştiut pe noi. Ci Tu, Doamne, Tatăl nostru, mântuieşte-ne pe noi, că de la început este peste noi numele Tău cel sfânt şi al Fiului Tău cel Unul-Născut şi al Sfântului Tău Duh. De ce ne-ai rătăcit pe noi, Doamne, de la calea Ta? Nu ne pedepsi pe noi cu toiagul judecăţilor Tale. De ce ai învârtoşat inimile noastre ca să nu se teamă de Tine? Ne-ai părăsit pe noi în propria lege a rătăcirii noastre? Întoarce, Doamne, pe robii Tăi pentru sfânta Ta Biserică şi pen-

tru toţi Sfinţii Tăi din veac, ca să moştenim puţin din muntele Tău cel sfânt. Vrăjmaşii noştri au călcat locul Tău cel sfânt. Ne-am făcut ca la început, când nu stăpâneai peste noi, nici nu se chema numele Tău peste noi" (Is. 63, 15-19)[2].

38. „De vei deschide cerul, se vor cutremura de Tine munţii şi se vor topi ca ceara de faţa focului; focul va arde pe cei potrivnici, şi înfricoşat va fi Numele Tău vrăjmaşilor Tăi. Când vei face lucrurile Tale mărite, se vor cutremura de Tine munţii. Din veac n-am auzit, nici ochii noştri n-au văzut Dumnezeu afară de Tine. Şi lucrurile Tale, pe care le vei face, vor fi milă celor ce vor răbda. Căci dreptatea se va întâlni cu cei ce o fac şi-şi vor aduce aminte de căile Tale. Iată, Tu Te-ai mâniat, şi noi am păcătuit" (Is. 64, 1-5). Mai bine zis noi am greşit, şi Tu Te-ai mâniat. „De aceea am rătăcit toţi şi ne-am făcut ca nişte necuraţi. Ca o cârpă lepădată e toată dreptatea noastră, şi am căzut ca frunzele pentru fărădelegile noastre; aşa ne va duce vântul pe noi. Nu este cine să cheme numele Tău şi cine să Te pomenească spre a fi ajutat. Întors-ai faţa Ta de la noi şi ne-ai părăsit pe noi pentru păcatele noastre. Şi acum, Doamne, Tatăl nostru eşti Tu, iar noi tină, lucrul mâinilor Tale suntem toţi. Nu Te mânia pe noi foarte, nici pomeni vreodată păcatele noastre. Priveşte, căci poporul Tău suntem toţi. Cetatea sfântului Tău, Sionul, a ajuns pustie. Ca un pustiu s-a făcut Ierusalimul. Casa sfântului nostru a ajuns blestem, şi slava pe care au binecuvântat-o Părinţii noştri a fost cuprinsă de foc, şi toate cele mărite s-au dărâmat. Şi

2. Citat liber.

toate acestea le-ai răbdat, Doamne, și ai tăcut, și ne-ai smerit din cale afară" (Is. 64, 6-12).

39. Toate acestea i s-au întâmplat poporului Tău vechi prin preînchipuire, dar acum s-au împlinit cu adevărat la noi. „Făcutu-ne-am de ocară vecinilor noștri, diavolii, și de batjocură și de râs celor ce stau în jurul nostru" (Ps. 78, 4). Ci caută din cer și vezi și ne mântuiește pe noi pentru numele Tău cel sfânt. Fă-ne să cunoaștem meșteșugirile vrăjmașilor noștri și ne mântuiește de uneltirile lor. Nu depărta de la noi ajutorul Tău, că noi nu suntem în stare să învingem cele ce ne vin împotrivă, dar Tu ești puternic să ne mântuiești de toți vrăjmașii. Mântuiește-ne pe noi, Doamne, din greutățile lumii acesteia, după bunătatea Ta, ca în curată conștiință, trecând marea vieții și înfățișându-ne întregi și fără pată înaintea scaunului înfricoșat, să ne învrednicim de viața cea veșnică».

40. Auzindu-le toate acestea fratele, și cuprins fiind de mare căință, zise cu lacrimi Bătrânului: «Din câte văd, Părinte, nu mi-a rămas nicio nădejde de mântuire. „Căci fărădelegile mele au covârșit capul meu" (Ps. 37, 4). Ci rogu-te să-mi spui: ce trebuie să fac?». Iar Bătrânul răspunzând, zise: «Mântuirea este un lucru oamenilor cu neputință. La Dumnezeu însă toate-s cu putință, precum a zis Însuși Domnul (Matei 19, 26). „Să ieșim înaintea feței Lui întru mărturisire, să ne închinăm, să cădem și să plângem înaintea Domnului, Care ne-a făcut pe noi, căci El este Dumnezeul nostru" (Ps. 94, 2-3). Să auzim ceea ce spune El prin glasul lui Isaia: „Când te vei întoarce și vei suspina, atunci te vei mântui" (Is. 30, 15). Și iarăși: „Nu e puternică mâna Domnului ca să ne mântuiască? Sau s-a îngreunat ure-

chea Lui ca să nu audă? Ci păcatele pun zid între noi și Dumnezeu, și din pricina păcatelor noastre s-a întors fața Lui ca să nu ne miluiască" (Is. 59, 1-2). De aceea zice: „Spălați-vă, face-vă-ți curați, smulgeți răutățile din sufletele voastre înaintea ochilor Mei, opriți-vă din răutățile voastre, învățați să faceți binele, cereți judecată, scăpați pe cel nedreptățit, faceți dreptate orfanului și apărați pe văduvă. Și veniți să ne judecăm, zice Domnul. Și de vor fi păcatele voastre ca purpura, ca zăpada le voi albi; și de vor fi stacojii ca focul, ca lâna le voi albi. De veți vrea să Mă ascultați, bunătățile pământului veți mânca, căci gura Domnului a grăit acestea" (Is. 1, 16-19). Și iarăși, prin Ioil: „Întoarceți-vă la Mine din toată inima voastră, în post, în plângere și jelanie. Sfâșiați-vă inimile voastre, și nu hainele voastre. Căci milostiv și îndurat este Domnul și-I pare rău de cele rele" (Ioil 2, 12-13). Iar către Iezechiel: „Fiul omului, spune casei lui Israel: Așa ați vorbit zicând: Rătăcirile noastre și fărădelegile noastre asupra noastră sunt și în ele ne topim, și cum vom trăi? Spune lor: Viu sunt Eu, zice Domnul; nu voiesc moartea necredinciosului, ci să se întoarcă de la calea lui și să fie viu. Cu întoarcere întoarceți-vă de la calea voastră; pentru ce să muriți, casa lui Israel?" (Iez. 33, 10-11). Iar Cartea a 3-a a Regilor, arătând covârșitoarea bunătate a lui Dumnezeu, zice prin Ilie, ca să audă Ahab, care se afla în via lui Nabot, pe care o moștenise omorându-l prin Izabela: „Acestea zice Domnul: Ai ucis și ai moștenit. În locul în care au lins câinii sângele lui Nabot, acolo vor linge câinii sângele tău... Și pe Izabela câinii o vor mânca la marginea zidului lui Izreel... Și auzind Ahab aceste cuvinte, și-a rupt hainele sale, și-a pus

sac pe trupul său, şi a postit, şi a dormit în sac. Şi a fost cuvântul Domnului către Ilie zicând: Iată că s-a ruşinat Ahab de faţa Mea. Nu voi mai aduce rele în zilele lui" (3 Regi 21, 19, 23, 27-29). Iar David zice: „Fărădelegea mea am cunoscut, şi păcatul meu nu l-am acoperit. Zis-am: Mărturisit-am împotriva mea fărădelegea mea Domnului; şi Tu ai iertat necredinţa inimii mele. Pentru ea se va ruga Ţie tot cuviosul la vreme rânduită; chiar în potop de ape multe, ele de el nu se vor apropia" (Ps. 31, 5-7). Iar în Evanghelie zice Domnul: „Pocăiţi-vă, că s-a apropiat Împărăţia cerurilor" (Matei 4, 17). Iar lui Petru, care întreabă: „De câte ori pe zi îmi va greşi fratele meu şi îi voi ierta lui? Au doară până la şapte ori?", îi răspunde Cel prin fire bun şi neasemănat în bunătate: „Nu zic ţie de şapte ori, ci până la şaptezeci de ori câte şapte" (Matei 18, 22). Ce este pe măsura acestei bunătăţi? Ce este pe potriva acestei iubiri de oameni?

41. Cunoscând, aşadar, frica de Dumnezeu, bunătatea şi iubirea Lui de oameni, din Vechiul şi Noul Testament, să ne întoarcem din toată inima noastră. De ce să pierim, fraţilor? Să ne spălăm mâinile noi, păcătoşii. Să ne curăţim inimile noi, cei cu sufletele îndoite. Să ne tânguim, să jelim şi să plângem pentru păcatele noastre. Să încetăm din răutăţile noastre. Să credem în milostivirile Domnului. Să ne temem de ameninţările Lui, să păzim poruncile Lui. Să ne iubim unii pe alţii din toată inima. Să zicem fraţilor şi celor ce ne urăsc pe noi şi se scârbesc de noi, ca să se mărească numele Domnului şi să ni se arate în bucuria Lui. Să ne dăm iertare unii altora noi, cei ce ne-am ispitit unul pe altul, ca unii ce am fost războiţi toţi de vrăjmaşul comun. Să stăm împotrivă gândurilor noastre, chemând

pe Dumnezeu ca aliat în lupta noastră, şi să alungăm din noi duhurile rele şi necurate. Să supunem trupul duhului, chinuindu-l şi târându-l robit (1 Cor. 9, 27) prin tot felul de strâmtorări. „Să ne curăţim pe noi de toată întinăciunea trupului şi a duhului". Să ne stârnim unii pe alţii la sporirea în iubire[3] şi fapte bune. Să nu ne pizmuim între noi, nici pizmuindu-ne să ne sălbătăcim la inimă. Mai degrabă să avem milă unii de alţii şi să ne tămăduim unii pe alţii prin smerenie. Să nu ne bârfim unii pe alţii, nici să nu ne batjocorim unii pe alţii, căci suntem unii altora mădulare. Să lepădăm de la noi negrija şi uşurinţa, şi să stăm bărbăteşte, luptând împotriva duhurilor răutăţii, căci „Îl avem pe Iisus Hristos mângâietor drept la Tatăl, şi El ne este ispăşire pentru păcatele noastre" (1 Ioan 2, 1-2). Să ne rugăm Lui cu inimă curată, din tot sufletul nostru, şi ne va ierta păcatele noastre. „Căci aproape este Domnul de toţi cei ce-L cheamă pe El întru adevăr" (Ps. 144, 19). De aceea zice: „Jertfeşte lui Dumnezeu jertfă de laudă şi dă Celui Preaînalt rugăciunile tale. Şi Mă cheamă pe Mine în ziua necazului tău şi te voi scăpa, şi Mă vei slăvi pe Mine" (Ps. 49, 15-16). Iar Isaia zice: „Rupe toată legătura nedreptăţii, dezleagă jugul legămintelor silnice, dă drumul celor asupriţi şi rupe toată scrisoarea nedreaptă. Frânge celui flămând pâinea ta şi pe săracii fără sălaş adu-i în casa ta. De vezi pe cineva gol, îmbracă-l, şi nu trece cu vederea pe cei din sămânţa neamului tău. Atunci lumina ta va izbucni ca zorile, şi tămăduirea ta va răsări degrabă. Şi va umbla înaintea ta dreptatea ta, şi slava Domnului te va înconjura" (Is. 58, 6-8). Iar după acestea zice: „Atunci vei striga,

3. În text: paroxismul iubirii.

şi Dumnezeu te va auzi pe tine. Încă grăind tu, va zice: Iată, aici sunt. Atunci va răsări în întuneric lumina ta şi întunericul tău va fi ca amiaza. Şi Dumnezeu va fi cu tine totdeauna şi te va sătura precum pofteşte sufletul tău" (Is. 58, 9-11). Iată aşadar că, rupând toată legătura nedreptăţii din inima noastră şi dezlegând tot jugul legămintelor silnice, adică al ţinerii minte a răului, şi grăbindu-ne să facem bine aproapelui din tot sufletul, ajungem să fim înconjuraţi de lumina cunoştinţei şi ne slobozim de patimile de ocară, umplându-ne de toată virtutea, luminându-ne de slava lui Dumnezeu şi eliberându-ne de toată neştiinţa; iar rugându-L pe Hristos, suntem auziţi şi-L avem pe Dumnezeu cu noi pururea, şi ni se satură dorinţa după Dumnezeu.

42. Să ne iubim aşadar unii pe alţii, şi vom fi iubiţi de Dumnezeu. Să fim cu îndelungă-răbdare întreolaltă, şi va fi şi El cu îndelungă-răbdare faţă de păcatele noastre. Să nu răsplătim răul cu rău, şi nu vom primi după păcatele noastre. Căci iertarea greşalelor noastre o aflăm în iertarea fraţilor. Iar mila lui Dumnezeu e ascunsă în milostivirea noastră faţă de aproapele. De aceea a zis Domnul: „Iertaţi, şi vi se va ierta vouă" (Luca 6, 37). Şi iarăşi: „De veţi ierta oamenilor greşalele lor, şi Tatăl vostru Cel din ceruri va ierta vouă greşalele voastre" (Matei 6, 14). Sau: „Fericiţi cei milostivi, că aceia se vor milui" (Matei 5, 7). Sau: „Cu ce măsură veţi măsura, cu aceea se va măsura vouă" (Matei 7, 2). Iată, ne-a dăruit nouă Domnul chip de mântuire şi ne-a dat nouă putere veşnică de-a ne face fii ai lui Dumnezeu. Prin urmare, în voia noastră stă mântuirea noastră.

43. Drept aceea, să ne dăm pe noi înşine Domnului în întregime, ca să-L primim pe El întreg. Să ne facem dumnezei pentru El. Căci pentru aceasta S-a

făcut om, fiind Dumnezeu şi Stăpân prin fire. Să ascultăm de El, şi va birui fără greutate asupra vrăjmaşilor noştri. „Dacă poporul Meu ar fi ascultat de Mine, zice, dacă Israel ar fi umblat în căile Mele, aş fi umilit până la nimicire pe vrăjmaşii lor şi aş fi pus mâna Mea asupra celor ce-i necăjesc pe ei" (Ps. 80, 12-13). Să ne punem toată nădejdea noastră numai în El şi să aruncăm toată grija noastră numai asupra Lui, şi ne va mântui pe noi de tot necazul, şi toată viaţa ne va hrăni El Însuşi. Să iubim pe tot omul din suflet; dar să nu ne punem nădejdea în niciunul dintre oameni. Căci câtă vreme ne susţine Domnul, ne înconjoară toţi prietenii, şi toţi vrăjmaşii noştri sunt fără putere. Când însă ne părăseşte Domnul, atunci ne părăsesc şi prietenii cu toţii, şi toţi vrăjmaşii dobândesc putere împotriva noastră. Dar şi cel ce îndrăzneşte bizuindu-se pe sine va cădea cu cădere jalnică. Cel ce se teme însă de Domnul, se va înălţa. De aceea a zis David: „Nu voi nădăjdui în arcul meu, şi sabia mea nu mă va mântui. Că Tu ne-ai mântuit pe noi de cei ce ne necăjesc şi ai făcut de ruşine pe cei ce ne urăsc" (Ps. 43, 8-9).

44. Să nu stăruim în gânduri care ne prezintă păcatele noastre micşorate şi care ne spun ca nişte oracole că am primit iertarea. Întărindu-ne împotriva lor, Domnul a zis: „Păziţi-vă pe voi de proorocii mincinoşi, care vor veni la voi în piele de oaie, iar pe dinăuntru sunt lupi răpitori" (Matei 7, 15). Căci câtă vreme mintea noastră este încă tulburată de păcat, încă n-am primit iertarea lui, fiindcă n-am făcut încă roade vrednice de pocăinţă. Şi roada căinţei este nepătimirea sufletului; iar nepătimirea înseamnă ştergerea păcatului. Dar nu avem încă desăvârşită nepătimire dacă aici suntem tul-

buraţi de patimi, aici nu. Deci n-am primit încă desăvârşit nici iertarea păcatelor. De păcatul strămoşesc ne-am slobozit prin Sfântul Botez, dar de cel pe care am îndrăznit să-l săvârşim după Botez ne slobozim prin căinţă.

45. Drept aceea, să ne căim cu adevărat ca, sloboziţi de patimi, să dobândim iertarea păcatelor. Să dispreţuim cele vremelnice ca nu cumva, luptând pentru ele cu oamenii, să călcăm porunca iubirii şi să cădem din dragostea lui Dumnezeu. „Să umblăm în duh, şi nu vom mai împlini pofta trupului" (Gal. 5, 16). Să veghem, să fim treji, să lepădăm somnul uşurătăţii. Să râvnim a păşi pe urmele sfinţilor atleţi ai Mântuitorului; să imităm luptele lor, uitând pe cele dindărăt şi întinzându-ne spre cele dinainte. Să imităm drumul lor neodihnit, râvna lor aprinsă, stăruinţa în înfrânare, sfinţenia neprihănirii, vitejia răbdării, neclintirea îndelungii răbdări, duioşia milei, netulburarea blândeţii, căldura râvnei, nefăţărnicia iubirii, înălţimea smereniei, neprisosinţa sărăciei, bărbăţia, bunătatea, îngăduinţa. Să nu ne dedăm plăcerilor; să nu ne moleşim în cugetări; să nu ne întinăm conştiinţa. „Să urmărim pacea cu toată lumea şi sfinţenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul" (Evr. 12, 14). Pe lângă acestea, să fugim de lume, fraţilor, şi de stăpânul lumii. Să părăsim trupul şi cele trupeşti. Să păşim întins spre cer; acolo vom vedea cetatea noastră. Să imităm pe dumnezeiescul Apostol, să primim pe Căpetenia vieţii, să ne bucurăm de Izvorul vieţii. Să cântăm în cor cu Îngerii; să lăudăm cu Arhanghelii pe Domnul nostru Iisus Hristos, Căruia I se cuvine slava, şi stăpânirea, împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt, acum şi pururea şi în vecii vecilor. Amin».

ALE CELUI DINTRE SFINŢI PĂRINTELUI NOSTRU

MAXIM MĂRTURISITORUL

Cele patru sute de capete despre dragoste[4]

Cuvânt înainte către Elpidie

Iată, am trimis Cuvioşiei tale, Părinte Elpidie, pe lângă *Cuvântul despre viaţa ascetică,* şi *Cuvântul despre dragoste,* în tot atâtea sute de capete cât cele patru Evanghelii. Poate nu este în ele nimic vrednic de aşteptarea ta. Dar atâta ne-a fost puterea. Pe lângă aceasta, să afle Sfinţia ta că nici acestea nu sunt roadele cugetării mele. Ci, străbătând scrierile Sfinţilor Părinţi şi culegând de acolo cele ce stau în legătură cu tema noastră, am îndesat lucruri multe în cuvinte puţine, ca să fie uşor de ţinut minte. Şi aşa le-am trimis Cuvioşiei tale, rugându-te să le citeşti cu îngăduinţă şi să scoţi numai folosul din ele, iar lipsa de frumuseţe a cuvintelor să o treci cu vederea, şi să te rogi pentru smerenia mea, cea pustie de tot folosul duhovnicesc. Mai rogu-te încă şi pentru aceea, ca să nu socoteşti că le-am scris acestea ca să te conturb. Căci am împlinit o poruncă. O spun aceasta fiindcă mulţi suntem astăzi care conturbăm prin cuvinte, iar cei care învaţă prin

---

4. Migne, P. G. 954-1080, cu titlul *Capita de charitate;* în *Filocalia greacă,* vol. I, ed. a II-a, p. 201-232.

fapte, sau se lasă învăţaţi, sunt foarte puţini [1]. Dar mai ales te rog să iei aminte cu multă stăruinţă la fiecare dintre capete. Căci socotesc că nu sunt toate uşor de înţeles de toţi, ci cele mai multe au lipsă de o împreună-cercetare din partea multora, deşi pare că sunt simple după cuvânt. Poate din ele va ieşi la iveală ceva folositor pentru suflet. Şi cu siguranţă prin harul lui Dumnezeu va răsări ceva folositor celui care citeşte fără gânduri iscoditoare, ci cu frica lui Dumnezeu şi cu dragoste. Dar celui ce nu citeşte pentru folosul duhovnicesc această lucrare sau oricare alta, ci pentru a aduna cuvinte spre a batjocori pe scriitor, ca să se înfăţişeze pe sine, vezi Doamne, mai înţelept decât acela, ca unul ce e plin de închipuire, nu-i va răsări de nicăieri niciodată niciun folos.

Întâia sută a capetelor despre dragoste

1. Dragostea este o dispoziţie bună şi afectuoasă a sufletului, datorită căreia el nu cinsteşte niciunul din lucruri mai mult decât cunoştinţa lui Dumnezeu. Dar este cu neputinţă să ajungă la deprinderea dragostei cel ce e împătimit de ceva din cele pământeşti.

2. Dragostea este născută din nepătimire; nepătimirea, de nădejdea în Dumnezeu; nădejdea, de răbdare şi îndelungă-răbdare; iar pe acestea le naşte înfrânarea cea atotcuprinzătoare. Înfrânarea, la rândul ei, e născută de frica lui Dumnezeu. În sfârşit, frica, de credinţa în Domnul[5].

3. Cel ce crede în Domnul se teme de chinuri; cel ce se teme de chinuri se înfrânează de la patimi; cel ce se înfrânează de la patimi rabdă necazurile; cel ce rabdă necazurile va avea nădejde în Dumnezeu; iar nădejdea în Dumnezeu desface mintea de toată împătimirea după cele pământeşti; în sfârşit, mintea desfăcută de acestea va avea iubirea către Dumnezeu.

4. Cel ce iubeşte pe Dumnezeu [2] preţuieşte cunoştinţa Lui mai mult decât toate cele făcute de El şi stăruieşte pe lângă ea neîncetat cu mare dor.

5. Dacă toate cele ce sunt prin Dumnezeu şi pentru Dumnezeu au fost făcute, şi dacă Dumnezeu este mai bun decât cele făcute de El, cel ce părăseşte pe Dumnezeu, Care e neasemănat mai bun, şi se ocupă

---

5. Capetele 2-3 ne arată ordinea cronologică a virtuţilor după Sfântul Maxim Mărturisitorul.

cu cele mai rele, se arată pe sine preţuind mai mult cele făcute de Dumnezeu decât pe Dumnezeu.

6. Cel ce are mintea pironită în dragostea de Dumnezeu dispreţuieşte toate cele văzute şi însuşi trupul său, ca pe ceva străin.

7. Dacă sufletul e mai bun decât trupul [3] şi dacă Dumnezeu, Care a făcut lumea, e neasemănat mai bun decât lumea, cel ce cinsteşte trupul mai mult decât sufletul, şi lumea zidită de Dumnezeu mai mult decât pe Dumnezeu, nu se deosebeşte întru nimic de închinătorii la idoli.

8. Cel ce şi-a desfăcut mintea de iubirea şi de preocuparea stăruitoare de Dumnezeu şi o are legată de ceva din cele ce cad sub simţuri, acela cinsteşte trupul mai mult decât sufletul şi cele făcute de Dumnezeu mai mult decât pe Dumnezeu, Care le-a făcut.

9. Dacă viaţa minţii este lumina cunoştinţei, iar aceasta e născută de dragostea către Dumnezeu, bine s-a zis că nimic nu este mai mare decât dragostea dumnezeiască.

10. Când mintea porneşte în focul dragostei spre Dumnezeu, nu se mai simte nici pe sine, nici vreun lucru oarecare. Căci, luminată fiind de lumina dumnezeiască cea nemărginită, părăseşte simţirea faţă de toate cele făcute de Dumnezeu, precum şi ochiul sensibil nu mai simte stelele când răsare soarele.

11. Toate virtuţile ajută mintea să câştige dragostea dumnezeiască. Dar mai mult ca toate, rugăciunea curată. Căci prin aceasta zburând către Dumnezeu, iese afară din toate cele ce sunt.

12. Când mintea e răpită prin dragoste de cunoştinţa dumnezeiască şi, ieşind afară din toate cele făcute,

simte nemărginirea dumnezeiască, atunci, copleşită de prezenţa dumnezeiască, se trezeşte la simţirea smereniei sale, asemenea dumnezeiescului Isaia, şi rosteşte cu uimire cuvintele Proorocului: „O, nenorocitul de mine! Sunt pierdut! Căci om fiind şi buze spurcate având şi locuind în mijlocul unui popor ce are gură spurcată, am văzut cu ochii mei pe Împăratul Domnul Savaot" (Is. 6, 5).

13. Cel ce iubeşte pe Dumnezeu [4] nu poate să nu iubească şi pe tot omul ca pe sine însuşi, deşi nu are plăcere de patimile celor ce nu s-au curăţit încă. De aceea, când vede întoarcerea şi îndreptarea lor, se bucură cu bucurie mare şi negrăită.

14. Necurat este sufletul pătimaş, care e plin de gânduri de poftă şi de ură.

15. Cel ce vede în inima sa vreo urmă de ură faţă de vreun om oarecare, pentru vreo anumită greşală, e cu totul străin de iubirea de Dumnezeu, deoarece iubirea de Dumnezeu nu suferă câtuşi de puţin ura faţă de om.

16. „Cel ce Mă iubeşte pe Mine, zice Domnul, va păzi poruncile Mele" (Ioan 14, 15). „Iar porunca Mea aceasta este: să vă iubiţi unii pe alţii" (Ioan 15, 12). Cel ce nu iubeşte, aşadar, pe aproapele nu păzeşte porunca. Iar cel ce nu păzeşte porunca, nici pe Domnul nu-L poate iubi.

17. Fericit este omul care poate să iubească pe tot omul la fel.

18. Fericit este omul care nu se lipeşte de niciun lucru stricăcios sau vremelnic.

19. Fericită este mintea care a trecut peste toate lucrurile şi se desfătează neîncetat de frumuseţea dumnezeiască.

20. Cel ce preface grija de trup în poftă şi pentru lucruri vremelnice ţine minte răul de la aproapele, acela slujeşte zidirii în locul Ziditorului.

21. Cel ce-şi păstrează trupul nesupus plăcerii şi sănătos îl are împreună-slujitor spre lucrarea celor bune.

22. Cel ce fuge de toate poftele lumeşti se aşază pe sine mai presus de toată întristarea lumească.

23. Cel ce iubeşte pe Dumnezeu cu siguranţă iubeşte şi pe aproapele. Iar unul ca acesta nu poate păstra banii, ci-i foloseşte cu dumnezeiască cuviinţă, dând fiecăruia din cei ce au trebuinţă.

24. Cel ce face milostenie imitând pe Dumnezeu nu cunoaşte deosebirea între rău şi bun, între drept şi nedrept când e vorba de cele ce sunt de trebuinţă trupului, ci împarte tuturor la fel, după trebuinţă, chiar dacă cinsteşte mai mult, pentru buna aplecare a voii, pe cel virtuos decât pe leneş.

25. Precum Dumnezeu, fiind prin fire bun şi fără patimă, iubeşte pe toţi la fel, ca făpturi ale Sale, dar pe cel virtuos îl slăveşte ca pe unul ce şi-a însuşit cunoştinţa şi prin aplecarea voii, iar pe cel leneş îl miluieşte pentru bunătatea Sa şi îl întoarce în veacul acesta prin certare, tot aşa şi cel bun şi fără patimă, în aplecarea voii sale, iubeşte pe toţi oamenii la fel: pe cel virtuos pentru fire şi pentru buna aplecare a voii lui, iar pe cel leneş îl miluieşte pentru fire şi din compătimire, ca pe un lipsit de minte ce umblă în întuneric.

26. Dragostea se face cunoscută nu numai prin dăruirea de bani, ci cu mult mai mult prin împărtăşirea cuvântului lui Dumnezeu şi prin slujirea trupească.

27. Cel ce s-a lepădat cu adevărat de lucrurile lumii şi slujeşte nefăţarnic aproapelui prin iubire se slobozeşte degrabă de orice patimă şi se face părtaş de iubirea şi cunoştinţa dumnezeiască.

28. Cel ce a dobândit în sine dragostea dumnezeiască nu osteneşte urmând Domnului Dumnezeului său, asemenea dumnezeiescului Ieremia (Ier. 17, 7), ci suferă cu vitejie orice osteneală, batjocură şi ocară, neluând în seamă câtuşi de puţin răul, de la nimeni.

29. Când vei fi ocărât de cineva, sau dispreţuit în vreo privinţă oarecare, fii cu luare-aminte dinspre gândurile mâniei, ca nu cumva, despărţindu-te de dragoste din pricina supărării, să te aşezi în ţinutul urii.

30. Când vei suferi pentru vreo ocară sau necinste, să ştii că te alegi cu mult folos. Căci prin ocară e alungată de la tine slava deşartă.

31. Precum amintirea focului nu încălzeşte trupul, aşa credinţa fără dragoste nu lucrează în suflet iluminarea cunoştinţei.

32. Precum lumina soarelui atrage ochiul cel sănătos, aşa şi cunoştinţa lui Dumnezeu atrage spre sine în chip firesc mintea curăţită prin dragoste [5].

33. Minte curată este aceea care s-a despărţit de neştiinţă şi e luminată de lumina dumnezeiască.

34. Suflet curat este acela care s-a eliberat de patimi şi se bucură neîncetat de dragostea dumnezeiască.

35. Patimă de ocară este mişcarea sufletului împotriva firii.

36. Nepătimirea este o stare paşnică a sufletului, care face ca sufletul să se mişte cu anevoie spre răutate.

37. Cel ce prin sârguinţă a dobândit roadele dragostei nu se strămută din aceasta, chiar de-ar pătimi zeci de mii de rele. Să te încredinţeze despre aceasta Ştefan, ucenicul lui Hristos, şi cei ca el, şi Însuşi Mântuitorul, Care Se ruga Tatălui pentru cei ce-L ucideau şi cerea iertarea de la El, ca pentru unii ce nu ştiau ce fac (Luca 23, 34).

38. Dacă propriu iubirii este să rabde îndelung şi să fie cu bunătate, cel ce se luptă cu mânie şi plănuieşte vicleşug vădit este că se face străin de Dumnezeu, dacă Dumnezeu este dragoste (1 Ioan 4, 8).

39. „Să nu ziceţi, spune dumnezeiescul Ieremia, că sunteţi biserica Domnului" (Ier. 7, 3). Iar tu să nu zici că simpla credinţă în Domnul nostru Iisus Hristos poate să mă mântuiască. Căci aceasta este cu neputinţă de nu vei dobândi şi iubirea faţă de El prin fapte. Doar despre credinţa simplă s-a spus: „Şi dracii cred şi se cutremură" (Iac. 2, 19).

40. Roadele iubirii sunt: a face bine aproapelui din toată inima, a răbda îndelung, a fi cu îngăduinţă şi a folosi lucrurile cu dreaptă judecată.

41. Cel ce iubeşte pe Dumnezeu nu întristează pe nimeni şi nu se întristează pentru cele vremelnice. Întristează şi se întristează însă cu singura întristare mântuitoare, cu care şi fericitul Pavel s-a întristat şi a întristat pe corinteni.

42. Cel ce iubeşte pe Dumnezeu trăieşte pe pământ viaţă îngerească, postind şi priveghind, cântând şi rugându-se şi gândind pururea numai lucruri bune despre tot omul.

43. Dacă pofteşte cineva ceva, se luptă ca să şi dobândească. Dar dintre toate bunurile şi lucrurile vrednice de poftit, cel fără asemănare mai bun şi mai vrednic de dorit este Dumnezeu. Câtă sârguinţă nu suntem aşadar datori să arătăm, ca să dobândim acest lucru bun şi vrednic de dorit prin fire!

44. Să nu-ţi întinezi trupul cu fapte de ruşine şi să nu-ţi spurci sufletul cu gânduri viclene; şi pacea lui Dumnezeu va veni peste tine aducând iubire.

45. Chinuieşte-ţi trupul cu foamea şi cu priveghere şi îndeletniceşte-te fără lenevire cu cântarea şi cu rugăciunea; şi sfinţenia neprihănirii va veni peste tine aducând iubire.

46. Cel ce s-a învrednicit de cunoştinţa dumnezeiască şi a dobândit lumina acesteia prin dragoste nu va fi tulburat niciodată de duhul slavei deşarte. Iar cel ce nu s-a învrednicit încă de aceea, cu uşurinţă este prins de aceasta. Dacă, aşadar, unul ca acesta va căuta în tot ce face spre Dumnezeu, ca unul ce le face toate pentru El, mai lesne va scăpa cu Dumnezeu de ea.

47. Cel ce nu a câştigat încă cunoştinţa dumnezeiască [6], cea care se agoniseşte prin dragoste, cugetă lucru mare despre cele săvârşite de el după voia lui Dumnezeu. Iar cel ce s-a învrednicit de ea zice din suflet cuvintele patriarhului Avraam, pe care le-a spus când s-a învrednicit de arătarea dumnezeiască: „Eu sunt pământ şi cenuşă" (Fac. 18, 27).

48. Cel ce se teme de Domnul are pururea ca tovarăşă smerenia, şi prin gândurile acesteia vine la dragostea şi la mulţumirea către Dumnezeu. Căci îşi aminteşte de purtarea lumească de mai înainte şi de feluritele greşale, ca şi de ispitele ce i s-au întâmplat din

tinereţe, şi cum din toate acestea l-a izbăvit pe el Domnul şi l-a strămutat de la viaţa pătimaşă la viaţa după Dumnezeu. În felul acesta dobândeşte, pe lângă temere, şi dragostea, mulţumind pururea cu smerenie multă Făcătorului de bine şi Cârmuitorului vieţii noastre.

49. Să nu-ţi întinezi mintea ta răbdând gânduri de poftă şi de mânie, ca nu cumva, căzând din rugăciunea curată, să te cuprindă duhul moleşelii.

50. Mintea cade de la îndrăznirea cea către Dumnezeu atunci când se însoţeşte cu gândurile viclene şi spurcate.

51. Cel fără de minte fiind purtat de patimi, când se tulbură împins de mânie, se grăbeşte fără judecată să ocolească pe fraţi, iar când e aprins de poftă, răzgândindu-se, fuge să-i întâlnească. Dar cel înţelept lucrează în amândouă împrejurările cu totul dimpotrivă: căci în vreme de mânie, tăind pricinile tulburării, se scutură de scârba faţă de fraţi, iar în vreme de poftă, se reţine de la pornirea spre întâlnirea nesocotită.

52. În vremea ispitelor să nu părăseşti mănăstirea ta, ci suferă cu vitejie valurile gândurilor şi mai ales pe cele ale deznădejdii şi ale moleşelii (*akedia*). Căci aşa, fiind probat cu bun rost prin necazuri, vei dobândi o nădejde şi mai întărită în Dumnezeu. Iar de-o vei părăsi, te vei afla neprobat, lipsit de bărbăţie şi nestatornic.

53. De vrei să nu cazi din dragostea cea după Dumnezeu, să nu laşi nici pe fratele tău să se culce întristat împotriva ta, nici tu să nu te culci scârbit împotriva lui; ci „mergi mai întâi şi te împacă cu fratele tău" (Matei 5, 24), şi venind, adu lui Hristos, cu conştiinţă curată, prin rugăciune stăruitoare, darul dragostei.

54. Dacă cel ce are toate darurile Domnului, dar dragoste nu are, nimica nu foloseşte, după dumnezeiescul Apostol (1 Cor. 13, 1), câtă sârguinţă trebuie să arătăm ca să o dobândim pe aceasta!

55. Dacă „dragostea nu face rău aproapelui" (Rom. 13, 10), cel ce pizmuieşte pe fratele, şi se întristează de binele lui, şi întinează numele lui cel bun cu defăimări, sau îi întinde niscai curse spre a-l atrage la rele, cum nu se va face pe sine străin de dragoste şi vinovat de osânda veşnică?

56. Dacă „plinirea legii este iubirea" (Rom. 13, 10), cel ce se gândeşte la rău împotriva fratelui, şi unelteşte vicleşuguri împotriva lui, şi doreşte căderea lui, şi se bucură de ea, cum nu va fi călcător de lege şi vrednic de chinurile veşnice?

57. Dacă „cel ce defaimă pe fratele şi-l judecă defaimă şi judecă legea" (Iac. 4, 11), iar legea lui Hristos este iubirea, cum nu va cădea defăimătorul din iubirea lui Hristos şi nu se va face sieşi pricină a chinurilor veşnice?

58. Nu da urechea ta limbii celui ce defaimă, nici limba ta urechii iubitorului de ponegrire, ascultând sau grăind cu plăcere cele rele împotriva aproapelui, ca să nu cazi din dragostea dumnezeiască şi să te afli străin de viaţa veşnică.

59. Nu primi bârfeală împotriva Părintelui tău, nici nu-l încuraja pe cel ce-l necinsteşte pe el, ca să nu Se mânie Domnul pentru faptele tale şi să te stârpească din pământul celor vii.

60. Închide gura celui ce bârfeşte la urechile tale, ca să nu săvârşeşti păcat îndoit împreună cu acela: pe

tine obişnuindu-te cu patima pierzătoare, iar pe acela neoprindu-l de a flecări împotriva aproapelui.

61. „Iar Eu zic vouă, spune Domnul: Iubiţi pe vrăjmaşii voştri, faceţi bine celor ce vă urăsc pe voi, rugaţi-vă pentru cei ce vă blesteamă" (Matei 5, 44). De ce a poruncit acestea? Ca să te slobozească pe tine de ură, de întristare, de mânie şi de ţinerea minte a răului, şi să te învrednicească de cea mai mare avuţie, care este dragostea desăvârşită. Căci e cu neputinţă să o aibă pe aceasta cel ce nu iubeşte pe toţi oamenii la fel, asemenea lui Dumnezeu, Care iubeşte pe toţi oamenii la fel şi „vrea ca toţi să se mântuiască şi la cunoştinţa adevărului să vină" (1 Tim. 2, 4).

62. „Iar Eu zic vouă: Să nu staţi împotriva celui rău, ci celui ce te va lovi peste obrazul drept, întoarce-i şi pe celălalt; şi celui ce vrea să se judece cu tine ca să-ţi ia haina, lasă-i lui şi cămaşa; şi celui ce te sileşte să mergi cu el o stadie, mergi cu el două" (Matei 5, 39-41). De ce? Ca pe tine să te păzească nemânios, netulburat şi neîntristat, iar pe acela să-l îndrepteze prin răbdarea ta, şi pe amândoi să vă aducă, ca un Bun, sub jugul dragostei.

63. Lucrurile faţă de care am simţit vreodată vreo patimă ne fac să le purtăm după aceea închipuirile pătimaşe. Cel ce a biruit, aşadar, închipuirile pătimaşe dispreţuieşte, desigur, şi lucrurile ale căror închipuiri le purta. Căci lupta cu amintirile e cu atât mai anevoioasă decât lupta cu lucrurile înseşi, cu cât este mai uşoară păcătuirea cu cugetul decât cea cu fapta.

64. Dintre patimi, unele sunt trupeşti, altele sufleteşti [7]. Cele trupeşti îşi iau prilejurile din trup, iar cele sufleteşti, din lucrurile din afară. Dar şi pe unele,

şi pe altele le desfiinţează dragostea şi înfrânarea: cea dintâi pe cele sufleteşti; cealaltă, pe cele trupeşti.

65. Unele dintre patimi sunt ale iuţimii (mâniei), altele ale părţii poftitoare a sufletului. Dar şi unele, şi altele se stârnesc prin simţuri. Se stârnesc însă atunci când sufletul se află în afară de dragoste şi de înfrânare.

66. Mai anevoie de biruit sunt patimile iuţimii [8] decât ale părţii poftitoare. De aceea a şi dat Domnul, ca o doctorie mai tare împotriva ei, porunca dragostei.

67. Toate patimile ţin sau numai de iuţimea sufletului, sau numai de partea poftitoare a lui, sau de cea raţională, cum e uitarea sau neştiinţa. Dar moleşeala *(akedia),* făcându-se stăpână peste toate puterile sufletului, stârneşte deodată aproape toate patimile. De aceea este şi cea mai grea dintre toate celelalte patimi. Bine zice aşadar Domnul, când dă doctoria împotriva ei: „Întru răbdarea voastră veţi dobândi sufletele voastre" (Luca 21, 19).

68. Să nu loveşti vreodată pe vreunul dintre fraţi, mai ales fără pricină şi fără judecată, ca nu cumva, nerăbdând jignirea, să plece şi să nu mai scapi niciodată de mustrarea conştiinţei, aducându-ţi pururea întristare în vremea rugăciunii şi răpindu-ţi mintea de la dumnezeiasca îndrăznire.

69. Să nu suferi bănuieli, sau măcar oameni care îţi aduc sminteli împotriva altora. Căci cei ce primesc sminteli în orice chip, faţă de cele ce se întâmplă cu voie sau fără voie, nu cunosc calea păcii, care-i duce prin dragoste la cunoştinţa lui Dumnezeu pe cei ce o iubesc pe ea.

70. Încă nu are dragoste desăvârşită cel ce se mai ia după părerile oamenilor, de pildă pe unul iubindu-l,

iar pe altul urându-l pentru pricina aceasta sau aceea; sau pe acelaşi o dată iubindu-l, altă dată urându-l pentru aceleaşi pricini.

71. Dragostea desăvârşită nu sfâşie firea cea unică a oamenilor luându-se după părerile şi înclinările diferite ale voii lor. Ci, privind pururea la ea, iubeşte pe toţi oamenii la fel: pe cei buni şi strădalnici ca pe prieteni, iar pe cei leneşi ca pe duşmani, făcându-le bine, răbdând îndelung şi suferind cele ce-i vin de la ei. Ea nu ia în seamă câtuşi de puţin răul de la aceştia, ci chiar suferă pentru ei, dacă vremea o cere, ca să şi-i facă şi pe ei prieteni de este cu putinţă; iar de nu se poate, cel puţin să nu cadă din dragostea proprie faţă de ei, arătând pururea, la fel, roadele iubirii faţă de toţi oamenii. De aceea şi Domnul şi Dumnezeul nostru Iisus Hristos, arătându-Şi dragostea Sa faţă de noi, a pătimit pentru toată omenirea şi tuturor le-a dăruit la fel nădejdea învierii, chiar dacă atârnă pe urmă de fiecare să se facă pe sine vrednic fie de slavă, fie de chinuri.

72. Încă nu a dobândit dragostea desăvârşită cel ce nu dispreţuieşte slava şi ocara, bogăţia şi sărăcia, plăcerea şi întristarea. Ba dragostea desăvârşită nu le dispreţuieşte numai pe acestea, ci şi însăşi viaţa vremelnică şi moartea.

73. Ascultă pe cei ce s-au învrednicit de dragostea desăvârşită cum grăiesc: „Cine ne va despărţi pe noi de dragostea lui Hristos? Oare necazul, ori strâmtorarea, ori prigoana, ori foametea, ori golătatea, ori primejdia, ori sabia? Căci precum este scris: pentru Tine suntem omorâţi în fiecare zi; socotitu-ne-am ca nişte oi de junghiere. Ci în toate acestea suntem mai mult decât biruitori prin Acela care ne-a iubit pe noi. Pentru că sunt încredinţat că nici moartea, nici viaţa, nici în-

gerii, nici stăpâniile, nici puterile, nici cele ce sunt acum, nici cele ce vor fi, nici înălţimea, nici adâncimea, nici vreo altă făptură nu va putea să ne despartă de dragostea lui Dumnezeu, cea întru Hristos Iisus, Domnul nostru" (Rom. 8, 35-39).

74. Iar despre dragostea către aproapele, ascultă iarăşi ce spun: „Adevăr zic vouă în Hristos, nu mint, mărturisind împreună cu mine şi conştiinţa mea în Duhul Sfânt, că întristare multă îmi este şi durere necurmată inimii mele. Căci aş vrea să fiu eu însumi anatema de la Hristos pentru fraţii mei, rudeniile mele după trup, care sunt israeliţi" şi celelalte (Rom. 9, 1-4). La fel şi Moise, şi ceilalţi Sfinţi.

75. Cel ce nu dispreţuieşte slava, plăcerea [9] şi iubirea de argint, care le sporeşte pe acelea şi stă în slujba lor, nu poate tăia de la sine prilejurile de mânie. Iar cel ce nu le taie pe acestea nu poate ajunge la dragostea desăvârşită.

76. Smerenia şi reaua pătimire slobozesc pe om de tot păcatul. Cea dintâi taie patimile sufletului, cea de-a doua, pe ale trupului. Aceasta se arată făcând-o şi fericitul David, când se roagă lui Dumnezeu zicând: „Priveşte la smerenia mea şi la osteneala mea, şi iartă toate păcatele mele" (Ps. 118, 153).

77. Prin porunci Domnul face nepătimaşi pe cei ce le împlinesc; iar prin dumnezeieştile dogme le dăruieşte luminarea cunoştinţei.

78. Toate dogmele sunt sau despre Dumnezeu, sau despre cele văzute şi nevăzute, sau despre Providenţa şi Judecata arătată în acelea.

79. Milostenia [10] tămăduieşte iuţimea sufletului; postul veştejeşte pofta, iar rugăciunea curăţeşte min-

tea şi o pregăteşte spre contemplarea lucrurilor. Căci Domnul ne-a dăruit poruncile pentru şi potrivit cu puterile sufletului.

80. „Învăţaţi de la Mine, zice, că sunt blând şi smerit cu inima" şi celelalte (Matei 11, 29). Blândeţea păzeşte iuţimea netulburată, iar smerenia slobozeşte mintea de fumul mândriei şi de slava deşartă.

81. Temerea de Dumnezeu este îndoită. Una se naşte în noi din ameninţările chinurilor. Aceasta face să se nască în noi, pe rând: înfrânarea, răbdarea, nădejdea în Dumnezeu şi nepătimirea, din care răsare dragostea. Iar cealaltă e împreunată cu dragostea. Ea susţine pururea în suflet sfiala evlaviei, ca nu cumva, pentru îndrăzneala dragostei, să ajungă la nesocotirea lui Dumnezeu.

82. Prima temere este scoasă afară de dragostea desăvârşită a sufletului (1 Ioan 4, 18), care a dobândit-o şi care nu se mai teme de chinuri. A doua temere este împreunată pururea, cum s-a spus, cu dragostea. Celei dintâi temeri i se potriveşte cuvântul: „De frica Domnului se abate tot omul de la rău" (Pilde 15, 29); sau: „Începutul înţelepciunii este frica Domnului" (Pilde 1, 7). Celei de-a doua, cuvântul: „Frica Domnului cea curată rămâne în veacul veacului" (Ps. 18, 10); sau: „Nimic nu le lipseşte celor ce se tem de El" (Ps. 33, 9).

83. „Omorâţi mădularele voastre cele de pe pământ: curvia, necurăţia, patima, pofta cea rea, lăcomia" şi celelalte (Col. 3, 5). „Pământ" a numit cugetul trupului; „curvie", păcatul cu fapta; „necurăţie" a numit învoirea; „patimă", gândul cel pătimaş; „pofta cea rea", primirea simplă a gândului de poftă; „lăcomie" a numit materia care naşte şi face să crească patima. Toate acestea a

poruncit dumnezeiescul Apostol să le omorâm ca pe niște mădulare ale cugetului trupesc.

84. Mai întâi amintirea aduce gândul simplu în minte; acesta zăbovind, se stârnește patima. Aceasta, la rândul ei, nefiind scoasă afară, încovoaie mintea la învoire; întâmplându-se aceasta, se ajunge, în sfârșit, la păcatul cu fapta. Preaînțeleptul Apostol, scriind către cei din neamuri, poruncește, așadar, ca mai întâi să depărtăm rezultatul păcatului, apoi, pășind pe rând spre început, să sfârșim cu pricina păcatului. Iar pricina este, cum s-a zis mai înainte, lăcomia, care naște și face să crească patima. Și socot că aici este arătată lăcomia pântecelui, care este maică și doică a curviei. Căci lăcomia nu este rea numai când se îndreaptă spre avuție, ci și când se îndreaptă spre mâncări, precum și înfrânarea nu e bună numai când se reține de la mâncări, ci și când se reține de la avuție.

85. Precum pasărea când începe să zboare având piciorul legat e trasă la pământ de sfoară, așa și mintea care n-a dobândit încă nepătimirea [11], dacă vrea să zboare spre cunoștința celor cerești, e trasă la pământ de patimi.

86. Când mintea s-a eliberat desăvârșit de patimi, înaintează fără să se întoarcă îndărăt în contemplarea lucrurilor, făcându-și călătoria spre cunoștința Sfintei Treimi [12].

87. Dacă mintea e curată când primește înțelesurile lucrurilor, acestea o stârnesc spre contemplarea duhovnicească a lor. Dar dacă din trândăvie s-a făcut necurată, rămâne simplu la înțelesuri, când e vorba de alte lucruri; iar când e vorba de oameni, le preface în gânduri spurcate și viclene.

88. Când ai ajuns ca niciodată în vremea rugăciunii să nu-ţi mai tulbure mintea vreo idee din cele ale lumii, să ştii că nu te mai afli în afară de hotarele nepătimirii.

89. Când sufletul începe să-şi simtă sănătatea proprie, începe să vadă şi nălucirile din visuri ca nişte lucruri deşarte, ce nu-l mai tulbură.

90. Precum ochiul sensibil e atras de frumuseţea celor văzute, la fel mintea curată e atrasă de cunoştinţa celor nevăzute. Iar nevăzute socotesc pe cele netrupeşti.

91. Mare lucru este să nu fii cuprins de patimă faţă de lucruri. Dar cu mult mai mare este să rămâi fără patimă şi faţă de nălucirile lor. Căci războiul dracilor împotriva noastră prin gânduri e mai cumplit ca războiul cel prin lucruri.

92. Cel ce a dobândit virtuţile şi s-a îmbogăţit în cunoştinţă, privind de aici înainte lucrurile în chip natural, pe toate le face şi le spune după dreapta judecată, nealunecând nicidecum de la aceasta. Căci după cum întrebuinţăm lucrurile, cu dreaptă judecată sau fără judecată, devenim virtuoşi sau răi.

93. Semnul celei mai depline nepătimiri stă în aceea că totdeauna se urcă la inimă numai înţelesurile simple ale lucrurilor, fie în vremea de veghe a trupului, fie în vreme de somn.

94. Prin împlinirea poruncilor, mintea se dezbracă de patimi; prin contemplarea duhovnicească a celor văzute, se dezbracă şi de înţelesurile pătimaşe ale lucrurilor. În sfârşit, prin cunoaşterea celor nevăzute [13], leapădă şi contemplarea celor văzute. Iar de aceasta se dezbracă prin cunoştinţa Sfintei Treimi [13].

95. Precum soarele, răsărind şi luminând lumea, se arată şi pe sine, şi arată şi lucrurile luminate de el,

tot aşa şi Soarele dreptăţii, răsărind minţii curate, Se arată şi pe Sine, dar arată şi raţiunile tuturor celor ce au fost făcute sau vor fi făcute de El.

96. Nu cunoaştem pe Dumnezeu din fiinţa Lui, ci din măreţia faptelor şi din purtarea de grijă ce-o are pentru cele ce sunt. Căci prin acestea înţelegem, ca prin nişte oglinzi, nemărginita bunătate, înţelepciune şi putere a Lui.

97. Mintea curată petrece sau în înţelesurile simple ale lucrurilor omeneşti, sau în contemplarea naturală a celor văzute, sau în cea a celor nevăzute, sau în lumina Sfintei Treimi.

98. Mintea, petrecând în contemplarea celor văzute, sau cercetează raţiunile naturale ale lor, sau pe cele indicate prin ele, sau caută însăşi Cauza lor.

99. Petrecând însă în contemplarea celor nevăzute, caută raţiunile naturale ale lor şi Cauza facerii lor, precum şi cele ce urmează din acestea. De asemenea, Providenţa şi Judecata arătată în ele.

100. În sfârşit, ridicându-se mintea în Dumnezeu, caută mai întâi, arzând de dor, raţiunile privitoare la fiinţa Lui, dar nu află ceea ce este El Însuşi (căci acesta e un lucru cu neputinţă şi oprit întregii firi create, deopotrivă); ci se mângâie cu cele dimprejurul Lui, deci cu cele privitoare la veşnicia, la nesfârşirea şi la nehotărnicia Lui, la bunătatea, la înţelepciunea şi la puterea creatoare, providenţiatoare şi judecătoare a celor ce sunt. Numai aceasta se poate cuprinde din cele ale Lui: nesfârşirea. Iar a nu cunoaşte din El nimic înseamnă a cunoaşte că e mai presus de minte, cum au spus cuvântătorii de Dumnezeu Grigorie şi Dionisie.

A doua sută a capetelor despre dragoste

1. Cel ce iubeşte cu adevărat pe Dumnezeu, acela se şi roagă cu totul neîmprăştiat. Şi cel ce se roagă cu totul neîmprăştiat, acela şi iubeşte pe Dumnezeu cu adevărat. Nu se roagă însă neîmprăştiat cel ce-şi are mintea pironită de ceva din cele pământeşti. Aşadar, nu iubeşte pe Dumnezeu cel ce are mintea legată de ceva din cele pământeşti.

2. Mintea care zăboveşte în vreun lucru supus simţurilor e stăpânită cu siguranţă de vreo patimă faţă de el, ca, de pildă, de vreo poftă, de vreo întristare, de mânie, sau de amintirea vreunui rău. Şi de nu dispreţuieşte acel lucru, nu se poate slobozi de patima aceea.

3. Când patimile stăpânesc mintea, o leagă de lucrurile materiale şi, despărţind-o de Dumnezeu, o fac să se ocupe cu acelea. Când însă o stăpâneşte iubirea de Dumnezeu, o dezleagă de legăturile lor, înduplecând-o să dispreţuiască nu numai lucrurile ce cad sub simţuri, ci şi însăşi viaţa noastră vremelnică.

4. Rostul poruncilor [14] este să facă simple înţelesurile lucrurilor[6]; iar al citirii şi al contemplării, să facă mintea nepământească şi fără formă. Aceasta îi dă putinţa de a se ruga fără împrăştiere.

5. Nu ajunge făptuirea morală pentru a se slobozi mintea cu desăvârşire de patimi [15], ca să poată să se roage neîmprăştiat, dacă nu vin în ea, unele după altele, contemplaţiile duhovniceşti. Căci aceea slobo-

---

6. Înţelesul simplu al lucrului (ψιλὸν νόημα) înseamnă, după Sfântul Maxim, desfacerea acestui înţeles de orice gând pătimaş.

zeşte mintea numai de neînfrânare şi de ură, pe când contemplaţiile duhovniceşti o izbăvesc şi de uitare, şi de neştiinţă. Şi numai aşa va putea să se roage cum trebuie.

6. Două sunt stările cele mai înalte ale rugăciunii curate. De una au parte cei ce se îndeletnicesc cu făptuirea, de alta, cei ce se îndeletnicesc cu contemplaţia. Cea dintâi se naşte în suflet din frica lui Dumnezeu şi din nădejdea cea bună; cea de a doua, din dragostea dumnezeiască şi din curăţia cea mai deplină. Semnele prin care cunoaştem că am ajuns la măsura celei dintâi le avem în aceea că mintea se adună din toate ideile lumii şi-şi face rugăciunea neîmprăştiată şi nesupărată, de parcă Însuşi Dumnezeu ar fi în faţa ei, precum şi este. Iar semnele celei de-a doua stau în aceea că mintea este răpită în avântul rugăciunii de lumina dumnezeiască şi nemărginită, şi nu se mai simte nici pe sine, nici altceva din cele ce sunt, decât numai pe Cel ce lucrează în ea prin dragoste această iluminare. Atunci, mişcată fiind şi în jurul raţiunilor despre Dumnezeu, primeşte curate şi limpezi arătările cu privire la El.

7. Ceea ce iubeşte cineva, aceea şi îmbrăţişează cu toată puterea, dispreţuind toate cele care îl împiedică de la acel lucru, ca să nu fie lipsit de el. Cine iubeşte, aşadar, pe Dumnezeu stăruie în rugăciunea curată şi aruncă din sine toată patima ce-l împiedică de la aceasta.

8. Cel ce a lepădat de la sine pe maica patimilor, adică iubirea trupească de sine (φιλαυτία), uşor leapădă, cu ajutorul lui Dumnezeu, şi pe celelalte, ca mânia, întristarea, pomenirea răului şi cele ce urmează. Iar cel ce e stăpânit de cea dintâi e rănit şi de-a doua,

chiar dacă nu vrea. În iubirea trupească de sine este patima îndreptată spre trup.

9. Oamenii se iubesc unii pe alţii, fie în chip vrednic de laudă, fie în chip vrednic de ocară, pentru aceste cinci pricini: sau pentru Dumnezeu, cum iubeşte cel virtuos pe toţi, atât pe cel virtuos, cât şi pe cel ce încă nu este virtuos; sau pentru fire, cum iubesc părinţii pe copii şi invers; sau pentru slava deşartă, cum iubeşte cel slăvit pe cel ce-l slăveşte; sau pentru iubirea de argint, cum iubeşte cineva pe cel bogat pentru a primi bani; sau pentru plăcere, ca cel ce-şi slujeşte stomacul şi cele de sub stomac.

Dragostea cea dintâi este vrednică de laudă; a doua e mijlocie; celelalte sunt pătimaşe.

10. Dacă pe unii îi urăşti, pe alţii nici nu-i iubeşti, nici nu-i urăşti, pe alţii iarăşi îi iubeşti, dar potrivit, şi, în sfârşit, pe alţii îi iubeşti foarte tare, din această negalitate cunoaşte că eşti departe de dragostea desăvârşită, care cere să iubeşti pe tot omul deopotrivă.

11. „Fugi de rău şi fă binele" (Ps. 36, 27), adică războieşte pe vrăjmaş ca să-ţi micşorezi patimile, apoi ţine-te treaz ca să nu crească. Şi iarăşi: luptă ca să dobândeşti virtuţile, şi după aceea ţine-te treaz ca să le păstrezi. Aceasta înseamnă a lucra şi a păstra.

12. Cei ce ne ispitesc cu îngăduinţa lui Dumnezeu, aceia sau încălzesc partea poftitoare, sau tulbură iuţimea, sau întunecă partea raţională, sau învelesc trupul în dureri, sau ne jefuiesc de cele trupeşti.

13. Dracii sau ne ispitesc prin ei înşişi, sau înarmează împotriva noastră pe cei ce nu se tem de Domnul. Prin ei înşişi ne ispitesc când vieţuim despărţiţi de oameni, ca pe Domnul în pustie; prin oameni, când ne

aflăm împreună cu oamenii, ca pe Domnul prin farisei. Dar noi, căutând la Cel ce ne este pildă, să-i respingem din amândouă părţile.

14. Când începe mintea să înainteze în dragostea de Dumnezeu, atunci şi dracul hulirii începe să o ispitească; şi-i şopteşte astfel de gânduri, pe care nu le poate născoci niciun om, ci numai diavolul, tatăl lor. Iar aceasta o face pentru că pizmuieşte pe cel iubitor de Dumnezeu. El vrea ca acesta, venind la deznădejde pentru că a cugetat unele ca acestea, să nu mai îndrăznească să se avânte către Dumnezeu prin rugăciunea obişnuită. Dar cu niciun folos nu se alege din aceasta ticălosul pentru scopul său, ci şi mai tari ne face. Căci războiţi fiind de el şi războindu-ne împotriva lui, ne aflăm mai cercaţi şi mai adevăraţi în dragostea lui Dumnezeu: „Iar sabia lui va intra în inima lui şi săgeţile lui se vor zdrobi" (Ps. 36, 15).

15. Mintea, aplecându-se spre cele văzute, înţelege lucrurile potrivit cu firea, prin mijlocirea simţurilor. Şi nici mintea nu e rea, nici înţelegerea cea după fire, nici lucrurile, nici simţurile. Căci acestea sunt lucrurile lui Dumnezeu. Ce este rău atunci? Vădit este că patima, asociată la înţelesul cel după fire, şi deci ea poate să lipsească din cugetarea înţelesurilor dacă mintea priveghează.

16. Patima este o mişcare a sufletului împotriva firii fie spre o iubire neraţională, fie spre o ură fără judecată a vreunui lucru, sau din pricina vreunui lucru din cele supuse simţurilor. De pildă, e o mişcare spre iubirea neraţională a mâncărilor, sau a femeii, sau a avuţiei, sau a slavei trecătoare, sau a altui lucru din cele supuse simţurilor, sau din pricina acestora. Sau e

o mişcare spre ura fără judecată a ceva din cele supuse mai înainte, sau din pricina acestora.

17. Sau, iarăşi, păcătoşenia este o judecată greşită cu privire la înţelesurile lucrurilor, căreia îi urmează reaua întrebuinţare a lucrurilor (abuzul de lucruri). De pildă, când e vorba de femeie, judecata dreaptă cu privire la împreunare trebuie să vadă scopul ei în naşterea de prunci. Deci cel ce urmăreşte plăcerea greşeşte în judecată, socotind ceea ce nu e bine ca bine. Aşadar, unul ca acesta face rea întrebuinţarea (abuzează) de femeie împreunându-se cu ea. Tot aşa este cu celelalte lucruri şi înţelesuri.

18. Când dracii scot mintea ta din neprihănire, învăluind-o în gânduri de curvie, tu strigă cu lacrimi către Domnul: „Scoţându-mă afară, acum m-au înconjurat" (Ps. 16, 11; 31, 7). Făcând aşa, vei fi mântuit.

19. Apăsător este dracul curviei şi năprasnic năvăleşte asupra celor ce luptă împotriva patimii, mai ales când nu sunt cu băgare de seamă la felul de hrană şi în întâlnirile cu femeile. Furând pe nebăgate de seamă mintea prin vraja plăcerii, pe urmă năvăleşte prin amintire asupra isihastului, aprinzându-i trupul şi înfăţişând minţii felurite forme, îndemnându-l astfel să consimtă la păcat. Dacă nu vrei să zăbovească acestea în tine, apucă-te de post, de osteneală, de priveghere şi de buna isihie, unită cu rugăciune stăruitoare.

20. Cei ce caută pururea sufletul nostru îl caută prin cugetări pătimaşe [16], ca să-l împingă la păcatul cu gândul sau la cel cu lucrul. Deci când vor vedea că mintea nu-i primeşte, se vor ruşina; iar când o vor găsi ocupată cu contemplaţia duhovnicească, se vor întoarce şi se vor ruşina tare şi degrabă.

21. Slujbă de diacon împlineşte cel ce-şi găteşte mintea pentru luptele sfinte şi depărtează cugetările pătimaşe de la ea; slujbă de preot, cel ce o luminează spre cunoaşterea lucrurilor şi alungă cunoştinţa mincinoasă; iar slujbă de episcop, cel ce o desăvârşeşte prin Sfântul Mir al cunoştinţei sfintei şi închinatei Treimi[7].

22. Dracii slăbesc când prin împlinirea poruncilor se micşorează patimile în noi; şi pier când sunt stinse cu totul prin nepătimirea sufletului, nemaiaflându-le pe acelea prin care se găseau în suflet şi îl războiau. Aceasta trebuie să fie ceea ce s-a spus: „Vor slăbi şi vor pieri de la faţa Ta!" (Ps. 9, 3).

23. Unii dintre oameni se reţin de la patimi de frica omenească; alţii, pentru slava deşartă; alţii, de dragul înfrânării; şi, în sfârşit, alţii se izbăvesc de ele de teama judecăţilor dumnezeieşti.

24. Cuvintele Domnului cuprind aceste patru lucruri: poruncile, dogmele, ameninţările, făgăduinţele. Pentru acestea răbdăm toată asprimea vieţuirii: posturi, privegheri, culcarea pe jos, osteneli şi greutăţi în slujbe, necinstiri, ocări, chinuri, omorâri şi cele asemenea. „Pentru cuvintele buzelor Tale, zice, am păzit căi aspre!" (Ps. 16, 4).

25. Plata înfrânării este nepătimirea, iar a credinţei, cunoştinţa. Nepătimirea la rândul ei naşte discernământul; iar cunoştinţa, dragostea către Dumnezeu.

26. Mintea deprinsă cu făptuirea înaintează la dreapta judecată; iar deprinsă cu contemplaţia, înaintează

7. Sunt cele trei trepte ale urcuşului duhovnicesc: a) nevoinţa cu fapta în vederea purificării de patimi, b) contemplarea lui Dumnezeu prin lucruri şi c) cunoaşterea Lui nemijlocită. E o lărgire a ideii de diacon, preot şi episcop.

la cunoştinţă. Propriu celei dintâi este să ducă pe cel ce se străduieşte la puterea de-a deosebi virtutea şi păcatul. Propriu celei de-a doua este să ducă pe cel părtaş de ea la raţiunile fiinţelor netrupeşti şi a trupurilor. Iar de harul cunoştinţei de Dumnezeu se va învrednici atunci când, străbătând toate cele spuse mai înainte prin aripile iubirii şi ajungând în Dumnezeu, va scruta prin duhul raţiunea privitoare la El, atât cât este minţii omeneşti cu putinţă[8].

27. Vrând să cunoşti pe Dumnezeu, să nu cauţi raţiunile din El (căci nu le va afla vreo minte omenească), dar nici pe ale altei existenţe de după Dumnezeu, ci cercetează-le pe cele din jurul Lui, atât cât se poate; de pildă, pe cele privitoare la veşnicie, nemărginire şi nehotărnicire, la bunătate şi înţelepciune, ca şi pe cele privitoare la puterea creatoare, proniatoare şi judecătoare a făpturilor. Căci acela este între oameni mare teolog, care află raţiunile acestora întrucâtva.

28. Bărbat puternic este cel ce uneşte cunoştinţa cu făptuirea. Prin cea din urmă veştejeşte partea poftitoare şi domoleşte iuţimea, iar prin cea dintâi înaripează mintea şi călătoreşte spre Dumnezeu[9].

29. Când zice Domnul: „Eu şi Tatăl una suntem" (Ioan 10, 30), arată identitatea fiinţei. Iar când zice: „Eu sunt întru Tatăl, şi Tatăl întru Mine" (Ioan 10, 38), arată nedespărţirea ipostasurilor. Prin urmare, triteiştii, despărţind pe Fiul de Tatăl, cad pe amândouă părţile în prăpastie. Căci sau spun de Fiul că este coetern cu Tatăl, dar despărţindu-L de El sunt siliţi să spună că nu

8. Iarăşi, cele trei trepte.

9. Deci cel ce s-a ridicat pe treapta contemplaţiei nu trebuie să neglijeze activitatea morală.

s-a născut din El şi să susţină astfel trei dumnezei şi trei principii, sau zic că s-a născut din Acela, dar despărţindu-L sunt siliţi să spună că nu este coetern cu Tatăl şi, aşa, să facă supus timpului pe Stăpânul timpurilor. Deci trebuie să păstrăm şi pe Dumnezeu cel unul, dar să mărturisim şi cele trei ipostasuri, după marele Grigorie; şi pe Fiecare cu proprietatea Lui personală. Căci „se împarte", dar „neîmpărţit", şi „se împreună", dar „deosebindu-se", după acelaşi. De aceea, neînţeleasă este şi împărţirea, şi unirea. Dar unde ar mai fi neînţelesul dacă unirea şi despărţirea Fiului şi a Tatălui ar fi aşa cum este unirea şi despărţirea dintre om şi om, şi n-ar mai consta în nimic altceva?

30. Cel desăvârşit în iubire şi ajuns la culmea nepătimirii nu mai cunoaşte deosebirea între al său şi al altuia, sau între a sa şi a alteia, sau între credincios şi necredincios, între rob şi slobod, sau peste tot între bărbat şi femeie; ci, ridicat mai presus de tirania patimilor şi căutând la firea cea una a oamenilor, priveşte pe toţi la fel şi are faţă de toţi aceeaşi dragoste. Căci nu mai este în el elin şi iudeu, nici bărbat şi femeie, nici rob sau slobod, ci toate şi în toţi este Hristos (Gal. 3, 28).

31. Dracii iau prilejurile de-a stârni în noi gândurile pătimaşe din patimile aflătoare în suflet. Pe urmă, războindu-ne mintea prin aceste gânduri, o silesc la consimţirea cu păcatul. Astfel biruită fiind, o duc la păcatul cu cugetul. Iar acest păcat săvârşindu-se, o duc în sfârşit, ca pe-o roabă, la faptă. După aceasta, cei ce au pustiit sufletul prin gânduri se depărtează împreună cu ele şi rămâne în minte numai idolul păcatului, despre care zice Domnul: „Când veţi vedea urâciunea

pustiirii stând în locul cel sfânt, – cel ce citeşte să înţeleagă" (Matei 24, 15), că loc sfânt şi biserică a lui Dumnezeu este mintea omului, în care dracii, după ce au pustiit sufletul prin gânduri pătimaşe, au aşezat idolul păcatului. Iar că acestea s-au petrecut şi istoriceşte, cred că nu se va îndoi niciunul dintre cei ce au citit cărţile lui Iosif[10]. Unii însă zic că acestea se vor întâmpla şi pe timpul lui Antihrist.

32. Trei sunt cele ce ne mişcă pe noi spre cele bune: seminţele naturale, Sfintele Puteri şi hotărârea cea bună. Seminţele naturale, de pildă atunci când ceea ce vrem să ne facă nouă oamenii le facem şi noi lor asemenea, sau atunci când, văzând pe cineva în strâmtorare şi nevoie, ne milostivim de el în chip natural. Sfintele Puteri, de pildă atunci când, mişcându-ne noi spre un lucru bun, aflăm un ajutor bun şi izbutim în acest lucru. Iar hotărârea cea bună, atunci când, deosebind binele de rău, alegem binele.

33. Trei sunt, iarăşi, cele ce ne mişcă spre cele rele: patimile, dracii şi hotărârea cea rea. Patimile, atunci când dorim vreun lucru împotriva raţiunii, de pildă, mâncare fără vreme şi fără trebuinţă, femeie fără scopul naşterii de prunci, sau nelegitimă; sau, iarăşi, când ne mâniem sau ne supărăm fără să se cuvină, ca, de pildă, împotriva celui ce ne-a ocărât sau ne-a păgubit. Dracii, ca de pildă atunci când, din neatenţia noastră, folosind prilejul, stârnesc deodată cu multă furie patimile pomenite şi cele asemenea lor. Iar hotărârea cea rea, când, cunoscând binele, alegem răul.

---

10. Iosif Flaviu, istoric evreu care a descris cucerirea Ierusalimului de către romani şi arderea templului la anul 70 d.Hr.

34. Răsplăţile ostenelilor pentru virtute sunt nepătimirea şi cunoştinţa, care ne aduc Împărăţia cerurilor, precum patimile şi neştiinţa ne aduc chinurile veşnice. Cel ce le caută, prin urmare, pe acestea pentru slava de la oameni, şi nu pentru binele însuşi, aude Scriptura zicând: „Cereţi şi nu primiţi, pentru că cereţi rău" (Iac. 4, 3).

35. Sunt multe lucruri bune prin fire făcute de oameni. De pildă, postul şi privegherea, rugăciunea şi cântarea de psalmi, milostenia şi primirea de străini sunt fapte bune prin fire. Dar când se fac pentru slava deşartă, nu sunt bune.

36. Dumnezeu caută la scopul tuturor celor săvârşite de noi, ca să vadă de le facem pentru El sau pentru altă pricină.

37. Când auzi Scriptura zicând: „Că Tu vei răsplăti fiecăruia după faptele lui" (Rom. 2, 6), să ştii că Dumnezeu nu va răsplăti cu bine cele făcute fără un scop drept. Căci judecata lui Dumnezeu nu priveşte la cele făcute, ci la scopul celor făcute [17].

38. Dracul mândriei e plin de o îndoită răutate: căci sau înduplecă pe monah să pună în socoteala sa isprăvile, şi nu în a lui Dumnezeu, Care este şi Dătătorul celor bune şi Ajutătorul spre izbutirea în ele, sau, neputându-l îndupleca la aceasta, îi insuflă gândul să dispreţuiască pe cei mai puţin desăvârşiţi dintre fraţi. Iar cel ce primeşte acest gând nu-şi dă seama că şi pe el îl face să se lepede de ajutorul lui Dumnezeu. Căci dacă dispreţuieşte pe aceia, ca pe unii ce nu sunt în stare de isprăvile lui, vădit este că se socoteşte pe sine ca unul ce-a înfăptuit asemenea isprăvi din proprie putere. Dar aceasta n-o poate nimeni, căci Însuşi

Domnul a zis: „Fără de Mine nu puteţi face nimic!" (Ioan 15, 5). Fiindcă slăbiciunea noastră, mişcată spre cele bune, nu poate ajunge la ţintă fără Dătătorul celor bune.

39. Numai cine a cunoscut slăbiciunea firii omeneşti a făcut experienţa puterii dumnezeieşti. Iar unul ca acesta, izbutind prin ea în unele lucruri, iar în altele silindu-se să izbutească, nu va dispreţui niciodată pe niciun om. Căci ştie că precum i-a ajutat lui şi l-a slobozit din multe şi grele patimi, poate să ajute tuturor dacă vrea, şi mai ales celor ce se nevoiesc de dragul Lui, deşi pentru anumite judecăţi nu izbăveşte pe toţi deodată de patimi, ci, ca un doctor bun şi de oameni iubitor, vindecă pe fiecare dintre cei ce se străduiesc, la timpul său.

40. Când patimile îşi încetează lucrarea, fie pentru că se ascund pricinile lor, fie pentru că se depărtează dracii în chip viclean, se strecoară mândria.

41. Aproape tot păcatul se face de dragul plăcerii. Iar desfiinţarea lui se face prin reaua pătimire şi întristare, fie de bunăvoie, fie fără de voie, prin pocăinţă sau prin vreo certare adusă de Providenţa dumnezeiască. „Căci dacă ne-am judeca pe noi înşine, n-am fi judecaţi; iar judecaţi fiind de Domnul, ne pedepsim ca să nu fim osândiţi împreună cu lumea" (1 Cor. 11, 31-32).

42. Când îţi va veni vreo încercare pe neaşteptate, nu învinovăţi pe cel prin care a venit; ci întreabă pentru ce a venit. Şi vei afla îndreptare. Deoarece fie prin acela, fie prin altul, trebuie să bei amărăciunea judecăţii lui Dumnezeu.

43. Dacă ai purtări rele, nu ocoli reaua pătimire, ca, smerindu-te prin ea, să verşi trufia din tine.

44. Unele ispite aduc oamenilor plăceri, altele întristări; şi, iarăşi, altele, dureri trupeşti. Căci după pricina patimilor aflătoare în suflet aduce şi Doctorul sufletelor leacul prin judecăţile Lui.

45. Necazurile încercărilor sunt aduse peste unii pentru ştergerea păcatelor săvârşite, peste alţii, pentru a celor ce le săvârşesc acum; şi, iarăşi, peste alţii, pentru oprirea celor ce vor avea să le facă. Dar afară de acestea mai sunt şi cele ce vin pentru dovedire, ca, de pildă, cele venite asupra lui Iov.

46. Omul cuminte, gândindu-se la puterea tămăduitoare a judecăţilor dumnezeieşti, poartă cu mulţumire necazurile care-i vin prin ele, nefăcând pe nimeni vinovat pentru ele, decât păcatele sale. Iar cel nebun, necunoscând Providenţa atotînţeleaptă a lui Dumnezeu, păcătuieşte şi când e mustrat, socotind fie pe Dumnezeu, fie pe oameni ca pricinuitori ai relelor sale.

47. Sunt unele lucruri care opresc patimile din mişcarea lor şi nu le lasă să sporească în creştere; şi sunt altele care le împuţinează şi le duc spre micşorare. De pildă, postul, osteneala şi privegherea nu lasă pofta să crească; iar singurătatea, contemplaţia, rugăciunea şi dragostea de Dumnezeu o împuţinează şi o sting cu totul [18]. La fel se întâmplă cu mânia. De pildă, îndelunga-răbdare, nepomenirea răului şi blândeţea o opresc şi nu o lasă să crească; iar iubirea, milostenia, bunătatea şi iubirea de oameni o micşorează.

48. Dacă mintea cuiva caută pururea spre Dumnezeu, pofta lui de asemenea creşte covârşitor după dragostea dumnezeiască, iar iuţimea i se întoarce întreagă spre dumnezeiasca iubire. Căci prin însoţirea îndelungată cu strălucirea dumnezeiască, omul a ajuns

întreg chip de lumină. Acela, strângând la sine partea pătimitoare a sa, s-a întors spre iubirea dumnezeiască neîncetată, mutându-se cu totul de la cele pământeşti spre cele dumnezeieşti.

49. Cel ce nu pizmuieşte şi nu se mânie pe cel ce l-a întristat şi nu ţine minte răul de la el, prin aceasta încă nu are şi dragoste faţă de acela. Căci poate să nu răsplătească răul cu rău, chiar dacă nu are încă dragoste, pentru că aşa e porunca. Dar încă nu poate răsplăti răul cu bine fără silă. Căci a face bine din îndemn lăuntric celor ce ne urăsc este propriu numai dragostei duhovniceşti desăvârşite.

50. Cel ce nu iubeşte pe cineva, prin aceasta încă nu-l şi urăşte; iar cel ce nu-l urăşte, încă nu-l şi iubeşte. Ci poate să stea la mijloc: adică nici să-l iubească, nici să-l urască. Căci dispoziţia iubitoare nu o produc decât numai cele cinci soiuri de dragoste amintite în cap 9 al acestei sute, cel de laudă, cel de mijloc şi cele de ocară.

51. Când vezi mintea ta ocupându-se cu plăcere cu cele materiale şi zăbovind pe lângă chipurile lor, cunoaşte că le iubeşti pe acestea mai mult decât pe Dumnezeu. „Căci unde este comoara ta, acolo e şi inima ta", zice Domnul (Matei 6, 21).

52. Mintea, unindu-se cu Dumnezeu şi petrecând în El prin rugăciune şi dragoste, se face înţeleaptă, bună, puternică, iubitoare de oameni, milostivă, îndelung-răbdătoare şi, simplu vorbind, poartă în sine aproape toate însuşirile dumnezeieşti. Dar despărţindu-se de El şi lipindu-se de cele materiale, sau se face dobitocească, ca una ce a devenit iubitoare de plăcere, sau sălbatică, războindu-se cu oamenii pentru acestea.

53. „Lume" numeşte Scriptura lucrurile materiale; iar lumeşti sunt cei ce zăbovesc cu mintea în acestea. Pe aceştia îi îndeamnă: „Nu iubiţi lumea, nici cele din lume! Pofta trupului, pofta ochilor şi trufia vieţii nu sunt de la Dumnezeu, ci de la lume" şi celelalte (1 Ioan 2, 15-16).

54. Monah este cel ce şi-a desfăcut mintea de lucrurile pământeşti şi prin înfrânare, prin dragoste, prin cântare de psalmi şi prin rugăciune se lipeşte statornic de Dumnezeu.

55. Păstor de vite spiritual este cel ce se îndeletniceşte cu făptuirea (ὁ πρακτικὸς), căci isprăvile morale au înţelesul de vite. De aceea a spus Iacob: „Păstori de vite sunt slugile tale" (Fac. 47, 3). Iar păstor de oi este cel ce se îndeletniceşte cu cunoaşterea (ὁ γνωστικός). Căci cugetările au înţelesul de oi, fiind păstorite pe munţii vederilor de către minte. De aceea „tot păstorul de oi este urâciune egiptenilor" (Fac. 46, 34), adică puterilor vrăjmaşe.

56. Mintea netrebnică, atunci când trupul se mişcă prin simţuri spre poftele şi plăcerile sale, îl urmează şi se învoieşte cu închipuirile şi cu pornirile lui; iar cea virtuoasă se înfrânează şi se reţine de la închipuirile şi pornirile pătimaşe şi mai degrabă se străduieşte să facă mai bune mişcările de felul acesta ale trupului.

57. Dintre virtuţi, unele sunt ale trupului, altele ale sufletului. Ale trupului sunt, de pildă: postul, privegherea, culcarea pe jos, slujirea, lucrul mâinilor, spre a nu îngreuna pe cineva sau spre a dărui, şi cele următoare. Iar ale sufletului sunt, de pildă: iubirea, îndelunga-răbdare, blândeţea, înfrânarea, rugăciunea şi cele următoare. Dacă, prin urmare, din vreo nevoie sau impre-

jurare trupească, de pildă din pricină de boală sau altceva de felul acesta, ni s-ar întâmpla să nu putem împlini pomenitele virtuţi ale trupului, avem iertare de la Domnul, Care cunoaşte şi pricinile. Dar neîmplinind pe cele ale sufletului, nu vom avea nicio apărare. Căci nu sunt supuse nevoii.

58. Dragostea către Dumnezeu înduplecă pe cel ce se împărtăşeşte de ea să dispreţuiască toată plăcerea trecătoare şi toată osteneala şi întristarea. Convingă-te despre aceasta toţi Sfinţii, care au pătimit atâtea pentru Hristos.

59. Păzeşte-te de maica relelor, de iubirea de sine (φιλαυτία), care este iubirea neraţională a trupului. Fiindcă din aceasta se nasc, după toate semnele, cele dintâi trei gânduri pătimaşe, care sunt şi cele mai generale: al lăcomiei pântecelui, al iubirii de argint şi al slavei deşarte. Căci acestea îşi iau prilejurile din aşa-zisa trebuinţă neapărată a trupului. Din ele se naşte toată lista patimilor. Trebuie, prin urmare, cum s-a zis, să ne păzim în chip necesar şi să ne războim cu ea cu multă trezvie. Căci stârpită fiind aceasta, se stârpesc totodată toate gândurile ce se nasc din ea.

60. Patima iubirii de sine insuflă monahului gândul să-şi miluiască trupul şi să îndrăznească la bucate peste ceea ce se cuvine. Şi o face aceasta aducând ca motiv buna grijă şi chivernisire, ca, atrăgându-l puţin câte puţin, să-l facă să cadă până la urmă în prăpastia iubirii de plăceri. Iar mireanului îi insuflă ca grija de trup să şi-o prefacă în poftă (Rom. 13, 14).

61. Starea cea mai înaltă a rugăciunii spun unii că este aceea în care mintea a ajuns în afară de trup şi de lume şi a devenit cu totul imaterială şi fără formă

în vremea rugăciunii[11]. Prin urmare, cel ce păstrează nevătămată această stare cu adevărat se roagă neîncetat.

62. Precum trupul murind se desparte de toate lucrurile vieţii, la fel şi mintea, murind când ajunge la culmea rugăciunii, se desparte de toate cugetările lumii. Căci de nu moare cu această moarte, nu poate nici a se afla şi a trăi cu Dumnezeu.

63. Nimeni să nu te înşele, monahule, că te poţi mântui slujind plăcerii şi slavei deşarte.

64. Precum trupul păcătuieşte prin lucruri şi are ca pedagogi virtuţile trupeşti ca să se cuminţească, la fel şi mintea păcătuieşte prin cugetările pătimaşe şi are ca pedagogi virtuţile sufleteşti, ca, văzând lucrurile curat şi nepătimaş, să devină neprihănită.

65. Precum nopţile urmează zilelor şi iernile verilor, la fel şi întristările şi durerile urmează slavei deşarte şi plăcerii, fie în timpul de faţă, fie în cel viitor.

66. Cel ce a păcătuit nu poate scăpa de judecata viitoare fără să rabde aici osteneli de bunăvoie sau necazuri fără de voie.

67. Pentru cinci pricini spun unii că îngăduie Dumnezeu să fim războiţi de către draci. Cea dintâi, pentru ca, războiţi fiind şi războindu-ne în apărare, să venim la puterea de-a deosebi virtutea şi păcatul. A doua, ca, dobândind prin luptă şi durere virtutea, să o avem sigură şi nestrămutată. A treia, ca, înaintând în virtute, să nu ne îngâmfăm, ci să învăţăm a ne smeri. A patra, ca, după ce am fost ispitiţi de păcat, să-l urâm cu ură desăvârşită. A cincea, care-i mai presus de toate, ca,

---

11. Evagrie Ponticul, *Cuvânt despre rugăciune*, capetele 117, 119, *Filocalia românească*, vol. I.

devenind nepătimaşi, să nu uităm slăbiciunea noastră, nici puterea Celui ce ne-a ajutat.

68. Precum minţii celui flămând i se năluceşte numai pâine, iar celui însetat numai apă, la fel celui lacom i se nălucesc tot felul de mâncări, iubitorului de plăceri, forme de femei, iubitorului de slavă deşartă, cinstiri de la oameni, iubitorului de argint, câştiguri, celui ce ţine minte răul, răzbunare asupra celui ce l-a supărat, pizmaşului, necazuri venite asupra celui pizmuit, şi aşa mai departe în toate celelalte patimi. Căci mintea tulburată de patimi primeşte cugetări pătimaşe fie că veghează trupul, fie că doarme.

69. Când creşte pofta, mintea îşi năluceşte materiile plăcerilor în vremea somnului; iar când creşte iuţimea, vede lucrurile pricinuitoare de frică. Iar patimile le fac să crească dracii necuraţi, luând în sprijin negrija noastră, şi tot ei le întărâtă. Le micşorează însă sfinţii Îngeri, mişcându-ne spre lucrarea virtuţilor.

70. Partea poftitoare a sufletului întărâtată mai des aşază în suflet deprinderea anevoie de clintit a iubirii de plăcere; iar iuţimea tulburată continuu face mintea fricoasă şi fără bărbăţie. Pe cea dintâi dintre acestea o tămăduieşte nevoinţa statornică în post, priveghere şi în rugăciune; pe cea de-a doua, bunătatea, iubirea de oameni şi mila.

71. Dracii ne războiesc fie prin lucruri, fie prin înţelesurile pătimaşe ale lucrurilor. Prin lucruri, pe cei ce sunt între lucruri, iar prin înţelesuri, pe cei despărţiţi de lucruri.

72. Cu cât e mai uşor de-a păcătui cu mintea decât cu lucrul, cu atât e mai greu războiul cu gândurile decât cel cu lucrurile.

73. Lucrurile sunt afară de minte, dar ideile lor stau înăuntru. În minte este, prin urmare, puterea de-a se folosi bine sau rău de ele. Căci folosirea greşită a ideilor este urmată de reaua întrebuinţare a lucrurilor.

74. Prin acestea trei primeşte mintea înţelesuri pătimaşe: prin simţire, prin schimbări în starea organică şi prin amintire. Prin simţire, când lucrurile de care suntem împătimiţi, venind în atingere cu ea, o mişcă spre gânduri pătimaşe. Prin schimbări în starea organică, atunci când mustul trupului, schimbându-şi amestecarea printr-o hrană neînfrânată, sau prin lucrarea dracilor, sau prin vreo boală, mişcă mintea iarăşi spre gânduri pătimaşe sau împotriva Providenţei. Iar prin amintire, când aceasta, aducând în legătură cugetările sale cu lucrurile faţă de care am simţit vreo patimă, de asemenea mişcă mintea spre gânduri pătimaşe.

75. Dintre lucrurile care ne-au fost date de Dumnezeu spre întrebuinţare, unele se află în suflet, altele în trup, iar altele în jurul trupului. De pildă, în suflet sunt facultăţile lui; în trup, organele simţurilor şi celelalte mădulare; iar în jurul trupului, mâncările, avuţiile şi celelalte. Buna sau reaua întrebuinţare a acestora, sau a accidentelor ce stau în legătură cu acestea, ne arată sau virtuoşi, sau netrebnici.

76. Dintre accidentele lucrurilor pomenite, unele sunt ale lucrurilor din suflet, altele ale celor din trup, iar altele ale celor din jurul trupului. Ale celor din suflet sunt, de pildă, cunoştinţa şi neştiinţa, uitarea şi amintirea, iubirea şi ura, frica şi curajul, întristarea şi bucuria, şi celelalte. Ale celor din trup sunt, de pildă, plăcerea şi durerea, simţirea şi împietrirea, sănătatea şi boala, viaţa şi moartea, şi cele asemenea. Iar ale

celor din jurul trupului, de pildă bogăţia de prunci şi lipsa de prunci, belşugul şi sărăcia, slava şi lipsa de slavă, şi celelalte. Dintre acestea, unele se socotesc de oameni bune, iar altele rele. Dar niciuna nu este rea în sine, ci după întrebuinţare sunt sau rele, sau bune.

77. Cunoştinţa este bună prin fire; asemenea şi sănătatea. Dar cele dimpotrivă i-au folosit pe mulţi mai mult decât acestea. Căci celor netrebnici cunoştinţa nu le este spre bine, deşi prin fire este bună. De asemenea, nici sănătatea, nici bogăţia, nici bucuria. Căci nu le întrebuinţează cu folos. Prin urmare, acestora le sunt de folos cele dimpotrivă. Aşadar, nici acelea nu sunt rele în ele însele, deşi par că sunt rele.

78. Nu întrebuinţa rău ideile [19], ca să nu fii silit să întrebuinţezi rău şi lucrurile. Căci de nu păcătuieşte cineva mai întâi cu mintea, nu va păcătui nici cu lucrul[12].

79. „Chipul celui pământesc" sunt păcatele generale, ca nechibzuinţa, frica, necumpătarea, nedreptatea. Iar „chip al celui ceresc" sunt virtuţile generale, ca înţelepciunea, bărbăţia, cumpătarea, dreptatea. „Dar precum am purtat chipul celui pământesc, să purtăm şi chipul Celui ceresc" (1 Cor. 15, 49).

80. De vrei să afli calea ce duce la viaţă, caut-o în „Cale", şi acolo o vei afla pe ea, adică în „Calea" care a zis: „Eu sunt Calea, Viaţa şi Adevărul" (Ioan 14, 6). Dar caut-o cu mare osteneală, căci „puţini sunt care o află pe ea" (Matei 7, 14); şi nu cumva, rămânând pe din afara celor puţini, să te afli cu cei mulţi.

---

12. Marcu Ascetul, *Despre legea duhovnicească, în 200 de capete*, cap 119, *Filocalia românească*, vol. I.

81. Pentru aceste cinci pricini se oprește sufletul de la păcate: sau pentru frica oamenilor, sau pentru frica judecății, sau pentru răsplata viitoare, sau pentru dragostea lui Dumnezeu, sau, în sfârșit, pentru mustrarea conștiinței.

82. Unii spun că n-ar fi răul în făpturi dacă n-ar fi vreo altă putere care ne atrage spre el. Iar aceasta nu e nimic altceva decât neîngrijirea de lucrările firești ale minții. Căci cei ce au grijă de acestea fac cele bune, iar pe cele rele nu le fac niciodată. Deci, dacă vrei, alungă negrija, și vei alunga totodată și păcatul. Căci păcatul este întrebuințarea greșită a ideilor, căreia îi urmează reaua întrebuințare a lucrurilor.

83. Firesc este pentru partea rațională din noi să se supună rațiunii dumnezeiești și să stăpânească peste partea nerațională. Să se păzească așadar această rânduială în toate, și nu va mai fi răul în făptură, nici vreo putere care să atragă spre rău.

84. Unele dintre gânduri sunt simple, altele compuse. Simple sunt cele nepătimașe. Iar compuse, cele pătimașe, ca unele ce constau din patimă și idee. Așa fiind, se pot vedea multe din cele simple urmând celor compuse, când încep să fie mișcate spre păcatul cu mintea. Să luăm de pildă aurul. În amintirea cuiva s-a iscat un gând pătimaș despre aur, iar acest fapt l-a dus cu mintea la furt și la săvârșirea păcatului în cuget. Amintirii aurului i-a urmat deci îndată amintirea pungii, a lădiței, a vistieriei și cele următoare. Amintirea aurului era compusă, căci avea în ea patima. Dar a pungii, a lădiței și a celor următoare era simplă. Căci mintea nu nutrea nicio patimă față de ele. La fel stau lucrurile cu orice gând, cu slava deșartă, cu femeia și

cu celelalte. Căci nu toate gândurile care urmează gândului pătimaş sunt şi ele pătimaşe, cum am arătat mai sus. Din acestea putem cunoaşte care sunt înţelesurile pătimaşe şi care cele simple.

85. Unii spun că dracii, atingându-se în somn de anumite părţi ale trupului, stârnesc patima curviei. Pe urmă patima stârnită aduce în minte forma femeii prin amintire. Iar alţii zic că aceia se arată minţii în chip de femeie şi, atingând părţile trupului, stârnesc dorinţa, şi aşa se ivesc nălucirile. Alţii, iarăşi, spun că patima, care domneşte în dracul ce se apropie, stârneşte patima şi aşa se aprinde sufletul spre gânduri, aducând înainte formele prin amintiri. De asemenea, despre alte năluciri pătimaşe, unii spun că se produc într-un fel, alţii, într-alt fel. Dar în niciunul din modurile amintite nu pot dracii să mişte niciun fel de patimă dacă se găsesc în suflet iubirea şi înfrânarea, fie că se află trupul în stare de veghe, fie în stare de somn.

86. Unele dintre poruncile Legii trebuie păzite şi trupeşte, şi duhovniceşte; altele, numai duhovniceşte. De pildă: să nu curveşti, să nu ucizi, să nu furi, şi cele asemenea, trebuie păzite şi trupeşte, şi duhovniceşte. Iar duhovniceşte, în chip întreit[13]. Dar tăierea împrejur, păzirea Sâmbetei, junghierea mielului şi mâncarea azimei cu lăptuci amare, şi cele asemenea, numai duhovniceşte.

87. Trei sunt stările morale cele mai generale la monahi. Cea dintâi stă în a nu păcătui cu lucrul. A doua, în a nu zăbovi în suflet gândurile pătimaşe. Iar a treia, în a privi cu mintea formele femeilor şi ale celor ce i-au întristat, fără patimă.

---

13. Vezi cap următor.

88. Sărac este cel ce s-a lepădat de toate avuţiile şi nu mai are nimic pe pământ afară de trup; iar de acesta nu-l mai leagă nicio afecţiune, ci toată grija de sine a încredinţat-o lui Dumnezeu şi creştinilor evlavioşi.

89. În ce priveşte lucrurile posedate, unii le posedă fără patimă; de aceea când le pierd nu se întristează. Aşa sunt cei ce primesc cu bucurie răpirea bunurilor lor (Evr. 10, 34). Alţii le posedă cu patimă; de aceea la gândul că le vor pierde se întristează, ca bogatul din Evanghelie, care „a plecat întristat" (Matei 19, 22); iar când le pierd de fapt, se întristează până la moarte. Prin urmare, pierderea lor dă pe faţă atât dispoziţia celui fără patimă, cât şi a celui pătimaş.

90. Dracii războiesc pe cei ce se ridică pe cea mai înaltă treaptă a rugăciunii, ca să nu primească simple înţelesurile (chipurile) lucrurilor sensibile; pe cei ce se îndeletnicesc cu cunoaşterea, ca să zăbovească în ei gândurile pătimaşe; iar pe cei ce se nevoiesc cu făptuirea, ca să-i înduplece să păcătuiască cu lucrul[14]. În tot felul îi războiesc pe toţi, ca să îi despartă, nemernicii, pe oameni de Dumnezeu.

91. Cei ce se nevoiesc în viaţa aceasta spre evlavie sub îndrumarea Providenţei dumnezeieşti sunt probaţi prin aceste trei ispite: sau li se dăruiesc cele plăcute, ca sănătate, frumuseţe, belşug de prunci, bogăţie, slavă şi cele asemenea; sau vin asupra lor pricini de întristare, ca lipsa de prunci, de avuţie şi de slavă; sau le vin pricini de dureri în trup, ca boli, chinuri şi cele asemenea [20]. Către cei dintâi zice Domnul: „De nu se va lepăda cineva de toate câte le are, nu va putea să

---

14. Aici, aceleaşi trei trepte, dar cea mai înaltă e numită nu a cunoaşterii tainice a lui Dumnezeu – a teologiei –, ci a rugăciunii.

fie ucenicul Meu" (Luca 14, 33). Iar către cei de-al doilea şi de-al treilea: „Întru răbdarea voastră veţi dobândi sufletele voastre" (Luca 21, 19).

92. Acestea patru zic unii că schimbă starea organică a trupului şi dau minţii prin ea gânduri fie pătimaşe, fie fără patimi: îngerii, dracii, aerul şi hrana. Îngerii, zic, o schimbă prin cuvânt (raţiune); dracii, prin atingere; aerul, prin ardere (metabolism); iar hrana, prin felurile mâncărilor şi băuturilor, prin înmulţirea sau împuţinarea lor. Mai sunt apoi schimbările care se ivesc prin amintire, auz şi vedere, când pătimeşte întâi sufletul din pricina unor lucruri de întristare sau de bucurie. Pătimind din pricina acestora mai întâi sufletul, schimbă starea organică a trupului. Cele mai înainte înşirate, însă, schimbă întâi starea organică, iar aceasta insuflă apoi minţii gândurile.

93. Moartea înseamnă propriu-zis despărţirea de Dumnezeu. Iar boldul morţii este păcatul (1 Cor. 15, 56), pe care primindu-l Adam a fost izgonit şi de la pomul vieţii, şi din rai, şi de la Dumnezeu. Acestei morţi i-a urmat în chip necesar şi moartea trupului. Căci viaţa este propriu-zis Cel ce a zis: „Eu sunt Viaţa" (Ioan 14, 6). Acesta, coborându-Se în moarte, l-a adus pe cel omorât iarăşi la viaţă.

94. Cuvântul scris se scrie sau ca să-l ţină minte cel ce l-a scris, sau pentru vreun folos, sau pentru amândouă, sau pentru păgubirea vreunora, sau pentru dovedire, sau din trebuinţă.

95. „Locul păşunii" este virtutea lucrătoare; iar „apa odihnei", cunoştinţa lucrurilor (Ps. 22, 2).

96. „Umbra morţii" este viaţa omenească. Dacă, prin urmare, cineva este cu Dumnezeu şi Dumnezeu

este cu el, acela poate spune limpede: „Chiar de voi umbla în mijlocul umbrei morţii, nu mă voi teme de rele, căci Tu cu mine eşti" (Ps. 22, 4).

97. Mintea curată vede lucrurile drepte; raţiunea exercitată aduce cele văzute sub privire; iar auzul clar le primeşte. Cel lipsit însă de acestea trei ocăreşte pe cel ce îi vorbeşte de ele.

98. „Cu Dumnezeu" este cel ce cunoaşte Sfânta Treime, lumea făcută de Ea şi Providenţa, şi şi-a făcut partea pătimitoare a sufletului nepătimaşă.

99. „Toiagul" spun unii că înseamnă Judecata lui Dumnezeu; iar „varga", Providenţa. Cel ce s-a împărtăşit de cunoştinţa lor poate să zică: „Toiagul şi varga Ta, acestea m-au mângâiat" (Ps. 22, 5).

100. Când mintea se goleşte de patimi şi se luminează prin contemplarea făpturilor, atunci poate să ajungă şi în Dumnezeu, şi să se roage cum trebuie.

A treia sută a capetelor despre dragoste

1. Folosindu-ne cu dreaptă judecată de înţelesurile lucrurilor, dobândim cumpătare, iubire şi cunoştinţă. Iar folosindu-ne fără judecată, cădem în necumpătare, ură şi neştiinţă.

2. „Gătit-ai înaintea mea masă"... şi cele următoare. „Masă" aici înseamnă virtutea lucrătoare. Căci aceasta ne-a fost gătită de Hristos „împotriva celor ce ne necăjesc". Iar „untul-de-lemn care unge mintea" este contemplaţia făpturilor. „Paharul" e cunoştinţa lui Dumnezeu. Iar „mila Lui", Cuvântul Său şi Dumnezeu. Căci Acesta, prin întruparea Lui, ne „urmăreşte în toate zilele", până ce ne va prinde pe toţi cei ce ne vom mântui, ca pe Pavel. Iar „casa" înseamnă Împărăţia în care sunt reaşezaţi toţi Sfinţii. În sfârşit, „îndelungarea de zile" este viaţa veşnică[15].

3. Păcatele ne vin prin reaua întrebuinţare[16] a puterilor (facultăţilor) sufletului, a celei poftitoare, irascibile şi raţionale. Neştiinţa şi nechibzuinţa vin din reaua întrebuinţare a puterii raţionale. Ura şi necumpătarea, din reaua întrebuinţare a puterii irascibile (iuţimea) şi poftitoare. Iar din buna întrebuinţare a acestora ne vin cunoştinţa şi chibzuinţa, iubirea şi cumpătarea. Dacă e aşa, nimic din cele create şi făcute de Dumnezeu nu este rău.

---

15. Tot acest cap este o explicare a Psalmului 22.

16. Prin „reaua întrebuinţare" am tradus totdeauna grecescul παράχρησις, alegând un cuvânt mai popular. Dar poate că „abuz" ar reda mai bine sensul.

4. Nu mâncările sunt rele, ci lăcomia pântecelui; nici facerea de prunci, ci curvia; nici banii, ci iubirea de bani; nici slava, ci slava deşartă. Iar dacă-i aşa, nimic nu e rău din cele ce sunt, decât reaua întrebuinţare, care vine din negrija minţii de-a cultiva cele fireşti.

5. Răul din draci stă în acestea, zice fericitul Dionisie[17]: în mânia fără judecată, în poftirea fără minte, în închipuirea pripită. Iar lipsa de judecată, lipsa de minte şi pripirea la fiinţele raţionale sunt scăderi ale raţiunii, ale minţii şi ale chibzuirii. Scăderile însă vin după aptitudini[18]. Aşadar, a fost odată când erau în ei raţiune, minte şi chibzuială cuviincioasă. Iar dacă-i aşa, nici dracii nu sunt prin fire răi, ci prin reaua întrebuinţare a puterilor fireşti s-au făcut răi.

6. Unele dintre patimi pricinuiesc necumpătare; altele, ură; şi, iarăşi, altele, şi necumpătare, şi ură.

7. Multa mâncare şi mâncarea cu plăcere sunt pricini de necumpătare; iubirea de argint şi slava deşartă sunt pricini de ură faţă de aproapele. Iar maica acestora, iubirea trupească de sine, este pricină a amândurora.

8. Iubirea trupească de sine este iubirea pătimaşă şi neraţională faţă de trup. Ei i se împotrivesc iubirea şi înfrânarea. Cel ce are iubirea trupească de sine e vădit că are toate patimile.

9. „Nimeni, zice Apostolul, nu şi-a urât trupul său" (Ef. 5, 29), dar „îl struneşte şi-l târăşte robit" (1 Cor. 9, 27), nedându-i nimic mai mult afară de hrană şi îmbrăcăminte, iar din acestea, numai atâta cât este de

---

17. *Despre numirile dumnezeieşti*, cap 4.

18. Prin „scăderi" am tradus grecescul στερήσεις, iar prin „aptitudini", ἕξεις.

trebuinţă pentru a trăi. Aşa îşi iubeşte cineva fără patimă trupul, şi-l hrăneşte ca pe un slujitor al celor dumnezeieşti, şi-l încălzeşte numai cu cele ce-i împlinesc cele de trebuinţă.

10. Pe cine iubeşte cineva, pe acela se şi grăbeşte să-l slujească. Dacă iubeşte deci cineva pe Dumnezeu, acela se şi grăbeşte să facă cele plăcute Lui. Iar dacă îşi iubeşte trupul, se grăbeşte să împlinească cele ce-l desfătează pe acesta.

11. Lui Dumnezeu Îi plac iubirea, cumpătarea, contemplaţia şi rugăciunea, iar trupului, lăcomia pântecelui, necumpătarea şi cele ce le sporesc pe acestea. De aceea, „cei ce sunt în trup nu pot să placă lui Dumnezeu" (Rom. 8, 8). Iar „cei ai lui Hristos şi-au răstignit trupul împreună cu patimile şi cu poftele" (Gal. 5, 24).

12. Dacă mintea înclină spre Dumnezeu, are trupul ca rob şi nu-i dă nimic mai mult decât cele de trebuinţă pentru a trăi. Iar dacă înclină spre trup, e robită de patimi, punând pururea grija ei în slujba poftelor.

13. Dacă vrei să biruieşti gândurile, tămăduieşte-ţi patimile, şi uşor le vei scoate afară din minte. De pildă, pentru curvie, posteşte, priveghează, osteneşte-te şi petrece în singurătate. Pentru mânie şi întristare, dispreţuieşte slava, necinstea şi lucrurile materiale. Iar pentru ţinerea minte a răului, roagă-te pentru cel ce te-a supărat, şi te vei izbăvi.

14. Nu te măsura pe tine cu cei mai slăbănogi dintre oameni, ci tinde mai degrabă spre porunca dragostei. Căci măsurându-te cu aceia, cazi în prăpastia închipuirii de sine; dar întinzându-te după aceasta, te ridici la înălţimea smeritei cugetări.

15. Dacă păzeşti deplin porunca dragostei faţă de aproapele, pentru ce laşi să se nască în tine amărăciunea întristării? Vădit este că, făcând astfel, pui mai presus de dragoste lucrurile vremelnice, şi pe acestea le cauţi luptând împotriva fratelui.

16. Nu din trebuinţă e atât de râvnit aurul de către oameni, cât pentru faptul că mulţimea îşi împlineşte prin el plăcerile.

17. Trei sunt pricinile dragostei de bani: iubirea de plăcere, slava deşartă şi necredinţa. Cea mai rea dintre acestea este necredinţa [21].

18. Iubitorul de plăceri iubeşte argintul ca să-şi procure dezmierdări printr-însul; iubitorul de slavă deşartă, ca să se slăvească printr-însul; iar necredinciosul, ca să-l ascundă şi să-l păstreze, temându-se de foamete, de bătrâneţe, de boală sau de ajungerea între străini. Acesta nădăjduieşte mai mult în argint decât în Dumnezeu, Făcătorul tuturor lucrurilor şi Proniatorul tuturor, până şi al celor mai de pe urmă şi mai mici vietăţi.

19. Patru sunt oamenii care se îngrijesc de bani: cei trei de mai înainte şi cel econom. Dar numai acesta se îngrijeşte în chip drept, ca să nu înceteze adică niciodată de-a ajuta pe fiecare la trebuinţă.

20. Toate gândurile pătimaşe sau aţâţă partea poftitoare a sufletului, sau o tulbură pe cea irascibilă (iuţimea), sau întunecă pe cea raţională. De aceea, orbesc mintea, împiedicând-o de la contemplarea duhovnicească şi de la călătoria prin rugăciune. Din această pricină monahul, şi mai ales cel ce se linişteşte, este dator să ia aminte la gânduri şi să cunoască şi să taie pricinile lor. Astfel poate cunoaşte, de pildă,

cum partea poftitoare a sufletului e ațâțată de amintirile pătimașe ale femeilor și cum pricina acestora este necumpătarea la mâncări și băuturi și întâlnirea deasă și nerațională cu femeile înseși. Dar le taie pe acestea foamea, setea, privegherea și retragerea în singurătate. Iuțimea e tulburată de amintirile pătimașe ale celor ce ne-au supărat. Iar pricina acestora este iubirea de plăcere, slava deșartă și iubirea de cele materiale. Căci pentru acestea se supără cel pătimaș, fie că le-a pierdut, fie că nu le-a dobândit. Și le taie pe acestea disprețuirea și nesocotirea lor, pentru dragostea de Dumnezeu.

21. Dumnezeu Se cunoaște pe Sine Însuși, dar cunoaște și cele făcute de El. Sfintele Puteri, de asemenea, cunosc pe Dumnezeu și cunosc și cele făcute de Dumnezeu. Dar nu cum Se cunoaște Dumnezeu pe Sine și cele făcute de El cunosc Sfintele Puteri pe Dumnezeu și cele făcute de El.

22. Dumnezeu Se cunoaște pe Sine din ființa Sa cea fericită; iar cele făcute de El, din înțelepciunea Sa, prin care și în care a făcut toate[19]. Dar Sfintele Puteri Îl cunosc pe Dumnezeu prin participare, El fiind deasupra participării; iar cele făcute de El, prin perceperea aspectelor și sensurilor din ele.

23. Lucrurile făcute sunt în afară de minte; dar ea primește în lăuntrul ei vederea lor. Nu tot așa este la Dumnezeu Cel veșnic, nemărginit și nesfârșit, Care a dăruit celor ce sunt atât existența, cât și existența fericită și de-a pururea.

---

19. E Sofia, punctul de trecere a lui Dumnezeu spre lumea creată și mediul în care se ridică făpturile prin îndumnezeire și unde petrec veșnic. E Împărăția cerurilor.

24. Fiinţa raţională şi mintală se împărtăşeşte de Dumnezeu Cel Sfânt, adică de bunătatea şi înţelepciunea Lui, prin însuşi faptul că există şi prin capacitatea de-a fi fericită, ca şi prin harul de-a dăinui veşnic. Prin aceasta cunoaşte pe Dumnezeu. Iar cele făcute de El le cunoaşte, cum s-a zis, prin perceperea înţelepciunii artistice [22] contemplate în făpturi, care este simplă şi fără ipostas propriu, aflându-se numai în minte.

25. Patru dintre însuşirile dumnezeieşti care susţin, păzesc şi izbăvesc cele ce sunt le-a împărtăşit Dumnezeu, pentru bunătatea Sa desăvârşită, aducând la existenţă fiinţa raţională şi mintală: existenţa, existenţa veşnică, bunătatea şi înţelepciunea. Dintre acestea, primele două le-a dăruit fiinţei, iar ultimele două, adică bunătatea şi înţelepciunea, capacităţii de-a voi. Aceasta, pentru ca ceea ce este El prin fiinţă să ajungă şi zidirea prin împărtăşire. Pentru acestea se spune despre ea că s-a făcut după chipul şi asemănarea lui Dumnezeu; după chipul existenţei, ca existenţă, şi după chipul existenţei veşnice, ca existenţă veşnică; căci, deşi nu e fără de început, este fără de sfârşit; şi după asemănarea Celui bun şi drept după fiinţă, cel bun şi înţelept după har. Adică toată firea raţională este după chipul lui Dumnezeu; dar numai cei buni şi cei înţelepţi sunt după asemănarea Lui.

26. Toată firea raţională şi mintală se împarte în două: adică în firea îngerească şi în firea omenească. Şi toată firea îngerească se împarte, iarăşi, în două grupe generale şi în două feluri de voinţe generale: într-una sfântă şi într-una păcătoasă; adică în Sfintele Puteri şi în dracii necuraţi. Firea omenească însă se

împarte numai în două feluri de voinţe generale: evlavioase şi necuvioase.

27. Dumnezeu, ca Cel ce este însăşi existenţa, însăşi bunătatea şi însăşi înţelepciunea, mai adevărat vorbind, chiar şi deasupra tuturor acestora, nu are nimic contrariu. Dar făpturile, care toate au existenţa prin participare şi har, iar cele raţionale şi mintale, şi capacitatea de bunătate şi înţelepciune, au ceva contrariu. Şi anume, existenţei lor i se opune neexistenţa, iar capacităţii de bunătate şi înţelepciune, răutatea şi neştiinţa[20]. Deci ca ele să existe de-a pururi sau să nu existe stă în puterea Celui ce le-a făcut; dar ca să participe la bunătatea şi la înţelepciunea Lui sau ca să nu participe, aceasta stă în voia fiinţelor raţionale.

28. Elinii, spunând că fiinţa lucrurilor există împreună cu Dumnezeu din veci şi că numai calităţile din jurul fiinţei le au de la El, susţineau că fiinţa nu are nimic contrariu, ci contradicţia este numai între calităţi. Noi însă zicem că numai fiinţa dumnezeiască nu are nimic contrariu, ca fiind veşnică şi infinită şi dăruind şi altora veşnicia. Fiinţa lucrurilor, însă, are contrară ei neexistenţa. Deci stă în puterea Celui ce este cu adevărat ca ea să existe de-a pururi sau să nu existe. Dar fiindcă Lui nu-I pare rău de darurile Sale, ea va exista veşnic şi va fi susţinută prin puterea Lui atotţiitoare, chiar dacă are nimicul contrariu ei, cum s-a zis, ca una

20. Făpturile au chiar în ele o virtualitate contrară. Existenţa lor e ameninţată de neant, bunătatea lor, de răutate. Sâmburele lor, luat în ele însele, este „nimicnicia" (*Nichtigkeit*, cum îi spune Heidegger). În Dumnezeu însă nu e nicio virtualitate contrară. Existenţa Lui nu e ameninţată de non-existenţă, nici bunătatea de răutate. Căci atunci, cine L-ar ajuta să rămână în existenţă, cum ajută El făpturile, sau ce-ar fi dacă ar înceta să fie bun?

ce a fost adusă la existenţă din neexistenţă şi stă în voia Lui ca ea să fie sau să nu fie.

29. Precum răul este lipsa binelui şi neştiinţa lipsa cunoştinţei, tot aşa şi neexistenţa este lipsa existenţei, dar nu a existenţei celei adevărate şi proprii, căci aceea nu are nimic contrariu, ci a celei ce există prin împărtăşire de existenţa cea adevărată. Lipsa celor dintâi atârnă de voinţa făpturilor; a celei de-a doua atârnă de voinţa Făcătorului, Care vrea însă, pentru bunătatea Sa, ca făpturile să existe veşnic şi veşnic să aibă parte de binefacerile Lui.

30. Dintre făpturi, unele sunt raţionale şi mintale şi capabile de cele contrare, ca, de pildă, de virtute şi păcat, de cunoştinţă şi neştiinţă; altele sunt corpuri de diferite soiuri, constătătoare din elemente contrarii, adică din pământ, aer, foc şi apă. Cele dintâi sunt cu totul netrupeşti şi nemateriale, chiar dacă unele din ele sunt legate de trupuri; cele de-al doilea sunt alcătuite numai din materie şi formă.

31. Toate trupurile sunt după fire inerte; ele sunt mişcate de suflet. Unele, de suflet raţional, altele, de suflet neraţional, şi, iarăşi, altele, de suflet fără simţire.

32. Dintre puterile sufleteşti, una hrăneşte şi susţine creşterea, alta este imaginativă şi impulsivă, iar alta este raţională şi intelectuală. De cea dintâi se împărtăşesc plantele. Fiinţele neraţionale, pe lângă aceasta, se mai împărtăşesc şi de-a doua. Iar oamenii, pe lângă acestea două, şi de-a treia. Primele două puteri sunt supuse stricăciunii, a treia se dovedeşte nestricăcioasă şi nemuritoare.

33. Sfintele Puteri, comunicându-şi una alteia lumina, precum o comunică şi firii omeneşti, împărtăşesc sau din virtutea lor, sau din cunoştinţa care este în

ele. Împărtăşind din virtute, adică dintr-o bunătate ce imită bunătatea dumnezeiască, îşi fac bine atât lor înseşi, cât şi una alteia şi celor mai prejos de ele, devenind toate deiforme. Iar împărtăşind din cunoştinţă, dau sau ceva mai înalt despre Dumnezeu („Ci Tu, Doamne, zice, eşti Cel mai înalt pururea"; Ps. 91, 9), sau ceva mai adânc despre corpuri, sau ceva mai cu de-amănuntul despre fiinţele netrupeşti, sau ceva mai limpede despre Providenţă, sau ceva mai lămurit despre Judecată.

34. Necurăţia minţii constă, întâi, în a avea o cunoştinţă mincinoasă; al doilea, în a ignora ceva din cele universale (zic aceasta despre mintea omenească, pentru că îngerului îi e propriu să nu-i fie necunoscut nimic din cele particulare); al treilea, în a avea gânduri pătimaşe [23]; iar al patrulea, în a consimţi cu păcatul.

35. Necurăţia sufletului constă în a nu lucra după fire [24]. Căci din aceasta se nasc în minte gândurile pătimaşe. Şi lucrează după fire atunci când puterile ei pătimitoare (pasionale), adică iuţimea şi pofta, rămân fără patimă în întâlnirea cu lucrurile şi cu înţelesurile (chipurile) lor.

36. Necurăţia trupului este păcatul cu fapta.

37. Iubeşte liniştea şi singurătatea (isihia) cel ce nu se împătimeşte de lucrurile lumii. Iubeşte pe toţi oamenii cel ce nu iubeşte nimic omenesc. Şi are cunoştinţa lui Dumnezeu şi a celor dumnezeieşti cel ce nu se sminteşte de cineva, fie că greşeşte, fie că nutreşte gânduri bănuitoare.

38. Mare virtute este să nu te împătimeşti de lucruri. Dar cu mult mai mare decât aceasta e să rămâi fără patimă faţă de înţelesurile (chipurile) lor.

39. Iubirea şi înfrânarea păstrează mintea nepătimaşă faţă de lucruri şi faţă de înţelesurile lor.

40. Mintea celui iubitor de Dumnezeu nu luptă împotriva lucrurilor, nici împotriva înţelesurilor acestora, ci împotriva patimilor împletite cu înţelesurile. De pildă, nu luptă împotriva femeii, nici împotriva celui ce l-a supărat, nici împotriva chipurilor acestora, ci împotriva patimilor împletite cu ele.

41. Tot războiul monahului împotriva dracilor urmăreşte să despartă patimile de înţelesuri (de chipuri). Căci altfel nu poate privi lucrurile fără patimă.

42. Altceva este lucrul, altceva înţelesul lui, şi altceva patima. Lucrul este, de pildă: bărbat, femeie, aur şi aşa mai departe. Înţelesul (chipul) este amintirea simplă a ceva din cele de mai sus. Iar patima este iubirea neraţională sau ura fără judecată a ceva din cele de mai înainte. Deci lupta monahului este împotriva patimii.

43. Înţeles pătimaş este gândul compus din patimă şi înţeles. Să despărţim patima de înţeles, şi va rămâne gândul simplu. Şi o despărţim prin iubire duhovnicească şi înfrânare, dacă voim.

44. Virtuţile despart mintea de patimi; contemplaţiile duhovniceşti, de înţelesurile simple; în sfârşit, rugăciunea curată o înfăţişează lui Dumnezeu Însuşi.

45. Virtuţile sunt pentru cunoştinţa lucrurilor create; cunoştinţa, pentru cunoscător; iar cunoscătorul, pentru Cel cunoscut în chip necunoscut şi pentru Cel ce cunoaşte mai presus de cunoştinţă.

46. Dumnezeu, Cel supraplin, n-a adus cele create la existenţă fiindcă avea lipsă de ceva, ci pentru ca acestea să se bucure împărtăşindu-se de El pe măsura şi pe potriva lor, iar El să Se veselească de lucrurile Sale, văzându-le pe ele veselindu-se şi săturându-se fără săturare de Cel de Care nu se pot sătura.

47. Mulţi săraci cu duhul are lumea, dar nu cum se cuvine. Şi mulţi care plâng, dar pentru pagube de bani sau pentru pierderi de copii. Şi mulţi blânzi, dar faţă de patimile necurate. Mulţi care flămânzesc şi însetoşează, dar pentru a răpi cele străine şi a câştiga din nedreptate. Mulţi milostivi, dar faţă de trup şi cele ale trupului. Şi curaţi cu inima, dar pentru slava deşartă. Şi făcători de pace, dar prin aceea că supun sufletul trupului. Mulţi prigoniţi, dar fiindcă sunt fără rânduială. Mulţi ocărâţi, dar pentru păcate ruşinoase. Fericiţi sunt însă numai aceia [25] care fac şi pătimesc acestea pentru Hristos şi după pilda lui Hristos. De ce? Pentru că „a lor este Împărăţia cerurilor", şi pentru că „aceştia vor vedea pe Dumnezeu" (Matei 5, 3-8) şi celelalte. Aşadar, nu fiindcă fac acestea şi le pătimesc sunt fericiţi, căci şi cei mai înainte pomeniţi fac acelaşi lucru. Ci pentru că fac şi pătimesc acestea pentru Hristos şi după pilda lui Hristos.

48. În toate cele făcute de noi, Dumnezeu ia seama la scop [26], cum s-a spus adeseori: de lucrăm pentru El sau pentru altceva. Când vrem deci să facem vreun bine, să avem de scop nu plăcerea oamenilor, ci pe Dumnezeu, ca, privind pururea la El, toate să le facem pentru El, ca nu cumva să răbdăm şi oboseala, şi să pierdem şi plata.

49. În vremea rugăciunii alungă din minte şi înţelesurile simple ale lucrurilor omeneşti, şi vederile tuturor celor create, ca nu cumva, încărcat cu închipuirile celor mărunte, să cazi de la Cel neasemănat mai înalt şi mai bun decât toate cele ce sunt.

50. De vom iubi pe Dumnezeu cu adevărat, vom lepăda patimile prin însăşi această iubire. Iar iubirea

față de El stă în a-L prețui pe El mai mult decât lumea, și sufletul mai mult decât trupul, și în a disprețui lucrurile lumești, și a ne îndeletnici cu El pururea prin înfrânare, dragoste, rugăciune, cântare de psalmi și cele asemenea.

51. De ne vom îndeletnici cu Dumnezeu vreme îndelungată și vom avea grijă de partea pătimitoare (pasională) a sufletului, nu vom mai fi atrași de momelile gândurilor, ci, înțelegând mai exact pricinile lor și tăindu-le de la noi, vom deveni mai străvăzători și așa se va împlini cu noi cuvântul: „Și a văzut ochiul meu întru dușmanii mei; și întru cei vicleni ce se scoală asupra mea va auzi urechea mea" (Ps. 91, 11).

52. Când vezi mintea ta petrecând cu evlavie și cu dreptate în ideile lumii, cunoaște că și trupul rămâne curat și fără de păcat. Dar când vezi mintea îndeletnicindu-se cu păcatele și nu o oprești, cunoaște că nu va întârzia nici trupul să alunece în ele.

53. Precum trupul are ca lume lucrurile, așa și mintea are ca lume ideile. Și precum trupul desfrânează cu trupul femeii, așa și mintea desfrânează cu ideea femeii prin chipul trupului propriu. Căci vede în gând forma trupului propriu amestecată cu forma femeii. De asemenea, se răzbună în gând cu chipul celui ce l-a supărat, prin chipul trupului propriu. Și același lucru se întâmplă și cu alte păcate. Căci cele ce le face trupul cu fapta în lumea lucrurilor, acelea le face și mintea în lumea gândurilor.

54. Nu trebuie să ne cutremurăm, să ne mirăm și să ne uimim cu mintea de faptul că „Dumnezeu-Tatăl nu judecă pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului" (Ioan 5, 22). Căci zice Fiul: „Nu judecați ca să nu fiți

judecaţi, nu osândiţi ca să nu fiţi osândiţi" (Matei 7, 1; Luca 6, 37). Iar Apostolul, la fel: „Nu judecaţi ceva înainte de vreme, până ce nu va veni Domnul" (1 Cor. 4, 5); şi: „Cu judecata cu care judeci pe altul te judeci pe tine însuţi" (Rom. 2, 1). Dar oamenii, lăsând grija de a-şi plânge păcatele lor, au luat judecata de la Fiul şi se judecă şi se osândesc unii pe alţii, de pare că ar fi fără păcat. „Cerul s-a uimit de aceasta şi pământul s-a cutremurat" (Ier. 2, 12). Ei însă nu se ruşinează, ca nişte nesimţitori.

55. Cel ce iscodeşte păcatele altora sau judecă din bănuieli pe fratele său încă nu a pus început pocăinţei, nici cercetării şi cunoaşterii păcatelor sale, care sunt cu adevărat mai grele ca plumbul ce cântăreşte mai mulţi talanţi. Acela n-a cunoscut încă nici din ce pricină se face omul greoi la inimă, iubind deşertăciunea şi căutând minciuna. De aceea, ca un nebun şi ca unul ce umblă în întuneric, lăsând păcatele sale, cugetă la ale altora, fie că există de fapt, fie că şi le închipuie el din bănuială.

56. Iubirea trupească de sine, cum s-a spus adeseori, e pricina tuturor gândurilor pătimaşe. Căci din ea se nasc cele trei gânduri mai generale ale poftei: al lăcomiei pântecelui, al iubirii de argint şi al slavei deşarte. La rândul lor, din lăcomia pântecelui se naşte gândul curviei; din iubirea de argint, gândul lăcomiei şi al zgârceniei; iar din slava deşartă, gândul mândriei. Şi toate celelalte gânduri izvorăsc din acestea trei: al mândriei, al întristării, al pomenirii răului, al deznădejdii, al pizmei, al bârfirii şi celelalte. Aceste patimi leagă mintea de lucrurile materiale [27] şi o ţin la pământ, stând cu toate deasupra ei, asemenea unui bolovan

foarte greu, ea fiind prin fire mai uşoară şi mai sprintenă ca focul.

57. Începutul tuturor patimilor este iubirea trupească de sine, iar sfârşitul este mândria. Iubirea trupească de sine este iubirea neraţională faţă de trup. Cine a tăiat-o pe aceasta a tăiat deodată toate patimile care se nasc din ea.

58. Precum părinţii trupurilor sunt împătimiţi de dragostea faţă de cei născuţi din ei, la fel şi mintea se alipeşte prin fire de cuvintele sale. Şi precum celor mai împătimiţi dintre aceia, copiii lor, chiar de vor fi în toate privinţele cei mai de râs, li se vor părea cei mai drăgălaşi şi mai frumoşi dintre toţi, la fel minţii nebune îi vor părea cuvintele ei, chiar de vor fi cele mai prosteşti, cele mai înţelepte dintre toate. Înţeleptului însă nu-i apar aşa cuvintele sale, ci, când i se va părea că e mai sigur că sunt adevărate şi bune, atunci se va încrede mai puţin în judecata lui. El ia pe alţi înţelepţi ca judecători ai cuvintelor şi gândurilor sale, ca „să nu alerge sau să nu fi alergat în deşert" (Gal. 2, 2), şi prin ei primeşte întărirea.

59. Când birui vreuna dintre patimile mai necinstite, de pildă lăcomia pântecelui, sau curvia, sau mânia, sau lăcomia, îndată se repede asupra ta gândul slavei deşarte. Iar de-l birui şi pe acesta, îi urmează cel al mândriei.

60. Toate patimile necinstite, când stăpânesc sufletul, alungă din el gândul slavei deşarte. Iar când toate cele mai înainte înşirate sunt biruite [28], îl trimit pe acela.

61. Slava deşartă, fie că e alungată, fie că e de faţă, naşte mândria. Când e alungată, naşte părerea de sine; când e de faţă, îngâmfarea.

62. Slava deşartă e alungată de făptuirea într-ascuns; iar mândria, de voința de-a pune pe seama lui Dumnezeu toate isprăvile.

63. Cel ce s-a învrednicit de cunoştinţa lui Dumnezeu şi se împărtăşeşte de dulceaţa ei cu adevărat dispreţuieşte toate plăcerile născute din poftă.

64. Cel ce pofteşte cele pământeşti, sau pofteşte mâncăruri, sau cele ce satisfac pe cele de sub pântece, sau slava omenească, sau bani, sau altceva din cele ce urmează acestora. Şi dacă nu află mintea ceva mai înalt decât acestea, la care să-şi mute pofta, nu poate fi înduplecată să le dispreţuiască pe acestea până la capăt. Dar mai bună decât acestea fără de asemănare este cunoştinţa lui Dumnezeu şi a celor dumnezeieşti.

65. Cei ce dispreţuiesc plăcerile le dispreţuiesc datorită sau fricii [29], sau nădejdii, sau cunoştinţei, sau dragostei de Dumnezeu.

66. Cunoştinţa fără patimă[21] a celor dumnezeieşti încă nu înduplecă mintea să dispreţuiască până la capăt cele materiale, ci ea se aseamănă înţelesului simplu al unui lucru ce cade sub simţuri. De aceea, se găsesc mulţi dintre oameni care au multă cunoştinţă, dar care se tăvălesc în patimile trupului ca nişte porci în mocirlă. Căci curăţindu-se pentru puţină vreme cu

21. În greceşte, πάθος; deci acelaşi cuvânt ca pentru patimile pe care le dezaprobă toţi scriitorii ascetici. Dar în cap următor Sfântul Maxim ne spune că există o patimă fericită, deosebită de cele necinstite. Ea trebuie să însoţească totdeauna cunoştinţa de Dumnezeu, ca aceasta să nu rămână o simplă teorie intelectuală. Pasiunea aceasta fericită e iubirea. De aici se vede că nepătimirea căutată de Sfinţi nu e o lipsă de simţire, ci o supremă iubire de Dumnezeu şi de oameni.

sârguinţă şi dobândind cunoştinţă, nemaiavând pe urmă nicio grijă, se aseamănă lui Saul care, învrednicindu-se de Împărăţie, dar purtându-se cu nevrednicie, a fost lepădat cu mânie înfricoşată din ea.

67. Precum înţelesul[22] simplu al lucrurilor omeneşti [30] nu sileşte mintea să dispreţuiască cele dumnezeieşti, aşa nici cunoştinţa simplă a celor dumnezeieşti nu o înduplecă deplin să dispreţuiască cele omeneşti, deoarece adevărul se află acum în umbre şi ghicituri. De aceea este nevoie de fericita pasiune a sfintei iubiri, care leagă mintea de vederile (contemplaţiile) duhovniceşti şi o înduplecă să preţuiască cele nemateriale mai mult decât pe cele materiale şi cele inteligibile şi dumnezeieşti mai mult decât pe cele supuse simţurilor.

68. Cel ce a tăiat patimile de la sine şi şi-a făcut gândurile simple, prin aceasta încă nu le-a întors spre cele dumnezeieşti, ci poate să nu fie împătimit nici de cele omeneşti, nici de cele dumnezeieşti. Aceasta se întâmplă însă numai celor aflători pe treapta făptuirii, care nu s-au învrednicit încă de cunoştinţă [31] şi care se reţin de la patimi mai mult de frica chinurilor decât din nădejdea Împărăţiei.

69. „Prin credinţă umblăm, nu prin vedere" (2 Cor. 5, 7); şi în oglinzi şi în ghicituri avem cunoştinţa. De aceea avem lipsă de multă îndeletnicire cu aceasta, ca, prin îndelungata cercetare şi pătrundere a lor, să ne câştigăm o deprindere anevoie de abătut de la aceste vederi (contemplaţii).

---

22. Cuvântul νόημα, pe care l-am tradus de obicei prin „înţeles", s-ar putea traduce şi prin „chipul" sau „reprezentarea" unui lucru, păstrată prin amintire.

70. Dacă tăiem pricinile patimilor pentru puţin timp şi ne îndeletnicim cu vederile duhovniceşti, dar nu petrecem în ele de-a pururi, ocupându-ne anume cu acest lucru, cu uşurinţă ne întoarcem iarăşi la patimile trupului [32], nedobândind alt rod de-acolo decât cunoştinţa simplă, împreunată cu părerea de sine. Iar sfârşitul acesteia este întunecarea treptată a cunoştinţei şi totala abatere a minţii spre cele materiale.

71. Patima de ocară a dragostei ocupă mintea cu lucrurile materiale; iar patima de laudă a dragostei o leagă de cele dumnezeieşti. Căci în care lucruri zăboveşte mintea, în acelea se şi lărgeşte. Şi cu lucrurile în care se lărgeşte, cu acelea îşi nutreşte şi pofta, şi iubirea, fie cu cele dumnezeieşti, şi proprii şi inteligibile, fie cu lucrurile şi cu patimile trupului.

72. Dumnezeu a zidit şi lumea nevăzută, şi pe cea văzută; deci El a făcut şi sufletul, şi trupul. Dacă lumea văzută este aşa de frumoasă, cu cât mai mult nu va fi cea nevăzută! Iar dacă aceea este mai frumoasă şi mai bună decât aceasta, cu cât nu le va întrece pe amândouă Dumnezeu, Care le-a făcut pe ele! Dacă, prin urmare, Făcătorul tuturor bunurilor e mai bun decât toate cele făcute, pentru care pricină părăseşte mintea pe Cel ce e mai bun decât toate şi se ocupă cu cele mai rele decât toate, adică cu patimile trupului? E vădit că pentru faptul că a petrecut şi s-a obişnuit cu trupul de la naştere, iar experienţa Celui mai bun şi mai presus de toate încă n-a făcut-o desăvârşit. Dacă, prin urmare, printr-o deprindere îndelungată cu înfrânarea de plăceri şi printr-o îndeletnicire cu cele dumnezeieşti rupem puţin câte puţin această legătură şi afecţiune, mintea se lărgeşte în cele dumnezeieşti, înaintând treptat în

ele, şi-şi descoperă demnitatea proprie. Iar sfârşitul este că îşi mută tot dorul spre Dumnezeu.

73. Cel ce spune păcatul fratelui fără patimă, îl spune din două pricini: sau ca să-l îndrepteze pe el, sau să folosească pe altul. Iar dacă îl spune pentru alte pricini, fie aceluia, fie altuia, îl spune pentru a-l batjocori sau a-l bârfi. Dar atunci nu va scăpa de părăsirea dumnezeiască, ci va cădea sigur fie în aceeaşi greşală, fie în alta, şi va suferi ruşine, mustrat fiind şi batjocorit de alţii.

74. Acelaşi păcat săvârşit de mai mulţi nu are o singură pricină, ci mai multe. De pildă, altceva este a păcătui din deprindere, şi altceva a păcătui dintr-o nebăgare de seamă. Cel din urmă nu s-a gândit la păcat nici înainte de a-l săvârşi, nici după aceea. Ba chiar e foarte îndurerat pentru ceea ce s-a întâmplat. Cel ce a păcătuit însă din deprindere, dimpotrivă: înainte de-a săvârşi păcatul nu înceta de-a păcătui cu gândul, iar după ce l-a săvârşit păstrează aceeaşi dispoziţie.

75. Cel ce cultivă virtuţile pentru slava deşartă vădit este că şi cunoştinţa o cultivă pentru slava deşartă. Iar unul ca acesta nu face şi nu grăieşte nimic spre zidire, ci în toate vânează slava de la cei ce privesc sau ascultă. Dar patima aceasta e dată pe faţă [33] când unii dintre cei pomeniţi îl ocărăsc pentru anumite fapte sau cuvinte. Atunci acela se întristează foarte; nu pentru că nu s-au zidit aceia (nici nu era acesta scopul lui), ci pentru că a fost dispreţuit el.

76. Patima iubirii de argint se dă pe faţă în bucuria ce-o are cineva când primeşte şi în întristarea ce-o are când dă. Unul ca acesta nu iconomiseşte bunurile pentru a-i ajuta pe cei lipsiţi.

77. Omul rabdă pătimiri pentru una din acestea: sau pentru dragostea lui Dumnezeu, sau pentru nădejdea răsplății, sau de frica muncilor, sau de frica oamenilor, sau pentru fire, sau pentru plăcere, sau pentru câștig, sau pentru slava deșartă, sau de nevoie.

78. Altceva este a te izbăvi de gânduri, și altceva a te elibera de patimi. Adeseori se izbăvește cineva de gânduri când nu sunt de față acele lucruri față de care are anumite patimi. Dar patimile se ascund în suflet, iar când se arată lucrurile, ies la iveală. Prin urmare, trebuie să observăm mintea în fața lucrurilor ca să cunoaștem pentru care din ele e stăpânită de patimă.

79. Prieten adevărat este acela care îndură necazurile, nevoile și nenorocirile aproapelui, atunci când acela e încercat, ca pe ale sale, fără zgomot și fără tulburare.

80. Să nu-ți disprețuiești conștiința, care totdeauna îți dă sfaturile cele mai bune. Căci ea îți insuflă socotința și hotărârea dumnezeiască și îngerească și te slobozește de întinăciunile ascunse ale inimii, iar în vremea ieșirii îți dăruiește îndrăznire către Dumnezeu.

81. De vrei să fii cu pătrundere și cu dreaptă măsură și să nu slujești patimii închipuirii de sine, caută totdeauna să cunoști ce ascund lucrurile bun pentru cunoștința ta. Și aflând foarte multe și felurite cunoștințe ascunse de tine, te vei mira de neștiința ta și-ți vei înfrâna cugetul. Iar cunoscându-te pe tine, vei înțelege multe, mari și minunate lucruri. Fiindcă socotința că știi nu te lasă să sporești în a ști [34].

82. Numai acela vrea cu dinadinsul a se mântui, care nu se împotrivește leacurilor doctoricești. Iar acestea sunt durerile și întristările aduse de diferite lovituri.

Cel ce se împotriveşte însă nu ştie ce negustorie se face aici, nici cu ce câştig va ieşi de aici.

83. Slava deşartă şi iubirea de argint se nasc una pe alta. Căci cei ce iubesc slava deşartă se silesc să se îmbogăţească; iar cei ce s-au îmbogăţit doresc să fie slăviţi. Dar aceasta se întâmplă la mireni. Căci monahul tocmai când e sărac suferă mai mult de slava deşartă, iar când are argint îl ascunde, ruşinându-se că are un lucru nepotrivit cu schima.

84. Propriu slavei deşarte a monahului este că se întemeiază pe virtute şi pe cele ce urmează acesteia. Propriu mândriei lui este că se făleşte cu biruinţele sale morale, punându-le pe seama sa, nu pe a lui Dumnezeu, iar pe alţii îi dispreţuieşte. Iar propriu slavei deşarte şi mândriei mireanului este că se făleşte cu frumuseţea, cu bogăţia, cu puterea şi cu chibzuinţa lui.

85. Izbânzile mirenilor sunt decăderile monahilor; iar izbânzile monahilor sunt decăderile mirenilor. De pildă, izbânzile mirenilor sunt bogăţia, slava, puterea, desfătarea, bunăstarea trupească, belşugul de prunci şi cele asemenea, la care ajungând monahul se pierde. Iar izbânzile monahului sunt sărăcia, lipsa de slavă, lipsa de putere, înfrânarea, reaua pătimire şi cele asemenea, la care ajungând iubitorul de lume, împotriva voii, le socoteşte o mare decădere, fiind adeseori chiar în primejdie să se spânzure, cum s-au şi spânzurat unii.

86. Mâncărurile s-au făcut pentru două pricini: pentru hrană şi pentru tămăduire. Prin urmare, cei ce se împărtăşesc de ele în afară de aceste pricini se vor osândi ca unii ce s-au dedat desfătărilor, folosind rău cele date de Dumnezeu spre trebuinţă. Şi în toate lucrurile reaua folosire este păcat.

87. Smerita cugetare este o rugăciune neîntreruptă, împreunată cu lacrimi şi cu durere. Căci aceasta, chemând pururea pe Dumnezeu într-ajutor, nu lasă pe om să se încreadă nebuneşte în puterea şi înţelepciunea proprie, nici să se ridice peste alţii, lucruri care sunt boli înfricoşate ale patimii mândriei.

88. Altceva este a lupta îmotriva gândului simplu, ca să nu stârnească patima; şi altceva este a lupta împotriva gândului pătimaş, ca să nu se producă consimţirea [35]. Dar niciunul din aceste două feluri de luptă nu lasă gândurile să zăbovească în suflet.

89. Supărarea este împletită cu amintirea răului. Prin urmare, când mintea va oglindi faţa fratelui cu supărare, vădit este că-şi aminteşte răul de la el. „Iar căile celor ce ţin minte răul duc spre moarte" (Pilde 12, 29), fiindcă „tot cel ce ţine minte răul e nelegiuit" (Pilde 21, 24).

90. Dacă îţi aminteşti de răul de la cineva, roagă-te pentru el, şi vei opri patima din mişcare, despărţind, prin rugăciune, supărarea de amintirea răului ce ţi l-a făcut. Iar devenind iubitor de oameni, vei şterge cu totul patima din suflet. Dacă însă altul ţine minte răul de la tine, fii îndatoritor şi smerit faţă de el şi stai cu dragoste în preajma lui, şi-l vei izbăvi de patima lui.

91. Supărarea celui ce te pizmuieşte o vei alina prin osteneală. Căci el îşi socoteşte pricină de nenorocire ceea ce pizmuieşte la tine. De aceea, nu poţi să-l alini altfel decât ascunzând-o aceasta de el. Dacă aceasta le foloseşte multora, iar pe acela îl întristează, pe care parte o vei nesocoti? E de trebuinţă, desigur, să fii de folos celor mulţi, dar, după putere, nici pe acela să nu-l nesocoteşti. Să nu te laşi înrâurit de răutatea patimii

lui. Căci nu te răzbuni pe patimă, ci pe pătimaş. Drept aceea, socoteşte-l întru smerenie pe acela mai presus de tine şi în toată vremea, în tot locul şi lucrul dă-i lui mai multă cinste. Iar pizma ta o poţi alina dacă te bucuri împreună cu cel pizmuit de cele pentru care se bucură el şi te întristezi împreună cu acela de cele de care se întristează el, împlinind cuvântul Apostolului: „Bucuraţi-vă cu cei ce se bucură şi plângeţi cu cei ce plâng" (Rom. 12, 15).

92. Mintea noastră este la mijloc între două fiinţe, care îşi lucrează fiecare cele proprii: una virtutea, cealaltă răutatea; adică între înger şi drac. Dar ea are libertatea şi puterea să urmeze sau să se împotrivească însăşi cui vrea.

93. Sfintele Puteri ne îndeamnă spre cele bune, iar seminţele naturale şi hotărârea cea bună ne ajută. La rândul lor, atacurile (momelile) dracilor sunt ajutate de patimi şi de hotărârea cea rea.

94. Mintea curată primeşte uneori învăţătură de la Dumnezeu Însuşi, Care vine în ea. Alteori îi insuflă cele bune Sfintele Puteri. Şi iarăşi, alteori, firea lucrurilor contemplate.

95. Mintea care s-a învrednicit de cunoştinţă trebuie să păstreze înţelesurile lucrurilor nepătimaşe, vederile duhovniceşti (contemplaţiile) limpezi, şi starea rugăciunii, netulburată. Dar nu poate să le apere pe acestea necontenit de izbucnirile trupului, umplându-se de fum prin meşteşugirile dracilor.

96. Nu ne mâniem pentru toate câte ne întristăm. Căci sunt mai multe cele ce ne pricinuiesc întristare decât cele ce ne pricinuiesc mânie. De pildă, s-a spart vasul acesta, s-a pierdut lucrul acela, a murit cutare.

Pentru unele ca acestea numai ne întristăm. Pentru celelalte însă ne şi întristăm, şi ne şi mâniem, dovedindu-ne lipsiţi de înţelepciune.

97. Primind mintea chipurile lucrurilor, îşi schimbă forma după fiecare chip; iar privindu-le duhovniceşte, se modifică în chip felurit după fiecare vedere. Ajungând însă în Dumnezeu, devine cu totul fără chip şi fără formă. Căci contemplând pe Cel uniform, devine uniformă şi întreagă luminoasă.

98. Suflet desăvârşit este acela a cărui putere pătimitoare (pasională) înclină cu totul spre Dumnezeu.

99. Mintea desăvârşită este aceea care prin credinţa adevărată a supracunoscut în chip supraneştiut pe Cel supranecunoscut şi contemplă trăsăturile universale ale făpturilor Lui şi a primit de la Dumnezeu cunoştinţa cuprinzătoare a Providenţei şi a judecăţii arătate în ele; se înţelege, atâta cât e cu putinţă oamenilor.

100. Timpul se împarte în trei. Credinţa se întinde împreună cu toate trei părţile; nădejdea, cu una din ele; iar dragostea, cu două[23]. Atât credinţa, cât şi nădejdea sunt până la o vreme; dar iubirea, supraunindu-se pentru veacuri nemărginite cu Cel supranemărginit, rămâne pururea, crescând mereu mai sus de ea. De aceea, „mai mare decât toate este dragostea" (1 Cor. 13, 13).

---

23. *Cred* în cele trecute, prezente şi viitoare, *nădăjduiesc* în cele viitoare, *iubesc* cele prezente şi viitoare. Pentru iubire, nimic nu aparţine trecutului, nimic nu e mort, ci totul viu.

A patra sută a capetelor despre dragoste

1. Mai întâi se minunează mintea gândindu-se la nemărginirea lui Dumnezeu în toate privinţele şi la acel ocean nestrăbătut şi mult dorit. În al doilea rând se uimeşte întrebându-se cum a adus toate lucrurile din nimic la existenţă. Dar, precum „măreția Lui nu are margine" (Ps. 144, 3), la fel „înţelepciunea Lui nu poate fi iscodită" (Bar. 3, 31).

2. Dar cum să nu se minuneze privind (contemplând) acel ocean nemărginit şi mai presus de uimire al bunătăţii? Sau cum să nu se umple de uimire întrebându-se cum şi de unde s-a făcut fiinţa raţională şi mintală şi cele patru elemente, din care sunt corpurile, odată ce nu exista nicio materie mai înainte de ce s-au făcut acestea? Sau întrebându-se ce fel de putere este aceea care, mişcată spre faptă, a adus acestea la existenţă? Dar elinii nu primesc aceasta, necunoscând bunătatea atotputernică, înţelepciunea şi cunoştinţa Lui, capabile de lucru şi mai presus de minte.

3. Dumnezeu, fiind Făcător din veci, creează când vrea prin Cuvântul Cel de-o-fiinţă şi prin Duhul, pentru bunătatea Sa nemărginită. Să nu zici: Pentru care motiv le-a făcut acuma, odată ce e pururea bun? Fiindcă înţelepciunea fiinţei nemărginite e nepătrunsă şi nu cade sub cunoştinţa omenească.

4. Cunoştinţa lucrurilor având-o Făcătorul preexistentă în Sine din veci, a adus-o la fiinţă (a substanţializat-o – οὐσίωσε) şi a scos-o la iveală atunci când a voit.

Căci este o nebunie a te îndoi că Dumnezeu Cel atotputernic poate să aducă ceva la ființă atunci când vrea.

5. Pentru care pricină a creat Dumnezeu, cercetează! Căci e chestiune de cunoștință. Dar cum și de ce acum, de curând, nu căuta! Căci nu e lucru care să poată cădea sub mintea ta. Fiindcă dintre cele dumnezeiești unele sunt cu putință de cuprins, altele nu pot fi cuprinse de oameni. Căci „vederea fără frâu poate să împingă pe cineva și în prăpăstii", precum a zis oarecare dintre Sfinți[24].

6. Unii spun că făpturile există dimpreună cu Dumnezeu din veci. Dar aceasta este cu neputință. Căci cum pot cele întru toate mărginite să existe din veci împreună cu Cel întru totul nemărginit? Sau cum mai sunt propriu-zis făpturi dacă sunt împreună-veșnice cu Făcătorul? Dar aceasta este învățătura elinilor, care nu socotesc pe Dumnezeu Făcător al ființelor, ci numai al însușirilor. Dar noi, cunoscând pe Atotputernicul Dumnezeu, zicem că El este Făcătorul nu al însușirilor, ci al ființelor străbătute de însușiri. Iar dacă e așa, făpturile nu există împreună cu Dumnezeu din veci.

7. Într-o anumită privință Dumnezeu și cele dumnezeiești pot fi cunoscute; în altă privință nu pot fi cunoscute. Poate fi cunoscut prin cele din jurul Lui; dar nu poate fi cunoscut în ceea ce este El însuși.

8. Să nu cauți deprinderi și aptitudini la ființa simplă și nemărginită a Sfintei Treimi, ca să nu O faci compusă ca pe făpturi. Căci este un lucru nebunesc și neîngăduit să gândești așa ceva cu privire la Dumnezeu.

---

24. Sfântul Grigorie de Nazianz, *Cuvântare la Ziua Nașterii* și *Cuvântarea a II-a la Paști.*

9. Singură ființă nemărginită, atotputernică și a toate făcătoare este simplă, uniformă, fără calități, liniștită și nedezbinată. Toată făptura însă e compusă din ființă și accident și are pururea trebuință de Providența dumnezeiască, nefiind slobodă de prefacere.

10. Toată ființa mintală și sensibilă, adusă la existență de Dumnezeu, a primit puteri de-a percepe lucrurile; ființa mintală, puterile de înțelegere; iar cea sensibilă, simțurile.

11. Dumnezeu Se lasă împărtășit numai; zidirea însă și primește prin împărtășire, și dă mai departe. Primește prin împărtășire existența și fericirea; dar dă mai departe numai fericirea. Însă altfel ființa trupească, și altfel cea netrupească.

12. Ființa netrupească transmite fericirea vorbind, lucrând și fiind contemplată; cea trupească, numai prin faptul că e contemplată.

13. Ca să existe ființa rațională și mintală veșnic sau să nu existe atârnă de voia Celui ce a zidit toate bune; dar ca să fie bune acestea sau rele, după libera alegere, atârnă de voia fapturilor.

14. Răul nu se contemplă ca stând în legătură cu ființa fapturilor, ci în legătură cu mișcarea lor greșită și nerațională.

15. Sufletul se mișcă cum se cuvine când facultatea lui poftitoare s-a pătruns de înfrânare, iuțimea stăruie în dragoste întorcându-se de la ură, iar rațiunea se îndreaptă spre Dumnezeu prin rugăciune și contemplație duhovnicească.

16. Încă nu are dragoste desăvârșită, nici conștiința adâncă a Providenței dumnezeiești cel ce în vreme de încercare nu suferă cu îndelungă-răbdare întâmplă-

rile supărătoare, ci se depărtează de la dragostea fraţilor duhovniceşti.

17. Scopul Providenţei dumnezeieşti este să unească pe cei pe care i-a dezbinat răutatea în tot felul, prin dreaptă credinţă şi dragoste duhovnicească. Căci pentru aceasta a pătimit Mântuitorul, ca pe copiii lui Dumnezeu cei împrăştiaţi să-i adune spre a fi una (Ioan 11, 52). Prin urmare, cel ce nu rabdă lucrurile supărătoare, nu le suferă pe cele întristătoare şi nu le îndură pe cele dureroase umblă în afară de dragostea dumnezeiască şi de scopul Providenţei.

18. Dacă „dragostea îndelung rabdă şi se milostiveşte" (1 Cor. 13, 4), cel ce se descurajează de întâmplările supărătoare, şi de aceea se poartă cu răutate faţă de cei ce l-au supărat şi se întoarce de la dragostea faţă de ei, cum nu va cădea de la scopul Providenţei dumnezeieşti?

19. Ia aminte la tine, de nu cumva răutatea care te desparte de fratele tău nu se află în fratele, ci în tine. Şi grăbeşte-te să te împaci cu el, ca să nu cazi din porunca dragostei.

20. Să nu dispreţuieşti porunca dragostei, fiindcă printr-însa vei fi fiul lui Dumnezeu. Dar călcând-o, te vei afla fiul gheenei.

21. Cele ce desfac dragostea dintre prieteni sunt acestea: a pizmui sau a fi pizmuit; a păgubi sau a fi păgubit; a nu cinsti sau a nu fi cinstit; gândurile bănuitoare. Deci ia seama, nu cumva ai făcut sau ai pătimit vreuna din acestea şi de aceea eşti despărţit de dragostea prietenului?

22. Ţi-a venit vreo ispită de la fratele şi supărarea te-a dus la ură? Nu te lăsa biruit de ură, ci învinge ura

în dragoste. Şi vei învinge în chipul acesta: rugându-te pentru el cu adevărat lui Dumnezeu, primind apărarea lui, sau chiar iscodindu-i tu apărarea şi socotindu-te pe tine cauză a ispitei, şi fiind cu îndelungă-răbdare până va trece norul.

23. Îndelung răbdător este cel ce aşteaptă sfârşitul ispitei şi lauda stăruinţei.

24. „Bărbatul îndelung răbdător este cu mare înţelepciune" (Pilde 14, 30), fiindcă toate cele ce-i vin asupra le aduce în legătură cu sfârşitul; şi aşteptându-l pe acesta, rabdă întâmplările supărătoare; iar „sfârşitul este viaţa veşnică" (Rom. 6, 22), după dumnezeiescul Apostol. „Iar viaţa veşnică aceasta este, ca să Te cunoască pe Tine, Unul adevăratul Dumnezeu, şi pe Cel ce L-ai trimis, pe Iisus Hristos" (Ioan 17, 3).

25. Nu lepăda cu uşurinţă dragostea duhovnicească, fiindcă altă cale a mântuirii nu le-a rămas oamenilor.

26. Pe fratele ce-l socoteai ieri duhovnicesc şi virtuos [36] nu-l socoti azi rău şi viclean pentru ura care s-a ivit în tine din ispita celui-rău, ci prin dragostea îndelung răbdătoare gândeşte-te la lucrurile bune de ieri şi alungă ura de astăzi din suflet.

27. Pe fratele ce-l lăudai ieri ca bun şi-l vesteai ca virtuos nu-l bârfi astăzi ca rău şi viclean, făcând din defăimarea fratelui motiv de apărare a urii viclene din tine în urma mutării tale de la dragoste la ură. Ci stăruie în aceleaşi laude, chiar dacă eşti încă stăpânit de supărare, şi uşor te vei întoarce la dragostea mântuitoare.

28. Lauda obişnuită pe care o aduci fratelui [37] să nu o pătezi, în întâlnirea cu ceilalţi fraţi, din pricina supărării ascunse pe care o ai împotriva lui, amestecând

pe neobservate defăimarea în cuvintele tale, ci folosește în întâlniri lauda curată și roagă-te sincer pentru el ca pentru tine. În chipul acesta ta vei izbăvi repede de ura pierzătoare.

29. Să nu zici: Nu urăsc pe fratele meu, în vreme ce te scârbești de pomenirea lui. Ci ascultă pe Moise, care zice: „Să nu urăști pe fratele tău în cugetul tău; cu mustrare vei mustra pe fratele tău, și nu vei lua pentru el păcat" (Lev. 19, 17).

30. Dacă vreun frate, ispitit fiind, stăruie în a te vorbi de rău, nu te lăsa scos din starea dragostei, răbdând câtă vreme același diavol rău caută să-ți tulbure cugetul. Și nu vei fi scos din ea dacă, ocărât fiind, vei binecuvânta și, pândit cu gânduri rele, te vei purta cu bunăvoință. Căci aceasta este calea înțelepciunii după Hristos. Și cel ce nu merge pe ea nu va locui împreună cu El.

31. Nu-i socoti binevoitori pe cei ce-ți aduc vorbe care produc în tine supărare și ură împotriva fratelui [38], chiar dacă s-ar părea că spun adevărul. Ci întoarce-te de la unii ca aceștia ca de la niște șerpi care omoară, ca lor să le retezi vorbirea de rău, iar sufletul tău să-l izbăvești de răutate.

32. Nu înțepa cu vorbe acoperite pe fratele tău, ca nu cumva, primind și tu cele asemenea de la el, să alungi de la amândoi starea dragostei. Ci mergi și mustră-l pe el cu îndrăznire iubitoare, ca, împrăștiind pricinile supărării, să te izbăvești și pe tine, și pe el de tulburare și de supărare.

33. Cercetează-ți conștiința cu de-amănuntul, ca să vezi: nu cumva din pricina ta nu e împăcat fratele tău? Și nu o nesocoti, căci ea cunoaște cele ascunse

ale tale şi te va pârî în vremea ieşirii, iar în vremea rugăciunii ţi se va face piedică.

34. Nu aminti în vreme de pace cele spuse de fratele tău în vreme de supărare, fie că au fost spuse acele lucruri supărătoare în faţa ta, fie că au fost spuse către altul, iar tu le-ai auzit după aceea. Aceasta pentru ca nu cumva, stăruind în ţinerea de minte a răului, să te întorci la ura pierzătoare a fratelui.

35. Sufletul raţional care nutreşte ură faţă de om nu poate avea pace cu Dumnezeu, Dătătorul poruncilor. „Căci de nu veţi ierta, zice, oamenilor greşalele lor, nici Tatăl vostru Cel ceresc nu va ierta greşalele voastre" (Matei 6, 15). Iar dacă acela nu vrea să se împace, păzeşte-te măcar pe tine de ură, rugându-te pentru el sincer şi negrăindu-l de rău faţă de cineva.

36. Pacea negrăită a Sfinţilor Îngeri se susţine prin aceste două dispoziţii: prin dragostea faţă de Dumnezeu şi prin dragostea întreolaltă. Asemenea stă lucrul şi cu toţi Sfinţii din veac. Deci preafrumos s-a spus de către Mântuitorul nostru: „În aceste două porunci atârnă toată Legea şi Proorocii" (Matei 22, 39).

37. Nu umbla să-ţi placi ţie, şi nu vei urî pe fratele tău; şi nu fi iubitor de trupul tău, şi vei fi iubitor de Dumnezeu.

38. De ţi-ai ales să vieţuieşti cu cei duhovniceşti, leapădă la porţi voile tale. Căci nu vei putea în alt chip să trăieşti în pace nici cu Dumnezeu, nici cu cei împreună-vieţuitori.

39. Cel ce a putut dobândi dragostea desăvârşită şi şi-a întocmit toată viaţa potrivit cu aceasta, acela zice „Doamne Iisuse..." în Duhul Sfânt. Iar cel dimpotrivă cele dimpotrivă le face.

40. Dragostea față de Dumnezeu dorește pururea să întraripeze mintea spre vorbirea dumnezeiască; iar cea către aproapele o face să cugete totdeauna cele bune despre el.

41. Cel ce iubește încă slava deșartă sau e legat de vreunul din lucrurile materiale se supără pe oameni pentru cele vremelnice, sau ține minte răul, sau are ură față de ei, sau slujește gândurilor urâte. Dar pentru sufletul iubitor de Dumnezeu toate acestea sunt străine.

42. Când nu zici și nu faci cu gândul niciun lucru rău, și când nu ții minte răul de la cel ce te-a păgubit sau te-a bârfit, și când în vremea rugăciunii ai mintea pururea nematerială și fără formă, să știi că ai ajuns la măsura nepătimirii și a dragostei desăvârșite.

43. Nu mică luptă se cere pentru a te izbăvi de slava deșartă; și se izbăvește cineva de aceasta prin lucrarea ascunsă a virtuților și prin rugăciunea deasă. Iar semnul izbăvirii stă în a nu mai ține minte răul de la cel ce te-a defăimat sau te defăimează.

44. De vrei să fii drept, dă fiecărei părți din tine, adică sufletului și trupului, cele de care este vrednică. Părții raționale a sufletului dă-i citiri, vederi duhovnicești și rugăciune; iuțimii dă-i dragoste duhovnicească, ce se opune urii; părții poftitoare dă-i cumpătare și înfrânare; iar trupului, hrană și îmbrăcăminte, atât cât sunt de trebuință.

45. Mintea lucrează după fire [39] când și-a supus patimile și contemplă rațiunile lucrurilor, aducându-le în legătură cu Dumnezeu.

46. Precum se raportează sănătatea și boala la trupul animalului, și lumina și întunericul la ochi, tot

aşa se raportează virtutea şi păcatul la suflet, şi cunoştinţa şi neştiinţa la minte.

47. În aceste trei stă filosofia creştinului: în porunci, în dogme şi în credinţă. Poruncile despart mintea de patimi; dogmele o aduc la cunoştinţa făpturilor; iar credinţa, la contemplarea Sfintei Treimi.

48. Unii dintre cei ce se nevoiesc resping numai gândurile pătimaşe; alţii însă taie şi patimile înseşi. Gândurile pătimaşe se resping fie prin psalmodiere, fie prin rugăciune, fie prin înălţarea minţii spre cer, sau prin altă oarecare desfacere de lucruri şi de loc. Iar patimile le taie nesocotind acele lucruri faţă de care le nutresc.

49. Lucrurile spre care putem nutri vreo patimă sunt, de pildă, acestea: femeia, banii, darurile şi cele asemenea. Femeia o poate nesocoti cineva când, după retragerea din lume, îşi veştejeşte şi trupul cum trebuie, prin înfrânare. Banii, când îşi convinge cugetul ca în toate să se mulţumească doar cu ceea ce are. Iar slava, când iubeşte lucrarea ascunsă a virtuţilor, arătată numai lui Dumnezeu. În privinţa celorlalte trebuie făcut la fel. Cel ce nesocoteşte acestea nu va ajunge niciodată la ura împotriva cuiva.

50. Cel ce s-a lepădat de lucruri, de pildă de femeie şi de bani şi de celelalte, l-a făcut pe omul din afară monah; dar încă nu şi pe cel dinlăuntru. Iar cel ce s-a lepădat şi de înţelesurile (chipurile) pătimaşe ale acestora l-a făcut şi pe omul dinlăuntru, care este mintea. Pe omul din afară îl poate face cineva uşor monah, numai să vrea. Dar nu mică e lupta care se cere pentru a face pe omul dinlăuntru monah.

51. Cine s-a izbăvit atunci, în acest neam, cu totul de înţelesurile pătimaşe şi s-a învrednicit de rugăciunea curată şi nematerială, ceea ce este semnul monahului dinlăuntru?

52. Multe patimi sunt ascunse în sufletele noastre [40]; ele ies la iveală de abia atunci când se arată lucrurile.

53. Cineva poate să nu fie tulburat de patimi când lipsesc lucrurile, bucurându-se de-o parţială nepătimire; când însă se arată lucrurile, îndată patimile răpesc mintea.

54. Nu socoti că ai ajuns la nepătimirea desăvârşită câtă vreme lipseşte lucrul. Când se arată însă şi te lasă nemişcat atât lucrul, cât şi amintirea lui de după aceea, să ştii că ai intrat în hotarele ei. Totuşi nici atunci să nu dispreţuieşti grija, deoarece numai virtutea prelungită omoară patimile, pe când cea neglijată le scormoneşte iarăşi.

55. Cel ce iubeşte pe Hristos [41] desigur că-L şi imită după putere. Astfel, Hristos n-a încetat să facă bine oamenilor; iar răsplătit cu nerecunoştinţă şi cu hulă, Se purta cu îndelungă-răbdare; în sfârşit, bătut şi omorât de ei, răbda, neînvinuind pe nimeni. Acestea trei sunt faptele dragostei faţă de aproapele, fără de care cel ce zice că iubeşte pe Hristos sau că va dobândi Împărăţia Lui se amăgeşte pe sine: „Căci nu cel ce-Mi zice Mie: Doamne, Doamne, va intra întru Împărăţia cerurilor, ci cel ce face voia Tatălui Meu Celui din ceruri" (Matei 7, 21). Şi, iarăşi: „Cel ce Mă iubeşte pe Mine păzeşte poruncile Mele"... şi celelalte (Ioan 14, 15).

56. Tot scopul poruncilor Mântuitorului este să slobozească mintea de necumpătare şi de ură şi să o ducă

la dragostea Lui şi a aproapelui, din care se naşte în mod efectiv lumina sfintei cunoştinţe.

57. Dacă te-ai învrednicit de puţină cunoştinţă de la Dumnezeu, nu nesocoti dragostea şi înfrânarea. Căci acestea curăţind [42] partea pasională (pătimitoare) a sufletului, îţi gătesc necontenit calea spre cunoştinţă[25].

58. Calea spre cunoştinţă este [43] nepătimirea şi smerenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul (Evr. 12, 14).

59. Deoarece „cunoştinţa face semeţ, iar iubirea zideşte" (1 Cor. 8, 1), împreunează dragostea cu cunoştinţa, şi vei fi fără trufie şi ziditor duhovnicesc, zidindu-te atât pe tine, cât şi pe toţi cei ce se apropie de tine.

60. Dragostea zideşte prin aceea că nu pizmuieşte şi nu se supără pe cei ce ne pizmuiesc; dar nici nu se făleşte cu lucrul pizmuit şi nu se socoteşte pe sine că a ajuns la ţintă. Iar în privinţa lucrurilor pe care nu le ştie, îşi mărturiseşte, fără să roşească, neştiinţa. Astfel face mintea fără trufie [44] şi o pregăteşte să sporească necontenit în cunoştinţă.

61. De obicei cunoştinţa e însoţită de închipuirea de sine şi de pizmă, mai ales la început. Închipuirea de sine vine numai dinlăuntru; iar pizma, şi dinlăuntru, şi din afară. Dinlăuntru, ca să se îndrepte împotriva celor ce au cunoştinţă; iar din afară, de la cei ce de asemenea au cunoştinţă. Dar dragostea le împrăştie pe toate trei: închipuirea de sine, întrucât nu se îngâmfă; pizma dinlăuntru, întrucât nu pizmuieşte; iar pe cea din afară, întrucât îndelung rabdă şi se milostiveşte. E de trebuinţă deci ca cel ce are cunoştinţa să

---

25. Din acest cap şi din cel anterior se vede că, după Sfântul Maxim, dragostea şi cunoştinţa se nasc şi se sporesc una pe alta.

dobândească şi dragostea, ca să-şi păzească mintea întru toate nerănită.

62. Cel ce s-a învrednicit de darul (harisma) cunoştinţei şi e stăpânit de supărare, sau de ţinerea minte a răului, sau de ură este asemenea celui ce înghimpă ochii cu spini şi mărăcini. De aceea, cunoştinţa are numaidecât lipsă de dragoste.

63. Ia aminte să nu-ţi închini toată preocuparea ta trupului, ci hotărăşte-i lui nevoinţă, după putere. Şi toată mintea ta întoarce-o spre cele dinlăuntru. Căci „nevoinţa trupească la puţine foloseşte, iar evlavia spre toate este de folos" şi celelalte (1 Tim. 4, 8).

64. Cel ce petrece neîncetat întru cele dinlăuntru este cumpătat, rabdă îndelung, se milostiveşte şi cugetă smerit. Dar nu numai atâta, ci şi contemplă, teologhiseşte[26] şi se roagă. Aceasta este ceea ce spune Apostolul: „În duh să umblaţi" şi celelalte (Gal. 5, 16).

65. Cel ce nu ştie să umble pe calea duhovnicească nu e cu grijă la gândurile pătimaşe, ci toată preocuparea lui se mişcă numai în jurul trupului. Iar urmarea e că sau petrece în lăcomia pântecelui, în neînfrânare, în supărare, în mânie şi în pomenirea răului, şi prin aceasta i se întunecă mintea, sau se dă la o nevoinţă fără măsură şi-şi tulbură înţelegerea.

66. Scriptura nu înlătură nimic din cele date nouă de Dumnezeu spre folosire, dar pedepseşte lipsa de măsură şi îndreaptă lipsa de judecată. De pildă, nu opreşte pe om să mănânce, să facă copii, să aibă avere şi să o chivernisească drept. Dar îl opreşte de la lăcomia pântecelui, de la desfrânare şi celelalte. Nu-l

---

26. Contemplă raţiunile din fire şi cunoaşte tainic pe Dumnezeu în mod nemijlocit.

oprește nici să cugete la acestea (căci pentru aceasta s-au făcut), dar îl oprește să cugete pătimaș.

67. Unele dintre cele săvârșite de noi după voia lui Dumnezeu se săvârșesc potrivit poruncii; altele nu din poruncă, ci, cum ar zice cineva, ca o jertfă de bunăvoie. De pildă, potrivit poruncii este a iubi pe Dumnezeu și pe aproapele, a iubi pe dușmani, a nu desfrâna, a nu ucide și celelalte, pe care călcându-le, vom fi osândiți. Iar nu din poruncă este traiul în feciorie, necăsătoria, sărăcia, retragerea din lume și celelalte[27]. Acestea au înțelesul de daruri, ca, de nu vom putea să împlinim din slăbiciune vreunele dintre porunci, să câștigăm prin daruri îndurarea Bunului nostru Stăpân.

68. Cel ce și-a ales viața în necăsătorie sau în feciorie e dator „să aibă mijlocul încins și făclia aprinsă" (Luca 12, 35); mijlocul prin înfrânare, iar făclia prin rugăciune, contemplație și dragoste duhovnicească.

69. Unii dintre frați se socotesc că sunt afară de darurile (harismele) Duhului Sfânt. Lenevirea în lucrarea poruncilor îi face să nu știe că cel ce are credința în Hristos nesmintită are în sine, deodată, toate darurile dumnezeiești. Căci aflându-ne, din pricina lenei, departe de dragostea lucrătoare față de El, Care ne arată comorile dumnezeiești ascunse în noi, ne socotim, pe drept cuvânt, afară de darurile dumnezeiești.

70. Dacă „Hristos locuiește în inimile noastre prin credință" (Ef. 3, 17), după dumnezeiescul Apostol, pe de altă parte, „toate comorile înțelepciunii și ale cunoștinței sunt ascunse în El" (Col. 2, 3), atunci toate comorile înțelepciunii și ale cunoștinței sunt ascunse

27. Sfaturile evanghelice.

în inimile noastre. Şi se vor face cunoscute inimii pe măsura curăţirii fiecăruia prin porunci[28].

71. Aceasta este comoara ascunsă în ţarina inimii tale, pe care nu ai aflat-o încă din pricina nelucrării. Căci de ai fi aflat-o, ai fi vândut toate şi ai fi cumpărat ţarina aceasta. Dar acum, fiindcă ai părăsit ţarina, te îngrijeşti de cele din jurul ţarinei, în care nu se află nimic altceva decât spini şi pălămidă [45].

72. De aceea zice Mântuitorul: „Fericiţi cei curaţi cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu" (Matei 5, 8). Deci Îl vor vedea pe El şi comorile din El atunci când se vor curăţi pe ei înşişi prin dragoste şi înfrânare; şi cu atât mai mult, cu cât vor spori curăţirea.

73. De aceea, iarăşi zice: „Vindeţi averile voastre şi daţi-le milostenie şi, iată, toate vor fi vouă curate" (Luca 12, 33; 11, 41). Adică nu vă mai îndeletniciţi cu lucrurile din jurul trupului, ci străduiţi-vă de vă curăţiţi mintea de ură şi neputinţă, prin inimă înţelegând Domnul mintea[29]. Căci acestea întinând mintea, nu o lasă să vadă pe Hristos, Care locuieşte în ea prin harul Sfântului Botez.

74. „Căi" numeşte Scriptura virtuţile. Iar mai mare decât toate virtuţile este dragostea. De aceea a zis Apostolul: „Vă arăt vouă încă o cale mai presus de orice altă cale" (1 Cor. 12, 31), ca una ce-i înduplecă să dispre-

---

28. De la cap 69 la cap 78 se expune tema Sfântului Marcu Ascetul din *Despre Botez; Filocalia rom.,* vol. I.

29. Adeseori Sfinţii Părinţi folosesc alternativ termenii „minte" şi „inimă", şi chiar „duh". Inima ar fi, după ei, un fel de centru al minţii, mintea fiind centrul omului. Vezi şi Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic,* în *Filocalia rom.,* vol. I.

ţuiască lucrurile materiale şi să nu pună nimic din cele vremelnice mai presus de cele veşnice.

75. Dragostea de Dumnezeu se împotriveşte poftei [46], căci înduplecă mintea să se înfrâneze de la plăceri. Iar cea către aproapele se împotriveşte mâniei; căci o face să dispreţuiască slava şi avuţia. Aceştia sunt cei doi dinari pe care Mântuitorul i-a dat îngrijitorului casei de oaspeţi ca să îngrijească de tine. Deci să nu te arăţi nerecunoscător însoţindu-te cu tâlharii, ca nu cumva să fii rănit iarăşi, şi de astă dată să nu te afli numai pe jumătate mort, ci mort de-a binelea.

76. Curăţeşte-ţi mintea de mânie, de amintirea răului şi de gândurile urâte. Şi atunci vei putea cunoaşte sălăşluirea lui Hristos.

77. Cine te-a luminat pe tine în credinţa Sfintei, celei de-o-fiinţă şi închinatei Treimi? [47] Sau cine ţi-a făcut cunoscută iconomia întrupării Unuia din Sfânta Treime? Cine te-a învăţat raţiunile privitoare la fiinţele netrupeşti, sau cele privitoare la facerea şi sfârşitul lumii văzute, sau cele privitoare la învierea din morţi şi viaţa veşnică, sau la slava Împărăţiei cerurilor şi la înfricoşata Judecată? Nu harul lui Hristos, care sălăşluieşte în tine şi care este arvuna Duhului Sfânt? Ce este mai mare decât acest har? Sau ce e mai bun ca această înţelepciune şi cunoştinţă? Sau ce este mai mult ca făgăduinţele? Drept aceea, de suntem nelucrători, zăbavnici şi fără grijă şi nu ne curăţim de patimile ce ne împiedică şi ne orbesc mintea noastră, ca să putem vedea raţiunile privitoare la acestea mai luminos ca soarele, ne învinovăţim pe noi înşine, dar nu tăgăduim locuirea harului în noi.

78. Dumnezeu, Care ţi-a făgăduit ţie bunurile veşnice şi a dat în inima ta arvuna Duhului, ţi-a poruncit să ai grijă de viaţa ta, ca omul dinlăuntru, izbăvindu-se de patimi, să înceapă de aici înainte a se bucura de bunuri.

79. Dacă te-ai învrednicit de vederile (contemplaţiile) dumnezeieşti şi înalte, cultivă cu mare grijă dragostea şi înfrânarea ca, păzindu-ţi partea pătimitoare (pasională) netulburată, să ai neîntunecată lumina sufletului.

80. Înfrânează iuţimea sufletului cu dragostea; veştejeşte partea poftitoare a lui cu înfrânarea; înaripează partea raţională a lui cu rugăciunea. Şi lumina minţii nu se va întuneca niciodată.

81. Cele ce risipesc dragostea sunt acestea: necinstirea, păgubirea, defăimarea, fie că sunt îndreptate împotriva credinţei, fie împotriva vieţii; apoi bătăile, rănirile şi cele următoare. Şi acestea fie că se întâmplă cuiva personal, fie vreunuia dintre rudeniile sau prietenii lui. Prin urmare, cel ce stinge dragostea prin vreuna din acestea încă n-a cunoscut care este scopul poruncilor lui Hristos.

82. Sileşte-te pe cât poţi să iubeşti pe tot omul. Iar dacă nu poţi încă, cel puţin să nu urăşti pe nimeni. Dar nu vei putea face nici aceasta dacă nu vei dispreţui lucrurile lumii.

83. Te-a blestemat cineva? Să nu-l urăşti pe el, ci blestemul şi pe dracul care a pus la cale blestemul. Căci dacă urăşti pe cel ce te-a blestemat, ai urât un om şi ai călcat porunca. Şi ceea ce a făcut acela cu cuvântul, tu faci cu fapta. Iar de păzeşti porunca, arată semnele dragostei; şi de poţi face ceva, ajută-l, ca să-l izbăveşti de rău.

84. Hristos nu vrea ca tu să porţi vreunui om ură sau supărare, sau mânie, sau să ţii minte răul în niciun chip şi pentru niciun lucru vremelnic. Aceasta o strigă cele patru Evanghelii.

85. Mulţi suntem cei ce vorbim, dar puţini cei ce facem. Dar nimeni nu trebuie să strice cuvântul lui Dumnezeu pentru negrija proprie, ci să-şi mărturisească neputinţa sa, să nu ascundă adevărul lui Dumnezeu. Aceasta pentru ca nu cumva să ne facem vinovaţi, pe lângă călcarea poruncilor, şi de răstălmăcirea cuvântului lui Dumnezeu.

86. Iubirea şi înfrânarea slobozesc sufletul de patimi; citirea şi contemplarea izbăvesc mintea de neştiinţă; iar starea de rugăciune o înfăţişează lui Dumnezeu Însuşi.

87. Când ne văd dracii că dispreţuim lucrurile lumii [48], ca să nu mai urâm pentru ele pe oameni şi să cădem din dragoste, stârnesc împotriva noastră defăimări ca, nerăbdând supărarea, să urâm pe cei ce ne defaimă.

88. Nu este durere mai grea a sufletului decât defăimarea, fie că-ţi defaimă cineva credinţa, fie că viaţa [49]. Şi nimeni nu poate să o dispreţuiască decât numai cel ce caută la Dumnezeu, ca Susana, Singurul care poate să ne izbăvească din nevoi, ca şi pe aceea, şi să le descopere oamenilor adevărul, ca şi în cazul aceleia, şi să mângâie sufletul cu nădejdea.

89. Cu cât te rogi mai mult din suflet pentru cel ce te defaimă, cu atât Dumnezeu le arată adevărul celor ce se smintesc.

90. Singur Dumnezeu e bun prin fire; iar bun prin hotărârea voinţei e numai cel ce imită pe Dumnezeu.

Scopul acestuia este să unească pe cei răi cu Cel bun prin fire, ca să se facă buni. De aceea, când e batjocorit, binecuvintează; când e prigonit, rabdă; când e blestemat, mângâie; iar când e ucis, se roagă cu prisosinţă (1 Cor. 4, 12). Toate le face ca să nu cadă de la scopul iubirii.

91. Poruncile Domnului ne învaţă să folosim cu bună judecată lucrurile de mijloc[30]. Căci întrebuinţarea cu bună judecată a celor de mijloc curăţeşte starea sufletului. Iar starea curată naşte puterea de discernământ (dreapta socoteală). Puterea de discernământ, la rândul ei, naşte nepătimirea, din care se naşte dragostea desăvârşită.

92. Încă nu a ajuns la nepătimire acela care, pentru vreo încercare întâmplătoare, nu e în stare a trece cu vederea scăderea prietenului, fie ea numai părută. Căci numai fiindcă s-au tulburat patimile care zăceau în suflet [50], i s-a orbit înţelegerea şi nu o lasă să pătrundă la razele adevărului, nici să deosebească binele de rău. Deci unul ca acesta nu a dobândit nici dragostea desăvârşită, care aruncă afară frica judecăţii (1 Ioan 4, 18).

93. „Cu prietenul credincios nimic nu se poate asemăna" (Sir. 6, 15). Căci el socoteşte nenorocirile prietenului ca ale sale proprii şi rabdă împreună cu el până la moarte, rău pătimind.

94. Mulţi sunt prietenii, dar la vreme bună. În vremea încercărilor însă, abia de vei afla vreunul.

95. Să iubim pe tot omul din suflet, dar să ne punem nădejdea numai în Dumnezeu şi Lui să-I slujim

---

30. Poate e vorba de „lucrurile care servesc de mijloace" (τοῖς μέσοις πράγμασι).

din toată puterea. Câtă vreme ne susţine El, umblă în jurul nostru toţi prietenii, şi duşmanii n-au nicio putere împotriva noastră. Când însă ne părăseşte El, ne ocolesc prietenii, şi duşmanii capătă putere împotriva noastră.

96. Patru sunt felurile generale ale părăsirii: Una din iconomie, cum este la Domnul, ca prin păruta părăsire cei părăsiţi să se mântuiască. Alta spre dovedire, cum este la Iov şi Iosif, ca să se arate unul stâlp al bărbăţiei, altul al neprihănirii. A treia spre povăţuire duhovnicească, aşa cum este la Apostolul, ca, smerindu-se în cugetare, să păstreze covârşirea harului. În sfârşit, a patra este lepădarea, ca la iudei, ca, pedepsiţi fiind, să fie încovoiaţi spre pocăinţă. Dar toate felurile sunt mântuitoare şi pline de bunătatea şi de iubirea de oameni a lui Dumnezeu[31].

97. Numai cei ce păzesc întocmai poruncile şi cunosc cu adevărat judecăţile dumnezeieşti nu părăsesc pe prietenii încercaţi prin îngăduinţa lui Dumnezeu. Dar cei ce dispreţuiesc poruncile şi nu cunosc judecăţile dumnezeieşti, când îi merge prietenului bine, se bucură împreună cu el, iar când e încercat şi pătimeşte, îl părăsesc. Ba uneori se dau chiar cu duşmanii.

98. Prietenii lui Hristos iubesc din inimă pe toţi. Dar nu sunt iubiţi de toţi. Iar prietenii lumii nici nu iubesc pe toţi, nici nu sunt iubiţi de toţi. Prietenii lui Hristos păstrează dragostea neîntreruptă până la sfârşit; ai lumii, până ce se ciocnesc întreolaltă din pricina lucrurilor lumii.

---

31. Vezi Diadoh al Foticeii, în vol. 1 al *Filocaliei rom.*, care cunoaşte numai două părăsiri.

99. „Prietenul credincios este acoperământ puternic" (Sir. 6, 14). Când îi merge prietenului bine, îi este sfătuitor bun şi ajutător din suflet; iar în vremea pătimirii, îi este sprijinitorul cel mai sincer şi apărătorul cel mai duios.

100. Mulţi au spus multe despre dragoste. Dar numai căutând-o între ucenicii lui Hristos o vei afla. Căci numai ei au avut Dragostea adevărată ca învăţător al dragostei. Ei ziceau despre ea: „De aş avea proorocie şi de-aş cunoaşte toate tainele şi toată cunoştinţa, iară dragoste nu am, nimic nu-mi foloseşte" (1 Cor. 13, 2). Cel ce a dobândit, prin urmare, dragostea a dobândit pe Dumnezeu Însuşi, întrucât „Dumnezeu iubire este" (1 Ioan 4, 16). A Lui e slava în veci. Amin.

Sfârşitul sutei a patra a capetelor despre dragoste.

Scoliile unui necunoscut[32]

[1]. Noi nu putem învăţa şi nu ne lăsăm învăţaţi nici prin cuvinte, nici prin fapte. Dar totuşi vrem să învăţăm prin cuvinte şi să ne facem altora doctori, când noi înşine suntem plini de răni. Gândeşte-te şi la aceea că: „Nu toate sunt uşor de înţeles celor ce vor să înţeleagă, chiar dacă se pare că da". Deci cine nu se va mira de cei ce făgăduiesc, cu toată seriozitatea, să înveţe acestea chiar şi pe muieruştile ce trăiesc în desfătări, şi pe prunci?

[2]. Când Apostolul zice: „Iar de iubeşte cineva pe Dumnezeu, acela cunoscut este de El" (1 Cor. 8, 3), vrea să spună că iubindu-L noi pe Domnul, suntem cunoscuţi de El. „Iar dacă suntem cunoscuţi, suntem şi învăţaţi", zice Grigorie, cel mare atât în virtute, cât şi în teologie. Acesta cred că şi este înţelesul sentinţei: „Iubirea e născută de nepătimire; iar iubirea naşte lumina cunoştinţei".

[3]. Pe cine nu impresionează această sentinţă? Socotesc că mai ales pe cei ce mor pentru Mamona, adică pentru domnul şi stăpânul lumii acesteia.

[4]. Dumnezeu vrea ca toţi oamenii să se mântuiască, şi pentru toţi a murit, ca toţi să se mântuiască (1 Tim. 2, 4). Deci cel ce iubeşte pe Dumnezeu pă-

32. După scolia [49], ar putea presupune cineva că autorul e Dimitrie Kydones sau fratele său Prohor, adversarii Sfântului Grigorie Palama în secolul 14. Fiecare avea motiv să se plângă că îi sunt defăimate „viaţa şi credinţa", fiind declaraţi eretici de Biserică. Numai că aceia se numeau Κυδώνης, pe când acesta îşi zice Κηδόνιος. (Vezi la Giuseppe Cammelli, *Démétrius Cydonès. Correspondance*, Paris, 1930).

zeşte ceea ce vrea Dumnezeu. Iar păzind aceasta, cum nu va iubi pe tot omul şi nu va vrea ca toţi să se mântuiască, odată ce Dumnezeu o vrea aceasta?

[5]. Prin cunoştinţa lui Dumnezeu înţelege credinţa. Iar prin dragoste, păzirea poruncilor, pe care le numeşte şi voia lui Dumnezeu, dreptăţile şi lumina Lui, după cuvântul: „Lumină sunt poruncile Tale" (Is. 26, 9). Sentinţa vorbeşte de cunoştinţa lucrătoare.

[6]. Cauza virtuţilor e Dumnezeu. Iar cunoaşterea efectivă a Acestuia înseamnă prefacerea în duh prin deprindere a celui ce a cunoscut cu adevărat pe Dumnezeu.

[7]. Citeşte capul 73 al primei sute, şi vei afla acelaşi lucru, dar cu alte cuvinte.

[8]. Precum porunca iubirii s-a dat ca doctorie împotriva mâniei, înfrânarea s-a dat împotriva poftei. Citeşte cap 79.

[9]. Iar noi, care suntem robii tuturor trei, câtă ură nu nutrim întreolaltă, ajungând să nu ne mai săturăm de patimă. Citeşte cap 64.

[10]. Spunând în cap 77 că prin porunci Domnul ne face nepătimaşi, acum prin acest cap arată în ce fel: prin dragoste şi post, înfrânare şi rugăciune.

[11]. Gnosticul de asemenea e tras iarăşi în jos.

[12]. Dar noi, cei înfundaţi în patimi, cum vom contempla? Sau cum nu ne vor scoate cele pe care le contemplăm de la cunoştinţa Sfintei Treimi?

[13]. Vezi treptele contemplaţiei?

[14]. Precum în credinţă nu e nicio raţiune a necredinţei, tot aşa în raţiunile după fire nu e nimic neraţional. Iar sâmburele poruncilor e o raţiune lucrătoare. Citeşte cap 84 (A doua sută), şi vei afla destul.

[15]. Contemplaţia naturală a poruncilor, adică dragostea sinceră faţă de aproapele, eliberează pe cei ce

o păzesc de iubirea trupească de sine şi de ură (tiranie). Iar cunoştinţa lucrurilor izbăveşte pe cei ce se îndeletnicesc cu cunoştinţa (gnosticii) de uitare şi de neştiinţă. Prin acestea toate se presupune că cele trei părţi ale sufletului, mişcându-se conform cu raţiunea şi cu firea, lucrează orice virtute; dar mişcându-se contrar raţiunii şi firii, lucrează toată răutatea. Adu-ţi aminte că izvoarele şi pricinile întregii răutăţi sunt acestea trei: neştiinţa, iubirea trupească de sine şi ura (tirania). Iar acestea le-a aşezat vicleanul în noi, folosindu-se de reaua întrebuinţare a puterilor din noi.

[16]. De aceste cugetări pătimaşe curăţă (φιλοῦσιν) înţelesurile lucrurilor poruncile, cum s-a arătat în cap 4 al acestei sute (a doua).

[17]. Cele săvârşite fără un scop drept sunt cele făcute împotriva voii lui Dumnezeu, Care vrea ceea ce e bun, bineplăcut şi desăvârşit, adică dispoziţie bună faţă de aproapele pentru Dumnezeu.

Iar că lipsa dispoziţiei bune faţă de aproapele e potrivnică voii lui Dumnezeu, arată Domnul în Evanghelie, când zice: „Întrucât le-aţi făcut... şi întrucât nu le-aţi făcut" (cf. Matei 25, 40, 45), înşirând apoi felurile dragostei şi ale urii. Bagă de seamă că cei ce au lucrat împotriva scopului drept, adică împotriva poruncii lui Dumnezeu, lepădând iubirea de oameni, apar ca unii ce nu pot înfiripa nicio apărare şi nu pot dovedi un scop. Ei ştiu că cel ce face ceva în afară de scopul cel drept al lui Dumnezeu, chiar dacă ar aduce zeci de mii de argumente, nu va scăpa de gheenă.

[18]. Pofta e oprită de dragostea lui Dumnezeu. Iar dragostea aproapelui domoleşte mânia înfuriată.

[19]. Cei ce confundă chipurile materiale cu caracterele spirituale ale lui Dumnezeu, simbolizate de ace-

lea, abuzează de înţelesurile caracterelor. Căci caracterele spirituale indicând ipostasul divin, aceia socotesc substanţa sau materia, în care sunt simbolizate caracterele, drept caractere. Dar abuzând în gând, în mod necesar abuzează şi cu fapta, arzând fără ruşine caracterele sfinte ca materie simplă şi mută.

[20]. Ia seama la deosebirea dintre supărare şi durere, precum şi la faptul că durerea e urmarea plăcerii, iar supărarea, a slavei deşarte.

[21]. Cele trei capete următoare ne iau orice scuză prin care voim să ne ţinem avuţiile.

[22]. Înţelepciune artistică numeşte nu pe cea câştigată prin învăţătură, ci pe cea prin care a făcut Dumnezeu toate.

[23]. Trei feluri de necurăţii întinează mintea. Dar mai e una: a se socoti pe sine mai înţelept ca alţii.

[24]. Niciodată n-a lucrat sufletul meu potrivit cu firea. Ştie aceasta Cel ce cunoaşte toate. Şi niciodată n-a încetat de-a săvârşi păcate cu fapta.

[25]. Aşadar, atunci nu putem arăta un scop, când nu facem ceva pentru Hristos, ci pentru altceva. Aceasta pentru că am lucrat nu după scopul lui Dumnezeu, ci după al nostru.

[26]. De însetează cineva după răpirea celor străine, ceea ce nu este voia lui Dumnezeu, cum va arăta că lucrează după scopul Lui, când scopul lui Dumnezeu este să facem milă şi să dăruim?

[27]. Cel ce slujeşte iubirii de trup e greoi la inimă, iubind şi căutând deşertăciunea şi minciuna, care este cugetul trupesc.

[28]. Cele spuse mai înainte sunt iubirea de plăcere, de slavă şi de argint. Dacă cineva se ţine strâns

de ele, ca mine, nu văd cum se va putea învrednici de cunoştinţa lui Dumnezeu.

[29]. Deci sau ca robii, sau ca cei cu plată, sau ca nişte fii, adică sau ca cei ce se îndeletnicesc numai cu făptuirea (practicii), sau ca cei ce s-au învrednicit şi de cunoştinţă (gnosticii).

[30]. Gând simplu e cel fără patimă. Căci cel pătimaş depărtează de la Dumnezeu. Tot aşa nici cunoştinţa simplă nu depărtează de la cele omeneşti, ci cea care pătimeşte iubirea (e încărcată de pasiunea iubirii). Iar aceasta e prefacerea în duh prin deprindere.

[31]. Fiii se reţin de la patimi prin cunoştinţă şi iubire. Iar robii şi cei cu plată, sau cei ce se îndeletnicesc cu făptuirea (practicii), sau de frică, sau din nădejde.

[32]. Acestea încă îi opresc pe cei ce vor să scrie, arătând din sfârşit paguba.

[33]. Socotesc că la noi s-a gândit scriind acestea.

[34]. Cei ce socotesc că ştiu n-au înţeles câştigul ce-l pot avea din metoda aceasta. Căci de l-ar fi cunoscut, ar fi câştigat înaintând la cunoştinţă.

[35]. Zăbovind gândul simplu, se stârneşte patima, iar zăbovind cel pătimaş, se produce învoirea.

[36]. Ştii, Doamne, cum mă judec azi şi pentru care pricină. Nu ne părăsi pe noi!

[37]. Nu poate face acestea cel ce crede raţiunilor sale şi socoteşte că a cuprins cele ce, şi după ce-au fost cuprinse, rămân după fire necuprinse.

[38]. Supărarea şi ura sunt boli ale părţii pătimitoare (pasionale) a sufletului.

[39]. Priveşte cum ne amăgim făcând cele contrare şi socotind că vieţuim după Hristos, ba, ceea ce e mai grav, închipuindu-ne că deja pătimim dragostea duhovnicească.

[40]. Cineva suferă de patima lăcomiei, dar nu are prilejul de-a se lăcomi. Când însă are prilejul, îndată se dă pe față.

[41]. Priveşte când trebuie folosită îndelunga-răbdare şi când răbdarea. Căci chiar dacă amândouă se arată în încercările fără voie, dar precum acestea se împart în cuvinte şi în răni, aşa se împart împreună cu ele şi acelea pentru cei ce înţeleg.

[42]. Cunoştinţa cea bună şi lucrătoare se naşte prin înfrânare şi iubire.

[43]. Deci ce aiuresc unii oameni pătimaşi şi îngâmfaţi fălindu-se că au cunoştinţa dumnezeiască? Poate din patimă şi fudulie?

[44]. Iar cel ce îşi închipuie că a înţeles şi ştie tot e vădit că nu are dragoste. Iar neavând, cum va înainta la cunoştinţă?

[45]. Având spinii şi mărăcinii răutăţii şi ai neştiinţei, socotim că avem virtute şi cunoştinţă duhovnicească?

[46]. Aici a zugrăvit mai deplin dragostea; şi cei doi dinari i-a tălmăcit ca dragostea de Dumnezeu şi de aproapele.

[47]. Cunoştinţa lui Hristos ne vine prin curăţirea celor trei părţi ale sufletului.

[48]. Cei ce se îngrijesc de lucrurile lumii cad cu necesitate din dragostea lui Hristos, şi din pricina lor se umplu de ură neîmpăcată faţă de semeni.

[49]. În amândouă privinţele a fost defăimat sfântul monah Kedonie. Dar căutând spre Dumnezeul Susanei, se întăreşte cu nădejdea dumnezeiască.

[50]. Cel ce slujeşte patimilor şi-a învârtoşat înţelegerea şi, având puterea de discernământ oarbă, nu poate deosebi binele de rău.

ALE CELUI DINTRE SFINȚI PĂRINTELUI NOSTRU

MAXIM MĂRTURISITORUL

Cele două sute de capete despre cunoștința de Dumnezeu și iconomia întrupării Fiului lui Dumnezeu[33]

Întâia sută

1. Dumnezeu este Unul, fără de început, necuprins, având toată puterea de-a exista. El exclude pe "când" și „cum"[34], întrucât e cu totul inaccesibil și nu poate fi cuprins de niciuna dintre făpturi, prin vreo descoperire ființială a Sa.

2. Dumnezeu nu este în și pentru Sine însuși (cât ne este cu putință să știm) nici început[35], nici mijloc[36],

---

33. Migne, P. G. 90, 1083-1186: *Capita theologica et oeconomica,* și în *Filocalia greacă,* vol. I, ed. a II-a, p. 232-256, unde în continuare, ca sutele 3-7, sunt *Cele cinci sute de capete,* P. G. 90, 1177-1392.

34. Dumnezeu exclude din ființa Sa timpul și orice modalitate determinată a existenței, căci acestea I-ar lua caracterul de absolută infinitate.

35. Nu e principiu, sau izvor, din care să pornească ceva înlăuntrul său, ca să aibă o dezvoltare, cum la făpturi ființa e principiul, izvorul mișcării, iar aceasta e mijlocia ce duce la o realizare ca sfârșit sau țintă finală.

36. Intervalul dintre punctul de plecare (sau începutul) și punctul final (sau sfârșitul).

nici sfârşit, nici altceva din cele ce sunt cugetate în chip natural ca existând după El. Căci este nedeterminat, nemişcat şi infinit[37], ca Cel ce e infinit mai presus de toată fiinţa, puterea şi lucrarea (realizarea).

3. Toată fiinţa, purtându-şi în sine determinarea proprie, este izvorul (principiul, începutul) mişcării sale, ce se cugetă existând în ea în mod virtual. Toată mişcarea naturală spre realizarea unei lucrări presupune înainte de ea fiinţa; dar, pe de altă parte, fiind cugetată drept condiţia lucrării, ea deţine locul de mijloc, aflându-se în chip natural între amândouă, ca intermediară. Şi toată lucrarea (realizarea), definită după sensul ei natural, spre sfârşitul mişcării fiinţiale[38], ce e cugetată ca aflându-se înainte de aceea.

4. Dumnezeu nu este fiinţă, în sens de fiinţă pur şi simplu, sau de fiinţă determinată în oarecare fel[39], ca să fie şi principiu (început, izvor), nici putere, în sens de putere pur şi simplu, sau de putere în oarecare fel determinată, ca să fie şi mijloc[40], nici lucrare (realizare), în sens de lucrare pur şi simplu, sau de lucrare în oarecare fel determinată, ca să fie şi sfârşit al mişcării fiinţiale, gândită ca existând mai înainte de virtua-

---

37. Nedeterminat (indefinit, nerotunjit în sine) înseamnă lipsa unei baze de plecare; nemişcat, lipsa unui interval între baza de plecare şi sfârşit, care să fie parcurs prin mişcare; iar infinit înseamnă lipsa unui sfârşit, a unei ţinte care, odată realizată, Dumnezeu să-Şi fi terminat lucrarea.

38. Aici Sfântul Maxim corectează opinia lui Origen şi Evagrie că mişcarea nu aparţine naturii fiinţelor, ci a apărut în urma căderii în păcat (Vezi Hans Urs von Balthasar, *Die „gnostischen" Centurien des Maximus Confessor,* Freiburg im Breisgau, Herder, 1941, p. 110).

39. Adică în sensul fiinţei celei mai generale a întregii lumi create, sau în sensul fiinţei cutărui sau cutărui lucru.

40. Interval între început şi sfârşit.

litate. Ci este entitate de viaţă făcătoare şi suprafiinţială; şi temelie de putere făcătoare şi mai presus de toată puterea; şi aptitudine lucrătoare şi fără de sfârşit[41]; scurt vorbind, e entitate făcătoare a toată fiinţa[42].

5. Începutul (principiul), mijlocul şi sfârşitul sunt însuşirile celor pe care le împarte timpul[43]; ba ar putea zice cineva, fără să greşească, că sunt ale celor privite la un loc în veac[44]. Căci timpul, având mişcarea măsurată, se circumscrie prin număr; iar veacul, fiind cugetat în existenţa lui împreună cu categoria lui „când" (cu timpul), implică intervalul[45], întrucât îşi are un

41. În Dumnezeu nu se poate cugeta deosebit fiinţa, puterea (mişcarea) şi realizarea; de aceea la El fiinţa e totodată mişcare şi lucrare, ce nu se opreşte, ajungând la un sfârşit. Dumnezeu e deodată şi etern început, şi sfârşit, ἀρχὴ καὶ τέλος, cum zice Evagrie (Urs von Balthasar, *op. cit.*, p. 110); nu e întâi început (principiu), ca apoi să ajungă sfârşit (ţintă realizată). De aceea El, propriu-zis, nu e nici început, nici sfârşit.

42. Dar, pe de altă parte, Dumnezeu e Făcătorul fiinţei, al mişcării şi al realizărilor din lume, deci al începutului (şi începuturilor) şi al sfârşitului (respectiv al sfârşiturilor) din ea. Dacă-i aşa, mişcarea din lume nu mai e produs al păcatului, cum, după Urs von Balthasar, ar spune Origen şi Evagrie.

43. Fiecare făptură e împărţită sau deşirată de timp în început, sau punct de plecare, în mijloc, sau intervalul dinamic dintre început şi sfârşit, şi în sfârşit, sau forma realizată.

44. După Hans Urs von Balthasar, *op. cit.*, p. 112, deosebirea între timp şi veac o ia Sfântul Maxim de la Sfântul Grigorie de Nyssa, dar le desparte mai consecvent ca acesta. Timpul e măsurat, deci mărginit, şi de aceea, circumscris de un număr precis. Aceasta împotriva neoplatonicienilor, care făceau timpul infinit. Veacul (eonul) e fiinţa a tot ce e creat.

45. Termenul distanţă sau interval (διάστημα), termenul central al Sfântului Grigorie de Nyssa, exprimând prin el „distanţa făpturii de ea însăşi", sau drumul parcurs de la punctul ei de plecare (fiinţă) până la punctul de realizare, prin mişcare, e reluat de Sfântul Maxim ca διάστασις (cf. Hans Urs von Balthasar, *op. cit.*, p. 110).

început al existenţei. Iar dacă timpul şi veacul nu sunt fără de început, cu atât mai mult cele cuprinse în ele.

6. Dumnezeu este cu adevărat şi pururea Unul şi singur după fire, cuprinzând în Sine, în tot chipul, toată existenţa propriu-zisă, ca Unul ce, propriu-zis, e mai presus chiar şi decât existenţa. Iar dacă e aşa, Cel ce are existenţa propriu-zisă nu are nicicând şi niciunde nimic din al celor ce se spun că există. Prin urmare, nimic din ceea ce este după fiinţă deosebit nu poate fi cugetat împreună cu El din veci: nici veac, nici timp, nici ceva din cele ce petrec în acestea. Căci nu se pot întruni laolaltă niciodată ceea ce există propriu-zis şi ceea ce nu există în mod propriu.

7. Nici un început, nici un mijloc şi nici un sfârşit nu exclud însuşirea de-a atârna, prin relaţie, de altceva. Dumnezeu însă, fiind de infinite ori infinit cu totul mai presus de orice relaţie, cu drept cuvânt nu e nici început, nici mijloc, nici sfârşit, şi peste tot, nici altceva din acelea în care poate fi privit vreun predicat al relaţiei faţă de ceva.

8. Toate existenţele se numesc inteligibile, întrucât principiile cunoaşterii lor pot fi demonstrate. Dumnezeu însă e numit neînţelesul, pentru că e crezut numai că există, pe baza celor ce pot fi înţelese. De aceea, nimic din cele ce pot fi înţelese nu se compară cu El în niciun chip.

9. Cunoştinţele lucrurilor îşi au raţiunile proprii, împreunate în mod natural cu ele, spre demonstrarea lor. Prin acestea ele primesc în chip natural definiţia lor. Dumnezeu însă este crezut numai că există, pe baza raţiunilor din lucruri. Dar El dăruieşte celor evlavioşi o credinţă în existenţa Lui, mai întemeiată decât orice demonstraţie. Căci credinţa este o cunoştinţă ade-

vărată, întemeiată pe principii ce nu pot fi demonstrate, ca una ce este temelia lucrurilor mai presus de minte şi de raţiune.

10. Începutul (principiul), mijlocul şi sfârşitul existenţelor este Dumnezeu, ca Cel ce le face, dar nu ca cel ce le pătimeşte; în acelaşi fel este El şi toate celelalte prin câte Îl numim. Este început, ca Făcător, mijloc, ca Proniator, şi sfârşit ca Cel ce le circumscrie[46]. Căci „din El, zice, şi prin El şi spre El sunt toate" (Rom. 11, 36).

11. Nu este suflet raţional mai cinstit după fiinţă decât alt suflet raţional. Căci Dumnezeu Cel bun, făcând tot sufletul după chipul Său, îl aduce la existenţă înzestrat cu capacitatea de-a se mişca prin sine. Dar fiecare, prin hotărâre liberă, îşi alege de bunăvoie cinstea sau îşi agoniseşte prin fapte necinstea.

12. Dumnezeu este, precum s-a scris, „Soarele dreptăţii" (Mal. 4, 2), revărsând peste toţi razele bunătăţii. Dar sufletul se comportă prin hotărârea liberă a voii lui sau ca ceara, prin iubirea faţă de Dumnezeu, sau ca lutul, prin iubirea de cele pământeşti. Precum deci lutul se usucă prin fire sub razele soarelui, iar ceara se înmoaie prin fire, la fel sufletul iubitor de pământ şi de lume, îndemnat fiind de Dumnezeu şi împotrivindu-se[47],

46. Aici se arată pozitiv că punctul de plecare, mijlocul şi sfârşitul lucrurilor este Dumnezeu; de asemenea, al tuturor celorlalte însuşiri pozitive, contemplate în lumea creată. Dar Dumnezeu nu suferă El Însuşi, în Sine, aceste determinări, ci numai le face şi le susţine pe seama făpturilor. Ele nu se reflectă asupra Lui, ca să fie şi El un început, un sfârşit şi o dezvoltare. Ca Făcător, e principiu, ca Providenţiator, Care susţine mişcarea spre ţintă a făpturilor, e intervalul dintre punctul lor de plecare şi ţinta spre care tind, iar ca graniţă finală a dezvoltării lor, e sfârşit.

47. Ἀντιτυποῦσα: refuză să se modeleze după tiparul divin, ba se modelează în chip contrar.

prin hotărârea voii sale, se învârtoşează ca lutul şi se împinge pe sine spre pierzanie, asemenea lui Faraon; dar sufletul iubitor de Dumnezeu se înmoaie ca ceara şi, primind formele şi întipăririle dumnezeieşti, se face lăcaşul lui Dumnezeu în duh.

13. Cel ce şi-a luminat mintea cu înţelesurile dumnezeieşti şi şi-a obişnuit raţiunea să-L laude pe Făcător neîncetat prin cântări dumnezeieşti, iar simţirea şi-a sfinţit-o prin imagini curate, acela adaugă la bunătatea naturală a „chipului" bunătatea voită a „asemănării" cu Dumnezeu.

14. Îşi păzeşte cineva sufletul fără pată pentru Dumnezeu dacă se sileşte să-şi îndrepte cugetarea numai spre Dumnezeu şi spre însuşirile Lui, să-şi facă raţiunea tălmăcitoare dreaptă a virtuţilor şi să-şi deprindă simţurile să privească şi să-şi imagineze în chip evlavios lumea văzută şi cele din ea, vestind sufletului măreţia raţiunilor din ele.

15. Dumnezeu, Care ne-a slobozit pe noi din robia amară a dracilor ce ne asupreau, ne-a dăruit ca jug iubitor de oameni şi cinstitor de Dumnezeu smerita cugetare. Prin aceasta se îmblânzeşte toată puterea drăcească, se zideşte tot binele în cei ce au ales-o şi se păzeşte nevătămat.

16. Cel ce crede se teme; cel ce se teme se smereşte; cel ce se smereşte se îmblânzeşte, dobândind deprinderea de a-şi linişti mişcările cele potrivnice firii, ale iuţimii şi poftei; cel blând păzeşte poruncile; iar cel ce păzeşte poruncile se curăţeşte; cel ce s-a curăţit se luminează; iar cel ce s-a luminat se învredniceşte să se sălăşluiască în cămara tainelor cu Mirele-Cuvântul.

17. Precum plugarul căutând un loc potrivit unde să răsădească niscai pomi sălbatici dă peste o comoară neaşteptată, la fel cel ce se nevoieşte cu cuget smerit şi neprefăcut şi cu suflet curăţit de hăţişul celor pământeşti, asemenea preafericitului Iacob care, întrebat fiind de tatăl despre modul în care a ajuns la cunoştinţă („Cum ai aflat aceasta aşa de repede, fiule?"), răspunde zicând: „Fiindcă mi-a dat-o Domnul Dumnezeu înainte" (Fac. 27, 20). Căci atunci când Dumnezeu ne dă din înţelepciunea Sa vederile înţelepte fără osteneală, nouă, care nu ne-am aşteptat, socotim că am aflat aşa, deodată, o comoară. Fiindcă nevoitorul (ascetul) încercat este şi el un plugar duhovnicesc, care transplantează contemplaţia îndreptată spre cele văzute de simţuri, ca pe un pom sălbatic, în pământul celor spirituale, unde află, ca pe o comoară, descoperirea prin har a înţelepciunii din lucruri.

18. Cunoştinţa vederilor dumnezeieşti venindu-i nevoitorului, care nu se aşteaptă, deodată, pentru smerenia lui, frânge raţionamentul celui ce o caută pe aceasta cu osteneală şi cu durere pentru a se mândri cu ea, dar nu o află, şi naşte în cel nebun pizma deşartă împotriva fratelui şi gând de ucidere, împreună cu multă întristare, fiindcă e lipsit de îngâmfarea din laude.

19. Cei ce caută cunoştinţa cu osteneală, şi nu reuşesc, nu izbutesc sau din pricina necredinţei, sau poate pentru că plănuiesc să se ridice prosteşte cu ceartă împotriva celor ce cunosc, ca norodul de odinioară împotriva lui Moise. Despre aceştia zice Legea, cu dreptate, că „grăbindu-se oarecari, s-au suit în munte... şi a ieşit amoreul, cel ce locuia în muntele acela, şi i-a zdrobit pe ei" (Num. 14, 44-45). Căci e sigur că cei ce

se îmbracă în chipul virtuţii ca să se fălească nu numai că nu vor reuşi în vicleşugul lor împotriva evlaviei, ci vor fi şi zdrobiţi de conştiinţă.

20. Cel ce doreşte cunoştinţa pentru a se făli cu ea, şi nu o dobândeşte, să nu pizmuiască pe aproapele, nici să se întristeze, ci să-şi facă pregătirea în vecinătatea ei, precum s-a rânduit; adică să se ostenească întâi cu faptele în trup, spre a pregăti sufletul pentru cunoştinţă[48].

21. Cei ce se apropie de lucruri cu evlavie şi nu născocesc niciun prilej de-a se mândri vor afla înţelesurile prea luminoase ale lor venindu-le întru întâmpinare şi sădind în ei înţelegerea cea mai deplină a lor. Către aceştia zice Legea: „Intrând, aţi moştenit cetăţi mari şi frumoase, şi case pline de toate bunătăţile, pe care nu le-aţi zidit, şi lacuri săpate, pe care nu le-aţi săpat, şi vite şi livezi de măslini, pe care nu le-aţi sădit" (Iosua 24, 13). Căci cel ce nu trăieşte sieşi, ci lui Dumnezeu, se umple de toate darurile dumnezeieşti care nu s-au arătat mai înainte din pricina patimilor care apăsau cu povara lor.

22. Cuvântul „simţire" are două înţelesuri. Printr-unul se arată simţirea ca aptitudine şi deprindere ce se află în noi şi când dormim, chiar dacă nu percepem niciun lucru. De aceasta n-avem niciun folos când nu tinde spre o lucrare. Printr-al doilea înţeles se arată simţirea ca lucrare. Prin ea percepem lucrurile supuse simţuri-

---

48. Nimeni nu poate ajunge la cunoştinţa lui Dumnezeu (gnoză) până ce nu s-a ostenit cu împlinirea poruncilor (cu practica). Trupul e vecinul sufletului. Să se ostenească deci cu fapta morală a trupului, înainte de-a ajunge la trăirea lui Dumnezeu în suflet.

lor. Tot aşa, şi cunoştinţa este de două feluri. Una are caracter de ştiinţă, adunând prin simpla deprindere raţiunile lucrurilor. Ea nu e de niciun folos dacă nu tinde spre lucrarea poruncilor. Iar cealaltă este practică şi lucrătoare, procurându-ne prin experienţa lucrurilor însăşi înţelegerea adevărată a lor.

23. Făţarnicul, până îşi închipuie că e acoperit, e liniştit, vânând slava din aparenţa că e drept. Dar când e dat pe faţă, scoate cuvinte purtătoare de moarte, închipuindu-şi că-şi ascunde urâţenia proprie prin ocările împotriva altora. Pe unul ca acesta Scriptura, asemănându-l cu puiul de năpârcă, asemeni unui făţarnic ce e, îl îndeamnă să facă roade vrednice de pocăinţă, adică să-şi schimbe dispoziţia ascunsă a inimii după purtările văzute.

24. Spun unii că tot ce e socotit de Lege necurat dintre vieţuitoarele din aer, de pe pământ şi din mare e fiară sălbatică, deşi pare blând la purtare. Dar Scriptura dă numele acestor fiare fiecărui om, după patima ce o are.

25. Cel ce ia înfăţişarea prieteniei spre vătămarea aproapelui este lup ce-şi ascunde răutatea în piele de oaie. Acesta, când află pe careva dintre ai lui Hristos comportându-se cu simplitate sau rostind vreun cuvânt naiv, îl răpeşte şi îl sfâşie, vărsând nenumărate ocări asupra acelora peste ale căror cuvinte şi chipuri de purtare dă năvală, ca un „iscoditor al slobozeniei fraţilor în Hristos" (Gal. 2, 4).

26. Cel ce face pe tăcutul de dragul răutăţii plănuieşte vicleşug împotriva aproapelui. Neizbândind întru aceasta, se depărtează, adăugând durere la patima sa. Dar cel ce tace pentru folos sporeşte prietenia şi se

depărtează bucurându-se, ca unul ce a luat lumina ce împrăştie întunericul.

27. Cel ce întrerupe cu obrăznicie pe cel ce grăieşte în adunare nu se poate ascunde că boleşte de slavă deşartă. Stăpânit de aceasta, pune nenumărate piedici propunerilor, voind să taie şirul celor ce se spun.

28. Înţeleptul, fie că învaţă pe alţii, fie că primeşte învăţătură, vrea să înveţe pe alţii şi să înveţe el însuşi numai cele de folos. Dar cel înţelept numai la părere, şi când întreabă şi când e întrebat scoate înainte numai lucrurile curioase.

29. Bunurile de care s-a împărtăşit cineva prin harul lui Dumnezeu e dator să le împărtăşească şi altora, cu inima largă. „În dar aţi luat, zice, în dar să daţi" (Matei 10, 8). Căci cel ce ascunde darul în pământ bârfeşte pe Stăpân că e aspru şi-şi cruţă trupul, ocolind virtutea. Iar cel ce vinde duşmanilor adevărul, pe urmă, neputând suporta ruşinea, ca unul ce e chinuit de slava deşartă, se spânzură.

30. Cei ce încă se tem de războiul cu patimile şi de năvala vrăjmaşilor nevăzuţi trebuie să tacă, adică să nu ia asupra lor însărcinarea de-a răspunde pentru virtute, ci să lase lui Dumnezeu, prin rugăciune, grija pentru ei. În Ieşire (14, 14) se zice către aceştia: „Domnul va lupta pentru voi, şi voi veţi tăcea". Iar cei ce, după surparea prigonitorilor, cercetează chipurile virtuţilor spre a le învăţa cu recunoştinţă trebuie să aibă numai deschisă urechea înţelegerii. Către aceştia zice: „Ascultă, Israele" (Deut. 6, 4). În sfârşit, celui ce doreşte cu putere cunoştinţa dumnezeiască din pricina curăţeniei, i se potriveşte îndrăzneala cucernică. Către el se zice: „Ce strigi către Mine?" (Ieş. 14, 15). Aşadar, celui ce din

pricina temerii i s-a rânduit tăcere, i se cuvine să-şi caute scăparea numai la Dumnezeu; celui ce i se porunceşte să asculte, i se cade să fie gata spre ascultarea poruncilor dumnezeieşti; în sfârşit, celui ce se îndeletniceşte cu cunoaşterea, i se cuvine să strige neîncetat, rugându-se pentru depărtarea relelor şi mulţumind pentru bunătăţile de care s-a împărtăşit[49].

31. Sufletul nu se poate întinde niciodată după cunoştinţa lui Dumnezeu dacă nu Se va atinge Dumnezeu de el, făcând pogorământ, şi nu îl va ridica spre Sine. Căci nu poate străbate mintea omenească atâta cale, încât să ajungă la perceperea vreunei iluminări dumnezeieşti, dacă nu o atrage Însuşi Dumnezeu (cât e cu putinţă minţii omeneşti să fie atrasă) şi nu o luminează cu razele dumnezeieşti[50].

32. Cel ce imită pe ucenicii Domnului nu se sperie de farisei să facă sâmbăta drumul printre semănături şi să smulgă spice; ci, după străduinţele cu fapta, ajungând la starea de nepătimire, culege raţiunile făpturilor, nutrindu-se în chip evlavios cu ştiinţa dumnezeiască despre existenţe[51].

33. După Evanghelie, cel ce este numai credincios mută muntele răutăţii lui prin făptuire (Matei 17, 20), scuturând de la sine afecţiunea de mai înainte faţă de lucrurile ce sunt prinse în şuvoiul nestatornic al celor

---

49. Trei trepte: începătorii tac; progresaţii ascultă, fiind numai urechi; desăvârşiţii strigă către Dumnezeu cu îndrăzneală.

50. Orice cunoştinţă a lui Dumnezeu (gnoză) e prin har.

51. Sâmbăta e la sfârşitul activităţii morale; ea reprezintă nepătimirea la care ajunge sufletul prin împlinirea poruncilor. Iar ajuns la această stare, culege prin contemplaţie raţiunile din făpturi, ca pe nişte spice. Numai când sufletul a ajuns la această fază raţiunile făpturilor s-au „copt" pentru el, sunt bune să-l hrănească.

ce cad sub simţuri. Cel ce poate însă să fie învăţăcel, primind în mâinile sale de la Cuvântul fărâmiturile pâinilor cunoştinţei, hrăneşte mii, arătând cu fapta înmulţirea puterii cuvântului (Matei 15, 32 ş. u.). Iar cel ce poate să fie şi Apostol vindecă toată boala şi toată neputinţa, scoţând draci, adică alungând puterea patimilor, vindecând bolnavi, adică readucând prin nădejde la deprinderea evlaviei pe cei lipsiţi de ea şi trezind prin cuvântul despre judecată pe cei moleşiţi de lenevie (Matei 10, 1). Căci cel ce a dat putere ucenicilor să calce peste şerpi şi peste scorpii (Luca 10, 19) nimiceşte atât începutul, cât şi sfârşitul păcatului[52].

34. Apostolul, ca şi învăţăcelul, este, desigur, şi credincios. Învăţăcelul însă nu este sigur şi Apostol, dar este credincios. Iar cel ce e numai credincios nu e nici învăţăcel, nici Apostol[53]. Dar prin viaţă şi contemplaţie, al treilea poate să fie mutat pe treapta şi la vrednicia celui de-al doilea, iar al doilea, într-a celui dintâi[54].

35. Câte se produc în timp, potrivit cu legea timpului, când s-au desăvârşit se opresc la capătul creşterii lor naturale. Câte se fac însă din virtute, prin ştiinţa lui Dumnezeu, când s-au desăvârşit se mişcă iarăşi spre o nouă creştere. Căci sfârşiturile lor alcătuiesc începuturile altora. Aşa, cel ce face să înceteze în sine, prin virtuţile cu fapta, ipostasul celor stricăcioase, a pus în-

52. Şarpele e începutul, scorpia e sfârşitul păcatului.

53. Cele trei trepte ale lui Origen: credinciosul simplu, învăţăcelul şi apostolul.

54. Deci cel ajuns la contemplaţie nu părăseşte activitatea practică, ci, iubind pe Dumnezeu, ajută şi pe oameni. Acuza apuseană că la răsăriteni contemplaţia dispreţuieşte practica vieţii e greşită.

ceputul altor modelări mai dumnezeieşti. Căci Dumnezeu niciodată nu încetează de-a împărtăşi din bunătăţile Sale, care nu au nici început. Fiindcă, precum e propriu luminii să lumineze, tot aşa e propriu lui Dumnezeu să facă bine. De aceea în Lege, care descrie existenţa şi desăvârşirea în timp a celor supuse facerii şi stricăciunii, se cinsteşte sâmbăta prin nelucrare. În Evanghelie însă, care înfăţişează (introduce) stadiul celor spirituale, sâmbăta e luminată prin săvârşirea de fapte bune[55], chiar dacă se tulbură cei ce încă nu ştiu că sâmbăta s-a făcut pentru om, şi nu omul pentru sâmbătă şi că „Fiul Omului este Domn şi al sâmbetei" (Marcu 2, 27-28).

---

55. Aici începe şirul capetelor despre sâmbăta, în care Sfântul Maxim îşi desfăşoară teologia sa proprie, prin tipuri folosite şi înainte de el. Iată cum priveşte Hans Urs von Balthasar această teologie (*op. cit.*, p. 118): Pentru Origen şi Evagrie, sâmbăta e odihna de pe urma mişcării aduse de căderea în păcat şi, totodată, actualizarea desăvârşită a minţii omului lăuntric. Pentru Sfântul Dionisie Areopagitul ea e extazul făpturii peste natura sa şi deci nu mai e o lucrare, ci o pătimire. Sfântul Maxim însă, urmând Sfântului Grigorie de Nyssa, cunoaşte o mişcare temporală care ia sfârşit şi una eternă care, după orice realizare a unei ţinte, porneşte mai departe. Dar această mişcare eternă nu aparţine naturii spiritului creat, cum pare a socoti Grigorie de Nyssa, ci e prin harul dumnezeiesc. În Legea Veche sâmbăta se cinstea prin odihnă, căci ea era socotită că încheie mişcarea în timp, după ea nemaiurmând nimic. În Evanghelie e cinstită prin facere de bine, arătându-se că, după desăvârşirea ajunsă prin activitatea practică, începe urcuşul spre o nouă desăvârşire, începe stadiul cunoaşterii duhovniceşti. Dar contemplativul nu se opreşte nici din împlinirea poruncilor, nu încetează de-a fi şi credincios (πρακτικὸς), cum s-a spus în cap 34. De aceea stadiul cel nou este inaugurat tot prin fapte, dar săvârşite cu altă înţelegere. Astfel, cade acuza apusenilor că ortodocşii, considerând contemplaţia superioară activităţii, neglijează opera caritativă.

36. În Lege și Prooroci se vorbește de sâmbătă, de sâmbete și de sâmbetele sâmbetelor (Ieș. 31, 13-15), precum se vorbește de tăierea-împrejur și de tăierea tăierii împrejur; și tot așa, de seceriș și de secerișul secerișului, după cum s-a spus: „Când secerați secerișul vostru" (Lev. 23, 10). „Sâmbăta" este sfârșitul filosofiei active, naturale și teologice[56]. „Sâmbetele" sunt sfârșitul facerii (al devenirii) și al rațiunilor ei. Iar „sâmbetele sâmbetelor", intrarea la rațiunile mai duhovnicești cu simțirea și cu mintea, și gustarea fericită a lor. Iar aceasta se petrece în chip întreit cu fiecare din cele spuse, ca să cunoască cel ce se îndeletnicește cu cunoștința (gnosticul) rațiunile pentru care Moise, murind, se odihnește (sabatizează) afară de pământul sfânt (Deut. 34, 4-5), Isus Navi, trecând Iordanul, săvârșește tăierea împrejur (Iosua 5, 3), iar cei ce moștenesc pământul cel bun aduc lui Dumnezeu prinos din prisosința secerișului îndoit[57].

37. Sâmbăta este nepătimirea sufletului rațional, care prin făptuire a lepădat cu totul semnele păcatului.

38. Sâmbetele înseamnă slobozenia sufletului rațional, care a lepădat chiar și lucrarea după fire a simțurilor, prin contemplația naturală în duh.

39. Sâmbetele sâmbetelor înseamnă odihna duhovnicească a sufletului rațional, care-și retrage mintea chiar și de la rațiunile mai dumnezeiești din lucruri

---

56. Sfârșitul celor trei trepte ale urcușului duhovnicesc.

57. E o gradație: Moise rămâne în afară de locul lui Dumnezeu (Canaan), oarecum în curtea templului, Isus Navi introduce pe cei conduși de el, prin a doua tăiere împrejur (e sporită curățire), în locul Domnului (Sfânta), iar cei ce se bucură de secerișul îndoit din ea au ajuns în Sfânta Sfintelor.

şi şi-o leagă cu totul numai de Dumnezeu, în extazul iubirii, şi prin teologia mistică (cunoaşterea tainică a lui Dumnezeu) o face cu desăvârşire neclintită de la Dumnezeu[58].

40. Tăierea-împrejur este lepădarea afecţiunii pătimaşe a sufletului pentru cele ce se nasc şi pier.

41. Tăierea-împrejur a tăierii-împrejur este lepădarea şi tăierea desăvârşită chiar şi a pornirilor fireşti ale sufletului spre cele ce se nasc şi pier[59].

---

58. În capetele 36-47 se descriu cele trei trepte ale urcuşului duhovnicesc, care corespund cu ale lui Evagrie: a) treapta activă (practică), a curăţirii prin împlinirea poruncilor, b) treapta contemplării raţiunilor din lume, căreia îi zice „contemplare naturală" (φυσικὴ θεωρία), pentru că e orientată spre natură, nu pentru că s-ar face cu puterea naturală a raţiunii, căci e contemplare prin har şi în duh, şi c) treapta cunoaşterii mistice, directe a lui Dumnezeu, în extazul dragostei. Cele trei tipuri corespund în gradaţia lor aproximativ astfel:

Sâmbăta	Sâmbetele	Sâmbetele sâmbetelor
Tăierea-împrejur	A doua tăiere-împrejur	
	Secerişul	Secerişul îndoit
Activitatea practică	Contemplaţia naturală	Teologia mistică

În cap 36 din tipul prim se ia prima treaptă (Moise), din al doilea, a doua (Isus Navi) şi din al treilea, a treia (secerişul îndoit). În capetele 37-47 se dezvoltă apoi tema din cap 36.

59. Sfântul Maxim foloseşte termenul de γένεσις, care cuprinde orice facere şi devenire, şi nu de γέννησις, care înseamnă naştere. De aceea am tradus: „afecţiunea pătimaşă (respectiv mişcarea naturală) faţă de cele ce se nasc şi pier", şi nu „faţă de naştere". (Vezi Hans Urs von Balthasar, *op. cit.*, p. 121). În aceste capete, 40-41, cele două tăieri împrejur înseamnă dobândirea deplinei nepătimiri prin omorârea afecţiunii faţă de lucruri, deci prima treaptă sau purificarea (corespunzând cu sâmbăta), cele două secerişuri din capetele 42-43 reprezentând treptele a doua şi a treia.

42. Secerişul sufletului raţional este culegerea şi cunoaşterea pricepută a raţiunilor mai duhovniceşti, fie ale virtuţii, fie ale naturii.

43. Secerişul secerişului este înţelegerea total inaccesibilă a lui Dumnezeu, ce se iveşte în minte în chip necunoscut, după contemplarea tainică a celor inteligibile; pe aceasta o aduce, după cuviinţă, Domnului cel ce laudă pe Ziditor cu vrednicie din cele văzute şi nevăzute.

44. Dar mai este şi un alt seceriş, mai duhovnicesc, despre care se spune că este al lui Dumnezeu însuşi; şi o altă tăiere-împrejur, mai tainică; şi o altă sâmbătă, mai ascunsă, în care Se odihneşte Dumnezeu, oprindu-Se din lucrurile Sale[60]. Căci zice Scriptura: „Secerişul este mult, iar lucrătorii puţini" (Luca 10, 2); şi: „tăierea împrejur a inimii în duh" (Rom. 2, 29); şi: „A binecuvântat Dumnezeu ziua a şaptea şi a sfinţit-o pe ea, că în aceasta S-a odihnit de toate lucrurile Sale, pe care a început Dumnezeu să le facă" (Fac. 2, 2).

45. Secerişul lui Dumnezeu este sălăşluirea şi aşezarea totală întru El a celor vrednici, lucru ce va avea loc la sfârşitul veacurilor.

46. Tăierea împrejur a inimii în duh este înlăturarea totală a lucrărilor naturale ale simţirii şi minţii, în-

60. Aici se anunţă, iar în cele trei capete următoare se descrie oprirea sau tăierea totală a lucrărilor naturale ale făpturilor, ceea ce se întâmplă prin odihna lui Dumnezeu din activitatea care întreţine aceste lucrări. E odihna din veacul viitor, când toate cele create revin la Dumnezeu, sau Dumnezeu e totul în ele. E înlocuirea lucrării create prin cea dumnezeiască. Făptura devine „loc" pur al apariţiei lui Dumnezeu. E cea mai înaltă treaptă la care ajung făpturile. Dumnezeu ne adună pe toţi ca la un seceriş, ne taie împrejur, adică ne curăţă prin lucrarea Lui exclusivă şi Se odihneşte de lucrarea naturală din noi.

dreptate spre cele sensibile şi inteligibile, prin prezenţa (parusia) nemijlocită a Duhului, Care preface în întregime sufletul şi trupul în ceea ce este mai dumnezeiesc.

47. Odihna de sâmbătă a lui Dumnezeu (sabatismul lui Dumnezeu) este revenirea deplină a tuturor celor făcute la El, când lucrarea Lui atotdumnezeiască, ce se săvârşeşte în chip negrăit, se va odihni de lucrarea naturală din ele. Căci Dumnezeu Se va odihni de lucrarea naturală din fiecare făptură, prin care se mişcă în chip natural fiecare, atunci când fiecare, primind după măsura sa lucrarea dumnezeiască, va fi ajuns la graniţa lucrării sale naturale îndreptate spre Dumnezeu[61].

48. Cei ce se străduiesc trebuie să cerceteze: care sunt lucrurile despre care se cuvine să gândim că Dumnezeu a pus un început facerii lor; şi care sunt acelea cărora nu le-a pus niciun început? Căci dacă „Dumnezeu Se odihneşte de toate lucrurile pe care a început să le facă" (Fac. 2, 2), vădit este că nu Se odihneşte de acelea pe care n-a început să le facă. Lucruri ale lui Dumnezeu care au început să existe în timp sunt toate acelea care există prin participare (τὰ μετέχοντα). Aşa sunt, de pildă, diferitele esenţe ale lucrurilor. Căci ele au neexistenţa mai bătrână decât existenţa lor. A fost odată când lucrurile care există prin participare nu erau. Iar lucruri ale lui Dumnezeu care n-au început să existe în timp sunt cele participate (τὰ μεθεκτὰ), la care participă prin har cele care se împărtăşesc. Aşa este, de pildă, bunătatea şi tot ce se cuprinde în

---

61. Lucrarea naturală din fiecare va înceta atunci când va fi ajuns la graniţa puterilor în strădania de-a cunoaşte pe Dumnezeu: ὁπόταν τὴν κατὰ φύσιν ὁριση ἐνέργειαν. E un fel de moarte mistică a făpturii în Dumnezeu, ca să învie şi să Se arate Dumnezeu în ea. (Cf. cap 62 din suta a doua a *Capetelor despre dragoste*).

raţiunea bunătăţii. Şi, simplu vorbind, toată viaţa, nemurirea, simplitatea, neschimbabilitatea şi infinitatea, şi câte sunt cugetate ca existând fiinţial în preajma lui Dumnezeu. Acestea sunt şi lucruri ale lui Dumnezeu, dar şi neîncepute temporal. Căci n-a fost neexistenţa mai veche ca virtutea, nici ca altceva din cele spuse, deşi cele care participă la ele, în ele însele, au început să existe în timp. Căci fără de început este toată virtutea, neavând timpul mai bătrân decât ea, ca una ce are pe Dumnezeu din veci ca singurul Părinte născător al existenţei sale[62].

49. Dumnezeu este de infinite ori infinit deasupra tuturor lucrurilor (ale celor ce sunt), atât al celor care

---

62. Acest cap stă în legătură cu cel dinainte. Dacă Dumnezeu Se va odihni de la susţinerea activităţilor create, se pune întrebarea: ce este în făpturi creat şi ce necreat? Create sunt în făpturi cele ce există prin participare, iar necreate, cele de care se împărtăşesc acestea. De pildă, în bunătatea omenească se distinge o strădanie a omului de-a se împărtăşi de bunătatea divină, care, pe de altă parte, e şi ea o forţă ce susţine şi atrage strădania omenească. În viaţa viitoare strădania omenească ajungând la limitele ei, se va odihni întreagă în harul de bine făcător al lui Dumnezeu, nemairămânând decât bunătatea dumnezeiască în făpturi. Acestea vor continua să existe ca subiecte, dar vor fi umplute întregi de puterile, de lucrările şi de însuşirile divine: de bunătatea, de nemurirea, de neschimbabilitatea, de infinitatea lui Dumnezeu, nu prin natura lor, ci prin har. De observat că şi pe acestea le numeşte Sfântul Maxim lucruri sau fapte (ἔργα) ale lui Dumnezeu, şi nu Dumnezeu însuşi, Care este infinit mai presus de ele, cum arată următorul cap. De aceea Sfântul Grigorie Palama a folosit acest cap şi cel următor pentru a dovedi teza despre deosebirea între fiinţa şi lucrările necreate ale lui Dumnezeu. La încetarea celor pieritoare şi la continuarea celor necreate în făpturi aplicase Origen cuvântul Domnului: „Cerul şi pământul vor trece, dar raţiunile Mele (λόγοι) nu vor trece" (Matei 24, 35). E vorba de raţiunile dinamice, care au creat şi îndumnezeiesc făptura. (Vezi Hans Urs von Balthasar, *op. cit.*, p. 104-105).

participă, cât şi al celor participate. Căci tot ce are existenţa ca predicat este lucru al lui Dumnezeu, chiar dacă unul a început să existe temporal prin facere, iar altul e sădit după har în cele ce s-au făcut, ca o oarecare putere înnăscută, vestind limpede pe Dumnezeu, Care există în toate[63].

50. Toate cele nemuritoare şi însăşi nemurirea, toate cele ce vieţuiesc şi însăşi viaţa, toate cele sfinte şi însăşi sfinţenia, toate cele virtuoase şi însăşi virtutea, toate cele bune şi însăşi bunătatea, toate cele ce exis-

---

63. Ideea că Dumnezeu este de infinite ori infinit mai presus de lucrările Sale necreate, între care aflăm chiar şi infinitatea, se înţelege în sensul că făptura creată, chiar dobândind lucrările divine, totuşi nu le are de la început, ba chiar niciodată, în întregime, ci continuă etern să sporească în ele, cum va explica mai târziu Sfântul Grigorie Palama. Iar la identificarea cu însăşi fiinţa lui Dumnezeu nu va ajunge niciodată. E de remarcat apoi că şi pe aceste lucrări şi însuşiri necreate Sfântul Maxim le numeşte tot ἔργα şi tot ὄντα, ca şi pe lucrurile create (πάντων τῶν ὄντων καὶ μετεχόντων καὶ μετεχομένων), aşadar le consideră într-o solidaritate cu creaţia. De aici urmează că lucrările şi atributele necreate, de care e vorba, sunt lucrări şi atribute anume destinate făpturilor, având rostul de a le da acestora subzistenţă şi de a le desăvârşi. Deci, ca unele ce sunt oricum adaptate făpturilor şi „coborâte" la ele, aceste lucrări sunt infinit mai jos decât Dumnezeu în absoluta Sa suveranitate şi transcendenţă. O nemurire a făpturii nu va fi niciodată o nemurire egală cu a lui Dumnezeu, chiar dacă e primită de la El, căci e o nemurire adaptată la măsura (ἀναλόγως) făpturii. Sfântul Grigorie Palama avea dreptate să vorbească de dumnezeire superioară şi inferioară. De observat iarăşi că Sfântul Maxim, deşi face o distincţie categorică între firea omului ca creatură şi harul cel necreat, totuşi spune despre har că e înnăscut ei, în sensul că ea aspiră după el, că numai prin el se poate dezvolta, că este pentru ea o necesitate „naturală". Sfinţii Părinţi răsăriteni fac o distincţie, dar nu o separaţie funcţională, între natură şi har. Lumea concretă e pentru ei totdeauna o totalitate constituită din natură şi har.

tă și însăși existența e vădit că sunt lucrurile (ἔργα) lui Dumnezeu. Dar unele au început să existe în timp, căci a fost odată când nu erau, iar altele n-au început să existe în timp, căci n-a fost vreodată când nu era virtute, sau bunătate, sfințenie și nemurire. Și cele care au început în timp sunt și se numesc ceea ce sunt și se numesc prin participare la cele ce n-au început în timp. Căci Dumnezeu este Ziditorul a toată viața, nemurirea, sfințenia și virtutea. Iar El este deasupra ființei tuturor celor ce sunt cugetate și numite.

51. Ziua a șasea, după Scriptură, arată împlinirea celor ce sunt sub fire; a șaptea pune capăt (circumscrie) mișcării temporale; iar a opta închipuiește felul stării celei mai presus de fire și de vreme[64].

52. Cel ce trăiește ziua a șasea numai în spiritul Legii, fugind de tirania patimilor care tulbură sufletul în mod activ, trece prin mare fără frică de pustiu, unde serbează numai sâmbăta nelucrării patimilor. Dar cel

---

64. Acest cap anunță tema dezvoltată în capetele 52-57. Prin icoana zilelor a șasea, a șaptea și a opta se reia problema trecerii făpturii la Dumnezeu. În ziua a șasea creația se încheie, ajunge la împlinirea ei, având curând să înceapă un nou stadiu, dincolo de hotarul ei natural. În ziua a șaptea încetează cu totul orice mișcare temporală din cuprinsul ei. „E momentul golului (der Augenblick der „Leere") între mișcarea ei naturală ajunsă la limită și prezența lui Dumnezeu în ea", cum zice Hans Urs von Balthasar (*op. cit.*, p. 124), ca ziua a opta să însemneze starea cea nouă de dincolo de fire și de vreme. Despre simbolistica numerelor la cei vechi a se vedea: F. I. Dölger, *Das Octogon und die Symbolik der Achtzahl, Antike und Christentum* 4, 3 Heft, 1934, p. 153-187, și Staehle, *Die Zahlenmystik bei Philo von Alexandrien* (cf. Hans Urs von Balthasar, *op. cit.*, p. 125-126).

care a trecut şi Iordanul, părăsind chiar şi starea de nelucrare a patimilor, a venit la moştenirea virtuţilor[65].

53. Cel ce trăieşte ziua a şasea în duhul Evangheliei, omorând mai întâi primele mişcări ale păcatului, trece prin virtuţi la starea de nepătimire, pustie de tot păcatul, odihnindu-se cu mintea (serbând sâmbăta), chiar şi de simpla închipuire a patimilor. Iar cel ce a trecut Iordanul se mută în ţara cunoştinţei, în care mintea, fiind zidită tainic de puterea păcii, devine locaş al lui Dumnezeu în duh[66].

54. Cel ce şi-a umplut sieşi ziua a şasea în chip dumnezeiesc, cu fapte şi cu gânduri cuviincioase, şi şi-a isprăvit cu Dumnezeu bine lucrurile sale a trecut cu înţelegerea dincolo de toată realitatea celor aflătoare sub fire şi sub vreme, şi s-a mutat la contemplaţia

---

65. O altă interpretare mistică a zilei a şasea, a şaptea şi a opta. Cele trei zile, înţelese în spiritul Legii, îl ajută pe om să devină numai un πρακτικός, dar nu-l duc până la unirea mistică. Starea aceasta se dobândeşte şi ea în trei etape: a) fuga de patimi, b) nepătimirea ca simplă absenţă a patimilor (pustia) şi c) intrarea în ţara virtuţilor. Aceste etape sunt cunoscute încă de Evagrie (Hans Urs von Balthasar, *op. cit.*, p. 126-127). Cele trei zile trăite în spiritul Legii corespund acestor trei etape. Icoana celor trei zile e împletită cu aceea a: a) fugii din Egipt (ţara demonilor), b) intrării în pustie şi c) intrării în Canaan (Isus Navi care viază în ţara cea nouă, în ziua a opta). Cel ce a trecut dintr-o stare în alta trebuie să se simtă despărţit ca printr-o mare sau ca printr-un râu de cea dinainte.

66. A doua treaptă a urcuşului spre desăvârşire este împărţită şi ea în trei etape, închipuite prin cele trei zile (a şasea, a şaptea şi a opta) trăite evanghelic. a) Prima etapă (ziua a şasea) înseamnă smulgerea ultimelor rădăcini ale păcatelor, adică a primelor gânduri ale lui. b) În a doua etapă (ziua a şaptea) s-a obţinut eliberarea chiar şi de închipuirile patimilor. c) Iar în a treia (ziua a opta) mintea, ajunsă în ţara cunoaşterii tainice a lui Dumnezeu, e zidită de pacea pe care a dobândit-o, în templu al lui Dumnezeu.

tainică a veacurilor şi a celor veşnice, odihnindu-se (serbând sâmbăta) cu mintea în chip neştiut, prin părăsirea şi depăşirea tuturor existenţelor. Iar cel ce s-a învrednicit şi de ziua a opta a înviat din morţi, adică din toate cele ce sunt după Dumnezeu, sensibile şi inteligibile, raţiuni şi idei, şi a trecut la viaţa fericită a lui Dumnezeu, Care singur este şi se zice cu adevărat şi propriu „Viaţă", devenind şi el însuşi, prin îndumnezeire, dumnezeu[67].

55. Ziua a şasea este ultima împlinire a faptelor naturale ale virtuţii; a şaptea este isprăvirea şi oprirea cugetărilor contemplative naturale ale cunoştinţei negrăite; iar a opta este trecerea şi strămutarea celor vrednici la starea de îndumnezeire[68]. Domnul, vrând să arate că nu este ceva mai tainic decât ziua a şaptea

---

67. A treia treaptă a urcuşului şi ultima are şi ea trei etape. (De remarcat însă că fiecare treaptă le reia oarecum pe cele anterioare, radicalizând opera lor. Fiecare curăţeşte, luminează şi apropie de Dumnezeu. Aşa cum, după Dionisie Areopagitul, fiecare treaptă îngerească se curăţă, se iluminează şi se desăvârşeşte, deşi o treaptă superioară e deasupra desăvârşirii obţinute de una inferioară). Cele trei etape ale ultimei trepte sunt: a) Fapte şi gânduri cuvioase – virtuţi (ziua a şasea, zi de lucru, ziua ultimelor lucruri); b) Pe de o parte, contemplarea celor veşnice, pe de alta, „golirea" prin depăşirea tuturor existenţelor (ziua a şaptea); c) „Dar ziua a şaptea nu e ultima, ci starea ultimă apare de-abia cu ziua a opta, învierea mistică la viaţa dumnezeiască. Căci tot ce e creat trebuie să moară pentru a dobândi această viaţă dumnezeiască" (Urs von Balthasar, *op. cit.*, p. 128). Tot ceea ce este creat trece prin moarte pentru a învia, sau muritorul trebuie să se îmbrace în nemurire (1 Cor. 15, 51-53).

68. O scurtă recapitulare. Cele trei zile înfăţişează celei trei trepte generale ale urcuşului duhovnicesc: lucrarea virtuţilor, iluminarea prin contemplarea raţiunilor din făpturi, îndumnezeirea

şi a opta, le-a numit ziua şi ceasul desăvârşirii (Ioan 19, 31), ca cele ce circumscriu tainele şi raţiunile tuturor. Aceste zile nu le va putea cunoaşte în niciun chip niciuna dintre Puterile cereşti şi pământeşti, înainte de-a le încerca prin experienţă, afară de fericita Dumnezeire, care le-a făcut pe acestea.

56. Ziua a şasea indică ideea existenţei simple a făpturilor; a şaptea înseamnă modul existenţei fericite a lor; iar a opta indică taina negrăită a veşnicei existenţe fericite a făpturilor[69].

57. Cunoscând că ziua a şasea este simbolul lucrării practice, să împlinim în ea toată datoria faptelor virtuţii, ca să se spună şi despre noi: „Şi a văzut Dumnezeu toate câte le-a făcut şi, iată, erau bune foarte" (Fac. 1, 31)[70].

---

prin ridicarea deasupra firii. Mai bine zis arată pe cel ce s-a desăvârşit în fiecare din aceste faze, aflându-se la capătul lor şi pe cale de-a trece în cea superioară. Ziua a şasea fiind ultima zi de lucru, reprezintă desăvârşirea în practica virtuţilor, dar, tocmai de aceea, punctul de încheiere a acestei faze şi de trecere în ziua a şaptea, în faza iluminării. Tot aşa, ziua a şaptea reprezintă şi contemplarea raţiunilor, dar şi isprăvirea acestui lucru şi odihna de el, golul care aşteaptă să se umple de Dumnezeu în ziua a opta, sau în faza a treia.

69. E o altă gradaţie în trei etape, obişnuită la Sfântul Maxim. Făptura primeşte la început simpla existenţă (τὸ εἶναι), cu aspiraţia spre existenţa fericită (τὸ εὖ εἶναι), ca apoi să dobândească existenţa fericită pentru veci (τὸ ἀεὶ εὖ εἶναι). Este, iarăşi, începutul, mijlocul, sfârşitul. În *Ambigua* (P. G. 91, 1389D, ş. u.) Sfântul Maxim completează schema aceasta printr-o alta: a) existenţa simplă, b) realizarea existenţei prin mişcare şi libertate şi c) starea de graţie, întrucât făptura nu-şi poate ajunge prin sine desăvârşirea şi înveşnicirea. La ultima se ajunge prin trecerea dincolo de posibilităţile naturale. Ea e ziua a opta.

70. Căci, întrucâtva, toate cele bune săvârşite de noi Dumnezeu le face prin noi şi deci sunt opera Lui.

58. Iar datoria bunei lucrări, lăudată de Dumnezeu, şi-o împlineşte cel ce se osteneşte cu trupul să pregătească sufletului podoaba bogată şi felurită a virtuţilor.

59. Cel ce a isprăvit „pregătirea"[71] faptelor dreptăţii a trecut la odihna contemplaţiei cunoscătoare, ca, adunând prin ea în chip demn de Dumnezeu raţiunile lucrurilor, să se odihnească apoi cu mintea de mişcarea în jurul ei.

60. Cel ce s-a făcut părtaş de odihna zilei a şaptea a lui Dumnezeu, luată asupra Sa pentru noi, se va împărtăşi şi de lucrarea Lui îndumnezeitoare, întreprinsă de asemenea pentru noi, din ziua a opta, adică de învierea cea tainică, părăsind şi el în mormânt giulgiul şi ştergarul de pe cap, pe care văzându-le vreun oarecare Petru şi Ioan cred că a înviat Domnul (Ioan 20, 5 ş.u.)[72].

---

71. După ce în capetele 57-58 a arătat ce înseamnă în special ziua a şasea ca ultimă fază de lucru, aşadar, ca etapa de isprăvire, de desăvârşire a activităţii morale, în cap 59 se precizează că ea e etapa „pregătirii" (în greceşte παρασκευὴ, care e numele zilei de vineri), iar cel ce a terminat această pregătire trece la ziua sâmbetei, care e faza a doua a urcuşului duhovnicesc al omului, adică contemplarea raţiunilor din lume, dar, totodată, şi isprăvirea acestui lucru şi deci odihna minţii de orice mişcare. După această fază sau după ziua sâmbetei urmează răpirea minţii la vederea lui Dumnezeu, fără nicio activitate din partea ei. Dar cel ce a ajuns la această stare, care e ziua a opta, a înviat în Domnul.

Deci, începând cu cap 60 până la cap 67, Sfântul Maxim transpune simbolistica celor trei zile de pe planul creaţiei şi al desăvârşirii ei pe planul patimilor şi al Învierii Mântuitorului: vineri (ziua a şasea) e faza de pregătire prin virtuţi pentru moartea lucrărilor naturale din noi (sâmbăta), ca să învie în noi numai lucrarea dumnezeiască a lui Hristos (Duminica).

72. Este moartea lui Hristos pentru noi, prin care S-a odihnit de activitatea Sa pământească. Odihna aceasta e o paralelă a odihnei lui Dumnezeu de activitatea puterilor naturale din noi. Şi

61. Mormântul Domnului este sau lumea aceasta, sau inima fiecăruia dintre credincioşi; giulgiurile sunt raţiunile lucrurilor, împreună cu modalităţile virtuţilor; iar ştergarul, cunoştinţa simplă şi nefelurită a celor inteligibile, împreună cu teologia, câtă ne este cu putinţă. Prin acestea ni Se face cunoscut mai întâi Cuvântul, căci fără de acestea înţelegerea Lui, cea mai presus de acestea, ne rămâne necuprinsă[73].

62. Cei ce înmormântează cu cinste pe Domnul Îl vor vedea şi înviind cu slavă. Dar nu poate fi văzut de nimeni din cei care nu sunt dintre aceştia. Căci nu mai

---

odihna aceasta, şi cea a lui Hristos sunt luate de Dumnezeu pentru noi. Dumnezeu „Se coboară" la noi şi cu lucrările, şi cu odihna Sa. Ideea odihnei lui Dumnezeu de ziua a şaptea e împreunată cu ideea morţii lui Hristos. Hans Urs von Balthasar (*op. cit.*, p. 132) spune că împreunarea celor două simbolistici face din capetele ce urmează, până la 67, cele mai adânci şi mai frumoase din toată opera. În ele se accentuează caracterul hristologic al misticii.

73. Pentru credinciosul simplu, la începutul urcuşului duhovnicesc, pentru cel care crede, dar nu are încă evidenţa cunoştinţei, lumea e mormântul Domnului, întrucât ştie că ascunde în ea raţiunile şi peste tot puterile Lui, dar nu-L vede pe El în mod evident. A şti că lumea e un mormânt al Domnului e un privilegiu al credinţei, pe care nu-l are cel necredincios, care nu-i acordă lumii acest caracter, de-a ascunde pe Dumnezeu. Dar pentru cel progresat în viaţa duhovnicească, Dumnezeu nu mai e ascuns în lume, ci se străvede prin ea, ieşit de sub acoperământul mormântului.

Tot aşa, cel aflător în faza strădaniilor pentru virtute, care crede, dar n-are încă evidenţa celor crezute, e sigur că Hristos Se află în adâncul inimii sale de la Botez şi El îi dă toată puterea nevoinţelor sale pentru virtute. Dar lucrul acesta îl ştie prin credinţă, nu prin evidenţă, ca cel ce a progresat la cunoaşterea tainică (gnosticul). Hristos e în sine, dar acoperit.

poate fi prins de cursele vrăjmaşilor, nemaiavând veşmintele de dinafară, prin care părea că vrea să fie prins de cei ce umblau să-L prindă, şi primea să pătimească pentru mântuirea tuturor[74].

În faza a doua, a iluminării, vedem giulgiurile Domnului, dar nu pe El însuşi, adică raţiunile divine din lume, sau modalităţile virtuţilor din noi (Sfântul Maxim, urmând lui Marcu Ascetul, distinge între raţiunile lucrurilor şi chiar ale virtuţilor şi „modurile", sau modalităţile lor, adică între sensurile şi diferitele înfăţişări practice luate de ele), ca semne vădite că El a fost sau este în lume sau în noi, dar când să-L sesizăm ne scapă, ca fiind mai presus de puterea noastră de înţelegere. Chiar ştergarul de pe cap, sau intuiţia unitară şi nediscursivă a înţelepciunii divine din lume, nu e o sesizare a lui Dumnezeu însuşi, Care rămâne mereu mai presus de cuprinderea noastră. Putem avea o tot mai copleşitoare evidenţă tainică neconceptuală a prezenţei Lui, dar nu-L putem cuprinde pe El însuşi, cum nu L-a putut atinge Maria Magdalena după Înviere (Ioan 20, 17).

74. Cei ce cred că lumea sau inima proprie e mormântul Domnului Îl înmormântează cu cinste, ca Nicodim şi Iosif din Arimateea. Aceştia se pregătesc să vadă şi învierea Lui, silindu-se prin faptele virtuţii să ajungă la evidenţa cunoştinţei. Dar cei care nu pornesc de-acolo, de la credinţa care nu ţine de la început să vadă şi de la străduinţele asumate pe baza ei, ci vor să-L vadă de la început în mod palpabil, demonstrat, sau arătat ca orice obiect material, nu-L vor vedea pe Domnul. Aceştia sunt duşmanii Lui, sau leneşii. Trebuie să admiţi la început că Domnul nu poate fi văzut, dar să ţii ca lucru sigur că este, că este în lume şi în tine prin Botez, iar pe baza acestei credinţe să iei asupra ta osteneala îndelungată a purificării tale de patimi şi a dobândirii virtuţilor, ca apoi să-L vezi înviind din adâncul tău sau al lumii unde era înmormântat, dar de unde îţi dăruia puterea vieţii morale. Cine vrea să-L vadă pe Domnul de la început şi apoi să se angajeze la credinţa în El nu va ajunge să-L vadă. E cel ce vrea să-L cunoască de la început prin raţionament şi prin vedere, nu prin credinţă.

Dar cel ce întreprinde purificarea sa de patimi prin lucrarea virtuţilor se omoară şi se suie împreună cu Hristos, adică se omoară pe sine ca om vechi pentru a învia apoi, tot cu Hristos, ca om nou.

63. Cel ce înmormântează cu cinste pe Domnul este cinstit de cei iubitori de Dumnezeu, căci L-a scăpat pe El după cuviinţă de ocara mulţimii, nelăsând ca motiv de hulire celor necredincioşi pironirea Lui pe lemn. Iar cei ce pecetluiesc mormântul şi rânduiesc ostaşi sunt vrednici de ură; aceştia, şi când înviază Cuvântul, Îl defăimează că a fost furat, cumpărând cu argint pe ostaşi pentru a-L batjocori pe Mântuitorul cel înviat, precum au cumpărat pe mincinosul ucenic (adică chipul înşelător al virtuţii), pentru a li-L vinde. Cel ce se îndeletniceşte cu cunoaşterea (gnosticul) cunoaşte înţelesul celor spuse. El ştie cum şi de câte ori se răstigneşte Domnul, se înmormântează şi învie, omorând gândurile pătimaşe aduse de draci în inimă – gânduri care şi-au împărţit între ele în vremea ispitelor, ca pe nişte haine, chipurile bunei purtări morale – şi ridicându-se, ca deasupra unor peceţi, peste semnele păcatelor de mai înainte, întipărite în suflet[75].

64. Tot iubitorul de argint, făţărind virtutea prin evlavie, când află materia pe care doreşte să şi-o ago-

---

75. Cei ce înmormântează cu cinste pe Domnul o fac în nădejdea că va învia, făcând totul pentru aceasta prin împlinirea poruncilor. Aceştia cred în prezenţa şi în puterea Lui ascunsă în ei. Dar cei ce pecetluiesc mormântul şi pun ostaşi sunt cei ce cred că a murit definitiv, că nu va mai învia. Iar când unii spun despre El că a înviat în niscai credincioşi, îi cumpără ca să explice altfel acest lucru.

Gnosticul, cel progresat până la ultima treaptă a experienţei învierii Domnului în sine, ştie însă că Domnul se răstigneşte şi învie chiar în el de multe ori. Căci viaţa spirituală nu înaintează în linie suitoare dreaptă, ci are nenumărate zigzaguri şi întoarceri. Cel ajuns pe treptele cele mai înalte nu rămâne mereu acolo, ci mereu are să reia lupta cu ispitele gândurilor pătimaşe, urcând iarăşi pentru câtva timp la trăirea clară a prezenţei lui Dumnezeu.

nisească, delătură înfăţişarea prin care era socotit mai înainte ucenic al Domnului.

65. Când vezi pe unii îngâmfaţi că nu rabdă să fie lăudaţi aceia care sunt mai buni, ci caută să înăbuşe adevărul care se grăieşte, împiedicându-l prin tot felul de încercări şi clevetiri necuviincioase, înţelege că Domnul e răstignit şi înmormântat din nou de aceştia şi păzit de ostaşi şi de peceţi[76]. Dar Cuvântul, răsturnându-i la pământ, învie iarăşi, arătându-Se cu atât mai luminos cu cât este mai combătut, întărindu-Se în nepătimire prin pătimiri. Căci este mai tare ca toţi, ca Cel ce este şi Se numeşte Adevărul (3 Ezd. 4, 38).

66. Taina întrupării Cuvântului cuprinde în sine înţelesul tuturor ghiciturilor şi tipurilor din Scriptură şi ştiinţa tuturor făpturilor văzute şi cugetate. Căci cel ce a cunoscut taina crucii şi a mormântului a înţeles raţiunile celor mai înainte spuse; iar cel ce a cunoscut înţelesul tainic al învierii a cunoscut scopul spre care Dumnezeu a întemeiat toate de mai înainte[77].

---

76. E înmormântarea cea fără evlavie, spre deosebire de cea evlavioasă, descrisă mai sus (în cap 63).

77. „Acest cap. şi cel următor ne introduc în sanctuarul cugetării Sfântului Maxim. Într-un anumit sens, ele alcătuiesc centrul acestei opere, căci se împleteşte speculaţia despre Logos a lui Origen (iconomia) cu sabatismul şi problema transcendenţei (teologia)... Întruparea Domnului este centrul, sensul şi scopul lumii, ba moartea şi învierea lui Hristos sunt numai forma concretă a legii universale în general, cum arată cap. următor, chiar făcând abstracţie de păcat. Desigur, Maxim nu exclude păcatul – deci nu e martor direct pentru teoria scotistă a întrupării –, dar modelează legea întrupării după legea firii, ba aceasta e întocmită în sfatul dumnezeiesc în vederea aceleia. Lumea este prin natura ei destinată să fie jertfită lui Dumnezeu, şi de aceea mântuirea lui Hristos are forma morţii ca jertfă; dar destinaţia aceasta s-a dat

67. Toate cele văzute (fenomenele) se cer după cruce, adică după deprinderea de-a stăvili afecţiunea faţă de ele a celor ce sunt duşi prin simţuri spre ele[78]. Iar cele inteligibile (numenale) toate au trebuinţă de mormânt, adică de nemişcarea totală a celor ce sunt purtaţi spre ele de minte[79]. Căci împreună cu afecţiunea

---

lumii în vederea tainei lui Hristos" (Hans Urs von Balthasar, *op. cit.*, p. 135). Sau, pe un plan mai înalt, voluntar şi duhovnicesc, Hristos împlineşte o lege pe care, involuntar şi natural, trebuie să o împlinească toată zidirea. E o lege supremă, după care tot ce e muritor trebuie să moară pentru a primi nemurirea, neputând coexista elementul muritor cu cel nemuritor în aceeaşi fiinţă, sau creaturalul ca funcţie activă cu necreatul primit ca har. Sau, altfel: Făptura ori se mistuie duhovniceşte ca omagiu adus lui Dumnezeu, dacă vrea să trăiască prin El, sau e omorâtă de păcat şi pedeapsă. Ea trebuie să aleagă o moarte: sau moartea spre viaţă, sau moartea spre moarte.

78. E explicarea cuvântului paulin: „Mie lumea s-a răstignit". Dar nu numai prin voinţa mea de-a le socoti moarte, ci prin faptul că mă învaţă să constat că toate se veştejesc şi pier, ceea ce îmi domoleşte pasiunea faţă de ele. Lumea făpturilor mi se răstigneşte într-un mod foarte obiectiv: prin faptul că toate sunt prin ele însele moarte. Prin aceasta ea vrea să creeze în mine deprinderea, aptitudinea (ἕξις) de-a mă reţine de la afecţiunea faţă de ea, de-a ieşi din relaţia (σχέσις) care mă leagă de ea, „se cere" după această deprindere a mea de-a o răstigni. Această deprindere e crucea prin care omor afecţiunea mea faţă de ele, sau prin ea le omor pe ele pentru mine.

79. Cele inteligibile se cer şi ele, prin caracterul lor definit şi relativ, după mormânt. Iar mormântul lor este nemişcarea minţii noastre spre ele. După ce le-a cunoscut, mintea se opreşte de-a mai cugeta la ele. Toată activitatea ei naturală încetează, aşteptând în ea lucrarea lui Dumnezeu, prin care să-L cunoască pe El nemijlocit. Pe acestea nu s-ar putea spune că le-a îngropat afară de sine, odată ce le-a cunoscut. Dar nemaicugetând la ele, le-a îngropat în sine, fiindu-i totuşi bune la agerirea ei, prin care va cunoaşte mai uşor raţiunile lor în Dumnezeu.

şi cu mişcarea aceasta fiind înlăturate şi lucrarea şi mişcarea naturală îndreptate spre cele create, răsare Cuvântul singur, existând de Sine, ca ridicat din morţi, circumscriind toate cele ce au provenit din El. Acum nimeni nu mai e legat de El prin relaţie naturală, căci după har, iar nu după fire se efectuează mântuirea celor ce se mântuiesc[80].

68. Şi veacurile, şi timpurile, şi locurile sunt din cele ce există pentru ceva (sunt relative); căci fără de acestea nu este nimic din cele ce sunt gândite împreună cu ele. Dumnezeu însă nu este din cele ce există pentru ceva; căci nu are nimic care să fie împreună gândit cu El. Dacă, prin urmare, Însuşi Dumnezeu este moştenirea celor vrednici, cel ce se va învrednici de acest

---

80. Toate trebuie să moară pentru noi, realităţi fenomenale şi numenale, pentru ca Hristos să Se ridice pentru noi singur din toate aceste lucruri moarte. Învierea fiind o stare transcendentă întregii existenţe şi activităţi naturale, toată aceasta trebuie să moară în noi, aşadar întreg omul fenomenal şi numenal, ca să putem ajunge la ea prin har. Nici mintea în starea ei naturală nu obţine pe Hristos, cum ar părea că susţine Evagrie, ci numai omul transcendent, de dincolo; nu natura, ci harul. Mintea (νοῦς) e numai facultatea capabilă de-a primi prin har pe Dumnezeu, dar nu aceea care cuprinde potenţial ea însăşi pe Dumnezeu (Hans Urs von Balthasar, *op. cit.*, p. 136). Până activează omul prin puterile sale naturale, e legat de Logos prin relaţie naturală. Dar mântuirea se efectuează dincolo de planul raţional, exclusiv prin har.

În sensul acesta, că Hristos e Cel ce ne dă şi puterea de a-L primi, trebuie înţeles că tot ce e natural moare, ca să apară singur Hristos, dar nu în sensul dispariţiei făpturii, ca totul în noi şi afară de noi să devină Hristos (pan- sau iso-hristism). O spune aceasta Sfântul Maxim în rândurile din urmă ale acestui cap, declarând că Hristos „le circumscrie" pe toate în Sine, dar nu le desfiinţează; le ridică pe planul relaţiei prin har cu El, adică le mântuieşte prin iubirea Lui, nu prin puterile lor naturale.

har va fi mai presus de toate veacurile, timpurile şi locurile, având ca loc pe Însuşi Dumnezeu, după cum s-a scris: „Fii mie Dumnezeu ocrotitor şi loc întărit, ca să mă mântuieşti pe mine" (Ps. 70, 3)[81].

69. Ţinta nu are nimic asemănător mijlocului, căci atunci n-ar fi ţintă. Iar mijloc sunt toate cele de după început, care sunt departe de ţintă. Dacă, prin urmare, toate veacurile, timpurile şi locurile, cu cele împreună cugetate cu ele, sunt după Dumnezeu, Care este începutul fără de început, şi sunt departe de El, ca ţintă nesfârşită, nu se deosebesc întru nimic de mijloc. Iar dacă ţinta celor ce se mântuiesc este Dumnezeu, când aceştia ajung la ţinta cea mai de pe urmă nu mai trebuie cugetat nimic din cele ale mijlocului ca aflându-se în ei[82].

70. Întreaga lume, hotărnicită (definită, determinată) prin raţiunile ei, este şi se numeşte loc şi veac al celor ce se află în ea. Având ca moduri ale înţelegerii naturale pe cele con-crescute cu ea, acestea pot hărăzi celor ce o locuiesc o cunoaştere parţială a înţelepciunii

---

81. Cel ce va avea pe Dumnezeu va fi mai presus de timp, de spaţiu şi de veacuri, căci Dumnezeu nu există împreunat cu vreuna dintre acestea.

82. Aceeaşi idee din cap anterior, argumentată cu schema început, mijloc, sfârşit (ţintă). Cel ce a ajuns la ţintă, la Dumnezeu, nu mai poate avea în sine nimic din cele de la mijloc (veacuri, timpuri şi cele ce ţin de ele). În cel ajuns în Dumnezeu totul e transcendent, supranatural, nu prin dezvoltarea naturalului, ci prin „moartea" sau oprirea şi apoi prin depăşirea lui.

Dumnezeu este „începutul fără de început", adică început sau principiu pentru lume, dar nu pentru Sine. Dumnezeu e o „ţintă nesfârşită", există adică un progres etern în El; totuşi, din moment ce s-a depăşit naturalul şi s-a intrat în zona Lui, s-a intrat în zona „sfârşitului", s-a ieşit din cele de la mijloc.

lui Dumnezeu, răspândită în toate. Până ce oamenii se folosesc de aceste moduri ale înţelegerii, nu se pot afla în afară de mijloc şi de cunoaşterea din parte. Dar când va înceta ceea ce e din parte, prin arătarea a ceea ce e desăvârşit, şi vor trece toate oglinzile şi ghiciturile, venind Adevărul faţă către faţă, atunci cel ce se mântuieşte, desăvârşindu-se după Dumnezeu, va fi mai presus de toate lumile, de toate veacurile şi de toate locurile prin care era condus mai înainte, ca prunc[83].

71. Pilat este tipul legii firii; iar gloata iudeilor este tipul legii scrise. Cel ce nu s-a ridicat deci prin credinţă peste acestea două, acela nu poate primi Adevărul mai presus de fire şi de raţiune, ci răstigneşte sigur pe Cu-

83. Aceeaşi idee ca în cele două capete anterioare. Cunoaşterea prin modurile lumii – ale mijlocului – e o cunoaştere din parte. Când vom ajunge faţă către faţă cu Dumnezeu, vom părăsi aceste moduri de cunoaştere.

Pentru Sfântul Maxim „raţiunea unui lucru este totodată graniţa, definiţia, măsura lui, aşadar exprimă în acelaşi timp fiinţa şi mărginirea lui" (Hans Urs von Balthasar, *op. cit.*, p. 116). Cunoaşterea acestor raţiuni, care foloseşte cele de la mijloc (veacuri, timpuri, locuri), nu e o cunoaştere desăvârşită. Desigur, ea nu e numai o cunoaştere a acestor raţiuni, deci numai prin raţiune, căci ele sunt totuşi o oglindă a Celui infinit, dar mai multul acestei „vederi" se străvede totuşi prin oglinda raţiunilor sesizate de raţiune. Deci nu e o intuiţie care se dispensează de „raţiune", ca instrument subiectiv, şi de „raţiuni", ca obiect direct al ei. Dar trebuie notat că numai raţiunea călăuzită de credinţă vede „prin raţiuni" mai mult decât ele; numai pentru acea raţiune raţiunile sunt oglinzi, având o natură de simbol, ca şi ghiciturile sau tipurile legii. Pentru raţiunea căzută, raţiunile nu mai sunt oglinzi ce trimit spre altceva, ci sunt ultima realitate. Ea omoară Adevărul dumnezeiesc. Iar o altă raţiune decât cea căzută sau decât cea călăuzită de credinţă şi de har nu există. Aceasta o spune în capetele următoare (71-73).

vântul, fie socotind Evanghelia sminteală, ca iudeul, fie nebunie, ca elinul (1 Cor. 1, 23).

72. Când vezi pe Irod şi pe Pilat împrietenindu-se pentru omorârea lui Iisus, gândeşte-te la întâlnirea într-un gând a dracului desfrânării şi al slavei deşarte pentru a omorî raţiunea virtuţii şi a cunoştinţei. Căci dracul iubirii de slavă deşartă, făţărnicindu-se că iubeşte cunoştinţa duhovnicească, o trimite dracului desfrânării. Iar cel al desfrânării, făţărnicind curăţenia prin renunţare, o trimite dracului slavei deşarte. De aceea, „îmbrăcându-L, zice, Irod cu haină strălucită, L-a trimis pe Iisus înapoi lui Pilat" (Luca 23, 11).

73. Bine este a nu îngădui minţii să zăbovească în cele trupeşti şi în patimi. Căci „nu culeg nici din ciulini smochine", adică din patimi virtuţi, „nici din scaieţi struguri" (Matei 7, 16), adică din trup cunoştinţa care dă bucuria.

74. Ascetul, cercat prin răbdarea necazurilor, curăţit prin disciplinarea şi strunirea trupului şi desăvârşit prin îndeletnicirea cu vederile (contemplaţiile) înalte, se învredniceşte de mângâierea dumnezeiască. Căci „Venit-a Domnul, zice Moise, din Sinai", adică din încercări, „şi S-a arătat nouă din Seir", adică din osteneli trupeşti; „şi S-a grăbit din muntele Paran, împreună cu zeci de mii de sfinţi" (Deut. 33, 2), adică din muntele credinţei, cu zeci de mii de sfinte cunoştinţe.

75. Irod are înţelesul cugetului trupesc; Pilat, al percepţiei prin simţuri; Cezarul, al celor ce cad sub simţuri; iar iudeii au înţelesul gândurilor sufleteşti. Sufletul, alipindu-se din neştiinţă de cele ce cad sub simţuri, predă Cuvântul (Raţiunea) simţurilor spre moarte, întărind împotriva Lui, prin proprie mărturisire, împărăţia

celor stricăcioase[84]. Căci zic iudeii: „Nu avem împărat decât pe Cezarul" (Ioan 19, 15).

76. Irod ţine locul lucrării patimilor. Pilat, pe al deprinderii amăgite de ele; Cezarul, pe al întunecatului stăpânitor al lumii; iudeii, pe al sufletului. Când deci sufletul, supunându-se patimilor, predă virtutea deprinderii păcătoase, respinge Împărăţia lui Dumnezeu şi trece sub stăpânirea aducătoare de stricăciune a diavolului.

77. Nu ajunge sufletului pentru dobândirea bucuriei duhovniceşti să-şi supună patimile dacă nu dobândeşte virtuţile prin împlinirea poruncilor. „Nu vă bucuraţi că vi se supun dracii", adică lucrările patimilor, „ci că numele voastre au fost scrise în cer" (Luca 10, 20), fiind trecute la locul nepătimirii de harul înfierii, dobândit prin porunci.

78. Cel ce a ajuns la treapta cunoaşterii[85] are neapărată trebuinţă de bogăţia virtuţilor cu fapta. „Cel ce are, zice, pungă", adică cunoştinţă duhovnicească, „să-şi ia, de asemenea, şi traista", adică bogăţia virtuţilor cu fapta, care nutreşte din belşug sufletul. „Iar cel ce nu are (pungă şi traistă, adică cunoştinţă şi virtute) să-şi vândă haina şi să-şi cumpere sabie" (Luca 22, 36).

---

84. Capetele 71-75 sunt o transpunere a răstignirii Logosului pe plan interior (*Logos-mystik*), în sensul lui Origen. Ceea ce e caracteristic e că în această interiorizare Logosul e considerat mai mult ca Adevăr sau virtute, nu atât ca persoană. Irod, Pilat, Cezarul, poporul iudeu sunt diverşi factori psihologici, care conlucrează la omorârea Adevărului, a Raţiunii în noi. Iudeii sunt gândurile sufleteşti pătimaşe care, conduse de Irod sau de cugetul trupesc, se ataşează împărăţiei lucrurilor sensibile stricăcioase şi lasă Adevărul pe seama percepţiei simţurilor, care, propriu-zis, nu-L mai vede, Îl omoară; dar Adevărul nu stă în materia percepută de simţuri, ci în raţiunile lor şi în ceea ce se străvede dincolo de ele.

85. Gnosticul.

Să-şi predea adică, cu râvnă, trupul său ostenelilor virtuţilor şi să întreprindă, cu înţelepciune, războiul cu patimile şi cu dracii, pentru pacea lui Dumnezeu, spre a dobândi deprinderea de-a deosebi în cuvântul lui Dumnezeu ceea ce este rău de ceea ce este bun[86].

79. Domnul Se arată în lume când are treizeci de ani, învăţând în chip ascuns pe cei ce străvăd prin acest număr tainele privitoare la El. Căci numărul 30, înţeles tainic, înfăţişează pe Domnul ca Făcător şi Proniator al timpului, al firii şi al celor inteligibile de deasupra firii văzute. Al timpului, prin numărul 7; căci timpul este înşeptit[87]. Al firii, prin 5; căci firea este încincită, împărţindu-se pentru simţuri în cinci. Al celor inteligibile, prin 8; căci cele inteligibile sunt mai presus de perioada măsurată a timpului. Iar Proniator este prin 10, pentru decada sfântă a poruncilor, care-i călăuzeşte pe oameni spre fericire, şi pentru că Domnul Şi-a făcut ca început al numelui, în chip tainic, această literă[88], când S-a făcut om. Adunând, aşadar, pe 5 cu 7, cu 8 şi cu 10, avem 30. Deci cel ce ştie să urmeze bine Domnului, ca unei Căpetenii, va cunoaşte pricina pentru care va apărea şi el la treizeci de ani, putând vesti Evanghelia Împărăţiei. Căci atunci când va zidi fără greşeală, ca pe o fire văzută, lumea virtuţilor cu fapta, neschimbând perioada care se deapănă în suflet, asemenea timpului, prin întâmplări contrare, iar prin contemplaţie va secera cunoştinţa celor inteligibile fără smin-

---

86. De aici iarăşi se vede că treptele superioare ale urcuşului duhovnicesc nu le exclud pe cele inferioare, ci le implică. Contemplativul nu trebuie să uite de virtuţile cu fapta.

87. Timpul se repetă mereu în cicluri de câte şapte zile.

88. În greceşte semnul pentru numărul 10 şi pentru litera I *(iota)* e acelaşi. Iar numele lui Iisus începe cu I (*iota,* sau zece).

tează şi va putea să sădească proniator aceeaşi deprindere şi în alţii, atunci şi el, orice vârstă trupească ar avea, va fi de treizeci de ani în duh, arătând lucrarea darurilor proprii şi în alţii.

80. Cel slăbănogit (Ioan 5, 5 ş.u.) prin plăcerile trupului nu e în stare nici de lucrarea virtuţilor, şi nu se mişcă uşor nici spre cunoştinţă. De aceea nu are nici om, adică gând înţelept, ca atunci când se tulbură apa să-l arunce în scăldătoare, adică în virtutea capabilă de cunoştinţă, care vindecă toată boala. Căci suferind de moleşeală şi de nepăsare, tot amână aceasta şi, astfel, e luat pe dinainte de altul, care-l împiedică să ajungă la vindecare. De aceea zace treizeci şi opt de ani în boală. Căci cel ce nu priveşte creaţia văzută spre slava lui Dumnezeu, ca să-şi urce gândul cu evlavie spre cea inteligibilă, rămâne cu adevărat bolnav atâţia ani câţi s-au amintit mai sus. Fiindcă numărul 30, înţeles natural, înseamnă firea sensibilă, precum, privit practic, înseamnă virtutea cu fapta. Iar numărul 8, înţeles natural, arată firea inteligibilă a celor netrupeşti, precum, privit gnostic, arată teologia atotînţeleaptă[89].

---

89. Numerele pot fi înţelese, după Sfântul Maxim, πρακτικῶς, φυσικῶς şi γνωστικῶς, adică altfel pe fiecare din cele trei trepte ale vieţii duhovniceşti: pe cea activă, pe cea care contemplă raţiunile din natură şi pe cea care contemplă pe Dumnezeu direct. Pentru cel de pe treapta activă numărul 30, rezultând din înmulţirea celor zece porunci cu cele trei puteri sufleteşti, reprezintă virtutea cu fapta. Pentru cel de pe treapta contemplaţiei naturii, rezultând din cele zece categorii ale realităţii şi din aceleaşi trei puteri sufleteşti, reprezintă firea sensibilă (*Quaest. ad Thalassium* P. G. 90, 544 A). Numărul 8 fiind numărul ce depăşeşte ciclul timpului reprezentat prin 7, înţeles de cel ce contemplă raţiunile, reprezintă fiinţele netrupeşti, iar pentru cel ce se ridică mai sus reprezintă cunoaşterea lui Dumnezeu *(teologia)*.

Cel ce nu e mişcat de acestea spre Dumnezeu rămâne olog până când, venind Cuvântul, îl învaţă pe scurt chipul vindecării zicând: „Scoală-te, ia-ţi patul tău şi umblă", adică îi porunceşte să-şi ridice mintea din iubirea de plăcere ce o leagă şi să-şi ia trupul pe umerii virtuţilor şi să plece la casa sa, adică la cer. Căci e mai bine ca ceea ce este inferior să fie luat pe umerii faptei de ceea ce este superior, spre a fi dus spre virtute, decât ca ceea ce este superior să fie purtat de moleşeala celui inferior spre iubirea de plăceri.

81. Până nu am ieşit, în chip curat, cu înţelegerea din fiinţa noastră şi a tuturor celor ce sunt după Dumnezeu, încă n-am dobândit deprinderea stăruinţei neclintite în virtute. Dar când vom dobândi această vrednicie prin iubire, vom cunoaşte puterea făgăduinţei dumnezeieşti. Căci trebuie să credem că cei vrednici stăruie să rămână neclintiţi acolo unde mintea şi-a înrădăcinat de mai înainte prin iubire puterea sa. Deci cel ce n-a ieşit din sine şi din toate câte pot fi gândite în orice fel şi nu s-a statornicit în tăcere mai presus de înţelegere (cugetare), acela nu poate fi cu totul slobod de schimbare[90].

---

90. De aici aflăm că, deşi virtutea se câştigă pe prima treaptă a urcuşului duhovnicesc, totuşi neclintirea în ea se asigură numai pe treapta cea mai înaltă, când cineva a ieşit din sine (ἐκβὰς ἑαυτοῦ) şi s-a ridicat în tăcerea cea mai presus de înţelegere. Până ce are omul idei, el trece de la o ideea la alta. Dar această mutare de la o idee la alta uşor îl poate muta şi de la o atitudine la alta. Iar când sunt multe idei, niciuna nu reprezintă pe Dumnezeu. Numai când se fixează mintea întreagă şi statornic cu gândul la Dumnezeu, nu mai au loc nici mutări intelectuale, nici morale. Iar cel ce e fixat întreg cu gândul la Dumnezeu a uitat de sine, a ieşit din preocuparea de sine.

82. Orice act de cugetare cuprinde mai multe lucruri, sau cel puţin două. Căci este o relaţie care mijloceşte între două capete, legându-le întreolaltă: pe cel ce cugetă şi ceea ce e cugetat[91]. La rândul lor, niciuna din acestea nu e simplă. Căci cel ce cugetă este un suport, care posedă puterea de a cugeta. Iar ceea ce e cugetat este un suport sau într-un suport, adică o substanţă cu posibilitatea de a fi cugetată. Căci nu există ceva din cele create care să fie prin sine sau substanţă, sau cugetare simplă, ca să fie astfel o unitate neîmpărţită. Dar Dumnezeu, dacă Îi spunem fiinţă (substanţă), nu are unită cu Sine în chip natural posibilitatea de a fi cugetat, ca să fie compus; iar dacă Îi zicem cugetare, nu are în chip natural ca suport o fiinţă (substanţă) capabilă de cugetare. Ci Dumnezeu este după fiinţa însăşi cugetare, şi întreg cugetare, şi numai cugetare; şi după cugetarea însăşi este fiinţă, şi întreg fiinţă, şi numai fiinţă. Şi întreg este mai presus de fiinţă, şi întreg mai presus de cugetare, deoarece este unitate neîmpărţită, fără părţi şi simplă. Prin urmare, cel ce mai cugetă în vreun fel oarecare încă n-a ieşit din dualitate. Iar cel ce a părăsit cugetarea cu totul a ajuns întrucâtva în unitate, lepădând, prin depăşire supremă, puterea de a cugeta (de a înţelege)[92].

---

91. Subiectul şi obiectul.

92. Cugetarea nu este un act simplu, ci o sinteză a următorilor factori:

cugetare:

fiinţă-putere ca subiect	putere-fiinţă ca obiect

Această împletire de mai multe lucruri trebuie să o depăşească sufletul dacă vrea să intre în unitatea lui Dumnezeu. De aceea spune Sfântul Maxim în *Ambigua* că Dumnezeu e mai presus de

83. Între cele multe domnește diversitate, neasemănare și deosebire. Dar în Dumnezeu, Care este cu adevărat Unul și singur, este numai identitate și simplitate. Deci nu este lucru cuminte să ne apropiem de contemplarea lui Dumnezeu înainte de a ieși din cele multe. O arată aceasta Moise, care înfige întâi cortul cugetării în afară de tabără, și abia după aceea intră în convorbire cu Dumnezeu (Ieș. 33, 7). Căci este primejdios a încerca să exprimi pe Cel negrăit prin cuvântul rostit. Pentru că orice cuvânt rostit este o dualitate sau și mai mult. Iar a contempla pe Cel ce este, fără grai, numai cu sufletul, e tot ce e mai bun. Căci Acela este o unitate neîmpărțită, și nu o multiplicitate. Arhiereul, căruia i s-a rânduit să intre abia o dată pe an în Sfânta Sfintelor, înăuntrul catapetesmei, arată și el că numai acela trebuie să se apropie, cu mintea dezbrăcată și golită de închipuirile referitoare la Dumnezeu, care a trecut prin curte și prin Sfânta și a ajuns la Sfânta Sfintelor, adică acela care a lăsat în urmă toată firea celor sensibile și inteligibile și s-a făcut curat de tot ce este propriu lucrurilor care se nasc și pier[93].

---

subiect și obiect (P. G. 91, 1220 A). Dumnezeu e mai presus de orice contradicții și sinteze din lume, chiar mai presus de adevăr și minciună (P. G. 91, 296 C). Dumnezeu este monadă în sens absolut. Căci toate cele din lume, avându-și originea în El, se cuprind în El, dar El nu e o sinteză ulterioară a celor despărțite, ci principiu simplu al lor.

93. Se continuă ideea din cele două capete anterioare. Hans Urs von Balthasar (*op. cit.*, p. 197) spune că Sfântul Maxim învinge aici contrastul dintre Dionisie Areopagitul și Evagrie cu ajutorul lui Philo. Dionisie ar susține că omul trebuie să iasă dincolo chiar și de mintea sa pentru a întâlni pe Dumnezeu, pe când Evagrie ar admite o întâlnire cu Dumnezeu în adâncul minții (la Dionisie, o transcendență totală, la Evagrie, o imanență). La Sfântul

84. Marele Moise, înfigând afară de tabără cortul său, adică fixând afară de cele văzute voinţa şi cugetarea sa, începe să se închine lui Dumnezeu. Apoi intrând în întuneric, adică în locul lipsit de formă şi de materie al cunoştinţei, rămâne acolo iniţiindu-se în sfintele rânduieli[94].

85. Întunericul este starea fără formă, fără materie şi fără trup, care are cunoştinţa modelelor lucrurilor. Cel ce ajunge înlăuntrul ei, ca un alt Moise, contemplă cu firea muritoare cele nevăzute. Prin aceasta, zugrăvind în sine frumuseţea dumnezeieştilor virtuţi ca pe un desen uşor de imitat, în care se răsfrânge frumuseţea originară, coboară, înfăţişându-se pe sine celor ce vor să-i imite virtutea şi arătând prin aceasta dra-

---

Maxim mintea contemplă ea însăşi pe Dumnezeu, dar după ce se ridică peste cugetarea ei naturală, ca sinteză între cele multe. „Închipuirile" (φαντασίαι) referitoare la Dumnezeu, pe care le contemplă mintea, sunt, după Hans Urs von Balthasar, o expresie îndrăzneaţă şi surprinzătoare, după ce tot Sfântul Maxim spune că mintea trebuie să treacă dincolo de toate întipăririle sensibile şi inteligibile. Von Balthasar citează însă pe Dionisie Areopagitul, care spune că toate modurile cunoaşterii omeneşti se pot aplica nu numai apofatic, ci şi catafatic cunoaşterii lui Dumnezeu (καὶ ἔστιν αὐτοῦ καὶ νόησις καὶ λόγος... καὶ φαντασία, *De div. nom.* VII, 3; P. G. 3, 872 A).

94. „Cortul cugetării" şi peste tot urcuşul lui Moise pe Sinai, ca simbol al urcuşului mistic al sufletului, îl întâlnim întâi la Origen (*Num. Hom.* 17, 4), apoi la Sfântul Grigorie al Nyssei şi la Dionisie Areopagitul.

„Întunericul" lui Dionisie este la Sfântul Maxim „locul fără formă şi materie al cunoştinţei", adică nu o ignoranţă absolută, ci o cunoştinţă care nu mai sesizează un obiect constătător dintr-o substanţă şi formă, cum sunt făpturile, deoarece Dumnezeu nu este nici una, nici alta, sau este mai presus de această dualitate.

gostea de oameni şi belşugul harului de care s-a împărtăşit[95].

86. Cei ce se ocupă fără pată cu filosofia cea după Dumnezeu află cel mai mare câştig din ştiinţa ei: să nu-şi mai schimbe aplecarea voii deodată cu lucrurile, ci cu tărie statornică să şi-o potrivească fără şovăire după raţiunile firii.

87. Cei ce ne-am botezat prin Duh, în cea dintâi nestricăciune a lui Hristos, după trup, aşteptăm în duh nestricăciunea cea de pe urmă a Lui, păzind, prin stăruinţa în fapte bune şi prin mortificarea de bunăvoie,

95. Se repetă aceeaşi caracterizare a „întunericului" de pe vârful muntelui Sinai. În acel întuneric sufletul primeşte o cunoştinţă pozitivă: e cunoştinţa modelelor după care s-au creat şi se dezvoltă lucrurile (ἡ παραδειγματικὴ τῶν ὄντων γνῶσις). Ele se întipăresc în fiinţa spirituală a celui ce se află în preajma lui Dumnezeu, adică nu numai ca idei, ci ca stări totale, existenţiale, care implică şi o viaţă de virtute. În cursul nostru de Mistică, ţinut la Facultatea de Teologie din Bucureşti, am încercat să lămurim aceste întipăriri, cărora Dionisie Areopagitul şi Sfântul Grigorie Palama le zic τύποι, prin noţiunea de structuri. „Închipuirile" din cap anterior (83), „zugrăvirea" din cap prezent trebuie să fie acelaşi lucru: sunt stări totale, precis structurate, dar nu forme conceptuale. (Vezi termenul τύπος la Sfântul Maxim, în acest sens, în *Ambigua;* P. G. 91, 1117; 1149). Starea aceasta fiind modelată şi ca stare virtuoasă, se arată din nou că pentru Sfântul Maxim contemplativul nu e un teoretician ce se dezinteresează de lume, ci el coboară din viziunile sale între ceilalţi oameni, înrâurind ca model asupra lor.

Capetele 81-85, ca şi 68-70, ne-au descris această treaptă supremă de cunoaştere tainică a lui Dumnezeu (ziua a opta), după ce în capetele de mai înainte s-a vorbit de treapta întâi a activităţii morale, reprezentată prin ziua a şasea, şi a contemplării raţiunilor sau a odihnei după activitatea naturală, reprezentată prin înmormântarea Domnului, sau prin ziua a şaptea.

pe cea dintâi, nepătată. Dintre cei ce o au pe aceasta, niciunul nu se teme de pierderea bunurilor pe care le are[96].

88. Voind Dumnezeu să trimită celor de pe pământ harul virtuţii dumnezeieşti din cer, pentru mila Sa cea către noi, a pregătit simbolic cortul sfânt şi toate cele din el, care este o răsfrângere, un chip şi o imitare a înţelepciunii[97].

89. Harul Noului Testament era ascuns tainic în litera Vechiului. De aceea zice Apostolul că „Legea este duhovnicească" (Rom. 7, 14). Prin urmare, Legea după literă se învecheşte, îmbătrâneşte şi încetează; dar după duh, e totdeauna tânără şi lucrătoare (Evr. 8, 13). Căci harul niciodată nu se învecheşte.

90. Legea este umbra Evangheliei; iar Evanghelia este icoana bunurilor viitoare. Cea dintâi opreşte să-

---

96. Prin Botez am primit o nestricăciune virtuală, pe care o putem pierde. Ea încă nu e asimilată de noi prin voinţă şi fapte (e după trup, nu după duh). Dar prin stăruinţa în fapte, ne devine nestricăciune în duh şi n-o mai putem pierde.

97. Sfântul Grigorie de Nyssa (*Viaţa lui Moise;* P. G. 44, 381 A) şi Sfântul Grigorie Palama (*Tratatul al treilea al celor din urmă*) ne spun despre cortul văzut de Moise că este Însuşi Iisus Hristos, Care, ca Dumnezeu şi om, le cuprinde pe toate. Aici ni se spune că acest cort construit pe pământ este oglindirea Înţelepciunii divine. Dar Înţelepciunea divină, care cuprinde ideile tuturor lucrurilor, fără formă şi materie, este Logosul divin, cum spune şi Grigorie de Nyssa în acelaşi loc. El le oblăduieşte pe toate ca un cort sau ca un templu universal. E Sofia, punctul de trecere de la unitatea divină la multiplicitatea lumii. Pe acesta îl vede mintea intrată în întunericul divin. El e nu numai adevărul, ci şi virtutea, şi cine e modelat de vederea lui e modelat şi de virtutea cerească, aşadar în toată fiinţa lui. Von Balthasar (*op. cit.,* p. 85) a arătat că ideea acestui cap e luată din Philo (*Quis rerum divinarum heres,* § 126).

vârşirea celor rele; cea de a doua porunceşte faptele cele bune.

91. Întreaga Sfântă Scriptură zicem că se împarte în trup şi în duh, fiind ca un om duhovnicesc. Cel ce zice, aşadar, că este trup cuvântul Scripturii, iar înţelesul ei duh sau suflet, acela nu păcătuieşte faţă de adevăr. Dar înţelept este cu adevărat cel ce lasă la o parte ceea ce e stricăcios şi se alipeşte întreg de ceea ce e nestricăcios.

92. Legea este trupul omului duhovnicesc, care este Sfânta Scriptură; Proorocii sunt simţirea (percepţia simţuală); Evanghelia, sufletul mintal, care lucrează prin trupul Legii şi prin simţirea Proorocilor, şi prin aceste lucrări îşi arată puterea ei.

93. Legea era umbra, iar Proorocii, icoana bunurilor dumnezeieşti şi duhovniceşti din Evanghelie. Evanghelia însă ne-a arătat prin litere însuşi Adevărul venit la noi, preumbrit prin Lege şi preînchipuit prin Prooroci.

94. Cel ce împlineşte legea prin viaţă şi purtare pune capăt numai urmărilor păcatului, jertfind lui Dumnezeu lucrarea patimilor neraţionale, şi se mulţumeşte cu atâta pentru mântuire, din pricina prunciei lui duhovniceşti.

95. Cel călăuzit de cuvântul proorocesc, pe lângă lepădarea lucrării patimilor, scoate de la sine şi învoirile cu ele, aflătoare în suflet, ca nu cumva, reţinându-se cu ceea ce e inferior, deci cu trupul, de la păcat, să uite să se reţină şi cu ceea ce e superior, deci cu sufletul, şi să-l săvârşească din belşug.

96. Cel ce îmbrăţişează din inimă viaţa evanghelică a tăiat de la sine şi începutul, şi sfârşitul păcatului, şi cultivă toată virtutea cu fapta, şi cu cuvântul, şi

cu raţiunea. Acesta aduce jertfe de laudă şi de mărturisire, scăpat de toată supărarea lucrării patimilor şi slobod de lupta minţii împotriva lor. El nu mai are decât plăcerea nesăturată a nădejdii bunurilor viitoare, care-i nutreşte sufletul.

97. Celor ce se îndeletnicesc cu mai multă sârguinţă cu dumnezeieştile Scripturi, Cuvântul Domnului le apare în două forme: într-una comună şi mai simplă, care e văzută de cei mulţi, potrivit cu ceea ce s-a scris: „L-am văzut pe El şi n-avea nici chip, nici frumuseţe" (Is. 53, 2), iar în alta, mai ascunsă şi numai de puţini cunoscută, de cei ce au devenit ca Sfinţii Apostoli Petru, Iacob şi Ioan, înaintea cărora Domnul S-a schimbat la faţă, îmbrăcându-Se în slava care a biruit simţurile. După aceasta este „mai frumos la înfăţişare ca fiii oamenilor" (Ps. 44, 3). Dintre aceste două forme, cea dintâi se potriveşte celor începători; a doua e pe măsura celor desăvârşiţi în cunoştinţă, atâta cât este cu putinţă oamenilor. Cea dintâi este icoana primei veniri a Domnului, la care se referă litera Evangheliei şi care curăţeşte prin pătimiri pe cei de pe treapta făptuirii; a doua este preînchipuirea celei de a doua veniri întru slavă, la care se referă duhul Evangheliei, şi care preface prin înţelepciune pe cei de pe treapta cunoaşterii, ridicându-i la starea de îndumnezeire. Aceştia, în temeiul schimbării la faţă a Cuvântului în ei, oglindesc cu faţa descoperită slava Domnului.

98. Cel ce rezistă neclintit în lupte şi necazuri pentru virtute are în sine lucrătoare cea dintâi venire a Cuvântului, care-l curăţeşte de toată pata. Iar cel ce şi-a mutat mintea prin contemplaţie în starea Îngerilor are

în el puterea celei de a doua veniri, care lucrează în el nepătimirea, ca să nu poată fi biruit[98].

99. Simţirea întovărăşeşte pe cel ce se află pe treapta făptuirii şi care dobândeşte virtuţile prin osteneală; iar lipsa de simţire, pe cel ce se află pe treapta cunoaşterii, care şi-a retras mintea de la trup şi de la lume, îndreptându-şi-o spre Dumnezeu. Cel dintâi, luptând-se prin făptuire să-şi desfacă sufletul de legăturile afecţiunii naturale faţă de trup, îşi simte dispoziţia voii continuu atinsă de dureri. Dar cel ce a smuls piroanele acestei afecţiuni, prin contemplaţie, nu mai este reţinut de nimic, făcându-se curat de tot ce-l făcea să pătimească şi să fie stăpânit de către cei ce voiau să-l biruiască.

100. Mana dată lui Israel în pustie este Cuvântul lui Dumnezeu, Care hărăzeşte toată plăcerea duhovnicească celor ce-L mănâncă şi Se potriveşte cu orice

---

98. Ideea că cel ce se află pe treapta nevoinţei pentru curăţirea de patimi şi a luptei pentru dobândirea virtuţilor are în sine pe Hristos în forma smerită a primei parusii, iar cel ce se află pe treapta nepătimirii şi a cunoaşterii mistice Îl are anticipat în forma slăvită a celei de a doua parusii, arătată o clipă pe muntele Tabor, porneşte de la Origen. Ideea aceasta se împleteşte cu o alta: că prin Botez Hristos Se ascunde în adâncul nostru şi stă acolo nevăzut, în suprema chenoză, până ce, prin împlinirea poruncilor, curăţindu-ne, devenim tot mai conştienţi de El, iar El se oglindeşte tot mai vădit din fiinţa noastră îmbunătăţită. Este o idee dezvoltată mai ales de Sfinţii Marcu Ascetul şi Diadoh împotriva mesalienilor, care spuneau că trebuie să simţim pe Hristos în noi din primul moment în care Se sălăşluieşte în noi; altfel nu-L avem.

Hristos prezent în noi de la Botez, deşi nesimţit de noi, ne dă puterea de a birui patimile. Aceasta e puterea lucrătoare a primei parusii. La început Iisus îndemnându-ne de sub văl numai, prin porunci, ne apare aspru, fără „frumuseţe". Abia pe urmă ni Se arată şi ne atrage prin dulceaţa şi frumuseţea cunoaşterii Lui.

gust, după deosebirea poftelor celor ce-L mănâncă. Căci are calitatea oricărei mâncări duhovnicești. De aceea, celor ce s-au născut de sus, din sământă nestricăcioasă prin Duh, li Se face lapte duhovnicesc neînșelător; celor slăbiți, legumă care reface puterea suferindă a sufletului; celor care prin deprindere și-au exercitat simțurile sufletului în deosebirea binelui de rău li Se dă pe Sine ca mâncare vârtoasă. Dar Cuvântul lui Dumnezeu are și alte puteri nemărginite, pe care nu le poate încăpea nimeni în veacul de aici. Când însă moare cineva și se face vrednic să fie așezat peste multe sau peste toate, va primi și acele puteri ale Cuvântului, toate sau unele din ele, fiindcă a fost aici credincios peste puține. Căci orice culme a darurilor dumnezeiești date nouă aici este de tot mică și smerită în asemănare cu cele viitoare.

A doua sută a capetelor gnostice

1. Unul este Dumnezeu, pentru că una este dumnezeirea: Unitate fără de început, simplă, mai presus de ființă, fără părți și neîmpărțită. Una și aceeași este Unitate și Treime; aceeași, întreagă Unitate, și aceeași, întreagă Treime; aceeași, întreagă Unitate după ființă, și aceeași, întreagă Treime după ipostasuri. Căci dumnezeirea e Tată, Fiu și Duh Sfânt, și dumnezeirea este în Tatăl, Fiul și Duhul Sfânt. Aceeași e întreagă în întreg Tatăl; și Tatăl e întreg în aceeași întreagă. Și aceeași e întreagă în întreg Fiul; și Fiul e întreg în aceeași întreagă. Și aceeași e întreagă în întreg Duhul Sfânt; și Duhul Sfânt e întreg în aceeași întreagă. Întreagă e Tată și în Tatăl întreg; și întreg Tatăl e în ea întreagă, și întreg Tatăl e ea întreagă. Și aceeași întreagă e întreg Fiul; și aceeași întreagă în întreg Fiul; și întreg Fiul este ea întreagă și în ea întreagă. Și aceeași întreagă este întreg Duhul Sfânt și în întreg Duhul; și întreg Duhul Sfânt este ea întreagă, și întreg Duhul Sfânt este în aceeași întreagă. Căci nu este dumnezeirea numai în parte în Tatăl, sau Tatăl numai în parte Dumnezeu; nici nu este dumnezeirea numai în parte în Fiul, sau Fiul numai în parte Dumnezeu; nici nu este dumnezeirea numai în parte în Duhul Sfânt, sau Duhul Sfânt numai în parte Dumnezeu. Căci nu se împarte dumnezeirea, nici nu este Dumnezeu nedesăvârșit Tatăl sau Fiul sau Duhul Sfânt. Ci întreagă este aceeași, desăvârșită, în chip desăvârșit, în Tatăl cel desăvârșit; și întreagă aceeași, desăvârșită, în chip desăvârșit, în Fiul cel de-

săvârşit; şi întreagă aceeaşi, desăvârşită, în chip desăvârşit, în Duhul Sfânt cel desăvârşit. Căci Tatăl este întreg în întreg Fiul şi în întreg Duhul Sfânt, în chip desăvârşit; şi întreg este Fiul în întreg Tatăl şi în întreg Duhul Sfânt, în chip desăvârşit; şi întreg este Duhul Sfânt în întreg Tatăl şi în întreg Fiul, în chip desăvârşit. De aceea, Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt sunt un Dumnezeu. Căci una şi aceeaşi este fiinţa, puterea şi lucrarea Tatălui, a Fiului şi a Duhului Sfânt, nefiind şi neînţelegându-se niciunul fără celălalt.

2. Orice cugetare este (o sinteză) a celor ce cugetă[99] şi a celor cugetate[100]. Dar Dumnezeu nu este nici dintre cei ce cugetă, nici dintre cele cugetate. El este deasupra acestora. Căci altfel s-ar circumscrie, ca subiect ce cugetă având lipsă de relaţia cu ceea ce cugetă, iar ca obiect cugetat căzând, din pricina relaţiei, în chip firesc sub vederea celui ce cugetă. Urmează, aşadar, că pe Dumnezeu nu trebuie să-L socotim nici că El cugetă, nici că este cugetat. El este mai presus de a cugeta şi de a fi cugetat. Căci e propriu şi firesc celor după El să cugete şi să fie cugetate[101].

3. Orice cugetare, precum îşi are baza într-o fiinţă, fiind o calitate a ei, tot aşa îşi are mişcarea îndreptată spre o fiinţă. Căci nu e cu putinţă să o socotim ca ceva cu totul desfăcut şi simplu. Dumnezeu însă este simplu în amândouă chipurile, fiind fiinţă care nu alcătu-

---

99. Subiectul

100. Obiectul.

101. E aceeaşi idee ca în cap 82 (întâia sută). Dumnezeu nu poate fi subiect deosebit de obiect, sau obiect deosebit de subiect, căci altfel ar fi mărginit. Dar aceasta nu înseamnă că Dumnezeu nu cugetă sau nu se cugetă (contemplă), ci că El este deodată subiect ce cugetă şi obiect ce se cugetă.

ieşte suportul a ceva, şi cugetare care nu are ceva ca suport. Astfel, El nu este dintre cele care cugetă şi sunt cugetate, aflându-Se adică mai presus de fiinţă şi de cugetare[102].

4. Precum în centrul de unde pornesc liniile în direcţie dreaptă, acestea sunt văzute cu desăvârşire neîmpărţit, la fel cel ce se învredniceşte să ajungă în Dumnezeu cunoaşte toate raţiunile făpturilor preexistente în El, printr-o cunoştinţă simplă şi neîmpărţită[103].

5. Cugetarea modelându-se după obiectele cugetate, cugetarea cea una se preschimbă în multe idei, luând forma fiecăruia dintre obiectele cugetate. Când însă trece dincolo de mulţimea lucrurilor sensibile şi inteligibile, care îi întipăresc forma lor, şi devine astfel cu totul fără formă, Şi-o ataşează Cuvântul cel mai

---

102. O întemeiere mai profundă a pluralităţii actului de cugetare (vezi cap 82, întâia sută). El nu presupune numai un subiect ce cugetă şi un obiect cugetat, deosebit de acest subiect, ci în subiectul însuşi e o dualitate. Căci subiectul cugetător constă dintr-o fiinţă ce cugetă şi din actul sau din puterea cugetării. Cugetarea nu poate exista de sine, simplă, poate atât prin faptul că izvorăşte dintr-o fiinţă (substanţă), cât şi prin faptul că e orientată spre o fiinţă, sau se întoarce asupra fiinţei din care porneşte.

Dumnezeu e însă mai presus nu numai de dualitatea subiect-obiect, ci şi de dualitatea fiinţă-cugetare. Nici chiar termenul: „subiect ce cugetă" nu e întru totul potrivit la Dumnezeu, întrucât prin subiect s-ar putea înţelege un suport deosebit de actul cugetării.

103. După Hans Urs von Balthasar (*op. cit.*, p. 103), Sfântul Maxim „nu vizează aici atât pe Dumnezeu cel absolut, cât punctul de trecere de la unitatea divină la multiplicitatea lumii: Sofia".

Acest cap valorifică şi străduinţa omului de a cunoaşte raţiunile lucrurilor în mod deosebit. Prin aceasta mintea i se exercită de-a le recunoaşte în mod neîmpărţit în Dumnezeu.

presus de cugetare, desfăcând-o de lucrurile care o alterau prin formele ideilor (ἀλλοιοῦν). Iar cel ce a pătimit aceasta „s-a odihnit şi el de lucrurile sale, precum Dumnezeu de ale Lui" (Evr. 4, 10).

6. Cel ce a ajuns la desăvârşirea îngăduită aici oamenilor rodeşte lui Dumnezeu dragoste, bucurie, pace, îndelungă-răbdare, iar pentru viaţa viitoare, nestricăciune, veşnicie şi cele asemenea acestora. Cele dintâi se cuvin celui ce s-a desăvârşit întru făptuire, iar cele de al doilea, celui ce prin cunoştinţa adevărată a ieşit din cele create[104].

7. Precum rodul neascultării este păcatul, aşa rodul ascultării este virtutea; şi precum neascultării îi urmează călcarea poruncilor şi dezbinarea de Cel ce a poruncit, aşa ascultării îi urmează păzirea poruncilor şi unirea cu Cel ce a poruncit. Prin urmare, cel ce prin ascultare a păzit o poruncă şi a săvârşit dreptatea a păstrat şi unirea nedezbinată cu Cel ce a poruncit; iar cel ce a călcat prin neascultare o poruncă şi a săvârşit păcatul s-a desfăcut de sine şi din unirea dragostei cu Cel ce a poruncit.

8. Cel ce se reculege din dezbinarea adusă de călcarea poruncilor se desparte mai întâi de patimi, apoi de gândurile pătimaşe, apoi de fire şi de raţiunile firii, apoi de idei şi de cunoştinţele aduse de ele, şi la urmă, străbătând dincolo de varietatea raţiunilor Providenţei, ajunge în chip neştiut la însăşi raţiunea Monadei. Abia în lumina acesteia îşi contemplă mintea neschimba-

---

104. Paralela între făptuire şi viaţa de aici, pe de o parte, şi cunoştinţă (gnoză) şi viaţa de dincolo este alexandrină. Nici Origen, nici Evagrie nu cunosc dincolo o făptuire (Von Balthasar, *op. cit.*, p. 89).

bilitatea sa, ceea ce o face să se bucure cu o bucurie negrăită. Căci a primit pacea lui Dumnezeu, care covârşeşte toată mintea şi păzeşte neîncetat de orice cădere pe cel ce s-a învrednicit de ea[105].

9. Frica de gheenă face pe începători să fugă de păcat; dorul de răsplata bunătăţilor dăruieşte celor înaintaţi râvna virtuţilor cu lucrul; iar taina dragostei, ridicând mintea deasupra tuturor celor create, o face oarbă faţă de toate cele ce sunt după Dumnezeu. Căci Domnul înţelepţeşte numai pe cei ce au devenit orbi faţă de toate cele de după Dumnezeu, arătându-le cele ce sunt mai dumnezeieşti (Ps. 145, 8).

10. Cuvântul lui Dumnezeu, asemenea grăuntelui de muştar, pare foarte mic înainte de a-l cultiva. Dar după ce a fost cultivat cum trebuie, se arată aşa de mare, încât se odihnesc în el raţiunile mărețe ale făpturilor sensibile şi inteligibile, ca nişte păsări (Matei 13, 31)[106].

Căci raţiunile tuturor încap în El; iar El nu poate fi încăput de niciuna din făpturi. De aceea a zis Domnul că „cel ce are credinţă cât un grăunte de muştar poate muta muntele" (Matei 17, 20) cu Cuvântul, adică poate alunga stăpânirea diavolului de la noi şi să o mute de pe temelia ei[107].

---

105. În cap acesta şi în cap 5, mintea e considerată că se înstrăinează de la firea ei când îşi fărâmiţează cugetarea după mulţimea lucrurilor. Astfel e conform cu natura ei (προσφυῶς) să se unească cu Cuvântul după ieşirea din formele ideilor multiple, care o alterau. Iar regăsirea neschimbabilităţii sale îi produce minţii o bucurie negrăită.

106. Când ni Se descoperă Cuvântul, vedem în El totodată toate raţiunile lucrurilor.

107. Căci în credinţă se ascunde toată puterea lui Dumnezeu-Cuvântul, având să se dezvolte ca grăuntele de muştar.

11. Grăunte de muştar este Domnul, semănat prin credinţă în duh, în inimile celor ce-L primesc. Cel ce Îl cultivă cu grijă prin virtuţi mută muntele cugetului pământesc, depărtând de la sine deprinderea anevoie de clintit care-l stăpâneşte, şi dă odihnă în sine, ca unor păsări ale cerului, raţiunilor şi modurilor poruncilor sau puterilor dumnezeieşti[108].

12. Zidind pe Domnul, ca pe o temelie a credinţei, edificiul înalt al virtuţilor, să aşezăm în el aur, argint, pietre scumpe, adică cunoştinţă curată şi neîntinată despre Dumnezeu (teologie), viaţă străvezie şi strălucită, gânduri dumnezeieşti şi idei luminoase. Să nu aşezăm nici lemne, nici iarbă, nici trestie, adică nici idolatrie sau alipire la cele sensibile, nici viaţă nesocotită, nici gânduri pătimaşe şi lipsite de înţelegerea înţelepciunii, ca nişte spice goale (1 Cor. 3, 12).

13. Cel ce doreşte cunoştinţă şi-a aşezat temeliile sufletului neclintite lângă Domnul, cum zice Dumnezeu lui Moise: „Iar tu stai aici cu Mine!" (Ieş. 33, 21). Dar trebuie să se ştie că şi între cei ce stau lângă Domnul există deosebiri, dacă nu se citeşte în zadar de către iubitorul de învăţătură cuvântul: „Sunt unii dintre cei ce stau aici care nu vor gusta moarte până ce nu vor vedea Împărăţia lui Dumnezeu venind întru putere" (Marcu 9, 1). Căci nu tuturor celor ce stau lângă El li Se arată Domnul totdeauna întru slavă; ci celor începători li Se arată în chip de rob, iar celor ce pot să-L

---

108. Iisus Hristos sau harul Lui se ascunde de la Botez în adâncul inimii noastre, ca într-un pământ, cum zice Marcu Ascetul. Cultivându-L prin virtuţi, El se dezvoltă şi iese la iveală, cuprinzându-ne în întregime. „Raţiunile" poruncilor sunt sensurile lor, iar „modurile", modalităţile de aplicare.

urmeze, urcându-se pe muntele înalt al Schimbării Sale la față, li Se arată în înfățișarea lui Dumnezeu, în care a fost mai înainte de-a fi lumea. Deci este cu putință ca Domnul să nu Se arate în același fel tuturor celor ce stau lângă El; ci unora într-un fel, altora altfel, schimbându-Și arătarea după măsura credinței din fiecare.

14. Când Cuvântul lui Dumnezeu Se face în noi clar și luminos și fața Lui strălucește ca soarele, atunci și hainele Lui se fac albe. Iar acestea sunt cuvintele (rațiunile) Sfintei Scripturi a Evangheliilor, care se fac străvezii și clare, nemaiavând nimic acoperit. Ba apar lângă El și Moise și Ilie, adică rațiunile (înțelesurile) mai duhovnicești ale Legii și ale Proorocilor.

15. Precum va veni Fiul Omului, cum s-a scris, cu Îngerii Săi întru slava Tatălui, așa după fiecare înaintare în virtute Se schimbă la față pentru cei vrednici Cuvântul lui Dumnezeu, venind cu Îngerii Săi întru slava Tatălui. Iar rațiunile mai duhovnicești din Lege și Prooroci, pe care le închipuie Moise și Ilie, arătându-se cu Domnul la Schimbarea la față a Lui, se dezvăluie proporțional cu slava de care se împărtășesc aceștia, descoperind atâta înțeles cât pot cuprinde cei vrednici[109].

16. Cel inițiat întrucâtva în învățătura despre Monadă (unitate) a cunoscut în orice caz și rațiunile Providenței și ale Judecății, care apar împreună cu aceea. De aceea, celor ce li Se arată, li se și pare că este bine

109. La Origen, pe măsură ce crește Dumnezeu-Cuvântul în suflet, dispar celelalte înțelesuri. De aceea pentru Origen pe Tabor Moise și Ilie (Legea și Proorocii) se absorb în Hristos (*Levit. hom.* 6, 2; *Matth. Comm.* 12, 43). Dimpotrivă, pentru Sfântul Maxim apariția Logosului e însoțită de *logoi*. Tocmai apariția slavei lui Dumnezeu face lumea să apară în toată claritatea și distincția ei (Von Balthasar, *op. cit.*, p. 45).

să facă trei colibe, cum a propus Petru, adică să-şi zidească cele trei deprinderi prin care se dobândeşte mântuirea: a virtuţii, a cunoştinţei şi a cunoştinţei de Dumnezeu (a teologiei). Prima are lipsă de bărbăţia şi cumpătarea cu fapta, al căror fericit chip a fost Ilie; a doua, de dreptatea contemplaţiei naturale, pe care a arătat-o prin sine marele Moise; iar a treia, de desăvârşirea neştirbită a înţelepciunii, pe care a arătat-o Domnul. Iar colibe au fost numite acestea pentru faptul că sunt şi alte locaşuri mai bune şi mai strălucite decât ele, care vor primi în viitor pe cei vrednici[110].

17. Cel ce se află pe treapta făptuirii se zice că petrece ca un străin în trup, ca unul ce şi-a tăiat prin virtute afecţiunea sufletului faţă de trup şi a smuls din sine înşelăciunea celor materiale. Cel ce se află pe treapta cunoaşterii se zice că locuieşte ca un străin chiar şi în virtute, ca unul ce priveşte încă adevărul în oglinzi şi ghicituri. Căci încă nu i s-au arătat chipurile de sine

---

110. Avem aici următoarele scheme paralele, luate în parte de la Evagrie:

Hristos	Moise	Ilie
Monadă	Providenţă	Judecată
Teologie	Gnoză	Virtute
Desăvârşire	Contemplarea naturii	Făptuire
Înţelepciune	Dreptate	Bărbăţie şi cumpătare

Urcuşul duhovnicesc se face de la treapta reprezentată prin termenii din urmă prin treapta reprezentată de termenii mijlocii spre cea reprezentată de cei dintâi. Virtuţii sau făptuirii îi corespunde judecata, ca disciplinare aspră a omului din partea lui Dumnezeu, spre a-l ridica la înţelegerea Providenţei, sau la contemplarea raţiunilor pozitive ale lui Dumnezeu din natură şi apoi la desăvârşire sau cunoaşterea lui Dumnezeu, ca izvor unitar al varietăţii lucrurilor.

stătătoare ale bunătăţilor aşa cum sunt, ca să se bucure de ele faţă către faţă[111]. Fiindcă orice sfânt călătoreşte având în faţă icoana bunătăţilor, care-l cheamă spre viitor. El strigă: „Străin şi călător sunt pe acest pământ ca toţi părinţii mei" (Ps. 38, 17).

18. Cel ce se roagă nu trebuie să se oprească vreodată din urcuşul spre înălţime, care duce la Dumnezeu. Căci precum ca un urcuş, din putere spre putere, trebuie înţeleasă înaintarea în lucrarea virtuţilor şi ca un şi mai mare urcuş, din slavă în slavă, sporirea în cunoştinţele duhovniceşti ale contemplaţiei şi trecerea de la litera Sfintei şi dumnezeieştii Scripturi la duhul ei, tot aşa trebuie să facă şi cel ce a ajuns în locul rugăciunilor: să-şi ridice mintea de la cele omeneşti şi cugetul sufletului spre cele mai dumnezeieşti; ca mintea să poată urma Celui ce a străbătut cerurile, lui Iisus Fiul lui Dumnezeu, Celui ce este pretutindenea şi toate le străbate din grijă pentru noi, ca şi noi, urmându-I Lui, să străbatem toate cele de după El şi să ajunem la El. Şi vom izbândi în aceasta de-L vom înţelege nu după puţinătatea pe care a arătat-o coborându-Se pentru noi, ci după măreţia nemărginirii Sale fireşti[112].

---

111. Chiar cunoştinţa gnosticului este o cunoştinţă în oglinzi şi ghicituri faţă de cunoştinţa veacului viitor. Chipurile de sine stătătoare sunt realităţile spirituale, neacoperite de învelişurile simbolurilor. Mai ales sunt Persoanele Sfintei Treimi. Iar cel ce are numai icoana şi petrece sub regimul ei e ca un străin ce se grăbeşte spre realitate. Chiar virtutea e ceva provizoriu şi ne dă doar asigurarea că Hristos e ascuns în noi, că încă nu S-a arătat în formă descoperită.

112. Aici apar mai întâi iarăşi cele trei trepte, dintre care ultima e numită aici a rugăciunii: a) făptuitorul, b) cunoscătorul şi c) rugătorul, care e mai aproape de Dumnezeu.

19. Bine este să ne îndeletnicim pururea cu Dumnezeu şi să-L căutăm pe El, precum ni s-a poruncit. Căci chiar dacă în viaţa de faţă nu putem ajunge, prin această căutare, la capătul adâncului lui Dumnezeu, poate totuşi, apropiindu-ne puţin de acest adânc, ajungem să contemplăm lucruri tot mai sfinte din cele sfinte şi tot mai duhovniceşti din cele duhovniceşti. Aceasta o arată prin închipuire Arhiereul, care intră de la cele Sfinte, care sunt mai sfinte decât curtea, la Sfintele Sfintelor, care sunt mai sfinte ca Sfintele.

20. Orice cuvânt al lui Dumnezeu nu e vorbă multă, nici vorbărie, ci e unul, alcătuit din diferite vederi (contemplaţii), fiecare fiind o parte a cuvântului. De aceea, cel ce grăieşte pentru adevăr, chiar de-ar putea vorbi aşa încât să nu lase nimic afară din ceea ce vrea să spună, n-a spus decât un singur cuvânt al lui Dumnezeu[113].

Primul trebuie să înainteze din virtute în virtute (virtutea e numită aici putere). Al doilea, din cunoştinţă în cunoştinţă, la o tot mai duhovnicească şi mai adâncă înţelegere a raţiunilor divine din natură şi Scriptură. Al treilea, care s-a ridicat peste cele de la mijloc direct la cele dumnezeieşti, să înainteze spre cele ce sunt tot mai dumnezeieşti. Energiile dumnezeieşti coborâte la noi sunt infinite, dar ele se întind în sus până în sânul fiinţei divine pe o scară infinită. Căci fiinţa divină este „de infinite ori infinit" mai presus de energiile sale infinite (Cf. cap 49, întâia sută).

Energiile acestea, acomodate treptelor noastre de înţelegere şi de cuprindere şi necesităţilor creării şi guvernării unor făpturi finite, sunt Sofia, sau Dumnezeu coborât lângă lume. În cuprinsul ei se face urcuşul etern al oamenilor şi al Îngerilor. În acest sens spune Sfântul Grigorie de Nyssa, în *Viaţa lui Moise,* că pe de o parte omul „stă" în urcuşul lui (se opreşte), adică nu mai cade de unde este, dar pe de alta, înaintează etern. Această înaintare necontenită e descrisă şi în cap 19.

113. Orice cuvânt sau orice raţiune a lui Dumnezeu concentrează în sine o multiplicitate de înţelesuri, care apoi pot fi expuse

21. În Hristos, Care este Dumnezeu şi Cuvântul Tatălui, „locuieşte, după fiinţă, toată plinătatea dumnezeirii" (Col. 2, 9). Iar în noi locuieşte plinătatea dumnezeirii după har, atunci când adunăm în noi toată virtutea şi înţelepciunea, nemailipsindu-ne în niciun chip, după cât e cu putinţă omului, nimic din imitarea adevărată a modelului. Căci nu este lucru necuvenit ca prin strădania noastră să locuiască şi în noi plinătatea dumnezeirii, alcătuită din diferite vederi (contemplaţii) duhovniceşti.

22. Precum cuvântul nostru, pornind după fire din minte, este vestitorul (îngerul) mişcărilor ascunse ale minţii, la fel Cuvântul lui Dumnezeu, Care cunoaşte după fiinţă pe Tatăl (aşa cum cunoaşte Cuvântul Mintea care L-a născut), pe Care nu-L poate cunoaşte niciuna dintre făpturi fără de El, descoperă pe Tatăl pe Care L-a cunoscut, ca Cel ce este Cuvântul Lui după fire; de aceea I se zice „Înger (vestitor) al marelui sfat" (Is. 9, 6)[114].

în multe cuvinte omeneşti. E o pildă despre felul cum în Dumnezeu-Cuvântul sunt concentrate şi pot fi contemplate unitar toate raţiunile lucrurilor. Cu cât cineva s-a deprins să cunoască în formă separată mai multe înţelesuri, cu atât va fi mai în măsură să le constate mai repede şi mai deplin într-un cuvânt sau într-o raţiune cuprinzătoare. Astfel se arată importanţa strădaniei omeneşti de-a cunoaşte în viaţa de aici raţiunile cât mai multor lucruri şi evenimente, pentru a fi în stare să le vadă în mod unitar în Dumnezeu-Cuvântul şi în viaţa eternă. Acestea alcătuiesc Sofia, de care cap următor (21) spune că poate locui şi în noi tot aşa de deplin ca şi în Dumnezeu-Cuvântul, dar în noi prin har, iar în El după fiinţă.

114. Prin cuvânt (λόγος) se poate înţelege şi raţiunea (raţiunea noastră sau cea divină). Mintea e mai adâncă decât raţiunea, iar raţiunea e autorevelarea minţii. Deci între minte, ca o cunoaştere intuitivă, şi raţiune, ca o cunoaştere discursivă, nu e o opoziţie, ci ultima porneşte şi se întoarce la prima.

23. Marele sfat al lui Dumnezeu şi Tatăl este taina cea tăcută şi neştiută a iconomiei, pe care, împlinind-o prin întrupare, Fiul cel Unul-Născut a descoperit-o, făcându-Se Înger al marelui sfat dinainte de veci al lui Dumnezeu şi Tatăl. Tot aşa se face înger al marelui sfat dinainte de veci al lui Dumnezeu şi Tatăl, cel ce cunoaşte raţiunea (înţelesul) tainei şi se înalţă fără de sfârşit prin faptă şi raţiune peste toate atât de mult, până ce ajunge la Cel ce S-a coborât atât de mult.

24. Dacă Cuvântul lui Dumnezeu S-a coborât pentru noi din iconomie până la cele mai de jos părţi ale pământului şi S-a înălţat mai presus de toate cerurile (Ef. 4, 9-10), El, Care este după fire cu totul nemişcat, înfăptuind cu anticipaţie în Sine ca om, după iconomie, cele ce vor fi, cel ce iubeşte cunoştinţa să se gândească în bucurie tainică ce minunat va fi sfârşitul făgăduit celor ce-L iubesc pe Domnul.

25. Dacă pentru aceea S-a făcut Fiu al Omului şi Om Dumnezeu-Cuvântul, Fiul lui Dumnezeu şi Tatăl, ca să facă dumnezei şi fii ai lui Dumnezeu pe oameni, să credem că vom ajunge acolo unde este acum Însuşi Hristos, Capul întregului trup (Col. 1, 18), Care S-a făcut pentru noi Înainte mergător la Tatăl (Evr. 6, 20), prin ceea ce este ca noi. Căci în adunarea dumnezeilor, adică a celor ce se mântuiesc, va sta Dumnezeu în mijloc (Ps. 81, 1), împărţind răsplăţile fericirii de-acolo, nemaifiind nicio distanţă între El şi cei vrednici.

26. Cel ce împlineşte încă poftele pătimaşe ale trupului locuieşte, ca un închinător şi făcător de idoli, în pământul caldeilor. Dar când a început să deosebească puţin lucrurile şi să dobândească astfel simţirea modurilor de purtare la care-l îndatorează firea, a

părăsit pământul caldeilor şi a venit în Haranul Mesopotamiei, adică la starea dintre virtute şi păcat, care încă nu s-a curăţit de înşelăciunea simţirii. Căci aceasta este Haran. În sfârşit, când se ridică şi peste această înţelegere măsurată a binelui, la care a ajuns prin simţire, se grăbeşte spre pământul cel bun, adică spre starea cea slobodă de tot păcatul şi neştiinţa, pe care nemincinosul Dumnezeu arată şi făgăduieşte că o va da, ca pe o cunună a virtuţii, celor ce-L iubesc pe El.

27. Dacă Cuvântul lui Dumnezeu „S-a răstignit pentru noi din neputinţă şi S-a ridicat din puterea lui Dumnezeu" (2 Cor. 13, 4), vădit este că o face şi o pătimeşte aceasta pentru noi pururea, ca Unul ce Se face tuturor toate, ca pe toţi să-i mântuiască. Deci bine le spune dumnezeiescul Apostol corintenilor, care se află întru neputinţă, că nu a socotit de bine să ştie nimic decât pe Iisus Hristos, şi pe Acesta răstignit (1 Cor. 2, 2); iar efesenilor, care sunt desăvârşiţi, că: „Dumnezeu ne-a ridicat şi ne-a aşezat pe noi împreună cu Dânsul în cele cereşti, întru Hristos Iisus" (Ef. 2, 6). El spune prin acestea: Cuvântul lui Dumnezeu Se face fiecăruia după măsura puterii lui. Astfel, Se răstigneşte în cei care încep viaţa de evlavie prin fapte, pironind prin frica de Dumnezeu lucrările pătimaşe ale lor; şi învie, şi Se înalţă la ceruri în cei ce au dezbrăcat întreg omul vechi, care se strică prin poftele amăgitoare, şi au îmbrăcat pe întreg cel nou, pe cel ce se zideşte prin duhul după chipul lui Dumnezeu (Ef. 4, 22-24; Col. 3, 9-10), şi s-au apropiat de Părintele harului din ei: „mai presus de toată începătoria, stăpânia, puterea şi domnia şi de tot numele ce se numeşte, fie în veacul acesta, fie în cel viitor" (Ef. 1, 21). Căci toate cele de după

Dumnezeu, lucruri, nume şi demnităţi, vor fi sub cel ce va ajunge prin har în Dumnezeu[115].

28. Precum înainte de venirea văzută şi în trup Cuvântul lui Dumnezeu venea spiritual la Patriarhi şi la Prooroci, preînchipuind tainele venirii Lui, tot aşa şi după această sosire vine nu numai în cei ce sunt încă prunci, nutrindu-i duhovniceşte şi ducându-i spre viaţa desăvârşirii cea după Dumnezeu, ci şi în cei desăvârşiţi, desemnându-le de mai înainte, în chip ascuns, forma venirii Lui viitoare, ca într-o icoană.

29. Precum cuvintele Legii şi ale Proorocilor, fiind înainte-mergătoarele venirii Lui în trup, călăuzeau sufletele la Hristos, la fel şi Cuvântul lui Dumnezeu cel întrupat, ridicat întru slavă, S-a făcut Însuşi înainte-mergătorul venirii Sale duhovniceşti, călăuzind sufletele,

115. De la cap 10 (suta de faţă) până la cap 47 (cu unele excepţii) şi de la cap 57 până la cap 100 (iarăşi cu unele excepţii), Sfântul Maxim pune în lumină caracterul hristologic al misticii sale. Tot urcuşul duhovnicesc al omului, de la treapta cea mai de jos a virtuţii până la vederea lui Dumnezeu, se efectuează în Hristos. Propriu-zis Hristos Îşi face din nou, cu fiecare credincios, drumul Său, sau fiecare credincios repetă drumul Lui, împreunat cu El. În omorârea omului vechi, al patimilor, act care numai începe la Botez, Hristos însuşi participă la durerile simţite de credinciosul care se dezbracă de fiinţa sa veche, precum El este Cel ce din ascunsul inimii îi dă puterea acestei mortificări. Când omul cel nou iese la iveală cu chipul luminat, Hristos însuşi învie în el. Contemplarea raţiunilor din lume e contemplarea veşmintelor Lui. În veacurile viitoare în Hristos vom înainta fiecare, ajungând prin har până unde a ajuns omenitatea Lui prin unirea cea ipostatică (nu până unde este firea dumnezeiască însăşi, adică până la transformarea în ea). Prin întrupare Fiul lui Dumnezeu ne-a întins scara de raze dumnezeieşti a Sofiei până în firea noastră, ca aceasta să urce apoi pe treptele ei până la El.

prin propriile Sale cuvinte, spre primirea luminoasei Sale veniri dumnezeieşti. Această venire o înfăptuieşte El pururea, preschimbând prin virtuţi pe cei vrednici din trup în duh, dar o va înfăptui şi la sfârşitul veacului, descoperind în chip vădit cele ce erau mai înainte ascunse tuturor[116].

30. Câtă vreme eu sunt nedesăvârşit şi nesupus, neascultând de Dumnezeu prin lucrarea poruncilor şi nedesăvârşindu-mă în cugetare prin cunoştinţă, îmi apare şi Hristos ca om nedesăvârşit şi nesupus din pricina mea. Căci necrescând împreună cu El după duh, Îl micşorez şi-L ciuntesc şi pe El, ca unul ce sunt trup al lui Hristos şi mădular din parte (1 Cor. 12, 27).

31. „Răsare soarele şi apune soarele", zice Scriptura (Eccl. 1, 5). Deci şi Cuvântul, când e socotit sus, când jos, după vrednicia şi după raţiunea şi modul de comportare al celor ce cultivă virtutea şi se străduiesc după cunoştinţa dumnezeiască. Fericit însă cel ce ţine, ca Isus Navi (Iosua 10, 12), neapus în sine Soarele dreptăţii în cursul întregii zile a vieţii de acum, nehotărnicit de seara păcatului şi a neştiinţei, ca să poată zdrobi şi fugări după lege pe dracii cei vicleni, care se ridică împotriva lui.

---

116. Venirea lui Hristos în fiecare suflet e nu numai o repetare a întrupării Sale istorice şi a patimilor şi învierii Sale, ci şi o anticipare a venirii celei de-a doua, transformând pe cei ce vor din trup în duh, prin virtuţi, adică începând de aici îndumnezeirea lor. La fel Îşi anticipează Hristos prima venire în trup prin vizitarea „inteligibilă" a Patriarhilor şi Proorocilor, pregătindu-i şi pe aceia pentru înţelegerea întrupării Sale. Astfel, întreaga istorie este într-o desfăşurare spre ridicarea ei în Sofia dumnezeiască, având în sânul ei ca factor dinamic, dar transcendent totuşi, nu imanent ei, pe Însuşi Dumnezeu-Cuvântul, Care o duce şi o atrage spre ţintă.

32. Înălţându-Se în noi Cuvântul lui Dumnezeu prin făptuire şi contemplaţie, „atrage la Sine" (Ioan 12, 32) toate gândurile şi raţiunile noastre privitoare la trup, la suflet şi la firea lucrurilor; şi sfinţeşte înseşi mădularele trupului şi simţirile prin virtute şi cunoştinţă, punându-le sub jugul Lui[117]. Deci văzătorul celor dumnezeieşti să urce cu sârguinţă, urmând Cuvântului, până va ajunge la locul unde este El. Căci acolo îi atrage, cum zice Ecclesiastul („Şi spre locul Său atrage"; 1, 5), pe cei ce-I urmează Lui, ca marelui Arhiereu, Care-i duce în Sfânta Sfintelor, unde Însuşi a intrat ca om, făcându-Se înainte-mergător pentru noi (Evr. 6, 20).

33. Cel ce cultivă în chip evlavios filosofia[118] şi luptă împotriva puterilor nevăzute să se roage să rămână în el puterea naturală de discernământ[119] (care are o lumină măsurată) şi harul luminător al Duhului. Căci cea dintâi călăuzeşte trupul spre virtute prin fapte; iar cel de-al doilea luminează mintea pentru a alege mai presus de toate tovărăşia înţelepciunii (Pilde 8, 2)[120], prin care „surpă întăriturile păcatului şi orice culme ridicată împotriva cunoaşterii lui Dumnezeu" (2 Cor. 10, 4). Aceasta o arată prin rugăciune Isus Navi, care se roagă „să stea soarele deasupra Ghibeonului" (Iosua 10, 12), adică să-i fie păzită neapusă lumina cunoştinţei lui Dumnezeu pe muntele contemplaţiei mintale; şi „luna deasupra văii", adică să-i rămână puterea naturală de discernământ, în neputinţa trupului, neabătută de la virtute.

---

117. Este ideea Sfântului Marcu Ascetul din scrierea *Despre Botez, Filoc. rom.*, vol. I.

118. Filosofia e vieţuirea virtuoasă.

119. Dreapta socoteală.

120. E vorba de convieţuirea conjugală între minte (în greceşte νοῦς, de genul masculin) şi înţelepciune.

34. Ghibeon este mintea înaltă; iar valea este trupul care s-a smerit prin mortificare[121]. Soarele este Cuvântul care luminează mintea, îi hărăzeşte puterea vederilor (contemplării) şi o izbăveşte de toată neştiinţa. Iar luna este legea firii, care înduplecă trupul să se supună după legea duhului, spre a primi jugul poruncilor. Căci luna e simbolul firii, fiindcă e schimbăcioasă. Dar în Sfinţi ea rămâne neschimbăcioasă, pentru deprinderea lor neclintită în virtute (pentru habitul neschimbăcios al virtuţii).

35. Domnul nu trebuie căutat în afară de cei ce-L caută; ci în ei înşişi trebuie să-L caute cei ce-L caută, prin credinţa arătată în fapte. Căci s-a zis: „Aproape de tine este Cuvântul, în gura ta şi în inima ta; ceea ce înseamnă Cuvântul credinţei" (Rom. 10, 8). Iar Cuvântul căutat este Hristos însuşi.

36. Când cugetăm la înălţimea nesfârşită a lui Dumnezeu, să nu ne pierdem nădejdea în iubirea Lui de oameni, ca şi când n-ar ajunge până la noi din pricina înălţimii; iar când ne gândim la adâncul nesfârşit al căderii noastre din pricina păcatului, să nu ne pierdem credinţa în învierea virtuţii noastre omorâte. Căci amândouă sunt cu putinţă la Dumnezeu: şi să coboare ca să lumineze mintea noastră prin cunoştinţă, şi să învie iarăşi virtutea în noi ca să ne înalţe împreună cu Sine, prin faptele dreptăţii. „Să nu zici, spune Scriptura, în inima ta: Cine se va sui la cer?, ca să coboare adică pe Hristos. Sau: Cine se va coborî în adânc?, ca să ridice adică pe Hristos din morţi" (Rom. 10, 6-7). După alt înţeles, „adâncul" înseamnă aici toate cele de după Dumnezeu, în care Cuvântul lui Dumnezeu coboară întreg

121. Mintea se înalţă când se smereşte trupul şi viceversa.

tuturor, prin Providență, ca viața ce străbate prin toate cele ce sunt moarte[122]. Căci moarte sunt toate cele ce viețuiesc numai prin împărtășirea de Viață. Iar „cerul" înseamnă aici ascunsul natural al lui Dumnezeu, datorită căruia nu poate fi cuprins de nimic și de nimeni. Iar dacă cineva ar mai spune că „cerul" este cunoștința despre Dumnezeu (teologia), iar „adâncul", taina iconomiei, acela nu va greși după părerea mea. Căci amândouă sunt cu anevoie de pătruns pentru cei ce încearcă să le cerceteze prin demonstrații; mai bine-zis, sunt cu totul de nepătruns când sunt cercetate fără credință[123].

37. În cel ce se află pe treapta făptuirii, Cuvântul, îngroșându-Se prin chipurile (modalitățile) virtuții, Se face trup; în cel contemplativ însă, subțiindu-Se prin cugetările duhovnicești, Se face precum era la început, Dumnezeu-Cuvântul[124].

---

122. Sau „morți", aceste rânduri fiind un comentariu la cuvintele din Romani 10, 6-7.

123. Sunt două infinități: cea pozitivă, a lui Dumnezeu, și cea negativă, a noastră; sau infinitatea Vieții și infinitatea nimicniciei noastre, când vrem să stăm prin noi înșine, adică în păcat. „Abisul" infinității noastre în nimic e una cu moartea. Toate fápturile prin ele însele sunt moarte. Numai prin Cuvântul lui Dumnezeu, Cel ce le susține prin Providență, trăiesc. Sunt vii numai întrucât participă la viața lui Dumnezeu; dar aceasta înseamnă în același timp că prin ele sunt moarte. Origen privise participarea ca semn al morții intrinsece. Aceasta o făcuse și Sfântul Grigorie de Nyssa. Dar aceștia priviseră moartea numai din punct de vedere moral, ca slăbiciune adusă de păcat. Sfântul Maxim însă identifică însăși „viața participată" cu viața moartă (Hans Urs von Balthasar, *op. cit.*, p. 40). Cuvântul este astfel nu numai Recreatorul vieții supranaturale, prin opera de mântuire, ci și Susținătorul celei naturale, prin Providență. Fără El nu e și nu continuă nimic în Univers. El e cauza și motorul tuturor.

124. Origen vorbește de-o îngroșare a spiritului prin păcat (*Ioann. Comm.*, 13, 21). După el, Logosul distruge cugetările mai groase

38. Cel ce înfăţişează învăţătura morală a Cuvântului prin pilde şi cuvinte mai îngroşate, potrivit cu înţelegerea ascultătorilor, face Cuvântul trup. Iar cel ce expune teologia mistică (cunoştinţa tainică despre Dumnezeu) prin vederi înalte face iarăşi Cuvântul duh.

39. Cel ce vrea să cunoască pe Dumnezeu în mod afirmativ, din afirmări, face Cuvântul trup, neputând să cunoască pe Dumnezeu drept cauză din altă parte decât din cele văzute şi pipăite. Iar cel ce vrea să-L cunoască în mod negativ, prin negaţii, face Cuvântul duh,

---

şi mai materiale din suflet (*Ioann. Comm.* 2, 7). Dar nu foloseşte termenul de îngroşare pentru existenţa Logosului în lume. Formula o întrebuinţează de abia Sfântul Grigorie de Nazianz (*Or. in Epiph.*, P. G. 36, 313 B). Sfântul Maxim o comentează în *Ambigua* (P. G. 91, 1285 C, 1288 A). „Îngroşarea" se face prin asemănări şi chipuri, prin „cartea" lucrurilor din natură şi, în sfârşit, prin întrupare, pentru ca noi, cei „groşi cu înţelegerea", să-L putem cuprinde şi să ne putem urca la contemplarea spirituală a Lui. În cap acesta se face prima aplicare „iconomică" a ideii de „îngroşare" şi „de subţiere". Logosul se „îngroaşă" în opera omului, în făptuirea săvârşită prin trup, şi se subţiază în opera lui Dumnezeu, în cunoştinţă.

Evagrie vorbise şi el de contemplaţia naturală că e un corp spiritual al gnozei (*Cent. II*, 5), sau „ultima haină" (*Cent III*, 8), pe care dezbrăcând-o apoi, mintea, după ce a dezbrăcat haina mai groasă a făptuirii, se înfăţişează goală înaintea lui Dumnezeu. Ba Evagrie chiar numeşte virtutea şi gnoza trupuri ale minţii (*Cent. II*, 18). Paralela exactă la Sfântul Maxim este însă sentinţa: „Trupul Domnului sunt virtuţile..., sângele lui Hristos, contemplarea naturii..., inima lui Hristos, cunoaşterea lui Dumnezeu" (*Sent. ad fratres;* P. G. 40, 1282 A), ceea ce spune şi Sfântul Maxim în *Quaest. ad Thalassium;* P. G. 90, 377 C D (Hans Urs von Balthasar, *op. cit.*, p. 34-35). Oare nu din asemenea idei – care se află şi la gânditorii păgâni din antichitate – s-au dezvoltat teoriile fantastice ale teosofilor despre diferitele corpuri ale fiinţelor, pe care însă, spre deosebire de aceia, le concep atât de materialist?

cunoscând cum se cuvine pe Cel supra-necunoscut, ca pe Cel ce era la început Dumnezeu şi era la Dumnezeu, dar nu din ceva din cele ce pot fi cunoscute[125].

40. Cel ce a învăţat să sape, prin fapte şi contemplaţie, fântânile virtuţii şi ale cunoştinţei din sine, asemenea Patriarhilor, va afla înlăuntru pe Hristos, Izvorul Vieţii[126], din Care ne îndeamnă Înţelepciunea să bem, zicând: „Bea apă din vasele tale şi din izvorul fântânilor tale" (Pilde 5, 15). Făcând aceasta, vom afla înlăuntrul nostru comorile ei.

41. Cei ce trăiesc dobitoceşte, numai pentru simţuri, se primejduiesc pe ei făcând Cuvântul trup, ca unii ce abuzează de făpturile lui Dumnezeu spre a sluji patimilor şi nu pătrund înţelesul Înţelepciunii care se arată în toate, pentru a cunoaşte şi a slăvi pe Dumnezeu din făpturile Lui şi a înţelege de unde, ca ce şi spre ce scop am fost făcuţi şi în ce direcţie avem să ne lăsăm călăuziţi de cele văzute. Ci, umblând în veacul acesta în întuneric, pipăie cu amândouă mâinile numai neştiinţa când e vorba de Dumnezeu.

---

125. Ca şi Dionisie Areopagitul, Sfântul Maxim consideră teologia negativă superioară celei pozitive. Teologia pozitivă Îl cunoaşte pe Dumnezeu ca simplă cauză din făpturi. Teologia negativă cunoaşte mai mult din El (mai „substanţial"), pentru că nu-L cunoaşte din făpturi, din cele ce pot fi propriu-zis cunoscute prin puterile noastre naturale, ci din El însuşi, prin puterea Lui şi prin descoperirea Lui nemijlocită. De aici se vede că Sfântul Maxim nu înţelege prin teologia negativă o teologie intelectuală, paralelă cu cea afirmativă, ci o trăire mistică a lui Dumnezeu, ce nu poate fi cuprinsă în conceptele şi termenii împrumutaţi din lumea creată.

126. Este înlăuntrul nostru de la Botez, dar nu ţinând de fiinţa noastră (cf. Marcu Ascetul, *Despre Botez, Filocalia rom.*, vol. I).

42. Cei ce se țin numai de litera Sfintei Scripturi și coboară demnitatea sufletului robind-o slujirii trupești a Legii își fac loruși, în chip vrednic de ocară, Cuvântul trup, socotind că Dumnezeu Se mulțumește cu jertfe de animale. Curățindu-se pe dinafară, toată grija lor le este pentru trup. Dar de frumusețea sufletului nu au grijă, ci o lasă să fie întinată de petele păcatului, deși pentru suflet a fost adusă la existență toată ordinea celor văzute și pentru el s-a dat tot cuvântul dumnezeiesc și Legea.

43. Sfânta Evanghelie zice că Domnul „a fost pus spre căderea și ridicarea multora" (Luca 2, 34). Prin urmare, să băgăm de seamă de nu cumva e pus spre căderea celor ce privesc creația văzută numai cu simțurile și se țin numai de litera Sfintei Scripturi, ca unii ce nu pot străbate spre duhul cel nou al harului, pentru nebunia lor; și spre ridicarea celor ce privesc duhovnicește făpturile lui Dumnezeu și ascultă duhovnicește cuvintele Lui și se îngrijesc prin purtările cuviincioase numai de chipul dumnezeiesc al sufletului.

44. Cuvântul că Domnul „a fost pus spre căderea și spre ridicarea multora în Israel", înțeles numai în sens bun, înseamnă că e pus spre căderea patimilor și gândurilor rele din fiecare credincios și spre ridicarea virtuților și a tot gândul iubitor de Dumnezeu.

45. Cel ce socotește pe Domnul ziditor numai al celor ce sunt supuse nașterii și stricăciunii Îl ia în chip greșit drept un grădinar, asemenea Mariei Magdalena. De aceea, spre folosul aceluia Se ferește Domnul de atingerea lui, întrucât pentru el încă nu S-a putut sui la Tatăl. Astfel zice: „Nu Mă atinge" (Ioan 20, 17). Căci știe

că cel ce se apropie de El cu o asemenea prejudecată coborâtă se vatămă[127].

46. Cei ce de frica iudeilor stau într-un foişor din Galileea cu uşile încuiate, adică cei ce, de frica duhurilor răutăţii, petrec în regiunea descoperirilor pe înălţimea vederilor (contemplaţiilor) dumnezeieşti, încuind pentru siguranţă simţurile ca pe nişte uşi, primesc în chip neînţeles pe Cuvântul lui Dumnezeu, Care vine la ei şi li Se arată fără lucrarea simţurilor. Iar venind El, le dăruieşte starea de nepătimire, spunându-le „pace vouă", şi împărţirile Duhului Sfânt, suflând asupra lor; de asemenea, le dă „putere" asupra duhurilor rele şi le arată simbolurile tainelor Sale[128].

47. Pentru cei care cercetează după trup învăţătura despre Dumnezeu, Domnul nu Se suie la Tatăl;

---

127. Încă pentru Origen singurul rost al „coborârii" Cuvântului în lume este „înălţarea" Lui din lume. Credinciosul deci trebuie să facă totul ca să nu reţină pe Dumnezeu-Cuvântul jos, în lume, ci să-l înlesnească în duhul său propriu înălţarea la cer. Orice credincios trebuie să înţeleagă pe Hristos tot mai mult după duh, nu după trup (2 Cor. 5, 16). De aceea Domnul nu Se lasă atins de cel ce-L înţelege după trup, chiar spre folosul lui, ca să nu se mulţumească cu aceasta, ci să se ridice la o înţelegere mai înaltă a Sa. Este vorba de cel ce se află încă pe treapta făptuirii, care nu are încă descoperit pe Domnul pentru a tinde spre depăşirea acestei faze. Domnul cel coborât în lume este Domnul ascuns în porunci. Cel ce se află încă în faza exclusivă a împlinirii poruncilor Îl ţine pe Domnul coborât şi slava Lui acoperită de trupul faptelor ascetico-morale (*Capete gnostice* II, 94).

128. Este o tâlcuire duhovnicească la Ioan 20, 19-23. Galileea e regiunea descoperirilor mistice. Sfântul Grigorie de Nazianz tâlcuise sala Cinei de Taină ca loc al gnozei (*Or. 41 in Pent.;* P. G. 36, 444, A. B.). Acum foişorul din regiunea descoperirilor este, ca înălţime a vederilor mistice, locul unirii cu Dumnezeu-Cuvântul. Acolo Domnul dă sufletelor pacea nepătimirii, le împarte prin

dar pentru cei care o cercetează după duh, prin vederi (contemplaţii) înalte, Se suie la Tatăl. Să nu ţinem aşadar pentru totdeauna jos pe Cel ce a coborât pentru iubirea de oameni; ci să ne suim sus, la Tatăl, împreună cu El, părăsind pământul şi cele ale pământului, ca să nu ne spună şi nouă ceea ce s-a spus iudeilor care au rămas neîndreptaţi: „Mă duc unde voi nu puteţi veni" (Ioan 8, 21)[129]. Căci fără Cuvântul e cu neputinţă a ajunge la Tatăl Cuvântului.

48. Pământul caldeilor este viaţa pătimaşă în care se făuresc şi se cinstesc idolii păcatelor. Iar Mesopotamia (ţara dintre râuri) este vieţuirea ce se mişcă între cele potrivnice. Pământul făgăduinţei este starea umplută de tot binele, de toate virtuţile. Prin urmare, tot cel ce nu are grijă de această deprindere, asemenea vechiului Israel, e târât iarăşi în robia patimilor, lipsindu-se de slobozenia primită.

49. De însemnat că despre niciunul dintre sfinţi nu se spune să fi coborât de bunăvoie în Babilon. Căci nu e îngăduit, nici nu ţine de judecata înţeleaptă ca să aleagă cei ce iubesc pe Dumnezeu cele rele în locul celor bune. Iar dacă unii dintre ei au fost duşi acolo cu sila dimpreună cu poporul, prin aceştia înţelegem pe cei ce nu de voia lor, ci din nevoie, pentru mântuirea celor ce au lipsă de povăţuire, părăsesc rostul mai înalt al cunoştinţei şi coboară la învăţătura despre patimi.

---

insuflare puterile Duhului şi le arată coasta Sa, de unde au curs sânge şi apă – simbolurile Euharistiei. Înălţimea contemplaţiei nu e desfăcută de taina Euharistiei, ci abia acolo îşi actualizează ea toată puterea. Arătarea tainică a Domnului în suflet se produce atunci când sufletul şi-a încetat orice activitate naturală a lui. Aceasta este o idee fundamentală a teologiei mistice.

129. Ideea din cap 45.

Pentru acest motiv şi marele Apostol socotea că e mai de folos să fie în trup, adică să se ocupe cu învăţătura morală, deşi tot dorul lui era să se desfacă de învăţătura morală şi să fie cu Hristos (Filip. 1, 23), prin contemplaţia supralumească şi simplă a minţii[130].

50. Precum fericitul David liniştea pe Saul, cel chinuit de duhul rău, cântându-i din harpă (1 Regi 16, 23), la fel, tot cuvântul duhovnicesc, îndulcit prin vederile (contemplaţiile) cunoştinţei, odihneşte mintea muncită, slobozind-o de conştiinţa rea, care o chinuieşte.

51. Bălai cu ochi frumoşi este, ca şi marele David (1 Regi 16, 12), cel în care cunoştinţa luminoasă se însoţeşte cu strălucirea vieţii după Dumnezeu. Iar acestea sunt făptuirea şi contemplaţia[131]. Cea dintâi străluceşte prin chipurile virtuţilor; a doua luminează prin cugetările dumnezeieşti.

52. Domnia lui Saul este chipul slujirii trupeşti a Legii, pe care Domnul a desfiinţat-o, ca una ce n-a desăvârşit nimic. „Căci Legea, zice, n-a desăvârşit nimic" (Evr. 7, 19). Iar domnia marelui David este preînchipuirea slujirii evanghelice; căci ea cuprinde în chip desăvârşit toate voile din inima lui Dumnezeu (1 Regi 16, 1).

53. Saul este legea naturală, care a primit la început de la Domnul să stăpânească peste fire. Dar când a călcat porunca prin neascultare, cruţând pe Agag, regele lui Amalec, adică trupul, şi a alunecat în patimi (1 Regi 15, 8-9), a fost scos din domnie, ca să ia David pe Israel, adică legea duhului, care naşte pacea[132] ce zideşte lui Dumnezeu templul măreţ al contemplaţiei.

---

130. Se arată importanţa misiunii printre cei mai de jos.
131. Treapta mai înaltă o păstrează şi pe cea mai de jos.
132. Adică pe Solomon.

54. Samuel se tălmăceşte „ascultare de Dumnezeu". Deci până ce preoţeşte în noi Cuvântul[133], prin ascultare, chiar de va cruţa Saul pe Agag, deci cugetul trupesc, îl va ucide pe acesta cu toată râvna Cuvântul-preot şi va ruşina cu mustrări mintea iubitoare de păcat, ca pe una ce a călcat drepturile lui Dumnezeu (1 Regi 15, 17).

55. Când mintea, semeţindu-se, încetează să întrebe, prin cuvenita cercetare, pe Cuvântul dătător de învăţătură, Care a uns-o împotriva patimilor, despre cele ce trebuie să facă şi să nu facă, atunci cade în chip sigur sub puterea patimilor din pricina neştiinţei. Acestea, despărţind-o treptat de Dumnezeu, o fac să se întoarcă în vreme de strâmtorare spre draci şi să-şi îndumnezeiască pântecele, vrând să primească de la acestea mângâiere în necazuri. Să te încredinţeze despre acestea Saul care, neluând în toate pe Samuel ca sfetnic, este dus cu sila la slujirea idolilor şi întreabă de sfat, ca pe un Dumnezeu, pe vrăjitoarea ventrilocă (1 Regi 28, 7 ş.u.).

56. Cel ce se roagă să primească pâinea cea spre fiinţă nu o primeşte, desigur, întreagă, cum e pâinea însăşi, ci precum o poate el primi. Căci Pâinea vieţii Se dă pe Sine tuturor celor ce O cer, pentru iubirea de oameni, dar nu la fel tuturor, ci celor care au săvârşit mari fapte ale dreptăţii, mai mult, iar celor mai mici în acestea, mai puţin. Fiecăruia, după cât poate primi cu vrednicia minţii[134].

---

133. Ar putea fi şi raţiunea (λόγος).

134. E o chenoză a darurilor, a energiilor divine, după capacitatea celor ce le primesc.

57. Domnul în parte e absent, în parte e de față. E absent pentru privirea față către față; e de față pentru privirea în oglindă și în ghicitură[135].

58. Domnul e de față prin virtuți în cel ce se află pe treapta făptuirii; iar de cel ce nu prețuiește întru nimic virtutea e departe. Și, iarăși, în cel ce se află pe treapta contemplației e de față prin cunoștința adevărată a lucrurilor; dar de cel ce e lipsit de aceasta în vreo privință e departe.

59. E departe de trup cel ce s-a mutat de la aptitudinea făptuirii la cea a cunoașterii, fiind răpit de cugetările mai înalte, ca în nouri, în văzduhul străveziu al vederii tainice (al contemplației mistice), în care va putea fi cu Domnul totdeauna. Și e departe de Domnul cel ce nu poate încă privi (contempla) înțelesurile cu mintea curată, fără lucrările simțurilor, atât cât e omului cu putință, și nu poate cuprinde fără ghicituri rațiunea simplă a Domnului.

60. Cuvântul lui Dumnezeu Se numește trup nu numai fiindcă S-a întrupat, ci și fiindcă Dumnezeu-Cuvântul cel simplu, Care era la început la Dumnezeu și Tatăl și avea în Sine limpezi și dezvăluite modelele tuturor, necuprinzând asemănări și ghicituri, nici istorii alegorice, când vine la oameni, care pot să se apropie cu mintea dezbrăcată de cele inteligibile dezbrăcate[136], desfăcându-se de cele obișnuite lor, Se face trup, îmbrăcându-Se și multiplicându-Se în varietatea istorisirilor, ghiciturilor, asemănărilor și cuvintelor întunecoase. Căci la prima întâlnire mintea noastră nu sesizează Cu-

135. Până ce parusia mistică nu trece în cea eshatologică, ea rămâne în parte absentă.

136. Minte goală, inteligibile goale.

vântul dezvăluit, ci Cuvântul întrupat, adică în felurimea cuvintelor, fiind Cuvânt prin fire, dar trup la vedere. Aşa încât celor mulţi li se pare că văd un trup, şi nu Cuvântul, deşi după adevăr este Cuvântul. Fiindcă înţelesul Scripturii nu este acela care li se pare celor mulţi, ci altul decât acela care li se pare. Căci Cuvântul Se face trup prin fiecare din cuvintele scrise.

61. Începutul uceniciei oamenilor în evlavie e legat de trup. Căci la prima apropiere de cinstirea lui Dumnezeu vorbim după literă, nu după duh. Dar înaintând pe încetul în duh şi răzuind grosimea cuvintelor prin vederile (contemplaţiile) mai subţiri, ajungem în chip curat în Hristos cel curat, pe cât e cu putinţă oamenilor. Atunci putem zice ca Apostolul: „Deşi am cunoscut pe Hristos după trup, dar acum nu-L mai cunoaştem" (2 Cor. 5, 16). Aceasta datorită apropierii simple a minţii de Cuvântul, prin înlăturarea acoperămintelor de pe El. Astfel am înaintat de la cunoaşterea Cuvântului după trup la slava Lui, ca a Unuia-Născut din Tatăl.

62. Cel ce îşi trăieşte viaţa în Hristos s-a ridicat deasupra dreptăţii legii şi a firii. Arătând aceasta, dumnezeiescul Apostol zice: „Căci în Hristos Iisus nu mai este nici tăiere împrejur, nici netăiere împrejur" (Gal. 6, 15). Prin tăierea împrejur a arătat dreptatea legală; iar prin netăierea împrejur a arătat dreptatea naturală.

63. Unii se renasc din apă şi din duh, alţii primesc botezul în Duh Sfânt şi foc (Matei 3, 11; Ioan 3, 5). Dar acestea patru, adică: apa, duhul, focul şi Duhul Sfânt, sunt unul şi acelaşi Duh al lui Dumnezeu. Căci unora Duhul Sfânt le este apă, întrucât îi spală de întinăciunile din afară ale trupului; altora, numai duh, întrucât lucrează în ei bunurile virtuţii; altora, iarăşi, foc, întru-

cât le curăţă petele dinlăuntru, din adâncul sufletului; şi, în sfârşit, altora, ca marelui Daniel, le este Duh Sfânt, întrucât le dăruieşte înţelepciune şi cunoştinţă. Căci după deosebirea lucrărilor din subiecte primeşte unul şi acelaşi Duh diferite numiri[137].

64. Legea a rânduit sâmbăta „ca să se odihnească boul tău de jug şi sluga ta" (Ieş. 23, 12). Amândoi aceştia arată, prin ghicituri, trupul. Căci trupul este vita de jug a minţii lucrătoare[138], fiind nevoit să poarte de silă povara virtuţilor prin fapte. Tot el este şi sluga minţii contemplative, întrucât slujeşte în chip raţional poruncilor minţii, care a ajuns la cunoştinţă, ca unul ce s-a pătruns şi el de raţiune prin contemplaţiile minţii. Sâmbăta este sfârşitul amândurora, hărăzind fiecăruia odihna cuvenită de bunurile cărora le slujesc prin făptuire şi contemplaţie.

65. Cel ce lucrează virtutea cu cuvenita cunoştinţă are ca bou de jug trupul, pe care îl mână la împlinirea datoriilor cu raţiunea, iar ca slugă, modul de înfăptuire a virtuţii, pe care îl cumpără cu judecăţile dreptei socoteli, care ţin loc de bani. Iar sâmbăta este starea

137. Aici urcuşul duhovnicesc are patru trepte, corespunzând la patru lucrări ale Duhului Sfânt, care toate sunt date potenţial la Botez. E o largă viziune a efectelor Botezului. De fapt, harurile celorlalte Taine trebuie să se încopcieze cumva de harul Botezului, sau, mai bine-zis, de unul sau altul dintre laturile acestui har, ducându-l mai departe. Cele patru trepte sunt: a) curăţirea de patimi, b) dobândirea virtuţilor, c) înlăturarea ultimelor rădăcini ale patimilor din suflet (a gândurilor) şi d) dobândirea înţelepciunii şi a cunoştinţei. În împărţirea tripartită primele două constituie pe de altă parte faza practică.

138. A minţii aflătoare în faza practică sau activă.

de pace şi de nepătimire întru virtute a sufletului şi a trupului, sau deprinderea neschimbăcioasă[139].

66. Cuvântul lui Dumnezeu le este, celor a căror grijă se învârteşte mai mult în jurul virtuţilor trupeşti, paie şi fân, nutrind partea pătimitoare (pasională) a sufletului lor spre lucrarea virtuţilor. Dar celor ce s-au ridicat prin contemplaţie adevărată la înţelegerea celor duhovniceşti, le este pâine care le nutreşte partea mintală a sufletului spre desăvârşirea după chipul lui Dumnezeu[140]. De aceea vedem pe Patriarhi hrănindu-se la drum: pe ei cu pâine, iar vitele cu nutreţ (Fac. 24, 32-33). Iar levitul din Judecători zice bătrânului care l-a primit ca oaspe: „Avem şi noi pâini şi vitele noastre paie, şi nu avem trebuinţă de niciuna din slugile tale" (Jud. 19, 19)[141].

---

139. Sfântul Maxim descrie în capetele 64-65 modul în care facultăţile inferioare ale omului se împărtăşesc de sâmbăta (de odihna) minţii şi cum trupul, din animal neraţional, devine – prin educaţie – slujitor raţional (λογισθέν). În cap 65 locul trupului îl ia modul (τρόπος), adică acea cale practică personală spre împlinirea unei virtuţi, care la Sfântul Maxim e paralela practică a logosului teoretic al unui lucru (*Quaest. ad Thalassium;* P. G. 90, 321 B). (Cf. Hans Urs von Balthasar, *op. cit.*, p. 144). Odihna trupului şi a sufletului după strădania de a împlini virtutea nu e o ieşire din starea de virtute, ci, dimpotrivă, o consolidare statornică în ea. Odihna înseamnă numai că omul nu mai trebuie să se încordeze atât de mult pentru împlinirea virtuţii, căci ea i-a devenit deprindere. Această deprindere, ridicată peste agitaţie şi încordare, e tocmai starea de nepătimire care, aşadar, nu e o stare de neutralitate, de nepăsare, ci una de neclintire în virtute. Nepătimirea, ca încheiere a fazei active din urcuşul duhovnicesc, e tocmai sabatul de la capătul activităţii practice.

140. Desăvârşirea deiformă.

141. Se continuă asemănarea (din capetele 64-65) celor ce lucrează virtuţile trupeşti cu vita de jug, cărora Logosul Ii Se face o hrană inferioară, pe măsura lor.

67. Cuvântul lui Dumnezeu se numeşte şi este şi „rouă", şi „apă", şi „izvor", şi „râu" (Deut. 32, 2; Sir. 1, 5; 15, 3; 24, 31-33), precum s-a scris, fiind şi făcându-Se acestea după puterea ce se află în cei ce-L primesc. Unora le este rouă, întrucât le stinge fierbinţeala şi lucrarea patimilor care le încing trupul de dinafară. Celor ce sunt scuturaţi în adânc de frigurile veninului răutăţii le este apă, nu numai întrucât nimiceşte printr-o însuşire contrară ceea ce este opus, ci şi întrucât le dăruieşte putere de viaţă pentru o existenţă fericită. Iar izvor le este celor ce au în ei ca o ţâşnire necontenită deprinderea contemplaţiei, întrucât le dăruieşte înţelepciune. În sfârşit, râu le este celor ce varsă ca un râu învăţătura cucernică, dreaptă şi mântuitoare, întrucât adapă din belşug oameni, dobitoace, fiare şi plante. Şi o face aceasta ca oamenii să se îndumnezeiască, înălţându-se prin înţelesurile celor grăite: cei îndobitociţi de patimi să-şi primească din nou puterea raţiunii naturale, redobândindu-şi omenia prin arătarea sârguincioasă a chipurilor virtuţii; cei sălbăticiţi prin deprinderile şi faptele lor ticăloase să se înmoaie prin îndemnurile dulci şi line şi să revină la blândeţea firii; iar cei deveniţi nesimţitori faţă de cele bune, asemenea plantelor, subţiindu-se prin străbaterea cuvântului în adâncime, să dobândească simţirea spre aducere de roade, iar puterea cuvântului să le fie ca o sevă care-i nutreşte.

68. Cuvântul lui Dumnezeu este cale celor ce străbat bine şi în chip susţinut drumul virtuţii prin fapte şi nu se abat nici la dreapta, prin slavă deşartă, nici la stânga, prin aplecarea spre patimi, ci-şi îndreaptă paşii spre Dumnezeu. Acest lucru nepăzindu-l până la sfâr-

şit Asa, regele din Iuda, se zice că la bătrâneţe suferea de picioare, fiindcă slăbise în păşirea pe drumul lui Dumnezeu (3 Regi 15, 23).

69. Cuvântul lui Dumnezeu se zice uşă, fiindcă introduce la cunoştinţă pe cei ce-au străbătut bine toată calea virtuţilor pe drumul cel fără de prihană al faptelor şi fiindcă le arată ca o lumină comorile mult strălucitoare ale înţelepciunii. Căci Unul şi Acelaşi este şi cale, şi uşă, şi cheie, şi împărăţie: cale, ca Cel ce călăuzeşte; cheie, ca Cel ce deschide şi Se deschide celor vrednici de cele dumnezeieşti; uşă, ca Cel ce duce înlăuntru; împărăţie, ca Cel ce e moştenit şi Se dă prin împărtăşire tuturor[142].

70. Domnul se zice: lumină, viaţă, înviere şi adevăr. Lumină, ca Cel ce dă strălucire sufletelor, alungă întunericul neştiinţei, luminează mintea spre înţelegerea lucrurilor tainice şi arată tainele care nu pot fi văzute decât de cei curaţi cu inima; viaţă, ca Cel ce dă sufletelor ce iubesc pe Domnul puterea de a se mişca spre cele dumnezeieşti; înviere, ca Cel ce ridică mintea din alipirea moartă de cele materiale, curăţind-o de toată stricăciunea şi amorţirea; adevăr, ca Cel ce dăruieşte celor vrednici deprinderea neschimbăcioasă a celor bune.

71. Cuvântul lui Dumnezeu şi al Tatălui Se află tainic în fiecare dintre poruncile Sale; iar Dumnezeu şi Tatăl Se află întreg, nedespărţit, în întreg Cuvântul Său în chip firesc. Cel ce primeşte, prin urmare, porunca dumnezeiască şi o împlineşte primeşte pe Cuvântul lui

---

142. Cale e în special celor de pe treapta făptuirii, uşă şi cheie, celor ce trec pe treapta cunoaşterii, iar împărăţie, celor îndumnezeiţi.

Dumnezeu aflător în ea. Iar cel ce a primit pe Cuvântul prin porunci a primit totodată, prin El, pe Tatăl, Care Se află în El în chip firesc, şi pe Duhul Sfânt, Care Se află în El în chip firesc. Căci a zis: „Amin zic vouă: cel ce primeşte pe cel ce-l voi trimite Eu, pe Mine Mă primeşte; iar cel ce Mă primeşte pe Mine primeşte pe Cel ce M-a trimis pe Mine" (Ioan 13, 20). Aşadar, cel ce a primit o poruncă şi a împlinit-o pe ea a primit tainic pe Sfânta Treime[143].

72. Slăveşte pe Dumnezeu în sine nu cel ce-L laudă pe Dumnezeu în cuvinte, ci acela care rabdă, de dragul lui Dumnezeu, pentru virtute, pătimiri, dureri şi osteneli. Acesta e slăvit la rândul său de Dumnezeu cu slava aflătoare în Dumnezeu, primind prin împărtăşire harul nepătimirii ca o încoronare a virtuţii[144]. Căci tot cel ce slăveşte pe Dumnezeu în sine, prin pătimiri pentru virtute, în decursul făptuirii se slăveşte şi el în Dumnezeu, primind lumina celor dumnezeieşti într-o contemplaţie liberă de patimă. Căci zice Domnul venind la patima Sa: „Acum S-a preamărit Fiul Omului şi Dumnezeu S-a preamărit întru El. Iar dacă Dumnezeu S-a preamărit întru El, şi Dumnezeu Îl va preamări pe El întru Sine. Şi îndată Îl va preamări pe El" (Ioan 13,

---

143. Învăţătura că Domnul este ascuns în porunci, luată de la Marcu Ascetul, devine prin dezvoltare o temă fundamentală în sistemul Sfântului Maxim. (Vezi Marcu Ascetul în *Despre legea duhov.*, cap. 190; *Filoc. rom.*, vol. I; Sfântul Maxim în *Quaest. ad Thalassium*, P. G. 90, 381 A; *Quaest. et dubia;* P. G. 90, 833; *Ambigua*, P. G. 91, 1172).

144. Nepătimirea e deprinderea neclintită în virtute; aceasta nu poate veni decât la capătul străduinţelor de purificare de patimi şi de dobândire a virtuţilor. Dar atunci se dă ca har, nu ca un simplu rezultat al eforturilor omeneşti.

31-32). De aici se vede limpede că pătimirilor pentru virtute le urmează darurile dumnezeiești[145].

73. Câtă vreme vedem pe Cuvântul lui Dumnezeu întrupat în litera Sfintei Scripturi, în chip felurit prin ghicituri, încă n-am văzut spiritual pe Tatăl Cel netrupesc, simplu, unul și singur, cum Se află în Fiul Cel netrupesc, simplu, unul și singur, după cuvântul: „Cel ce Mă vede pe Mine vede pe Tatăl" (Ioan 14, 9); sau: „Eu sunt întru Tatăl, și Tatăl întru Mine" (Ioan 14, 11). E nevoie, așadar, de multă știință ca, înlăturând mai întâi cu grijă vălurile literelor care acoperă Cuvântul, să putem privi cu mintea dezvăluită[146] pe Cuvântul Însuși, stând de Sine și arătând în Sine limpede pe Tatăl, atâta cât e cu putință oamenilor. De aceea e de trebuință ca cel ce caută cu evlavie pe Dumnezeu să nu fie reținut de nicio literă, ca nu cumva să primească în locul lui Dumnezeu cele din jurul lui Dumnezeu, adică să îmbrățișeze în chip greșit, fără să-și dea seama, în locul Cuvântului literele Scripturii. Căci Cuvântul scapă minții, care crede că prin văluri a prins pe Cuvântul cel netrupesc, așa cum egipteanca nu l-a apucat pe Iosif, ci veșmintele lui; sau așa cum cei de demult, rămânând numai la podoaba celor văzute, n-au băgat de seamă că slujesc făpturii, și nu Făcătorului (Fac. 39, 12; Rom. 1, 25).

---

145. O nouă precizare a treptei active și a celei contemplative. Activul, prin pătimirile sale pentru virtute, slăvește pe Dumnezeu făcându-se pe sine mic și încordându-și toate puterile numai în slujba poruncilor lui Dumnezeu. Dar ca răsplată primește cunoștința, lumina, îndumnezeirea, prin care e slăvit de Dumnezeu. Acum Dumnezeu lucrează în acela slava Sa, mărindu-l în fața tuturor.

146. Cu mintea goală.

74. Cuvântul Sfintei Scripturi, după ce s-a dezbrăcat treptat de adaosurile trupeşti aşezate asupra lui, prin ieşirea la iveală a înţelesurilor lui mai înalte se arată minţii mai străvăzătoare ca aflându-se într-o adiere subţire (3 Regi 19, 12). E vorba adică de acea minte care, părăsind total lucrările ei fireşti, e în stare să primească numai simţirea acelei simplităţi care-L anunţă întrucâtva pe Cuvântul, aşa cum marele Ilie s-a învrednicit în peştera din Horeb de această vedere. Horeb se tălmăceşte noutate şi indică deprinderea virtuţilor în duhul cel nou. Iar peştera este ascunzişul înţelepciunii în minte, în care ajungând cineva va simţi tainic cunoştinţa cea mai presus de simţire, în care se zice că Se află Dumnezeu. Deci tot cel ce caută cu adevărat pe Dumnezeu, ca marele Ilie, nu va fi numai în Horeb, adică în deprinderea virtuţilor, ca cel de pe treapta făptuirii, ci şi în peştera din Horeb, adică în ascunzişul înţelepciunii aflătoare numai în deprinderea virtuţilor, ca un contemplativ[147].

---

147. Aşa cum se dezbracă mintea de diferite haine sau trupuri, pentru a deveni goală, aşa Se dezbracă şi Logosul dumnezeiesc pentru mintea goală. „Simţirea mai presus de simţire a cunoştinţei" nu e un sentiment în sensul psihologic modern al cuvântului, ci e un act subţire de sesizare a unei prezenţe simple spirituale. Încă Origen vorbise de „simţirea nesensibilă" (αἴσθησις οὐκ αἰσθητή). Sfântul Grigorie de Nyssa îi spune „simţirea unei prezenţe oarecare" (αἴσθησις παρουσίας τινός; *Cant. hom.* 11, P. G. 44, 1001 B), iar Diadoh o dezvoltă original, în sensul că sufletul părăseşte cele cinci simţuri externe când se actualizează simţul spiritual cel unic şi mistic al minţii. Peştera e ascunzişul cunoştinţei tainice, dar ea se află numaidecât pe muntele Horeb, adică pe culmea deprinderii întru virtute. Cel ce-a ajuns la cunoştinţă nu trebuie să părăsească virtutea.

75. Când mintea se va scutura de multele păreri despre lucruri ce s-au așezat asupra ei, i se va descoperi limpede Cuvântul adevărului[148], dându-i temeiurile cunoștinței adevărate și depărtând prejudecățile ei de mai înainte, ca pe niște solzi de pe puterile văzătoare, cum s-a întâmplat cu dumnezeiescul și marele Apostol Pavel. Căci părerile care se nasc din atenția îndreptată numai la litera Scripturii și socotințele pătimașe ce se ivesc din privirea celor văzute numai cu simțurile sunt cu adevărat solzi așezați pe puterea străvăzătoare a sufletului, care împiedică străbaterea la Cuvântul neștirbit al adevărului[149].

76. Dumnezeiescul Apostol Pavel zice că are numai din parte cunoștința Cuvântului (1 Cor. 13, 9). Iar marele Evanghelist Ioan zice că a văzut slava Lui: „Am văzut, zice, slava Lui, slavă ca a Unuia-Născut din Tatăl, plin de har și de adevăr" (Ioan 1, 14). Sfântul Pavel a spus că are numai din parte cunoștința Cuvântului ca Dumnezeu. Căci se cunoaște numai într-o măsură oarecare din lucrări. Deoarece cunoașterea Lui după ființă și ipostas nu e cu putință în niciun fel nimănui, fiind la fel de inaccesibilă tuturor Îngerilor și oamenilor. Sfântul Ioan însă, care a cunoscut rațiunea întrupării Cuvântului în chip desăvârșit, atât cât e cu putință oamenilor, a spus că a văzut slava Cuvântului ca trup, adică a văzut rațiunea sau scopul pentru care Dum-

148. Sau rațiunea adevărului.

149. Numai mintea curățită de solzi sau dezbrăcată de văluri vede adevărul sau pe Logosul dezvăluit de văluri. Vălurile de pe minte devin văluri ce acoperă adevărul. Interesantă sugestie pentru interpretarea categoriilor kantiene, sau de orice fel, care prelucrează „lucrul în sine", realitatea goală, aducându-ne-o la cunoștință numai disimulată de văluri, sau de categorii.

nezeu S-a făcut om, plin de har şi de adevăr. Căci nu întrucât e Dumnezeu după fiinţă şi de o fiinţă cu Dumnezeu-Tatăl a fost dăruit cu har Unul-Născut, ci, întrucât S-a făcut după iconomie prin fire om şi de o fiinţă cu noi, a fost dăruit cu har pentru noi, care avem trebuinţă de har; şi din plinirea Lui primim necontenit, la orice înaintare a noastră, harul pe măsura noastră. Prin urmare, cel ce păzeşte în sine nepătat cuvântul (raţiunea) Cuvântului lui Dumnezeu, Care S-a întrupat pentru noi, va primi slava plină de har şi de adevăr a Celui ce S-a slăvit şi S-a sfinţit pe Sine pentru noi ca om în timpul petrecerii Lui între noi. „Căci când Se va arăta Acela, zice, asemenea Lui vom fi" (1 Ioan 3, 2).

77. Până când sufletul trece din putere în putere şi din slavă în slavă, adică înaintează din virtute în virtute mai mare şi urcă din cunoştinţă în cunoştinţă mai înaltă, nu încetează de a fi departe de patria sa, precum s-a spus: „De mult nemerniceşte sufletul meu" (Ps. 119, 5). Căci lungă este distanţa şi mare e mulţimea cunoştinţelor pe care trebuie să le străbată „până ce va ajunge la locul cortului minunat, până la casa lui Dumnezeu, în glas de bucurie şi de mărturisire şi în sunet de sărbătoare" (Ps. 41, 4-5). El adaugă la cuvintele pline de înţeles alte cuvinte pline de înţeles în înaintarea sa în contemplaţiile dumnezeieşti, sporind totodată în veselia minţii pentru cele văzute, adică în bucuria şi mulţumirea corespunzătoare[150]. Căci toţi cei ce au primit

150. După ce în cap 76 s-a făcut deosebirea între plinirea (πλήρωμα) harului şi adevărului aflătoare în Iisus ca om şi dumnezeirea Lui fiinţială, această pliromă fiind una cu lucrările dumnezeieşti destinate lumii create (Sofia), şi după ce a spus că noi din această pliromă aşezată în firea Lui omenească primim treptat la

Duhul harului le sărbătoresc pe acestea, strigând în inimile lor: „Avva, Părinte!" (Gal. 4, 6).

78. „Locul cortului minunat" este deprinderea nepătimaşă şi neştirbită a virtuţilor. Cuvântul lui Dumnezeu, coborându-Se în această deprindere, împodobeşte sufletul ca pe un cort, cu feluritele frumuseţi ale virtuţilor. Iar „casa lui Dumnezeu" este cunoştinţa alcătuită din multe şi felurite vederi (contemplaţii). Dumnezeu, sălăşluindu-Se prin ea în suflet, îl umple de belşugul Înţelepciunii. „Glasul de bucurie" este săltarea sufletului pentru bogăţia virtuţilor. Iar „glasul de mărturisire" este mulţumirea pentru participarea plină de slavă la ospăţul Înţelepciunii. În sfârşit, „sunetul" este doxologia tainică şi neîntreruptă, alcătuită din amestecarea amândurora, a bucuriei şi a mărturisirii[151].

79. Cel ce a luptat vitejeşte cu patimile trupului şi a războit cu tărie duhurile necurate şi a alungat din ţinutul sufletului său gândurile lor, acela să se roage să i se dea inimă curată şi să i se înnoiască duh drept întru cele dinlăuntru (Ps. 50, 11), adică să fie golit cu

---

orice înaintare spirituală, în acest cap arată cât de lungă este distanţa până la casa noastră cea adevărată, sau până la casa lui Dumnezeu, pe care trebuie să o parcurgem prin această înaintare. Energiile divine coborâte la noi, deşi infinite din prima clipă în care începem să le primim, se întind pe o distanţă infinită până la fiinţa divină, care este „de infinite ori infinit" deasupra lor. Lumea Sofiei este un câmp infinit, deschis progresului etern de sofianizare a creaturii, adică de îndumnezeire, sau de creştere a energiilor divine în ea, devenită subiect după har al lor.

151. Pe de o parte, progresul în împărtăşirea de Înţelepciunea dumnezeiască (Sofia) este nesfârşit, dar, pe de alta, când omul a părăsit tot ce e creat şi deci schimbăcios şi nestatornic, nemaiavând în sine decât energiile necreate divine, şi deci neclintirea în virtute şi în cunoştinţă, a ajuns acasă.

desăvârşire de gândurile întinate şi să fie umplut prin har de gândurile dumnezeieşti, ca să devină astfel în chip spiritual o lume a lui Dumnezeu, strălucită şi mare, alcătuită din vederi (contemplaţii) morale, naturale şi teologice[152].

80. Cel ce şi-a făcut inima curată cunoaşte nu numai raţiunile celor inferioare şi de după Dumnezeu, ci priveşte întrucâtva şi în Dumnezeu însuşi, după ce a trecut peste toate; iar acesta este capătul cel mai de pe urmă al bunătăţilor. În această inimă venind Dumnezeu, binevoieşte să-Şi sape în ea prin duh trăsăturile proprii, ca în nişte table ale lui Moise. Şi aceasta, în măsura în care acea inimă a sporit prin făptuire şi contemplaţie, după cuvântul ce porunceşte tainic: „Sporeşte!" (Fac. 35, 11).

81. Inimă curată poate se numeşte aceea care nu mai are în niciun fel nicio mişcare naturală, spre nimic. În aceasta venind Domnul, pentru simplitatea ei desăvârşită, Îşi înscrie legile Sale ca într-o tăbliţă bine netezită.

82. Inimă curată este aceea care îşi înfăţişează memoria sa lui Dumnezeu cu totul fără formă şi fără chip, gata să se lase însemnată numai de întipăririle Lui, prin care obişnuieşte să Se facă arătat[153].

83. Mintea lui Hristos, pe care o primesc Sfinţii, după cuvântul: „Iar noi avem mintea lui Hristos" (1 Cor. 2,

---

152. Inima curată e un dar de sus, care întrece orice efort omenesc. Sufletul a fost considerat încă de Philo şi Origen ca lume duhovnicească (Hans Urs von Balthasar, *op. cit.*, p. 91). Inima aceasta devine o lume tot mai mare pe măsură ce primeşte în ea tot mai mult din lumea raţiunilor şi energiilor divine (Sofia).

153. Ideea lui Evagrie, că mintea sau inima trebuie să devină fără formă dacă vrea să contemple pe Dumnezeu, e completată

16), nu vine în noi ca să ne lipsească de puterea noastră mintală, nici ca să întregească mintea noastră, ci ca să lumineze, prin calitatea ei, puterea minţii noastre şi să o ducă la aceeaşi lucrare cu a Lui. Căci mintea lui Hristos eu zic că o are cel ce cugetă ca El şi prin toate Îl cugetă pe El[154].

84. Trup al lui Hristos ni se zice că suntem, după cuvântul: „Iar noi suntem trupul lui Hristos şi mădulare din parte" (1 Cor. 12, 27), nu fiindcă ne-am lipsi de trupurile noastre şi ne-am face trupul Lui, nici fiindcă Acela S-ar preschimba în noi după ipostas, sau S-ar tăia în mădulare, ci fiindcă lepădăm stricăciunea păcatului după asemănarea trupului Domnului. Căci precum Hristos era după fire om fără de păcat, având trup şi

---

în capetele 80-82 cu ideea că Dumnezeu Îşi înscrie în ea trăsăturile, semnele, formele Sale. Τύπος la Sfântul Maxim înseamnă şi modelul originar, ideea lucrului în Logos. Privirea acestor τύποι echivalează cu privirea lumii în Dumnezeu. Tot τύπος se numeşte modelul cortului văzut de Moise pe Sinai, pe când idolii iudeilor se numesc ἀντιτύποι, contramodele. De aici urmează că cel ce contemplă pe Dumnezeu e modelat după modelul originar al fiinţei sale, mintea lui fiind ridicată însă peste toate formele finite. E o modelare necontenită, prin care fiinţa omului e adusă tot mai aproape de modelul său, intrând totodată în legătură tot mai strânsă cu modelele tuturor lucrurilor. Interesant e că inima curată e considerată aici inima care şi-a oprit orice mişcare naturală, ca mişcare ce prin însuşi faptul că e finită nu poate sesiza pe Dumnezeu, ci se opreşte la lucrurile mărginite; chiar când vrea să vizeze prin vreunul din ele pe Dumnezeu, o face într-o formă imperfectă, nedemnă de Dumnezeu.

154. Sălăşluirea lui Hristos în noi nu are ca efect o absorbire a spiritului creat în Logosul divin, ci o activare divină şi supranaturală a facultăţii naturale, care ca facultate rămâne naturală. Cum zice Sfântul Maxim în altă parte: „Căci niciodată harul nu distruge puterea naturii. Dimpotrivă: el face natura, slăbită prin abuzul nenatural, iarăşi capabilă de activitatea ei naturală" (*Quaest. ad Thalassium*, q. 59, P. G. 90, 608 A).

suflet, aşa şi noi, cei ce-am crezut în El şi ne-am îmbrăcat în El în duh, putem fi prin voia liberă fără de păcat în El.

85. În Scriptură sunt veacuri temporale, apoi de acelea care cuprind sfârşitul altor veacuri, după cuvântul: „Ci acum, la sfârşitul veacurilor" (Evr. 9, 26) şi următoarele. Şi iarăşi, alte veacuri, slobode de natura temporală, după veacul din timpul de faţă, care e la sfârşitul veacurilor, potrivit cuvântului: „Ca să se arate în veacurile ce vor veni bogăţia Lui covârşitoare" (Ef. 2, 7) şi cele următoare. Mai aflăm în Scriptură şi mulţime de veacuri trecute, prezente şi viitoare. Iar unele veacuri sunt veacuri ale veacurilor; apoi: veacul veacului, timpuri veşnice şi neamuri legate de veacuri. Nu vom spune acum ce vrea să indice Scriptura prin veacuri temporale, ce prin timpuri şi neamuri veşnice, care sunt, simplu, veacurile şi care veacurile veacurilor, ce este veacul şi ce veacul veacului. Căci dacă am face-o aceasta, am lungi mult peste intenţie cuvântul nostru. De aceea vom lăsa celor iubitori de învăţătură să cerceteze acestea şi ne vom întoarce la scopul pentru care am scris acestea.

86. Ştim că, după Scriptură, este ceva mai presus de veacuri. Că este aceasta, a spus-o Scriptura. Dar ce este aceasta nu a arătat. Se zice adică în ea: „Domnul, Cel ce împărăţeşte veacurile şi peste veac şi încă" (Ieş. 15, 18). Deci este ceva mai presus de veacuri: Împărăţia adevărată a lui Dumnezeu. Căci nu e îngăduit a spune că Împărăţia lui Dumnezeu a început, sau că ea cade sub veacuri şi timpuri. Iar aceasta credem că este moştenirea celor ce se mântuiesc, lăcaşul şi locul lor, precum învaţă cuvântul cel adevărat; ea e ţinta celor ce sunt mişcaţi de dorinţă spre ultimul lucru dorit şi la

care ajungând primesc încetarea oricărei mişcări, întrucât nu mai este vreun timp sau vreun veac pe care trebuie să-l străbată. Căci ei au ajuns după toate la Dumnezeu, Care este înainte de toate veacurile şi la Care nu poate ajunge firea veacurilor[155].

87. Câtă vreme este cineva în viaţa aceasta, chiar de ar fi desăvârşit după starea de aici, şi în fapte, şi în contemplaţie, are numai în parte cunoştinţa, proorocia şi arvuna Duhului, dar nu plinătatea însăşi. Dar când va ajunge, după isprăvirea veacurilor, la sfârşitul desăvârşit, când Se va arăta celor vrednici faţă către faţă Însuşi Adevărul de Sine stătător, nu va mai avea numai o parte din plinătate, ci va primi prin împărtăşire însăşi plinătatea harului. „Căci vom ajunge toţi (adică cei mântuiţi), zice Apostolul, la starea bărbatului desăvârşit, la măsura plinătăţii lui Hristos" (Ef. 4, 13), în care sunt „ascunse comorile ştiinţei şi ale înţelepciunii" (1 Cor. 13, 10; Col. 2, 3). Arătându-se aceasta, ceea ce e din parte va înceta.

88. Întreabă unii: Cum va fi starea celor ce se învrednicesc de desăvârşire în Împărăţia lui Dumnezeu? Va fi una de înaintare şi de strămutare sau de identitate nemişcată? Apoi: Cum trebuie să înţelegem că vor fi trupurile şi sufletele? La acestea ar putea răspunde cineva, dându-şi cu părerea, că, precum în viaţa trupească rostul mâncării este îndoit, unul pentru creş-

155. Împărăţia lui Dumnezeu e mai presus de mişcarea de devenire a celor create. Cei ce ajung în ea se odihnesc de orice mişcare. La ea nu ajunge nimeni prin mişcarea naturală a spiritului, ci vine ca un dar al lui Dumnezeu, ca o încoronare a acestor eforturi, dar când ele au încetat. Ea e ultimul lucru dorit spre care tindem, şi acesta e un nou motiv pentru care, ajunşi la ea, ne odihnim de orice mişcare temporală.

tere, iar altul pentru susţinerea celor ce se hrănesc (căci, până ajungem la desăvârşirea staturii trupeşti, ne hrănim în vederea creşterii, iar după ce trupul se opreşte din sporirea în mărime, nu se mai nutreşte pentru creştere, ci pentru susţinere), aşa şi în privinţa sufletului, rostul nutririi este îndoit. Căci se nutreşte înaintând în virtuţi şi contemplaţii, până când, străbătând toate lucrurile, ajunge la măsura plinătăţii lui Hristos. Ajungând însă la aceasta, se opreşte din înaintarea în creştere şi sporire prin cele ce sunt la mijloc, nutrindu-se nemijlocit cu ceea ce e mai presus de înţelegere şi de aceea, poate, mai presus de creştere. De aici înainte, primind un soi de hrană nestricăcioasă spre păstrarea desăvârşirii deiforme ce i-a fost dăruită şi împărtăşindu-se de dulceaţa nesfârşită a acelei hrane, prin care primeşte puterea de a fi veşnic la fel de fericit, devine dumnezeu prin împărtăşire de harul dumnezeiesc, odihnindu-se de toate lucrările minţii şi ale simţirii şi, deodată cu aceasta, dând odihnă şi tuturor lucrărilor naturale ale trupului, care se îndumnezeieşte şi el împreună cu sufletul, prin împărtăşirea de îndumnezeire pe potriva lui. Aşa încât nu se mai vede decât Dumnezeu atât prin suflet, cât şi prin trup, însuşirile naturale fiind biruite prin covârşirea slavei[156].

---

156. Este viaţa eternă statică sau dinamică? Aceasta era marea întrebare a lui Origen şi a Sfântului Grigorie de Nyssa. Origen rămăsese la un dualism nesatisfăcător al *stării* şi al *mişcării*, întrucât mişcarea o socotea legată de lumea finită, iar starea nu o socotea ca o mişcare împlinită, ci numai ca o oprire ce implica pericolul plictiselii. Sfântul Grigorie a introdus cu îndrăzneală ideea mişcării veşnice, împlinite şi fericite, care depăşea contradicţia dintre stare şi mişcare, ba chiar realiza o identitate (*Vita Moysis*, P. G. 44, 406). Sfântul Maxim caută de asemenea o împăcare, dar deosebind mai categoric decât Sfântul Grigorie mişcarea din

89. Întreabă unii dintre cei iubitori de învăţătură: În ce va consta deosebirea dintre locaşurile şi făgădu-

---

lumea finită de elementul de *mişcare* ce intră în *starea* din viaţa eternă. În sensul acestei sinteze vorbeşte el de „mobilitatea nemişcată" sau „nemişcarea mobilă" (*Quaest. ad Thalassium*, P. G. 90, 769 A), sau, cum spune în acest cap, de o gustare necontenită a bunurilor spirituale, însă nu în vederea creşterii, ci a conservării desăvârşirii dobândite.

În cap 25 se spunea că atunci nu va mai fi nicio „distanţă spaţială" între Dumnezeu şi cei vrednici. Propriu-zis, distanţă spaţială nu e nicicând dacă Dumnezeu e pretutindenea de faţă. Prin aceasta se spune că nu va mai fi nimic la mijloc între vederea noastră şi Dumnezeu. Pentru că toate se îndumnezeiesc sau se sofianizează, adică tot ce e creat în toate se copleşeşte de atributele dumnezeieşti. Toate se îmbracă în Dumnezeu, ca într-o lumină de soare, şi deci dumnezeiescul e văzut întâi, iar prin străveziul Lui, făpturile revenite la El şi în El. Ele după fiinţă rămân făpturi, nu devin înseşi izvoare ale atributelor divine, şi aceasta exclude orice panteism. Dar toate trăiesc în concret prin atributele lui Dumnezeu şi în Dumnezeu, însă cu conştiinţa lor de făpturi deosebite fiinţial de Dumnezeu. Astfel, dacă în viaţa de aici vedem întâi făpturile şi abia prin ele, cu mare greu, pe Dumnezeu, atunci vom vedea întâi pe Dumnezeu şi, în lumina Lui străvezie, toate făpturile într-un mod cu mult mai clar, şi mai deplin, şi mai adânc de cum le vedem în obiectivitatea pământească.

Aflându-se făpturile în Dumnezeu, aceasta nu înseamnă că ele nu mai sporesc să se îndumnezeiască în El. Căci nu se află în fiinţa Lui, ci în mediul sofianic al energiilor Lui, mai infinit ca un ocean. Desigur, Dumnezeu ca subiect e în întreg acest mediu, şi cine se află în el e în „faţa" lui Dumnezeu. Dar interiorul subiectului divin e deosebit de mediul acesta al manifestărilor Lui. În interiorul acelui mediu încă sunt trepte şi pe ele, lumile îngereşti şi categoriile drepţilor. Iar Iisus Hristos îi cuprinde şi îi străbate pe toţi. Deci, pe de o parte, nu e nicio distanţă între Dumnezeu şi fiecare drept, dar, pe de alta, fiecare are o „cale atât de lungă" pe care să înainteze în Dumnezeu. Dar întrucât această sporire în îndumnezeire nu e o creştere a facultăţilor naturale, căci acestea toate s-au oprit din creştere după ce s-au desăvârşit, ci o sporire prin pătimirea lucrării divine, e just să se spună, pe de altă parte, că făpturile în viaţa viitoare „stau".

înţele veşnice? Se vor deosebi după aşezarea locală sau după calitatea şi cantitatea duhovnicească proprie fiecărui locaş? Unora li se pare adevărată prima părere, altora, cea de-a doua. Dar cel ce a cunoscut că „Împărăţia lui Dumnezeu este înlăuntrul vostru" (Luca 17, 21) şi că „la Tatăl multe locaşuri sunt" (Ioan 14, 2) socoteşte mai adevărată părerea a doua[157].

90. Întreabă unii: Care este deosebirea între Împărăţia lui Dumnezeu şi Împărăţia cerurilor? Se deosebesc în substanţă sau numai în idee? Către aceştia trebuie spus că se deosebesc, dar nu în substanţă. Căci amândouă sunt una după substanţă. Deci se deosebesc pentru cugetare. Căci Împărăţia cerurilor este posesiunea cunoştinţei curate a lucrurilor după raţiunile lor din Dumnezeu, iar Împărăţia lui Dumnezeu este împărtăşirea prin har de bunătăţile pe care le are Dumnezeu prin fire. Cea dintâi e la sfârşitul lumii create, iar cea de-a doua, deosebită de prima în idee, după sfârşitul lumii[158].

---

157. Deci diferitele locaşuri din cer nu se deosebesc spaţial, ci exprimă progresul sufletului dintr-o sferă într-alta. Sfântul Grigorie de Nyssa socoteşte că sufletele se deosebesc numai după gradul de înălţime al virtuţii. Sfântul Maxim înlătură şi el distanţa spaţială (II, cap 25). Ce înseamnă însă calitate şi cantitate? Evagrie socoteşte rugăciunea celui activ cantitate, iar a celui contemplativ, calitate (*Despre rugăciune, Filoc. rom.* vol. I). „Cantitatea" sufletului este deci gradul de virtute practică, iar „calitatea" este cunoştinţa dobândită. Sfântul Grigorie de Nazianz explică „locaşurile cele multe" ca grade de virtute dobândite şi cere să nu rămână nimeni într-unul, ci să treacă prin toate (*Or. 14*, 5, P. G. 35, 86 B).

158. Este problema raportului între Logos (sau Dumnezeu) şi Sofia, dezbătută mai târziu. În Logos se află deodată energiile divine şi lumea, ca ansamblu de idei eterne ale lucrurilor (Sofia). După Sfântul Maxim ele nu sunt despărţite ca două realităţi substanţiale;

91. Cuvântul: „S-a apropiat Împărăţia cerurilor" (Matei 3, 2) nu înseamnă, pe cât socotesc, o scurtare a timpului. „Căci nu vine în chip văzut, nici nu vor spune: Iat-o aici, sau iat-o acolo" (Luca 17, 20-21). Ci ea este afecţiunea lăuntrică a celor vrednici faţă de ea. Căci „Împărăţia lui Dumnezeu, zice, înlăuntrul vostru este" (Luca 17, 21).

92. Împărăţia lui Dumnezeu şi Tatăl este în potenţă în toţi cei ce cred; iar în lucrare, în cei ce au lepădat din dispoziţia lor toată viaţa după fire a sufletului şi a trupului şi au dobândit-o numai pe cea a duhului, încât pot zice: „Nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăieşte în mine" (Gal. 2, 20).

93. Unii spun că Împărăţia cerurilor este petrecerea celor vrednici în cer; alţii, starea asemenea cu Îngerii a celor mântuiţi; iar alţii, însuşi chipul frumuseţii dumnezeieşti, pe care-l au aceia care poartă icoana Celui ceresc (1 Cor. 15, 49). După cât mi se pare, toate trei părerile consună cu adevărul. Căci harul viitor se dă tuturor, după măsura dreptăţii lor calitative şi cantitative[159].

94. Până ce străbate cineva bărbăteşte prin luptele dumnezeieşti ale filosofiei lucrătoare, ţine în sine Cuvântul, Care a venit în lume de la Tatăl, prin porunci. Dar după ce a lăsat în urmă luptele cu fapta împotriva patimilor, dovedindu-se biruitor al patimilor şi al draci-

---

totuşi pentru cugetare nu se confundă. De aceea, contemplarea ideilor lumii în Dumnezeu, oricât ar fi de desăvârşită, nu e totuna cu participarea la energiile lui Dumnezeu însuşi. Altfel socotea Origen: pentru el nu era deosebire între cele două Împărăţii, ceea ce ducea uşor la absorbirea lumii în fiinţa lui Dumnezeu.

159. Vezi cap 89.

lor, şi a trecut la filosofia cunoaşterii prin contemplaţie, îngăduie Cuvântului, în chip tainic, să părăsească iarăşi lumea şi să meargă la Tatăl. De aceea zice Domnul ucenicilor: „Voi M-aţi iubit pe Mine şi aţi crezut că de la Dumnezeu am ieşit. Eu de la Tatăl am ieşit şi am venit în lume; iarăşi las lumea şi Mă duc la Tatăl" (Ioan 16, 27-28). Lume numeşte, poate, lucrarea ostenitoare a virtuţilor cu fapta. Iar Tată, starea minţii cea mai presus de lume şi slobodă de tot cugetul pământesc, de la care Cuvântul lui Dumnezeu vine în noi, punând capăt luptei împotriva patimilor şi a dracilor[160].

95. Cel ce a putut omorî prin fapte mădularele cele de pe pământ (Col. 3, 5) şi birui prin Cuvântul din porunci[161] lumea patimilor în el, acela nu va mai avea niciun necaz, odată ce a părăsit lumea şi se află în Hristos, Care a biruit lumea patimilor şi dăruieşte toată pacea. Căci cel ce n-a lepădat împătimirea după cele materiale va avea pururea necaz, schimbându-şi înclinările voii deodată cu cele ce se schimbă prin firea lor. Dar cel ce a ajuns în Hristos nu se va mai resimţi în niciun fel de schimbarea şi stricarea celor materiale. De aceea zice Domnul: „Acestea le-am grăit vouă, ca în Mine pace să aveţi. În lume necazuri veţi avea; dar îndrăzniţi, Eu am biruit lumea" (Ioan 16, 33). Cu alte cuvinte: În Mine, Cuvântul virtuţii, aveţi pace, izbăviţi fiind de vârtejul şi de tulburarea produsă de patimi şi de lucrurile materiale; dar în lume, adică în

---

160. Ne ridică de pe treapta primă, a făptuirii, pe a doua, a cunoştinţei.

161. Logosul din porunci sau virtuţi e totodată raţiunea din porunci sau din virtuţi, prin care omoară iraţionalitatea patimilor sau eliberează raţiunea din robia patimilor, făcând-o fermă în obiectivitatea ei, prin care poate cunoaşte adevărul.

împătimirea după cele materiale, aveţi necazuri pentru schimbarea şi stricarea neîncetată a lor. Căci necazuri au amândoi: atât cel ce săvârşeşte virtutea, pentru osteneala şi durerea împreunată cu ea, cât şi cel ce iubeşte lumea, pentru nedobândirea statornică a celor materiale. Dar cel dintâi are necazuri mântuitoare; iar cel de al doilea, necazuri stricătoare şi pierzătoare. Amândurora le este Domnul uşurare: celui dintâi, pentru că-l odihneşte în Sine de ostenelile virtuţii, ridicându-l la contemplaţie prin nepătimire; celui de-al doilea, pentru că-i smulge împătimirea după cele stricăcioase, prin pocăinţă.

96. Ceea ce s-a scris ca titlu pentru vina Mântuitorului L-a arătat pe Cel răstignit ca Împărat şi Domn al filosofiei practice, naturale şi teologice[162]. Căci zice că s-a scris în latineşte, elineşte şi evreieşte. Prin latineşte înţeleg filosofia practică, deoarece împărăţia romanilor a fost rânduită, după Daniel, să fie cea mai bărbătească dintre toate împărăţiile de pe pământ; iar propriu înţelepciunii practice, mai mult decât orice, este bărbăţia. Prin elineşte, contemplaţia naturală, deoarece neamul elinilor s-a ocupat, mai mult ca ceilalţi oameni, cu filosofia naturală. Iar prin evreieşte, cunoştinţa tainică despre Dumnezeu, deoarece acest popor a fost închinat în chip vădit lui Dumnezeu, pentru părinţii lui.

97. Trebuie să fim nu numai omorâtorii patimilor trupeşti, ci şi pierzătorii gândurilor pătimaşe din suflet, după Sfântul care zice: „În dimineţi am ucis pe toţi păcătoşii pământului, ca să pierd din cetatea Domnului

---

162. Cele trei trepte ale urcuşului duhovnicesc: fapte, contemplarea naturii şi cunoaşterea tainică a lui Dumnezeu.

pe toţi cei ce săvârşesc fărădelegea" (Ps. 100, 10), adică patimile trupului şi gândurile nelegiuite ale sufletului.

98. Cel ce păzeşte calea virtuţilor nevătămată, cu evlavie şi dreaptă cunoştinţă, fără aplecarea într-o parte sau într-alta, îşi va da seama de venirea la el a lui Dumnezeu, prin nepătimire. „Cânta-voi şi voi înţelege în calea cea fără prihană de unde vei veni la mine" (Ps. 100, 2). Cântarea arată făptuirea virtuoasă; iar înţelegerea, cunoştinţa care se adaugă la virtute, prin care cel ce aşteaptă pe Domnul, priveghind prin virtuţi, simte venirea lui Dumnezeu.

99. Începătorul în evlavie nu trebuie să fie dus la împlinirea poruncilor numai de bunătate, ci trebuie să fie şi războit adeseori cu asprime, ca să-şi amintească dreptăţile dumnezeieşti; pentru ca nu numai cu dor să iubească cele dumnezeieşti, ci să se şi reţină cu frică de la păcat: „Cânta-voi, zice, mila şi judecata Ta, Doamne" (Ps. 100, 1). El trebuie să cânte lui Dumnezeu cu dragoste, desfătându-se, dar cu frică să deschidă gura spre cântare.

100. Cel ce şi-a adaptat trupul sufletului, prin virtute şi cunoştinţă, s-a făcut psaltire a lui Dumnezeu, şi flaut, şi biserică. Psaltire, fiindcă păzeşte bine armonia virtuţilor; flaut, pentru că primeşte prin vederile (contemplaţiile) dumnezeieşti insuflarea Duhului; biserică, deoarece, pentru curăţia minţii, s-a făcut locaş al Cuvântului[163].

---

163. Iarăşi cele trei trepte ale acestui urcuş duhovnicesc.

ALE CELUI DINTRE SFINȚI PĂRINTELUI NOSTRU MAXIM MĂRTURISITORUL

Întrebări, nedumeriri și răspunsuri[164]

Întrebarea 1

Care sunt virtuțile sufletului și care ale trupului?

Răspuns

Virtuțile sufletului sunt acestea: iubirea, smerenia, blândețea, îndelunga-răbdare, îngăduința, nepomenirea răului, nemânierea, neînfurierea, nezavistia, nejudecarea, necăutarea la slăvi, milostenia, neprihănirea, neiubirea de argint, compătimirea, lipsa de trufie, lipsa de mândrie, străpungerea inimii.

Iar virtuțile trupului sunt: culcarea pe jos, priveghe-rea, postul, înfrânarea, sărăcia, neîmprăștierea.

Întrebarea 2

Ce înseamnă ce s-a zis de Apostol: „Cânta-voi cu duhul, dar cânta-voi și cu mintea" (1 Cor. 14, 15)?

---

164. Migne P. G. 90, 785-856, cu titlul latinesc prescurtat *Quaestiones et dubia.*

Răspuns

Cântă cineva cu duhul când rosteşte numai cu limba cele cântate. Şi cântă cu mintea, când, cunoscând înţelesul celor cântate, se veseleşte în contemplarea lor.

Întrebarea 3

Ce înseamnă: „În fărădelegi m-am zămislit şi în păcate m-a născut maica mea" (Ps. 50, 6)?

Răspuns

Scopul de mai înainte al lui Dumnezeu a fost să nu ne naştem prin legătura nunţii, din stricăciune. Dar călcarea poruncii a adus nunta, fiindcă a greşit Adam, adică a nesocotit legea dată lui de Dumnezeu. Deci toţi cei ce se nasc din Adam „se zămislesc în fărădelegi", căzând sub osânda protopărintelui. Iar „în păcate m-a născut maica mea" înseamnă că Eva, maica cea dintâi a noastră, a tuturor, a născut în păcat, ca una ce s-a aprins spre plăcere. De aceea şi noi, căzând sub osânda maicii, zicem că ne naştem în păcate.

Întrebarea 4

Ce înseamnă cuvântul spus de Apostol: „Să fiu anatema de la Hristos pentru rudeniile mele" (Rom. 9, 3)?

Răspuns

Aş dori, zice, să fiu predat de Hristos diavolului, ca să fiu chinuit şi să sufăr pentru Israel pedepsele pe care le datorează el din pricina necredinţei în Dumnezeu, numai ca să se mântuiască, aşa cum şi Domnul S-a dat pe Sine şi S-a făcut pentru noi blestem (Gal. 2, 20; 3, 13).

Întrebarea 5

În câte feluri păcătuieşte omul?

Răspuns

Socotesc că în patru feluri păcătuieşte omul: prin răpire, prin amăgire, prin neştiinţă şi prin aplecare (dispoziţie) sufletească. Primele trei feluri aduc pe om uşor la recunoaşterea păcatului şi la pocăinţă. Dar cel ce păcătuieşte din aplecare sufletească şi nu vine la pocăinţă nici în urma experienţei, nici cu trecerea vremii, va avea parte de chinuri în chip sigur.

Întrebarea 6

Ce vrea să spună Domnul în Evanghelie prin cuvintele: „Două păsări se vând pe un asar"[165] (Matei 10, 29)?

165. Zece asari erau un dinar. Deci asarul era un bănuţ foarte mărunt. Iar asarul avea şi el zece bănuţi.

Răspuns

Zic unii că asarul cuprinde zece bănuţi. Iar prin zece se arată litera I. Dar această literă e începutul numelui Domnului Iisus Hristos[166]. Deci prin numele Domnului se răscumpără noul şi vechiul popor; şi omul dinlăuntru, şi cel din afară.

Întrebarea 7

Ce înseamnă cuvântul spus de Ilie şi repetat de Elisei: „Unde este Dumnezeu Afu?" (4 Regi 2, 14)?

Răspuns

Se tălmăceşte în trei feluri: Unde este Dumnezeul tatălui meu? Sau: Unde este Dumnezeul mai marelui meu? Sau: Unde este Dumnezeul celui ce s-a ascuns?

Întrebarea 8

De câte feluri sunt alegoriile şi ce sunt tropii?

Răspuns

Alegoria se foloseşte de lucruri neînsufleţite, ca munţi, dealuri, pomi şi celelalte. Tropii, de mădularele

166. Vezi *Capete gnostice* (întâia sută), nota 88, p. 189.

noastre, cum sunt capul, ochii şi celelalte. Căci tropul înseamnă schimbare (πρέπεσθαι)[167].

Întrebarea 9

Ce înseamnă cuvântul din Psalmi: „Şezând, cleveteai pe fratele tău şi unelteai sminteală contra fiului maicii tale" (Ps. 49, 21)?

Răspuns

Cel ce bârfeşte activitatea celui de aceeaşi credinţă şi stăruie în defăimarea lui, acela pe drept cuvânt e socotit clevetitor al fratelui său; iar cel ce ponegreşte, purtat de pizmă, pe cel împodobit cu înţelepciune şi sminteşte pe toţi, cu adevărat unelteşte sminteală contra fiului maicii sale.

Întrebarea 10

Fiindcă în cap 100 al Sfântului Diadoh[168] e scris că unii vor fi judecaţi în veacul viitor prin foc şi aşa se vor curăţi, te rog să-mi descoperi înţelesul acestor cuvinte.

---

167. Nota lui Combefis, Migne P. G. 90, 792, dă ca exemplu de folosire tropică a mădularelor omeneşti „Cântarea Cântărilor".

168. Diadoh al Foticeii, *Cuvânt ascetic; Filoc. rom.*, vol. I.

Răspuns

Cei ce au dobândit iubirea desăvârşită faţă de Dumnezeu şi şi-au înălţat în văzduh aripile sufletului prin virtuţi se răpesc în nouri şi la judecată nu vin, cum zice Apostolul (Ioan 5, 24). Iar cei ce nu au câştigat cu totul desăvârşirea, ci au păcate şi isprăvi bune laolaltă, vin la locul de judecată, şi acolo, fiind arşi oarecum prin cercetarea faptelor bune şi rele, dacă se va îngreuna cumpăna celor bune se vor izbăvi de munci.

Întrebarea 11

Despre diferite dreptăţi

Răspuns

Înţelepţii în cele dumnezeieşti zic că sunt trei dreptăţi: omenească, îngerească şi dumnezeiască. Cea omenească zic că este împărţirea egală şi cinstită a lucrurilor văzute ale lumii; cea îngerească, împărtăşirea îmbelşugată a cunoştinţei dumnezeieşti; iar cea dumnezeiască spun că stă în a suferi pentru cei păcătoşi.

Întrebarea 12

Pentru ce Domnul, certându-l pe Petru, i-a zis: „Satano!" (Matei 16, 23)?

Răspuns

Domnul nu l-a numit pe Petru Satana în înţeles injurios. Toate cele de care S-a lipsit Domnul ni s-au făcut nouă pricină de bunuri pozitive: astfel, moartea Lui ni s-a făcut nouă viaţă; ocara Lui ni s-a făcut nouă slavă. Aceasta neştiind-o Apostolul Petru, când a spus Domnul că va pătimi, a socotit, potrivit cu firea lucrurilor, că e cu neputinţă să moară Viaţa, sau să fie necinstită Slava cea atât de mare. Domnul, înlăturând această judecată şi vrând să arate că nu trebuie căutată o ordine a firii în cele mai presus de fire, a hotărât să pricinuiască bunuri pozitive prin cele contrare lor: prin moarte viaţă, prin ocară slavă. Deci acestei judecăţi ce I se opune, îi zice: „Mergi înapoia Mea", în loc de: „Urmează hotărârii Mele, şi nu păşi înainte, luându-te după ordinea lucrurilor". Căci numele de Satana se tălmăceşte: cel ce se opune. Deci Domnul nu l-a rostit în mod injurios, ci oarecum a zis: tu, cel ce te opui intenţiei Mele!

Întrebarea 13

Fiindcă celor ce nu înţeleg înălţimea cugetării lui Grigorie al Nyssei[169] *li se pare că admite în multe locuri restaurarea (apocatastaza), te rog spune-mi: Ce ştii despre ea?*

---

169. *Libr. de opific. hom.*, în c. 21 ş.u.

Răspuns

Biserica cunoaşte trei restaurări (apocatastaze). Una e a fiecăruia în parte, pe temeiul virtuţii; prin aceasta se restaurează fiecare ins care a împlinit în sine raţiunea virtuţii. A doua e aceea a firii întregi la înviere; e restaurarea în nestricăciune şi nemurire. Iar a treia, despre care vorbeşte mai mult în tratatele sale Grigorie al Nyssei, este restaurarea puterilor sufleteşti, căzute prin păcat, în starea în care au fost create. Căci precum toate îşi vor primi prin învierea trupului la vremea sperată nestricăciunea, aşa trebuie să lepede şi puterile pervertite ale sufletului, în cursul prelungirii veacurilor, amintirile păcatului sălăşluite în el, şi, străbătând (sufletul) toate veacurile şi neaflând odihnă, să vină la Dumnezeu, Cel ce nu are sfârşit. Şi astfel, prin recunoaşterea bunurilor, nu prin împărtăşirea de ele, să reprimească (sufletul) puterile sale şi să fie restaurat şi să se arate că Făcătorul nu e cauza răului[170].

Întrebarea 14

Pentru care pricină, fiind multe injuriile cele grele, Domnul hotărăşte în Evanghelii că cel ce zice fratelui său: „Nebune!" e vinovat gheenei, iar cel ce-i zice: „Raca!" e supus judecăţii (Matei 5, 22)?

---

170. Combefis declară că e greu de înţeles acest text. În orice caz, din acest text nu se poate deduce o apocatastază a celor ce nu se pocăiesc pe pământ şi, cu atât mai puţin, a duhurilor rele.

Răspuns

Numele „nebun" spun tălmăcitorii că se dă celui smintit şi fără de minte; iar cel de „raca" în limba evreiască înseamnă „netrebnic". Deci fiindcă numele de „nebun" s-a dat celui necredincios, după cuvântul: „Zis-a cel nebun în inima sa: Nu este Dumnezeu" (Ps. 13, 1), sau după cuvântul lui Moise: „Poporul acesta e nebun şi neînţelept" (Deut. 32, 6), cel ce zice fratelui său, de aceeaşi credinţă, necredincios şi închinător la idoli, sau eretic, îi zice „nebun" şi se face vinovat pe drept cuvânt de gheenă. Iar cel ce îi zice „raca", adică „netrebnice şi necurate", ponegreşte viaţa fratelui său şi e supus pe dreptate unei pedepse mai uşoare.

Întrebarea 15

Cum trebuie înţeles cuvântul din Simbol: „S-a întrupat de la Duhul Sfânt şi din Maria Fecioara"?

Răspuns

Zic unii dintre Sfinţi că din Duhul Sfânt Şi-a luat sufletul ca din sământă bărbătească, iar trupul Şi l-a format din sângele feciorelnic.

Întrebarea 16

Pe cine arată Apostolul zicând către efeseni: „Pe cei ce au nădăjduit mai înainte în Hristos" (Ef. 1, 12)?

Răspuns

Pe oricare dintre Sfinţii dinainte de Domnul, care, nevoindu-se întru virtute, chiar dacă n-a cunoscut tot misterul iconomiei, ci a fost mişcat în parte de fire, a nădăjduit şi a aşteptat că Domnul, Care a făcut firea, o va şi reface, odată coruptă.

Irod se tălmăceşte: de piele. Deci trebuie să ne scârbim de gândurile trupeşti.

Întrebarea 17

Ce înseamnă cuvântul Apostolului că „Trupul şi sângele nu pot moşteni Împărăţia lui Dumnezeu" (1 Cor. 15, 50)?

Răspuns

Trupul este pofta, iar sângele mânia. Cu dreptate deci cel ce nu se curăţeşte de acestea nu poate moşteni Împărăţia lui Dumnezeu.

Întrebarea 18

Ce este diapsalmul?

Răspuns

Socotesc că trecerea de la o cugetare la alta sau de la un fel de învăţătură la alta.

Întrebarea 19

Ce tâlc are istoria lui Lameh (Fac. 4, 23 ş.u.)?

Răspuns

Zic unii dintre învăţaţii în cele dumnezeieşti că în vremea lui Lameh fiind tulburare şi neorânduială, cel puternic stăpânea asupra celui slab. Deci acest Lameh, întâlnind un bărbat cu soţie, l-a ucis şi i-a luat femeia. Întâlnind iarăşi un frate cu o soră, l-a ucis şi pe acela şi a luat-o pe sora lui. Pe cel dintâi l-a numit „bărbat"; pe al doilea, „tânăr". Acestea după istorie. Dar după înţelesul mai adânc, Lameh înseamnă lucrarea păcatului. Deci aceasta a ucis în noi pe bărbat, sau legea naturală[171], şi pe tânăr, sau legea duhovnicească, şi a luat de la ele litera[172], ca amestecându-se cu ea semănătorul răului să facă să nască păcatul. De aceea „răzbunarea pentru Lameh va fi de şaptezeci de ori câte şapte", prin ceea ce se înţelege că vor fi iertate pedepsele ce vin de pe urma consimţirii şi săvârşirii păcatului. Pentru aceea, când Petru întreabă: „De câte ori voi ierta fratelui meu de-mi va greşi, până la şapte ori?", Domnul îi răspunde: „Nu numai până la şapte ori, ci până la şaptezeci de ori câte şapte" (Matei 18, 21-22). Adică celui ce ţi se pocăieşte să-i ierţi nu numai cele mici săvârşite prin consimţirea cugetului, ci şi faptele.

171. În greceşte legea e de genul masculin.

172. În greceşte e διάνοια (înţelesul), dar sensul e acesta, de literă, în acord cu concepţia Sfântului Maxim.

Întrebarea 20

Despre diferitele voiri ale lui Dumnezeu

Răspuns

Trei voiri trebuie să înţelegem la Dumnezeu: cea după plăcere (bunăvoinţă), cea după iconomie şi cea după îngăduinţă. Cea după plăcere o arată cele petrecute cu Avraam, când i-a zis Dumnezeu: „Ieşi din pământul tău" (Fac. 12, 1). Cea după iconomie o arată cele aduse asupra lui Iosif, pentru a face cu putinţă cele ce au venit după aceea. Iar cea după îngăduinţă o arată cele întâmplate cu Iov.

Întrebarea 21

Ce vrea să arate psalmistul, zicând despre vrăjmaşi: „Cei ce năvălesc de jur-împrejur" (Ps. 3, 6)?

Răspuns

„De jur-împrejur" înseamnă înainte, îndărăt, la dreapta şi la stânga. Deci dracii dau năvală asupra noastră de dinainte, când ne vrăjesc prin înfăţişările materiei; de dinapoi, când stârnesc amintirea păcatului prin gândurile ce le-am avut mai demult; de la stânga, când tulbură sufletul prin patimile trupeşti şi neînfrânate; şi de la dreapta, când dau năvală asupra sufletului prin mândrie şi slavă deşartă.

Întrebarea 22

Ce înseamnă: „Luaţi psalmul şi daţi timpanul; harpa cea dulce cu alăuta" (Ps. 80, 2-3)?

Răspuns

Luaţi învăţătura dumnezeiască şi daţi făptuirea virtuoasă prin mortificarea trupului. Iar „harpa cea dulce cu alăuta" sunt duhul şi sufletul, precum timpanul este trupul[173].

Întrebarea 23

Ce înseamnă: „Trestia zdrobită nu o va frânge şi inul ce fumegă nu-l va stinge" (Is. 42, 3; Matei 12, 20)?

Răspuns

Cel ce urmează pilda Domnului şi se poartă cu milă nu-l face nici pe cel zdrobit de păcat să se frângă de tot şi nu-l stinge nici pe cel ce are raţiunea plină de fumul slavei deşarte pentru niscai virtuţi, ci-l lasă în râvna lui până vine la lumina cunoştinţei. Căci aceasta înseamnă, socotesc, a creşte împreună cu sămânţa cea bună şi neghina, adică a odrăsli împreună cu virtuţile şi patima de a plăcea oamenilor şi de-a fi slăvit de

---

173. În traducerea patriarhului Nicodim se spune „bateţi timpanul", deci bateţi trupul.

ei. De aceea plugarul sufletelor nu poruncește să fie smulsă aceasta până nu se prind statornic rădăcinile virtuţilor, ca nu cumva, vrând cineva să o smulgă pe aceasta, să smulgă împreună cu ea și râvna virtuţilor.

Întrebarea 24

Ce înseamnă: „De te lovește cineva peste obrazul drept, întoarce-i și pe celălalt" (Matei 5, 39)?

Răspuns

Când dracii te ispitesc, prin gândurile ce ţi le aduc, la obrazul drept, făcându-te să te mândrești pentru faptele cele de-a dreapta, întoarce celălalt obraz, adică scoate la vedere faptele de-a stânga săvârșite de noi[174].

Întrebarea 25

Cum trebuie să înţelegem în mod cucernic cuvântul Evangheliei: „Tatăl nu va judeca pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului" (Ioan 5, 22)? *Și de ce zice în alt loc: „Eu nu voi judeca pe nimeni, ci cuvântul pe care l-am grăit, acela îl va judeca"* (Ioan 8, 15; 12, 48)?

---

174. Sfinţii Părinţi numesc mândria și încântarea ascunsă de pe urma virtuţilor, păcate de-a dreapta.

Răspuns

Ca Dumnezeu, nici Tatăl, nici Fiul nu va judeca pe nimeni. Căci nici omul nu se face judecător al celor necuvântătoare, ci al oamenilor. Deci Tatăl a dat toată judecata Fiului nu întrucât Fiul este Dumnezeu, ci întrucât S-a făcut om. Iar Acesta va judeca pe toţi, comparând vieţuirea Sa ca om cu a noastră. Iar „cuvântul Lui care va judeca" este învăţătura pe care a arătat-o prin fapte, după cum s-a scris: „Cele ce a început Iisus să le facă şi să le înveţe" (Fapte 1, 1)[175].

Întrebarea 26

Ce înseamnă hula împotriva Duhului şi cum: „Tot păcatul se va ierta oamenilor, dar celor ce vor huli împotriva Duhului Sfânt nu li se va ierta nici în veacul acesta, nici în cel viitor" (Matei 12, 31; Luca 12, 10)?

Răspuns

Întrebarea cu privire la hula împotriva Duhului Sfânt îşi are dezlegarea aceasta: Domnul făcând multe vindecări, iudeii puneau lucrările Duhului în socoteala stăpânitorului dracilor. Iar cuvântul că nici aici, nici în

---

175. Dumnezeu, în calitate de fiinţă superioară, nu judecă pe om, ca fiinţă inferioară, aşa cum nici omul nu judecă animalele. Pentru că a judeca înseamnă a te lua pe tine ca măsură. Dar Dumnezeu nu Se poate lua ca măsură pentru om.

veacul viitor nu vor avea iertare cei ce hulesc trebuie înţeles precum urmează: Zic unii, dintre cei ce au cercetat acestea prin Duhul, că sunt patru feluri de iertare a păcatelor: două aici şi două în veacul viitor. Fiindcă memoria nu e în stare să-şi amintească greşalele timpului întreg, ca omul să se pocăiască aici pentru ele, Stăpânul firii, în iubirea Sa de oameni, a rânduit, cum s-a zis, şi pentru noi, cei ce nu ne pocăim, două moduri de pocăinţă în veacul viitor. Astfel, când unul păcătuieşte aici cu indiferenţă, dar apoi face bine tot cu indiferenţă, fie mişcat de milă sau simpatie faţă de aproapele, fie de alte motive filantropice, faptele lui vor fi cântărite în veacul viitor la vremea judecăţii şi, văzându-se înclinarea lui spre cele din urmă, va dobândi iertare. Acesta este un mod. Iar al doilea e următorul: Când vreunul e vinovat de păcate, dar auzind cuvântul Domnului: „Nu judecaţi ca să nu fiţi judecaţi" (Matei 7, 1), se teme şi nu judecă pe nimeni când cercetează cele făptuite, nu va fi judecat, ca unul ce a păzit porunca. Căci nu uită de făgăduinţa dată prin porunca Sa Cel atotnemincinos.

Iar celelalte două moduri se referă la iertarea de aici, când cineva, aflându-se în păcate, e lăsat de Providenţă cu bun rost în neajunsuri, în nevoi, în boli. Căci fără să ştie acela, Dumnezeu îl curăţeşte prin unele ca acestea. Şi dacă acela, încercat în felul acesta, mulţumeşte, ia plată pentru mulţumire. Iar de nu mulţumeşte pentru certările de pe urma păcatelor sale, de păcate se curăţeşte, dar încasează pedeapsa pentru nemulţumire. Pe urmă, pentru tot ce păcătuieşte cineva faţă de oameni i se dau prilejuri de iertare, cum a ară-

tat cuvântul. Căci păcătuind cineva faţă de un om, dar făcând bine altui om, aceeaşi fire faţă de care a păcătuit îl şi apără[176].

Dar hula faţă de Duhul, sau necredinţa, nefiind iertată pentru nicio altă pricină, fără numai dacă se face cel ce a păcătuit credincios, pe drept cuvânt nu va fi iertat cel ce-şi încheie viaţa în necredinţă, pentru păcatul necredinţei.

Întrebarea 27

Ce înseamnă ghicitura din Pilde: „De flămânzeşte duşmanul tău, dă-i de mâncare; de însetează, adapă-l. Căci făcând aceasta, îngrămădeşti cărbuni aprinşi pe capul lui" (Pilde 25, 22-23)?

Răspuns

Duşmanul sufletului este trupul nostru, care ne războieşte mereu prin răscoala patimilor din el. Când deci cugetul trupesc apăsat de conştiinţă flămânzeşte, adică se doreşte după mântuire, sau însetează după cunoştinţa dumnezeiască, trebuie să-l hrănim prin înfrânare şi osteneli şi să-l adăpăm prin meditarea la cuvintele dumnezeieşti. Aşa se îngrămădesc peste capul lui, adică peste minte, cărbuni aprinşi, sau gânduri dumnezeieşti şi duhovniceşti.

---

176. Un alt loc din Sfântul Maxim care arată concepţia lui despre unitatea concretă a firii omeneşti.

Întrebarea 28

Ce înseamnă cuvântul din Psalmul 101: „Făcutu-m-am asemenea pelicanului singuratic" (Ps. 101, 7)?

Răspuns

Pelicanul acesta este o pasăre. Iar şarpele duşmăneşte mult puii lui. Deci el ce face? Îşi aşază la înălţime cuibul lui, îngrădindu-l din toate părţile din pricina şarpelui. Ce face atunci vicleanul şarpe? Cercetează de unde suflă vântul, şi din partea aceea îşi trimite veninul său de-i ucide. Deci vine pelicanul şi vede că au murit puii lui. Atunci priveşte la nour şi zboară la înălţime, întinzându-şi aripile. Acolo îşi găureşte cu ciocul coastele şi prin nour picură în ei din sângele său, şi se trezesc.

Prin pelican se înţelege Domnul, iar puii Lui sunt Adam şi Eva, firea noastră. Cuibul Lui este paradisul. Iar şarpele, diavolul cel răzvrătit. Deci şarpele, începătorul răului, le-a insuflat prin neascultare protopărinţilor veninul său, şi aceştia s-au făcut morţi prin păcat. Dar Domnul şi Dumnezeul nostru S-a înălţat, pentru iubirea Sa de oameni, pe cinstita cruce şi din coasta Sa străpunsă ne-a dăruit viaţa prin nourul Duhului Sfânt.

Întrebarea 29

Ce înseamnă: „Acolo păsările îşi vor face cuiburi" (Ps. 103, 18)?

Răspuns

Păsările sunt sau sufletele, sau diferitele virtuţi.

Întrebarea 30

Ce înseamnă: „Locuinţa cocostârcului e deasupra lor" (Ps. 103, 19)?

Răspuns

Cocostârcul este o pasăre ce vieţuieşte în atâta neprihănire, că atunci când are să se împreune plânge patruzeci de zile, iar după aceea, alte patruzeci. Iar cuibul şi-l aşază în arbori, unde nu e umbrit de nimic, ci are aer curat. Prin aceasta se indică neprihănirea. Căci aceasta e deasupra tuturor virtuţilor. Ea stă departe şi de cele ce cad sub simţuri, nefiind umbrită de nimic din cele vremelnice. Căci numărul patruzeci cuprinde desăvârşirea fiecăruia din cele patru elemente (ale naturii).

Întrebarea 31

Ce înseamnă: „Voi pedepsi păcatele părinţilor în copii, până la al treilea şi al patrulea neam, în cei ce Mă urăsc" (Deut. 5, 9)?

Răspuns

Primul neam socotesc că este sămânţa răului, adică atacul (sau momeala). Al doilea e pofta. Al treilea, deprinderea (habitudinea) răului, adică consimţirea. Al patrulea, lucrarea, adică fapta. Deci se pedepseşte până la al treilea şi al patrulea neam. Căci atacul şi pofta sunt nevinovate, întrucât răul n-a răzbit până la capăt.

Întrebarea 32

Cum trebuie să înţelegem în mod cucernic răzgândirea lui Dumnezeu în Scriptură?

Răspuns

Zic cei ce au învăţat cum trebuie să cugete în mod cucernic cele dumnezeieşti, că e cu neputinţă ca Dumnezeu să fie Ziditor prin fire dacă nu e şi Proniator al celor zidite. Dacă-i aşa, e neapărat de lipsă ca Dumnezeu, odată ce este în chip firesc Proniatorul omenirii, să dispună de multe metode de mântuire a firii providenţiate de El. Căci omul fiind o vieţuitoare nestatornică şi schimbându-se uşor cu vremile şi moravurile lor, e nevoie ca şi Providenţa dumnezeiască, măcar că rămâne aceeaşi, să se schimbe după dispoziţiile noastre, născocind, din cele ce se potrivesc în chip firesc, metoda cea mai corespunzătoare cu relele ră-

sărite în fire. Şi precum în medicină fiind multe bolile de tratat, iar trupul căzând în diferite boli, medicul trebuie să schimbe şi el metodele mai rele cu altele mai bune, aşa şi la Dumnezeu are loc o trecere de la o metodă a Providenţei la alta, iar această schimbare se numeşte de obicei în Scriptură răzgândire (μεταμέλεια).

Întrebarea 33

Ce înseamnă: „Pentru cele trei păcate ale Tirului, ba chiar pentru patru, nu Mă voi întoarce" (Am. 1, 9)?

Răspuns

Cele patru păcate ale Tirului, la care cugetă cuvântul proorocesc, socotesc că sunt acestea: atacul, pofta, deprinderea (habitudinea) răului şi săvârşirea. Pe cel dintâi şi al doilea, adică atacul şi pofta, le rabdă Dumnezeu, întrucât răul nu a ajuns la împlinire. Dar asupra celui de al treilea şi al patrulea păcat, adică asupra deprinderii şi lucrării, sau consimţirii şi faptei, Scriptura pe drept cuvânt îşi rosteşte ameninţarea.

Întrebarea 34

De ce nu se poate zice Tatăl Duhului sau Hristosul Duhului, cum se poate zice, când e vorba de Tatăl sau Fiul, Duhul lui Dumnezeu sau Duhul lui Hristos?

Răspuns

Precum Mintea (νοῦς) este cauza Cuvântului, aşa e şi a Duhului, dar prin mijlocirea Cuvântului. Şi precum nu se poate zice de Cuvânt că e al Vocii, aşa nici de Fiul că e al Duhului[177].

---

177. E o interesantă precizare această asemănare a Duhului cu Vocea. Ea stă în armonie cu asemănarea Lui cu Viaţa *(Tâlcuire la Tatăl nostru)*. Dacă Fiul reprezintă în dumnezeire ceva analog cu compexul de sensuri al lumii, fiind un fel de sens al tuturor sensurilor, al tuturor raţiunilor, deci mai mult decât ele, Duhul e ceva analog cu aspectul de viaţă al lumii, care, deşi unit cu ordinea sensurilor, nu se poate identifica cu aceasta. Viaţa are diferite trepte pe plan creat şi toate trebuie să stea într-o legătură deosebită cu Duhul (viaţa sufletească naturală, chiar cea biologică, iar în sus, prin energii necreate, cea duhovnicească). De aceea harul e adus într-o legătură specială cu Duhul Sfânt. Dar, pe de altă parte, viaţa în har fiind şi o viaţă de revelare a raţiunilor divine, el ne pune în legătură şi cu Hristos. Peste tot lumea energiilor divine (a Sofiei) fiind, pe de o parte, o lume a raţiunilor divine, dar pe de alta, a harului dinamic şi modelator, lumea aceea este o lume a lui Hristos, dar şi a Duhului Sfânt. Poate acest raport între raţiune şi viaţă explică de ce la început Hristos e adus în cunoştinţa lumii de Duhul, iar apoi Hristos face să Se reveleze Duhul, dar abia revelarea Duhului ne deschide ochii deplin pentru a-L vedea pe Hristos ca Dumnezeu. Adică întâi o viaţă neştiută de noi (neexperimentată) scoate la iveală raţiunea, aceasta apoi atrage atenţia asupra vieţii, ca pe urmă viaţa, izbucnind cu toată puterea printr-un nou val, să pună în lumină toată profunzimea raţiunilor lucrurilor şi ale lui Dumnezeu. (A se vedea şi paralelismul Duhului cu femeia în conceperea sufletului omenesc al lui Hristos). Duhul ca Viaţă are un caracter deosebit de raţiune, dar amândouă sunt deodată, din adâncul care se revelează simultan sub aceste două aspecte nedespărţite, dar neconfundate. „Prin mijlocirea" înseamnă doar că trebuie să cugeţi întâi la sens ca, în legătură cu el, să descoperi viaţa. Sensul şi viaţa sunt deodată şi la un loc, dar cugetarea, chiar privind la viaţă, priveşte întâi sensul ei.

Întrebarea 35

***Ce înseamnă cuvântul spus de Domnul: „Dacă ochiul sau mâna ta te sminteşte, scoate-le pe ele şi le aruncă de la tine"** (Matei 5, 29)?*

Răspuns

Ceea ce spune parabola în chip întunecos se poate înţelege şi despre prieteni, care ne sunt ca nişte ochi, şi despre rudenii, care ne sunt ca nişte mâini, şi de slugi, care ne slujesc ca nişte picioare. Scriptura porunceşte să-i scoatem pe aceştia toţi dacă ne smintesc şi ne vatămă sufletul. Dar porunca poate fi înţeleasă şi altfel, într-un sens mai înalt. De ai o cunoştinţă contemplativă, ca pe un ochi, dar te face să te mândreşti, scoate-o de la tine. De ai şi o făptuire cuviincioasă, dar ţi se face pricină de îngâmfare, scoate-o şi pe ea. De asemenea, de ai o destoinicie într-o slujbă, – iar aceasta e piciorul –, dar te face să te fuduleşti, desparte-te de ea. Căci îţi e mai de folos să fii fără aceste părute virtuţi decât să mergi prin îngâmfare şi mândrie la pierzarea totală.

Întrebarea 36

Ce înseamnă: „Înălţatu-s-a soarele şi luna s-a oprit în rânduiala ei" (Avac. 3, 11)?

Răspuns

Când Se înalță în noi Soarele dreptății prin faptele cele bune și prin cunoștința adevărată, atunci se oprește luna în rânduiala ei; adică firea noastră, care e supusă schimbării și nestatorniciei, primește o rânduială fixă și stabilă.

Întrebarea 37

Ce înseamnă cuvântul scris în Epistola sobornicească a lui Petru: „Ca să fie judecați după oameni cu trupul și să trăiască după Dumnezeu cu duhul" (1 Petru 4, 6)?

Răspuns

Acestea s-au spus despre cei din vremea potopului. Iar aceștia erau într-o totală necunoștință a lui Dumnezeu și viețuiau în fapte rele. Deci câte au păcătuit, oamenilor li s-au iertat pentru războaiele, necazurile și diferitele strâmtorări ce au venit asupra lor în fiecare zi. Dar păcatele din necunoștința Lui nu li s-au iertat, pentru ca păcatul necredinței să li se ierte pentru credința în El celor ce vor crede, atunci când Se va coborî în locul iadului din iubirea de oameni, și așa să trăiască cu duhul, judecați fiind cu trupul, cum s-a zis, pentru greșalele față de oameni.

Întrebarea 38

Ce simbolizează David, care cântă şi îmblânzeşte duhul rău al lui Saul (1 Regi 16, 16)?

Răspuns

Tot cel ce, asemenea fericitului David, paşte oile, adică puterea raţională a sufletului, şi ucide iuţimea şi pofta, ca acela leul şi ursul (1 Regi 17, 36), folosindu-se de cuvântul învăţăturii într-o contemplaţie înaltă, îndulceşte pe ascultător şi domoleşte patimile răutăţii din el.

Întrebarea 39

Scriptura spune limpede că Avraam a dat zeciuială lui Melhisedec. Pe de altă parte, Avraam zice că n-a luat nimic din pradă, nici măcar o curea de încălţăminte. Dar atunci, de unde i-a dat zeciuiala aceluia? Căci nici el n-a dus cu sine la război nimic, pornind pe neaşteptate (Fac. 14, 20 ş. u.).

Răspuns

Fiindcă dumnezeiasca Scriptură zice că Melhisedec a fost preot, pe dreptate se va crede că Avraam, ca unul ce se afla în ceata mirenilor, i-a dat preotului zeciuială. Iar că a şi avut de unde să-i dea se înţelege uşor. Căci împăraţii care au năvălit asupra Sodomei nu

luaseră numai cele ale Sodomei, ci aveau cu ei şi prăzile altor ţinuturi. Acestea toate luându-le Avraam, după ce i-a bătut, unele le-a întors Sodomei, iar celelalte le-a ţinut sieşi, şi din ele a dat zeciuială lui Melhisedec.

Întrebarea 40

De ce preoţii Legii nu erau împiedicaţi să aibă soţii, iar preoţii lui Hristos sunt împiedicaţi, după cum e obiceiul?

Răspuns

Fiindcă se crede că preoţia Evangheliei e după rânduiala lui Melhisedec, şi nu după a lui Aaron. Iar de Melhisedec nu s-a scris să fi avut soţie. Deci în chip necesar nici episcopii ce preoţesc după rânduiala lui Melhisedec nu-şi iau femei.

Întrebarea 41

De ce la punerea înainte a cinstitului Trup şi Sânge al Domnului în biserică e obiceiul ca pâinile şi potirele să fie puse în număr neegal[178]*?*

---

178. Este vorba, probabil, de prescurile de la proscomidie şi de mai multe potire când sunt mulţi credincioşi de împărtăşit. Niciodată pâinile şi potirele acestea nu sunt în număr egal (Combefis; P. G. 90, 819, nota f.).

Răspuns

Toate cele săvârşite în biserici au o raţiune mai presus de fire. Biserica pune înainte pâinile şi potirele fiindcă ele sunt prin excelenţă simboluri şi chipuri ale fiinţei dumnezeieşti. Iar aceasta e necompusă, pe când toată zidirea e compusă. Căci numai Sfânta Treime, cum s-a zis, e simplă şi necompusă. De aceea pune Biserica pâinile şi potirele în număr neegal, închipuind prin acestea Dumnezeirea.

Întrebarea 42

Unii întreabă: În ce înţeles se spune că Puterilor cereşti le-a fost ascunsă taina întrupării Domnului (Ef. 3, 10), după ce aflăm că proorocirile despre Domnul s-au făcut prin Îngeri, că zămislirea Lui e binevestită Fecioarei de Gavriil, şi păstorii sunt învăţaţi prin Îngeri?

Răspuns

Nu încape îndoială că Îngerii au ştiut despre întruparea viitoare a Domnului pentru mântuirea oamenilor. Ceea ce le-a rămas lor ascuns a fost modul necuprins al zămislirii Domnului, cum, fiind întreg în Tatăl, şi întreg în toate, şi toate umplându-le, era întreg în pântecele Fecioarei.

Întrebarea 43

Ce înseamnă Garizim şi Ebal (Iosua 8, 33)?

Răspuns

Garizim se tălmăceşte prin „tăiere-împrejur". Iar Ebal, prin „amestecătură". Deci în amestecătura blestemată de neamuri îşi aşază altarul Domnul nostru Iisus Hristos.

Întrebarea 44

Ce înseamnă Hamon[179]*, Cana, Galileea, Doeg* (1 Regi 21, 7; 22, 18) şi *Hermon* (Deut. 3, 8; 4, 48)?

Răspuns

Hamon se tălmăceşte prin ferestre. Cana, prin agonisire. Galileea înseamnă descoperire. Doeg Sirianul este gândul îngâmfat. Iar Hermon se tălmăceşte prin alungarea fiarelor. Unii spun că de acolo izvorăşte Iordanul. Prin acestea se indică harul Sfântului Botez.

Întrebarea 45

Ce înseamnă cuvântul din Psalmi: „Opriţi-vă şi cunoaşteţi că Eu sunt Dumnezeu" (Ps. 45, 10)?

Răspuns

Sunt şase opriri pe care, însuşindu-ni-le, putem cunoaşte pe Dumnezeu. Prima e de la săvârşirea păcatu-

179. Textul din Migne (Combefis) trimite la Ieremia 7, 18. Cf. Iosua 19, 28.

lui; a doua, de la hrana care ne aprinde; a treia, de la amestecul cu cei ce vieţuiesc fără strajă; a patra, de la îndeletnicirea care ne depărtează de la viaţa cea după Dumnezeu; a cincea, de la avuţia cea vrednică de osândă, care trage mintea spre multe; a şasea înseamnă a nu mai avea peste tot o voie proprie. Aceasta este lepădarea şi ascultarea cea adevărată şi după Dumnezeu.

Întrebarea 46

Pe cine închipuie Ieftae şi fata lui (Jud. 11, 1)?

Răspuns

Ieftae închipuie persoana Domnului. Iar fata lui, trupul preacurat al Aceluia[180]. Căci precum Ieftae era născut dintr-o desfrânată şi a fost alungat dintre ai lui, iar ieşind a luptat şi a biruit pe duşmani, făgăduind lui Dumnezeu să aducă drept jertfă pe primul din familia sa care-l va întâmpina la întoarcere, la fel şi Domnul, născându-Se după trup din firea noastră cea desfrânată, în chip nepăcătos, prin aceea că S-a făcut semănătorul propriului Său trup, alungat fiind de cei ce se socoteau a fi iudei şi biruind în războiul cel pentru noi, a adus trupul Său propriu lui Dumnezeu şi Tatăl. Fiindcă Ieftae se tălmăceşte „deschizătură a lui Dumnezeu”.

---

180. Amintim că în greceşte "trupul" (σάρξ) e de genul feminin.

Întrebarea 47

Cum să înțelegem cuvântul din Evanghelie: „Mai mare ca Ioan între cei născuți nu se va ridica; dar cine e mai mic în Împărăția cerurilor e mai mare ca el" (Matei 11, 11; Luca 7, 28)?

Răspuns

Cel ce se va smeri pe sine mai mult ca Ioan, căci aceasta înseamnă „mai mic", acela e mai mare ca Ioan. Sau altfel: Fiindcă se credea că Ioan a dobândit prin contemplație toată cunoștința îngăduită aici, cunoștința cea mai mică și cea mai de pe urmă în viața viitoare e mai mare decât cea de aici. Sau: Teologul cel mai înalt e mai mic decât cel mai de pe urmă dintre îngeri. Sau: Cel ce stă pe treapta cea mai de pe urmă în viețuirea evanghelică e mai mare ca cel mai înălțat în treapta Legii.

Întrebarea 48

Ce înseamnă cuvântul: „Cel ce pune mână peste mână nu va fi fără vină" (cf. Sir. 11, 11)?

Răspuns

Cel ce amestecă fapta rea cu fapta virtuoasă nu va fi fără vină.

Întrebarea 49

Ce înseamnă: „De şapte ori va cădea dreptul şi se va ridica" (Pilde 24, 16)?

Răspuns

Dreptul este aici Domnul nostru Iisus Hristos, Singurul cu adevărat drept. Căci de El se zice că şi cade, şi Se şi ridică în noi, ca Unul ce a primit toate cele ale noastre. Iar firea noastră a căzut de şapte ori. Prima cădere s-a produs prin greşala protopărintelui; a doua, prin uciderea de om a lui Cain, care a introdus prima dată uciderea; a treia, în vremea generaţiei lui Noe, asupra căreia n-a mai rămas Duhul lui Dumnezeu deoarece oamenii erau numai trupuri; a patra, pe vremea zidirii turnului; a cincea, pe vremea generaţiei lui Avraam, din care singur acesta a plăcut lui Dumnezeu; a şasea, pe vremea lui Moise, a cărui generaţie sporise atât de mult în necredinţă, încât a fost trimis el de la Dumnezeu spre tămăduirea acestei necredinţe; a şaptea, pe vremea generaţiei Proorocilor, care a întrecut generaţiile de mai înainte în măsura răutăţii. Deci fiindcă, precum s-a zis, firea noastră a căzut de şapte ori, Domnul, mişcat de iubirea de oameni, a ridicat-o, unind-o cu Sine după ipostas.

Întrebarea 50

Ce înseamnă cuvântul Evangheliei: „Spală faţa ta şi capul tău îl unge" (Matei 6, 17)?

Răspuns

Faţa noastră este viaţa, arătând, ca şi vederea, cum suntem după omul dinlăuntru. Pe aceasta porunceşte Scriptura să o spălăm, adică să ne curăţim viaţa de toată pata păcatului. Iar capul este mintea noastră, pe care Scriptura porunceşte să o ungem, adică să o facem să strălucească de cunoştinţa dumnezeiască.

Întrebarea 51

Ce înseamnă cuvântul: „Mai de folos i-ar fi fost aceluia să i se lege o piatră de moară de grumaz şi să fie aruncat în mare decât să smintească pe unul dintr-aceştia mici" (Luca 17, 2)?

Răspuns

„Mici" socotesc că numeşte pe cei simpli la cugetare, care din pricina micimii minţii nu pot să deosebească judecăţile Providenţei. Deci, dacă cineva sminteşte pe unii ca aceştia, mai de folos i-ar fi fost să facă parte din ceata păgânilor care, asemenea asinului legat la piatra de moară, se ţin numai în ogaşa mişcării lumii, şi să se arunce în mare, adică într-o viaţă plină de confuzie. Aceasta o întăreşte şi Apostolul Petru zicând: „Mai bine era pentru ei să nu fi cunoscut calea dreptăţii decât, cunoscând-o, să se întoarcă spre cele dinapoi" (2 Petru 2, 21).

Întrebarea 52

Pe cine închipuie Cain şi Abel?

Răspuns

Cain închipuie cugetul trupesc, iar Abel, plânsul sau pocăinţa.

Întrebarea 53

Ce înseamnă: „Să nu fericeşti pe bărbat înainte de moartea lui" (Sir. 11, 30)?

Răspuns

Chiar pentru înţelegerea celor mulţi e limpede că, din pricina nesiguranţei şi a nestatorniciei voii omeneşti, nu trebuie să fericeşti pe cineva până ce, trecând prin toată virtutea, nu-şi va încheia viaţa cu sfârşitul cel neîndoielnic. Iar în înţelesul mai înalt, cel ce-a început, prin pocăinţă şi nevoinţă, să umilească cugetul pământesc ce trăieşte în el şi să-l slăbească, încă nu trebuie fericit până ce nu se va mortifica prin asceza unor osteneli încordate şi nu va primi sfârşitul. Numai acesta e fericit, ca unul ce a murit împreună cu Hristos prin nelucrarea păcatelor şi a înviat împreună cu El pentru înălţimea virtuţilor. Aceasta o spune şi Psalmistul, zicând: „Fericiţi cei nepătaţi, adică cei curaţi

de păcat, care umblă în legea Domnului" (Ps. 118, 1), adică păşesc înainte prin faptele bune.

Întrebarea 54

Ce înseamnă cuvântul: „Când vă vor izgoni pe voi din cetatea aceasta, fugiţi în cealaltă" (Matei 10, 23)?

Răspuns

Cetăţile au rostul să păzească şi să asigure lucrurile de preţ. Deci în înţeles alegoric cetatea este nevoinţa constătătoare din diferite virtuţi, ca de pildă: înfrânarea de la vin, reţinerea de la mâncări, care sunt spre pază şi siguranţă. Deci când ne izgonesc dracii din una din acestea, strecurând în noi înfumurarea şi slava deşartă pentru o astfel de nevoinţă, e bine să dăm înapoi dintr-o asemenea silinţă ce ni se pare osârduitoare, ca să nu cădem în mândrie, şi să fugim la altă virtute, slobodă de slava deşartă, până va veni la noi puterea nepătimirii. Sau, în alt înţeles, cetăţi numeşte sufletele omeneşti. Căci la acestea fiind trimişi Apostolii de Mântuitorul, când sunt alungaţi de la cele nevrednice, trec la sufletele altora, care s-au făcut în stare să primească învăţătura lor. Şi aceste cetăţi ale lui Israel nu le vor isprăvi de cercetat, fie că în unele sunt primiţi, fie că de altele sunt alungaţi, până nu va sosi Fiul Omului, împlinind toate la venirea Lui cea întru slavă.

Întrebarea 55

Cum se înţelege că va pune „mila Sa la cântar", cum se zice la dumnezeiescul Isaia (28, 17), *şi că nu se dă niciun bine fără judecată, chiar dacă lucrătorilor din vie aşa li se pare?*

Răspuns

Dacă se cântăreşte mila lui Dumnezeu, se şi circumscrie, desigur. Deci aşa trebuie să înţelegem acest loc, că, precum având putere să vedem, să auzim şi să respirăm, aceasta nu ne face să luăm în noi tot aerul, lumina, glasul, căci atunci nu ar mai rămâne de ce să se împărtăşească şi altul, tot aşa mila lui Dumnezeu dă fiecăruia, după calitatea dispoziţiilor, atât iertarea, cât şi harul. De pildă, s-a căit cineva în chip desăvârşit, e şi iertat în chip desăvârşit; tot aşa, şi cu cel ce iubeşte.

Întrebarea 56

Ce înseamnă ceea ce se spune la Ezdra: „Înfricoşează-i pe ei cu legea Domnului" (Ezd. 7, 14)?

Răspuns

„Înfricoşează-i pe ei" s-a zis în loc de: scutură-i nu făgăduindu-le cele bune, ci ameninţându-i cu cele înfricoşate. Căci metoda aceasta, bună pentru slugi, se potriveşte iudeilor.

Întrebarea 57

Ce înseamnă: „Armă în fricile nopții, odihnă în ostenelile zilei" (Ps. 90, 5)?

Răspuns

„Noapte" a numit atacurile (momelile) ascunse și viclene ale vrăjmașului. Iar „zi", ispitele fățișe. Deci cel ce a dobândit destoinicia (deprinderea, habitudinea) cunoștinței dumnezeiești și nu mai ignoră niciunul din gândurile vrăjmașului nu se teme de vreunul din atacurile ascunse ale lui. Căci frica nu este nimic altceva decât un rău așteptat. Iar ostenelile îndurate pentru ispitele fățișe le socotește odihnă, pentru experiența câștigată din lupta cu ele și pentru nădejdea cununii fericite a nestricăciunii, ce va fi obținută după biruirea lor.

Întrebarea 58

Ce înseamnă cuvântul spus în Psalmul 75: „Gândul omului se va mărturisi Ție și rămășița gândului său Îți va fi Ție sărbătoare" (Ps. 75, 10)?

Răspuns

„Sărbătoarea" este a celor ce se veselesc. Iar „mărturisirea", a celor supuși cercetării. Cea din urmă e însoțită de întristare; cea dintâi, de bucurie. Deci aceas-

ta o spune: că, punându-se în cumpănă ceea ce e trecător şi nedesăvârşit în gândul bun cu ceea ce e statornic şi desăvârşit, partea din urmă e mai grea. Astfel, partea întâi se supune cercetării; partea a doua se face pricină de bucurie.

Întrebarea 59

Care este etimologia gastrimarghiei (lăcomia pântecelui)?

Răspuns

Nu s-a găsit nimeni nici dintre grămătici (filologi), nici dintre oratori să pomenească de aceasta. Dar Aristotel, în scrierea *Despre animale,* pomeneşte de un animal, numit „margos", care se naşte din putreziciunea ce se află între pământ şi apă. Acesta, din clipa în care se naşte, nu mai încetează să mănânce la pământ până ce nu găureşte pământul şi iese la suprafaţă. Iar după ce iese, moare în trei zile. După alte trei zile vine un nour de ploaie şi plouă deasupra lui şi-l readuce la viaţă, dar acuma nu mai mănâncă întruna. De aici socotesc că au pornit vechii filosofi când i-au numit pe cei ce mănâncă mult gastrimargi. Dar cel ce ştie cu evlavie să privească la lucruri poate să înţeleagă cele spuse şi într-un sens duhovnicesc. Astfel, toată patima obişnuieşte să se nască din putreziciune. Iar după ce se naşte, nu încetează să mănânce inima care i-a dat fiinţă, până nu iese, prin deprinderea întru cunoştinţă,

la arătare. Iar ieşind, moare în cele trei facultăţi ale sufletului[181]. Apoi harul Duhului, arătându-se prin nourul învăţăturii, aduce şiroaie de cunoştinţă şi o reînviorează. Dar nu la viaţa pătimaşă de mai înainte, ci la una virtuoasă şi plăcută lui Dumnezeu[182].

Întrebarea 60

Ce înţeles are parabola din Evanghelie despre lucrătorii din vie şi ce înseamnă neegalitatea aceea (Matei 20, 1-16)?

Răspuns

Judecata lui Dumnezeu nu se face ţinând seama de timp şi de trup, deoarece sufletul, fiind netemporal şi netrupesc, nu creşte şi nu sfârşeşte deodată cu trupul, iar mişcările şi înclinările lui nu se nasc în chip temporal. De pildă, adeseori unul are în viaţa călugărească şaptezeci de ani, iar altul o singură zi. Pe de altă parte, scopul călugăriei este să desfacă sufletul de împătimirea şi înlănţuirea de cele materiale şi să-l întoarcă spre Dumnezeu. Deci punem cazul că cel dintâi, având şaptezeci de ani, a murit neîngrijindu-se deloc de o astfel de nepătimire, iar cel de-al doilea, având numai o zi, şi-a desfăcut tot cugetul pătimaş de la cele

---

181. După ce ne-am deprins de-a discerne stările sufleteşti, scoatem la iveală patima cu urâciunea ei. Dar prin aceasta, ea moare.

182. Spiritualizează energia din ea.

pământeşti. La răsplătirea ce se va face la judecată, cel din urmă va lua plata după vrednicie, ca unul ce-a dus ţinta făgăduinţei sale la împlinire; cel dintâi însă o va lua în dar şi numai pentru că a răbdat osteneala nevoinţei.

Întrebarea 61

De ce S-a pogorât Duhul tocmai după zece zile de la Înălţarea Domnului?

Răspuns

Zic unii dintre învăţaţii în cele dumnezeieşti că deoarece, după Dionisie Areopagitul, Puterile îngereşti sunt rânduite în nouă cete, înălţându-Se Domnul după omenitate (căci după dumnezeire toate le umple), fiecărei cete i-a dăruit o zi, de la prima până la ultima. Căci aveau lipsă şi ele de venirea Domnului la ele, fiindcă „în El, zice Apostolul, s-au reunit toate, nu numai cele de pe pământ, ci şi cele din cer" (Ef. 1, 10). După aceea S-a arătat lui Dumnezeu şi Tatăl şi apoi S-a coborât Duhul.

Dar lucrul acesta poate fi înţeles şi altfel: Cuvântul lui Dumnezeu, ascuns în cele zece porunci ale Sale, Se face corp în noi, coborându-Se cu noi în activitatea noastră morală; pe urmă iarăşi ne ridică prin cunoştinţă, înălţându-ne până ne urcăm la cea mai înaltă dintre toate poruncile, care zice: „Domnul Dumnezeul tău, Domnul Unul este" (Deut. 6, 4). Când deci mintea noastră s-a desfăcut de toate, mai bine zis a părăsit

toate şi a ajuns la Dumnezeu însuşi, atunci primeşte limbile de foc, devenind dumnezeu după har[183].

Întrebarea 62

Ce înseamnă: „Du-ţi rar piciorul spre prietenul tău, ca nu cumva, săturându-se de tine, să te urască" (Pilde 25, 17)?

Răspuns

Prietenul este aici trupul nostru, pentru unirea şi dragostea naturală ce-o avem faţă de el. Deci Scriptura te îndeamnă să nu te încarci prea mult cu grija de trup, ci să te îngrijeşti de el numai atâta cât să poată merge pe urmele sufletului. Iar aceasta, rar, ca nu cumva, îngrijindu-te prea mult de odihna lui, să se arate în tine cele ale vrăjmaşilor şi ale celor ce te urăsc.

Întrebarea 63

Ce închipuie juninca din Lege, junghiată la vale, în cazul unui omor al cărui autor n-a fost descoperit (Deut. 21, 3-4, 6)?

---

183. Întreg urcuşul de-a lungul celor trei trepte (făptuire, cunoaştere şi vedere descoperită a lui Dumnezeu) e susţinut de Hristos sălăşluit în noi, Care urcă împreună cu noi, făcându-ni-Se tot mai descoperit.

Răspuns

Prin acestea se închipuie gândul duhovnicesc al Scripturii, că nu numai pentru greşalele vădite trebuie să ne temem, ca unii ce vom avea să suferim pedepse pentru ele, ci şi pentru cele săvârşite de noi în chip neştiut, dând mereu juninca, adică trupul nostru[184], să fie junghiat în valea înfrânării şi a nevoinţei. De aceea se părăsea juninca încă vie[185], ca să învăţăm că nu trebuie să omorâm trupul, ci numai să junghiem şi să îmblânzim plăcerile răsculate.

Întrebarea 64

Ce închipuie slăbănogul coborât de patru inşi prin acoperiş? Oare se putea descoperi casa, cum spune istoria (Luca 5, 19)?

Răspuns

După istorie, cu siguranţă s-a descoperit casa, căci vizitatorii acelor locuri spun că acoperişurile caselor, făcute din piatră poroasă, sunt foarte uşoare, încât cel ce vrea să le descopere o poate face aceasta uşor şi repede. Dar după înţelesul mai înalt, slăbănogul este orice minte ce boleşte în păcate şi nu poate vedea pe

---

184. Reamintim că în greceşte „trupul" e de genul feminin.

185. În Sfânta Scriptură juninca nu rămâne vie, e junghiată, dar Sfântul Maxim a înţeles prin verbul νευροκοπεῖν o lovire şi o slăbire a junincii, nu o junghiere a ei.

Cuvântul (Raţiunea supremă) prin contemplaţia naturală, care e uşa. Deci înlăturând prin credinţă acoperişul gros al literei Legii, e coborâtă prin cei patru de la înălţimea deşartă spre Cuvântul, Care S-a smerit pe Sine (chenoza), şi primeşte prin credinţă şi făptuire putinţa de-a umbla.

Întrebarea 65

De ce Elisei proorocul s-a rugat, şi au ieşit urşi şi au sfâşiat patruzeci şi doi din copiii ce râdeau de el (4 Regi 2, 23-24)?

Răspuns

Zic unii că aceşti copii nu sunt israeliţi, ci din alte neamuri; şi nu sunt copii după vârstă, ci după minte. Deci aceştia, auzind de Prooroc că făcea multe semne, n-au crezut, ci au râs de el. Dar erau şi unii care nu s-au împărtăşit de părerea lor deşartă. Deci ca să nu fie vătămaţi aceştia şi blasfemia să se urce la cer, le-a venit în ajutor Dumnezeu.

Iar după înţelesul duhovnicesc, orice minte care e, ca şi Elisei, pleşuvă, adică e curată de cugetări pământeşti, e luată adeseori în râs, în urcuşul cunoştinţei ei, de gândurile orientate spre lucrurile ce cad sub simţuri şi spre materie şi formă. Căci numărul patruzeci înseamnă lucrurile ce cad sub simţuri[186], la care adău-

186. Patru închipuie cele patru elemente care, după cei vechi, alcătuiesc natura. Deci patruzeci e natura constituită.

gându-se materia şi forma, se naşte numărul patruzeci şi doi. Deci mintea e luată în râs de asemenea gânduri, care vor să o facă să simtă virtutea ca pe o povară. Aceste gânduri le omoară mintea prin rugăciune şi prin urşi, adică prin plăcere şi poftă. Căci aceste patimi întrebuinţate întors[187], adică spre bine, ucid gândurile batjocoritoare.

Întrebarea 66

Cum trebuie să înţelegem neştiinţa Fiului despre sfârşitul lumii (Marcu 13, 32)?

Răspuns

Există două feluri de neştiinţă: una vrednică de ocară, alta nevinovată. Cea dintâi atârnă de noi, a doua nu atârnă de noi. Cea vrednică de ocară şi atârnătoare de noi este neştiinţa cu privire la virtute şi evlavie. Cea nevinovată şi neatârnătoare de noi e neştiinţa cu privire la toate acele lucruri câte, vrând să le cunoaştem, nu le cunoaştem; de pildă, cu privire la lucrurile ce se petrec departe, sau la cele ce se vor întâmpla în viitor. Dar dacă Sfinţii Prooroci au cunoscut prin har cele de departe şi neatârnătoare de noi, cum nu le-ar fi ştiut cu atât mai vârtos pe toate Fiul lui Dumnezeu, iar prin El, şi omenitatea Lui, nu prin fire, ci prin unirea cu Cuvântul? Căci precum fierul ars în foc are toate însuşirile focului pentru că luminează şi arde, şi totuşi prin

187. Energia lor e transferată pe plan spiritual.

fire nu e foc, ci fier, la fel şi omenitatea Domnului, întrucât era unită cu Cuvântul le ştia toate, şi aceste însuşiri dumnezeieşti le arată în sine, dar ca fire omenească luată de sine, adică nenuntit, se zice că nu le ştia.

Întrebarea 67

Ce închipuie îmbrăcămintea (schima) monahală şi mai ales tunderea părului?

Răspuns

Precum capul e în fruntea tuturor mădularelor din trup, tot aşa mintea deţine rolul de cap în suflet. Deci aceasta trebuie tunsă de toate cugetările lumeşti. Colovionul, care acoperă tot trupul şi lasă goale numai mâinile, înseamnă că trebuie să îmbrăcăm filosofia morală, care înlătură lucrările ce săvârşesc păcatul, şi că aceasta trebuie să acopere şi puterea, şi lucrarea. Căci puterea stăpânirii celui-rău este, cum zice Iov (40, 11), sub buricul pântecelui; iar sufletele, după fericitul David, sunt pline de batjocurile dracilor (Ps. 34, 15). Şi aceste batjocuri sunt lucrările curviei. Iar analavul, fiindcă are pe el crucea şi înainte, şi înapoi, înseamnă că trebuie, cum zice Apostolul, să ne răstignim nu numai noi lumii, ci şi lumea nouă (Gal. 6, 14). Aceasta pentru ca, fugind noi de lume, să nu mai avem nicio piedică şi să nu mai fim reţinuţi de plăcerea faţă de ea, amăgiţi de suprafaţa ei, dar nici să nu mai fim urmăriţi de ea dinapoi, prin încercările fără de voie, şi

aşa să slăbim din încordarea credinţei. Ci să rămânem nesimţitori şi morţi atât faţă de patimile cele de voie, cât şi faţă de cele fără de voie[188]. Culionul închipuie harul lui Dumnezeu, care păzeşte şi acoperă mintea noastră. Căci cel ce s-a tuns de cugetările lumii primeşte coiful mântuirii (Ef. 6, 17). Iar sandalele au acest înţeles: Fiindcă sunt din piei moarte şi stau dedesubtul unei mici părţi din trup, la fel cum întreg trupul se foloseşte de o rămăşiţă de piele, trebuie să se folosească şi sufletul de trup, iar pe acesta să-l omoare faţă de patimi. Periboleul (*pallium,* haina de deasupra) fiind în patru colţuri, cum e lumea din patru elemente, arată că trebuie să ne îmbrăcăm în contemplaţia naturală, încât să nu mai privim cele ce se văd de dragul simţirii şi al patimilor, ci prin raţiunea ce se află în ele să ne înălţăm spre Ziditorul lor. Faptul că mâna stângă rămâne descoperită[189] arată că faptele bune trebuie să lumineze din noi, după cuvântul Mântuitorului, aşa ca să vadă oamenii faptele noastre cele bune şi să slăvească pe Tatăl nostru Cel din ceruri. Iar veşmintele trebuie să fie negre, ca să arate că trebuie să fim nearătoşi (nevăzuţi) pentru lume, ca unii ce avem petrecerea în cer. Dacă cineva mai socoteşte că haina de deasupra *(pallium)* prin cele patru colţuri mai închipuie şi cele patru virtuţi generale, nu va greşi.

---

188. Patimile cele de voie sunt cele care ne atrag spre plăceri, cele fără de voie sunt suferinţele de care vrem să fugim. Deci să nu ne pese nici de plăcere, nici de durere, nici de cele din faţă, nici de cele din spate.

189. Combefis (P. G. 90, 840, nota 2) se întreabă dacă nu e o greşeală de text, fiind vorba de mâna dreaptă.

Întrebarea 68

....

Răspuns

Preotul spune bisericii „pace" de pe înălţimea scaunului (catedrei), imitând pe Domnul de pe scaun (catedră), Care, înălţându-Se, i-a lăsat şi i-a dat pacea Sa. Iar poporul, răspunzând: „Şi cu duhul tău"[190], vrea să spună: „Ne-ai dat nouă pace, Doamne, şi bună înţelegere între noi. Dă-ne şi pacea care este unirea nedespărţită cu Tine ca, împăcaţi cu Duhul Tău, pe Care L-ai pus în noi la începutul creaţiei, să ajungem nedespărţiţi de dragostea Ta".

Întrebarea 69

Dacă morţii învie în întregime, de ce nu învie în întregime trupurile noastre? De ce credem apoi că, prin Botez, ele se prefac?

Răspuns

....

---

190. Din explicaţia ce urmează se pare că aşa ar trebui să se traducă „καὶ τῷ πνεύματι σοῦ". Aşa traduce şi Combefis.

Întrebarea 70

....

Răspuns

Dacă vrei o tâlcuire mistică a Scripturii, aceasta trebuie să se înţeleagă aşa: „Lăudaţi pe Domnul în glas de trâmbiţă" (Ps. 150, 3) înseamnă: prin pomenirea învierii, care va fi anunţată prin trâmbiţă, precum s-a scris. „Lăudaţi-L pe El în psaltire şi chitară", adică prin limba noastră şi prin gură, lovindu-le cu duhul ca şi cu un plectru (pană). „Lăudaţi-L în tobă şi alăută", adică în trup şi suflet, de la care, ca de la o alăută, străbat cererile la Dumnezeu. „Lăudaţi-L în strune şi în organe", adică în inimă, şi în toate măruntaiele, şi în toate fibrele dinlăuntru, pe care le-a numit organe. „Lăudaţi-L pe El în chimvale bine răsunătoare", adică prin buze, prin care se împletesc melodiile armonioase ale psalmodierii.

Întrebarea 71

În unele manuscrise ale Apostolului se spune: „Toţi vom adormi, dar nu toţi ne vom schimba"; în altele: „Nu toţi vom adormi, dar toţi ne vom schimba" (1 Cor. 15, 51). *Te rog, arată-mi: Care versiune trebuie primită şi ce înseamnă cele scrise?*

Răspuns

Socotesc că nu se abate cineva de la gândul Apostolului dacă primeşte cu evlavie amândouă versiunile, pentru că şi manuscrisele vechi le cuprind pe amândouă. Pe cea dintâi, „Toţi vom adormi, dar nu toţi ne vom schimba", trebuie să o înţelegem în sensul că toţi vom avea de suportat adormirea prin moarte, dar nu toţi ne vom preschimba primind slava şi îndrăznirea. Aceasta o arată acelaşi Apostol în alt loc şi mai limpede, zicând: „Numai să ne aflăm îmbrăcaţi, şi nu dezbrăcaţi" (2 Cor. 5, 3). Iar pe cea de-a doua, „Nu toţi vom adormi, dar toţi ne vom schimba", trebuie să o înţelegem în sensul că nu toţi vom adormi cu adormirea pentru un timp oarecare, ca să avem lipsă de mormânt şi de risipirea prin stricăciune, ci cei de atunci vor suporta o moarte scurtă, neavând lipsă de adormirea pentru un timp oarecare, deoarece îndată se va produce învierea. Dar toţi se vor schimba, adică se vor îmbrăca întru nestricăciune.

Întrebarea 72

Luca spune în Fapte despre Pavel că „se grăbea, de i-ar fi cu putinţă, să facă ziua Cincizecimii la Ierusalim" (Fapte 20, 16). *Dar atunci, cum face Pavel îngenuncheri, ceea ce e oprit de canoane*[191]*?*

---

191. Canoanele Bisericii opreau îngenuncherile între Paşti şi Rusalii, fiind timp de bucurie pentru Învierea Domnului.

Răspuns

Nu despre Cincizecimea însăşi, în care S-a pogorât Duhul, vorbeşte, ci fiindcă toate cele cincizeci de zile se numesc zile ale Cincizecimii, Pavel se grăbea să facă la Ierusalim prima zi de după Paşti. Deci e limpede că şi-a plecat genunchiul în vremea postului.

Întrebarea 73

Ce înseamnă cuvintele: „Iar de zideşte cineva pe temelia aceasta aur, sau argint, sau pietre preţioase, lemne, iarbă, trestie... focul le va cerca. Deci cel al cărui lucru pe care l-a zidit va rămâne, plată va lua; iar cel al cărui lucru va arde, se va păgubi. El însă se va mântui, dar aşa, ca prin foc" (1 Cor. 3, 12-15)?

Răspuns

Temelia este credinţa lui Hristos. Aurul zidit de cineva în ea este cunoştinţa tainică despre Dumnezeu (mistagogia teologică); argintul, viaţa străluminată de virtuţi; pietrele preţioase, cugetările evlavioase; lemnele, împătimirea de cele ce cad sub simţiri; iarba o zideşte cel ce se hrăneşte cu nesocotinţa; trestia, cel ce lucrează stricăciunea. Deci pe cei care au fapte bune, ziua cunoştinţei îi arată, că în foc, adică în duh, s-a făcut descoperirea lor. În ceea ce-i priveşte însă pe cei păcătoşi, lucrurile lor se ard prin judecata din cunoştinţă, care arde conştiinţa; ea desfiinţează păcatele

şi mântuieşte pe om, dar îl păgubeşte de virtuţile pe care nu le-a lucrat în timpul de mai înainte. Dar şi în veacul viitor lucrurile păcatului se topesc în neexistenţă, firea reprimind înapoi puterile sale prin foc şi prin judecată[192].

Întrebarea 74

Ce înseamnă ceea ce spune David cântând: „Dă slugii Tale puterea Ta şi mântuieşte pe fiul slujnicei Tale" (Ps. 85, 15-16)?

Răspuns

Fiindcă suntem după fire slugi ale lui Dumnezeu şi fii ai slujnicei Sale, înţelepciunea, se roagă să ni se dea nouă întâi puterea, adică stăpânirea asupra patimilor. Pe urmă, prin aceasta, vine mântuirea.

Întrebarea 75

În Cărţile Regilor scrie că Dumnezeu a mişcat pe David să numere poporul (2 Regi 24, 1), *dar în Parali-*

192. Aici nu se învaţă că păcătoşii se vor „mântui", în sensul că pedepsele lor odată vor înceta, ci că ei nu vor pieri ca lucrurile lor, ci vor fi „păstraţi", „dar în focul veşnic". Sfântul Maxim e de acord cu Sfântul Ioan Gură de Aur, *Hom. 9 in 1 Cor. 3*, unde spune: „Ceea ce spune aceasta este: Nu se va pierde şi el ca lucrurile care se topesc în nimic, ci va rămâne în foc". (Vezi şi locuri de la alţi Părinţi, în acelaşi sens, în nota lui Combefis, P. G. 90, 847).

pomena se zice aceasta de diavolul (1 Paral. 21, 1). *Cum se poate arăta acordul Scripturii cu ea însăşi?*

Răspuns

Apostolul numeşte pe diavolul dumnezeu al veacului acesta. Aşa trebuie înţeles cuvântul din Regi. Sau şi altfel: Fiindcă afară de Providenţa lui Dumnezeu nu se întâmplă nimic, ci toate se întâmplă fie din bunăvoinţa, fie din iconomia, fie din îngăduinţa Lui, cuvântul din Regi, că „Dumnezeu a mişcat", trebuie înţeles că „Dumnezeu a îngăduit", iar cel din Paralipomena, că diavolul a lucrat, că el a fost cauza. Pe urmă cad cei şaptezeci de mii, care se aflau cu Abesalom şi sufereau de patima închipuirii de sine şi a mândriei. În înţeles mai înalt, aceasta înseamnă că David e orice om care a născut, nu din aplecare (dispoziţie) lăuntrică, ci din uitare de sine, un gând de mândrie, dar pe urmă se căieşte şi se roagă lui Dumnezeu. Iar făcând aşa, mor gândurile privitoare la cele vremelnice şi trecătoare. Căci numărul şaptezeci înseamnă mişcarea temporală, pentru cercul înşeptit ce se repetă. De aceea e mai bine a fi prigonit de vrăjmaşii draci decât a suporta foamea neauzirii cuvântului lui Dumnezeu.

Întrebarea 76

Ce înseamnă cuvântul de la Apostolul: „O, de s-ar şi tăia încaltea!" (Gal. 5, 12)?

Răspuns

Acesta s-a zis în loc de: Vor plânge şi se vor lovi, ajunşi la pocăinţa pentru păcatele pe care le-au săvârşit tulburând pe credincioşi.

Întrebarea 77

De ce li se interzice moabiţilor şi amoniţilor să intre în templul Domnului, până la al treilea şi al patrulea şi al zecelea neam; şi până în veac (Deut. 23, 3; Neem. 13, 1)?

Răspuns

Moabit se tălmăceşte „intestinul tatălui" (ἔντερον), iar amonit, „tatăl maicii". Prin acestea se spune că cel ce ia pildă de răutate de la altul a descoperit intestinul tatălui; iar cel ce naşte păcatul din sine este tatăl maicii, adică al păcatului său propriu. Deci aceştia nu vor intra în casa Domnului până la al treilea şi al patrulea şi al zecelea neam; şi până în veac. Adică: cel ce nu s-a apropiat de Dumnezeu prin dobândirea deprinderii binelui şi prin făptuirea lui (căci acestea sunt al treilea şi al patrulea neam al virtuţilor), apoi prin numele şi prin credinţa Domnului Iisus şi prin cele zece porunci ale Legii, nu va intra, prin renaşterea viitoare din veacul cel netrecător, în casa lui Dumnezeu, adică în cetatea cerească în care e locuinţa tuturor celor ce se veselesc (Ps. 86, 7).

Întrebarea 78

Din ce pricină cel ce era numai în parte lepros era în fața Legii necurat, iar cel lepros în întregime era curat (Lev. 13, 2-3; 12)?

Răspuns

Cel lepros în vreo parte are moartă partea în care e lepra. Căci retrăgându-se sângele ce întreține viața, se golește locul. Şi când prin atingerea preotului se adâncește locul leprei, îl spurcă pe cel lepros. Tot aşa şi cel lepros în vreo parte a sufletului, golindu-i-se sufletul, adică adâncindu-se prin retragerea puterii vitale a virtuții, se face necurat. Dar cel lepros în întregime e drept că are culoarea leprei, însă sângele vieţii având-ul împrăștiat prin tot trupul, îl are semănat şi la suprafață. Aceasta înseamnă că cel ce a ajuns la ultimul capăt al răutății, dar pe urmă s-a căit, redobândeşte puterea vitală a virtuții. Numai conştiinţa o are colorată de urmele cugetărilor dinainte (ταῖς προτέραις προλήψεσιν). Căci nu poate să nu cugete la cele ce le-a făcut ca şi când nu le-ar fi făcut. De aceea îl declară Legea pe unul ca acesta curat.

Întrebarea 79

Ce înseamnă cele cinci feluri de jertfe aduse după rânduiala Legii: oaia, boul, capra, turtureaua şi porumbelul?

Răspuns

După unul din înţelesuri, berbecul, ca cel ce e căpetenie, închipuie puterea raţională; taurul, iuţimea; iar capra, pofta. Turtureaua, la rândul ei, închipuie neprihănirea, iar porumbul, sfinţenia. Dacă însă trebuie să luăm seama şi la însuşirile naturale ale fiecărui animal şi să le căutăm înţelesul potrivit, cei pricepuţi în astfel de lucruri spun că oaia aduce trei lucruri stăpânului: lâna, laptele şi mielul. Iar pupila ochiului ei se întoarce după soare şi în fiecare zi dă afară trei sute şaizeci şi cinci de bobiţe. La fel, oiţa raţională, care este omul, dacă vrea să se aducă jertfă Stăpânului, trebuie să-I dea ca lână făptuirea morală, ca lapte, contemplaţia naturală (căci aceasta hrăneşte mintea), iar ca miel, învăţăcelul pe care îl naşte prin învăţătură, silindu-se să-l facă întru totul ca pe sine şi să-l aducă desăvârşit lui Dumnezeu. Dar şi pupila ochiului unuia ca acesta se întoarce după soare, adică mintea lui se îndreaptă după Soarele dreptăţii, Care călăuzeşte toate ale noastre prin cârmuirea providenţială a lucrurilor; căci în necazuri şi în zile bune el Îi mulţumeşte Aceluia pentru Providenţa care le călăuzeşte bine pe toate. Unul ca acesta leapădă în fiecare zi trei sute şaizeci şi cinci de bobiţe, adică aruncă de fiecare dată cele stricăcioase şi de prisos, supuse timpului şi prefacerii.

Cât despre bou, se spune că el are inima în trei colţuri şi rinichii cu cinci ieşituri; mai are apoi trei stomacuri. Ziua el are ochii luminoşi, iar noaptea, în chipul focului. O treime din zi şi o treime din noapte rumegă (πνέει φυσῶν), căutând spre răsărit. Nara lui dreaptă dă un miros bun (εὐωδιάζει μόσχον). Iar sângele lui omoară

animalele domestice, afară de câine. Deci şi noi, luând ca nişte boi jugul lui Hristos, să ne tăiem inima de piatră şi, dezrădăcinând spinii patimilor, să ne lărgim pământul inimii spre primirea cuvântului dumnezeiesc. Să avem apoi inima în trei colţuri, adică să avem în inimă sănătoasa învăţătură despre Treime, ca, precum inima comunică în chip firesc viaţa ei trupului, aşa şi credinţa în Dumnezeu să susţină mădularele sufletului. De asemenea, să avem rinichii cu cinci ieşituri, adică partea noastră poftitoare să nu fie întoarsă spre patimi, ci prin cele cinci simţuri să privim zidirea numai în vederea doririi şi iubirii Ziditorului. Să avem apoi trei stomacuri. Stomacul primeşte cel dintâi bucatele, şi prin lucrarea de digestie alege şi trimite fiecărui mădular ceea ce e potrivit cu el, iar restul îl predă burţii. Aşa se cuvine ca şi noi, conduşi fiind de contemplaţia activă, naturală şi teologică şi împărţind tuturor mădularelor sufletului cele potrivite, să purtăm grijă şi de cel mai de jos, adică de trup, sau de burtă. Iar a răsufla o treime din zi şi noapte, privind spre Răsărit, înseamnă a privi spre întreita Providenţă a lui Dumnezeu, spre cea care susţine, întoarce şi ceartă, şi a-I mulţumi atât în noaptea încercărilor, cât şi în ziua propăşirii. Să avem şi ochii noaptea în chipul focului, iar ziua luminoşi, adică puterea noastră contemplativă capabilă să primească în ziua virtuţilor razele cunoştinţei de la Soarele dreptăţii, iar în noaptea încercărilor şi ispitelor ce vin una după alta pe urma virtuţilor, în stare să înţeleagă sensul părăsirilor. Să avem şi nara dreaptă binemirositoare. Căci partea dreaptă a omului este sufletul, dat fiind că avem două părţi, sufletul şi trupul. Deci cel ce pentru virtuţile sufletului a îmbrăţişat harul

Duhului Sfânt devine pentru ceilalţi binemirositor. Iar sângele acestuia are o putere ce omoară animalele domestice; adică iuţimea abătută din drumul ei ucide pe oamenii ce-o practică şi hrăneşte pe dracii ce latră împotriva noastră.

Capra are o fire ce urcă uşor munţii, sare prăpăstiile şi se încântă de melodiile muzicale. Cornul ei drept, oriunde s-ar sufla în el, dă senzaţia unui cutremur. Apoi dă afară din ea în fiecare zi două sute de boabe. Deci şi sufletul nostru trebuie să sară cu îndrăzneală prăpăstiile ispitelor şi încercărilor, să urce munţii proorociilor şi, ajungând la înălţimea cunoştinţei, să se îndulcească de ea. Şi nu numai să se îndulcească, ci prin clopoţelul ei, adică prin raţiunea făptuitoare, să comunice şi celor ce-i aud învăţătura această dulceaţă. Iar cornul ei drept înseamnă că cel ce închină lui Dumnezeu contemplaţia sufletului prin rugăciune, făcându-se binemirositor ascultătorilor, scutură obişnuinţa patimilor trupeşti din aceştia. Unul ca acesta leapădă totdeauna rătăcirea în jurul celor ce cad sub simţuri. Căci simţurile împletindu-se cu cele sensibile...[193].

---

193. Lipseşte sfârşitul.

A CELUI DINTRE SFINŢI
PĂRINTELUI NOSTRU

MAXIM MĂRTURISITORUL

Scurtă tâlcuire a rugăciunii Tatăl nostru

Către un iubitor de Hristos[194]

Am primit pe însuşi de Dumnezeu păzitul meu stăpân[195], venit la mine prin preacinstita lui scrisoare, pe cel ce este totdeauna de faţă şi nu poate fi niciodată departe cu duhul. Căci nu dispreţuieşte să fie împreună cu slugile sale, pentru bogăţia virtuţii imitată în chip dumnezeiesc, odată ce Însuşi Dumnezeu a dat-o pe aceasta ca mijloc de întâlnire chiar şi cu El. De aceea, minunându-mă de mărimea coborârii lui, temerea mea faţă de el am amestecat-o cu afecţiune, şi din amândouă, adică din temere şi din afecţiune, am dat fiinţă iubirii, constătătoare din respect şi din dorinţa de apropiere. Căci am voit ca temerea să nu se desfacă de

194. P. G. 90, 871-910: *Orationis dominicae brevis expositio. Ad quemdam Christo devotum;* în *Filocalia greacă*, ed. a II-a, vol. I, p. 317-327.

195. Se vede că această scriere a fost adresată unei personalităţi pentru care Sfântul Maxim avea un mare respect. În multe epistole adresatul era numit „stăpân". Probabil era egumen, episcop sau dregător civil (cf. *Ep. 40. Către egumenul Talasie*, P. G. 91, 633).

afecţiune şi să devină ură, nici afecţiunea dispreţ, ceea ce se întâmplă când nu are unită cu ea temerea care cumpătează. Am voit mai degrabă ca iubirea să se arate lege afectuoasă ce e sădită înlăuntru şi tinde să se apropie de tot ce este înrudit după fire, înlocuind ura prin afecţiune şi depărtând dispreţul prin respect. Pe această temere ştiind-o fericitul David ca intrând mai mult decât toate în alcătuirea iubirii de Dumnezeu, zice: „Frica Domnului este curată şi ea rămâne în veacul veacului" (Ps. 18, 10). El ştia însă că aceasta este altă temere decât cea care se naşte din frica de pedeapsă pentru relele săvârşite. Căci aceasta se depărtează, încetând cu totul când vine iubirea, cum arată undeva în cuvintele sale marele Evanghelist Ioan, zicând: „Iubirea scoate afară frica" (1 Ioan 4, 18). Dar cealaltă e o însuşire caracteristică firească a desăvârşitei iubiri. Ea păstrează prin sfiala ei în Sfinţi pentru veci nestricată legea şi chipul iubirii faţă de Dumnezeu şi întreolaltă.

Împreunând deci, precum am spus, şi eu temerea de stăpânul meu cu afecţiunea faţă de el, păstrez în această alcătuire legea iubirii. Prin respect ea mă împiedică să scriu, ca să nu se ivească dispreţul; prin afecţiune însă mă sileşte să scriu, ca să nu pară ură desăvârşitul refuz de a scrie. Deci ascultând de poruncă scriu, dar nu câte gândesc, „căci gândurile omului sunt şovăielnice", după Scriptură (Înţel. 9, 14), ci câte vrea Dumnezeu şi câte dăruieşte prin harul Său pentru a produce vreun oarecare folos.

„Sfatul Domnului, zice David, rămâne în veac; gândurile inimii lui, din neam în neam" (Ps. 32, 11). Prin „sfat" a înţeles, poate, sfatul lui Dumnezeu şi Tatăl, cu

privire la coborârea (chenoza) negrăită a Fiului cel Unul-Născut în vederea îndumnezeirii firii noastre, sfat care îmbrăţişează marginea tuturor veacurilor[196]. Iar prin „gândurile inimii Lui", raţiunile Providenţei şi ale Judecăţii, după care cârmuieşte în chip înţelept viaţa noastră de aici şi pe cea viitoare, ca a unor generaţii diferite, dând fiecăreia modul cuvenit de lucrare[197]. Deci dacă lucrul sfatului dumnezeiesc constă în îndumnezeirea firii noastre, iar scopul gândurilor dumnezeieşti este să desăvârşească până la capăt cele ce le cerem în viaţa noastră, e de folos să cunoaştem şi să împlinim înţelesul Rugăciunii Domnului, şi deci să-l şi descriem[198]. Căci la această rugăciune s-a gândit şi

---

196. Toate veacurile (eonii) sunt purtate de dinamica lui Iisus, Cel care a coborât în ele, îngroşându-Se pe măsura îngroşării lor şi înălţându-Se împreună cu înălţarea lor. Iisus e în lume prin raţiunile ei, prin Providenţă, prin Legea veche, încă înainte de a veni în trup pentru a Se face pârga îndumnezeirii firii omeneşti. Iar după aceea conduce şi de sus, dar şi din sânul istoriei, procesul de îndumnezeire a firii omeneşti, ba acest proces durează pentru oameni şi pentru Îngeri chiar şi după sfârşitul acestei lumi, în veci. Deci nu e veac care să rămână pe dinafara acestei misiuni.

197. Raţiunile Providenţei se împletesc şi alternează necontenit cu cele ale Judecăţii, Dumnezeu îndemnând pe oameni spre cele bune atât prin inspiraţii şi daruri pozitive, cât şi prin încercări şi pedepse. Aceste raţiuni dinamice (idei-forţă) ce lucrează în sânul istoriei îi dau acesteia un sens unitar. Dar istoria nu e uniformă, pentru că nici raţiunile acestea nu rămân mereu aceleaşi, ci fiecare generaţie e călăuzită după alte raţiuni, dându-i-se alte misiuni, alte moduri de lucrare. De remarcat e că şi despre viaţa viitoare spune Sfântul Maxim că va fi călăuzită după raţiunile Providenţei.

198. Cele pe care le cerem în viaţa noastră sunt cele cuprinse în rugăciunea *Tatăl nostru*. Iar scopul gândurilor lui Dumnezeu e să le împlinească pe acestea până la capăt. Deci se cuvine să fie lămurite lucrurile pe care le cerem în rugăciunea *Tatăl nostru* pentru a şti ce urmăreşte Dumnezeu prin gândurile Sale.

stăpânul meu, mişcat de Dumnezeu, când a scris către mine, sluga sa. Deci trebuind să o fac acum temă a cuvintelor mele, rog pe Domnul, Învăţătorul acestei rugăciuni, să-mi deschidă mintea spre înţelegerea tainelor din ea şi să-mi dea cuvânt potrivit spre tălmăcirea celor cele ce le voi înţelege. Fiindcă ea îmbrăţişează tot scopul ascuns în chip tainic în cele spuse mai înainte, sau, mai bine-zis, vestit limpede celor puternici la minte. Cuvântul rugăciunii cuprinde cererea tuturor acelora cărora ni S-a făcut pricinuitor Însuşi Cuvântul lui Dumnezeu smerindu-Se. El ne învaţă să ne silim a ne însuşi acele bunuri, pe care ni le poate procura numai Dumnezeu şi Tatăl prin Fiul, Care mijloceşte în chip natural, şi prin Duhul Sfânt. Căci mijlocitor între Dumnezeu şi oameni este, după dumnezeiescul Apostol, Domnul Iisus (1 Tim. 2, 5), Care a arătat oamenilor prin trupul Său pe Tatăl cel necunoscut, iar Tatălui I-a adus pe oameni în Sine, împăcaţi prin Duhul.

Pentru aceştia, făcându-Se om în chip neschimbat, Se face pricinuitorul şi învăţătorul unor taine noi şi multe, încât mulţimea şi mărimea lor nu a putut-o cuprinde raţiunea în vreo măsură oarecare. Dintre ele a dăruit oamenilor, cu dărnicia Sa, care întrece toate, şapte la număr, mai generale decât celelalte. Deci scopul rugăciunii este, cum am zis, să îmbrăţişeze tainic tocmai înţelesul acestora, adică: 1. învăţătura despre Dumnezeu (teologia), 2. înfierea prin har, 3. egalitatea în cinste cu Îngerii, 4. împărtăşirea de viaţă veşnică, 5. restaurarea firii ca să încline spre ea însăşi în chip nepătimaş, 6. desfiinţarea legii păcatului şi 7. surparea celui-rău, care ne stăpâneşte prin înşelăciune.

Să cercetăm, aşadar, adevărul celor spuse.

Teologie ne învaţă Cuvântul lui Dumnezeu prin faptul că Se întrupează, arătând în Sine pe Tatăl şi pe Duhul Sfânt. Fiindcă întreg Tatăl şi întreg Duhul Sfânt erau fiinţial şi desăvârşit în Fiul şi după ce S-a întrupat, fără ca Ei să se întrupeze, ci Unul binevoind, iar Celălalt împreună-lucrând cu Fiul, Care Însuşi Şi-a lucrat întruparea. Căci Cuvântul a rămas mintal şi viu[199] şi neîncăput de nimeni altul după fiinţă, decât numai de Tatăl şi de Duhul Sfânt, şi atunci când Şi-a făcut, prin iubirea de oameni, unirea după ipostas cu trupul.

Înfierea ne-o hărăzeşte dăruindu-ne, după har, naşterea cea mai presus de fire, de sus, prin Duh. Pe aceasta o păzeşte şi o păstrează, împreună cu Dumnezeu, libera voinţă a celor ce s-au născut, cultivând cu dragoste adevărată harul dăruit şi sporind prin împlinirea sârguincioasă a poruncilor frumuseţea dăruită prin har şi înaintând prin golirea de patimi atâta în dumnezeire, cât S-a golit pe Sine Cuvântul lui Dumnezeu de slava majestăţii Sale, pentru mântuirea noastră, făcându-Se cu adevărat om.

Egali în cinste cu Îngerii i-a făcut pe oameni, întâi: fiindcă „a împăcat prin sângele crucii Sale cele din cer şi cele de pe pământ" (Col. 1, 20), şi a surpat puterile vrăjmaşe, care umpleau locul dintre cer şi pământ[200], arătând că, în privinţa împărţirii darurilor dumnezeieşti, ceata Puterilor cereşti şi pământeşti e una, firea

---

199. Sfinţii Părinţi aseamănă pe Tatăl cu mintea, pe Fiul cu raţiunea (sau cuvântul), iar pe Duhul, cu viaţa. Deci Cuvântul întrupându-Se a rămas unit cu Mintea (Tatăl) şi cu Viaţa (Duhul Sfânt), adică mintal şi viu.

200. Adică ne împiedicau să ne înălţăm la Dumnezeu.

omenească vestind întru veselie slava lui Dumnezeu împreună cu Puterile de sus prin una şi aceeaşi voinţă. Apoi: fiindcă, după împlinirea lucrării Sale pentru noi, S-a înălţat la cer cu trupul primit, unind prin Sine cerul cu pământul. Prin aceasta a unit cele sensibile cu cele inteligibile şi a arătat firea cea creată ca una, de la o extremitate la alta a părţilor ei, unificată în ea însăşi prin virtute şi prin cunoaşterea primei Cauze. Astfel, prin toate câte a săvârşit tainic a arătat, cred, că raţiunea este legătura de unire între cele despărţite; iar lipsa raţiunii înseamnă dezbinarea celor unite[201]. Prin aceasta ne-a îndemnat să învăţăm să ne însuşim raţiunea prin făptuire, ca să ne unim nu numai cu Îngerii prin virtute, ci şi cu Dumnezeu prin cunoştinţă, negând toate cele ce sunt[202].

---

201. Cuvântul „logos" poate avea aici trei sensuri: raţiune, cuvânt, Raţiunea sau Cuvântul dumnezeiesc. În toate aceste trei sensuri, logosul este legătura de unire a celor despărţite. Patima, care dezuneşte, este lipsă de raţiune; la fel egoismul, care nu înţelege să se subordoneze unei raţiuni majore, ce-i încadrează pe toţi. Raţiunile din lucruri şi din oameni tind după o raţiune mai înaltă, care e mai cuprinzătoare. O raţiune particulară, care nu vrea să se subordoneze uneia mai generale, nu mai e raţiune. În acest sens raţiunea uneşte lucrurile sau raţiunile lucrurilor despărţite. Iar Raţiunea supremă, Care e în vârful piramidei tuturor raţiunilor, spre Care tind toate raţiunile, este Dumnezeu-Cuvântul. El le uneşte pe toate. Dar şi cuvântul omului către om e o trăsătură de unire între ei. Având acest rost, se înţelege că adevăratul cuvânt e o expresie a raţiunii unificatoare, a unei raţiuni care se ridică de la raţiunea individualistă la raţiunea superioară, ce se arcuieşte peste raţiunile particulare ale celor doi. Altfel, cuvântul nu mai e raţional, nu mai e din raţiune. Logos mai înseamnă însă şi sens. Un lucru particular are sens numai dacă face parte dintr-un ansamblu. Individualul, dacă ar sta cu totul de sine, ar însemna un non-sens. Sensul uneşte lucrurile.

202. E o învăţătură statornică a Sfinţilor Părinţi că numai prin făptuire, prin practică, dobândim adevărata raţiune (şi totodată

Părtaşi de viaţă dumnezeiască ne face dându-Se pe Sine de mâncare, cum numai El ştie, şi cei ce au primit de la El o astfel de simţire mintală[203], încât prin gustarea acestei mâncări să cunoască prin cunoştinţă adevărată că „bun este Domnul". Prin aceasta, pe cei ce mănâncă îi umple de o calitate dumnezeiască ce-i îndumnezeieşte, ca Unul ce este în chip vădit şi Se numeşte „Pâine a vieţii şi a puterii".

Firea o readună în ea însăşi nu numai întrucât, făcându-Se om, Şi-a păstrat voia nepătimaşă şi nerăzvrătită împotriva firii (neclintindu-se din temelia ei cea după fire nici măcar împotriva celor ce L-au răstignit; dimpotrivă, alegând mai bucuros moartea pentru ei decât viaţa, cum arată şi caracterul voluntar al patimii, sporit prin dragostea de oameni a Celui ce a pătimit), ci şi întrucât a desfiinţat duşmănia, pironind pe cruce zapisul păcatului (Col. 2, 14), pentru care avea firea războiul neîmpăcat cu ea însăşi. Prin aceasta a chemat pe cei de departe şi pe cei de aproape, adică pe cei de sub Lege şi pe cei din afara Legii şi, „surpând peretele din mijloc al despărţiturii, adică desfiinţând legea poruncilor cu învăţăturile ei, a zidit pe cei doi într-un singur om nou, făcând pace şi împăcându-ne"

---

apare în conştiinţa noastră Hristos, Cel ascuns în noi de la Botez). Unirea cu Îngerii prin virtute arată că virtutea rămâne un bun permanent în cel ce se ridică, mai presus de treapta făptuirii, la contemplaţie. De remarcat e că dobândirea adevăratei raţiuni e necesară şi pentru cunoaşterea mistică a lui Dumnezeu prin gnoza apofatică. Ca să fii în stare să negi toate lui Dumnezeu, pentru a urca la cunoaşterea Lui, trebuie să te fi pătruns întâi prin raţiune de mărginirea şi de relativitatea lor.

203. Expresia „simţirea minţii" (sensibilitatea spiritului) am întâlnit-o şi la Diadoh al Foticeii (*Cuvânt ascetic*, cap 36, *Filoc. rom.*, vol. I).

prin Sine cu Tatăl (Ef. 2, 14-16) şi întreolaltă, ca pe unii care nu mai avem o voie ce se împotriveşte raţiunii firii, ci, precum în privinţa firii, tot aşa şi în privinţa voii rămânem neschimbăcioşi.

Iar firea a *făcut-o din nou curată de legea păcatului,* neîngăduind ca întruparea Sa cea pentru noi să fie anticipată de plăcere. Pentru că zămislirea Lui s-a făcut în chip minunat, fără de sământă, iar naşterea, mai presus de fire, fără stricăciune; căci Dumnezeu născându-Se din Maică, îi strângea prin naştere legăturile fecioriei mai mult decât firea. Şi a slobozit de sub domnia legii toată firea în cei ce voiesc să imite moartea Lui de bunăvoie, prin omorârea din simţire a mădularelor celor de pe pământ (Col. 3, 5). Căci taina mântuirii se lucrează numai în cei ce vor, nu şi în cei ce rămân sub stăpânirea care-i robeşte.

În sfârşit, *surparea tiraniei celui-rău,* care ne stăpânea prin înşelăciune, o face întinzând trupul biruit în Adam ca armă împotriva lui şi biruindu-l. Prin aceasta a arătat trupul, înghiţit mai înainte de moarte, înghiţind pe înghiţitoarea moarte şi stricând viaţa aceleia (a morţii) prin moartea firească. Trupul Lui s-a făcut Vicleanului otravă, ca pe toţi câţi izbutise să-i înghită, câtă vreme i-a stăpânit prin moarte, să-i verse afară. Iar neamului omenesc acelaşi trup îi dăruieşte viaţă, împingând ca pe o frământătură toată firea spre învierea vieţii. Căci mai ales pentru aceasta Cuvântul, fiind Dumnezeu, Se face om (cu adevărat străin lucru la auzire!) şi primeşte de bunăvoie moartea trupului.

Deci cererea tuturor acestora, cum am zis, vom afla că se cuprinde în cuvântul Rugăciunii.

*

Căci el spune „Tată", pomeneşte „Numele" Tatălui şi „Împărăţia" Lui. Iar pe cel ce se roagă îl arată ca fiind „fiu" după har al acestui „Tată". El vrea ca cei din cer şi cei de pe pământ să ajungă la o singură voinţă. Porunceşte apoi să se ceară „pâinea cea spre fiinţă" şi cere oamenilor să se împace, unind firea cu ea însăşi prin porunca de a ierta şi de a i se ierta, ca să nu mai fie tăiată prin deosebirea dintre voinţe. Învaţă apoi pe oameni să se roage să nu cadă în ispită, ca lege a păcatului, şi să fie izbăviţi de cel-viclean. Şi se cădea ca însuşi Pricinuitorul şi Dătătorul acestor bunuri să fie şi Învăţător al lor, ca să dea cele spuse în această rugăciune ca reguli de viaţă ucenicilor care cred în El şi imită vieţuirea Lui în trup. Prin ele a arătat „comorile ascunse ale înţelepciunii şi ale cunoştinţei", aflătoare cu adevărat în El (Col. 2, 3), trezind dorinţa celor ce se roagă spre dobândirea lor.

Scriptura a numit, cred, această învăţătură „rugăciune" deoarece cuprinde cererea darurilor date oamenilor de Dumnezeu prin har. Căci de Dumnezeu insuflaţii noştri Părinţi au spus hotărât că rugăciunea este cererea acelora ce le-a dăruit Dumnezeu, în chip cuvenit cu El însuşi, oamenilor, precum votul este făgăduinţa sau promisiunea acelora pe care oamenii, slujind cu adevărat lui Dumnezeu, I le aduc Lui. Ei au adus ca mărturie în sprijinul acestui cuvânt al lor Scriptura. De pildă: „Făgăduiţi şi daţi Domnului Dumnezeului nostru" (Ps. 49, 15). Sau: „Câte am făgăduit voi da Domnului, Mântuitorul meu" (Iona 2, 10). Acestea se spun despre vot. Iar despre rugăciune, următoarele: „Şi s-a rugat Ana, zicând: Doamne Adonai, Dumnezeule al

Puterilor, dacă auzind vei auzi pe roaba ta, dăruieşte-mi mie un rod al pântecelui" (1 Regi 1, 10-11)[204]. Sau: „S-a rugat Iezechia, regele Iudei, şi Isaia, fiul lui Amos, proorocul, către Domnul" (2 Paral. 32, 20). Sau: „Iar când vă rugaţi, ziceţi: Tatăl nostru Cel din ceruri...", cuvinte spuse de Domnul ucenicilor. Astfel, votul este păzirea poruncilor, întărită prin voia celui ce a dat votul; iar rugăciunea, cererea pe care o face cel ce păzeşte bunurile poruncilor, ca să se prefacă el însuşi în bunurile acelea. Sau, mai bine, votul este lupta pentru virtute, pe care aducând-o cineva lui Dumnezeu, Acela o primeşte cu multă plăcere, iar rugăciunea este cununa virtuţii, pe care Dumnezeu o dăruieşte cu bucurie.

Deci fiindcă s-a arătat că rugăciunea este cererea bunurilor procurate de Cuvântul cel întrupat, luându-L pe El însuşi ca învăţător al cuvintelor rugăciunii Sale, ne vom îngădui să pornim la tâlcuirea lor dezvăluind cu grijă, atât pe cât se poate, înţelesul fiecărui cuvânt, ştiind că Însuşi Cuvântul obişnuieşte să hărăzească, în chip folositor, putere înţelegerii celui ce grăieşte.

*

„Tatăl nostru, Carele eşti în ceruri, sfinţească-se Numele Tău, vie Împărăţia Ta".

---

204. Origen în *Tâlcuire la Tatăl nostru* se ocupă de asemenea de această deosebire între rugăciune (προσευχὴ) şi vot (εὐχὴ), făcând aceeaşi deosebire şi folosind chiar această pildă a Anei (G. Bardy, *Origène. De la prière*, Gabalda, Paris, 1931, p. 33). Totuşi Sfântul Maxim în rândurile ce urmează ajunge la formulări mai adânci. Origen spune doar, simplu, că votul e un dar, iar rugăciunea e o cerere. Peste tot tâlcuirea Sfântului Maxim e mai adâncă decât a lui Origen, luând proporţii de sistem, cu toată scurtimea ei.

Domnul învaţă în aceste cuvinte pe cei ce se roagă că se cuvine să înceapă îndată cu învăţătura despre Dumnezeu. El dă aici o învăţătură tainică despre modul existenţei Cauzei făcătoare a lucrurilor, El însuşi fiind, după fiinţă, Cauza lucrurilor. Prin cuvintele rugăciunii e arătat „Tatăl", „Numele" Tatălui şi „Împărăţia" Tatălui, ca să învăţăm de la început să chemăm şi să venerăm Treimea cea una. Căci „Numele" lui Dumnezeu şi Tatăl, care subzistă fiinţial, este Însuşi Fiul cel Unul-Născut; iar „Împărăţia" lui Dumnezeu şi Tatăl care, de asemenea, subzistă fiinţial, este Duhul Sfânt. Fiindcă ceea ce Matei numeşte aici Împărăţie, în altă parte, un alt Evanghelist a numit Duh Sfânt, zicând: „Vie Duhul Tău cel Sfânt şi să ne curăţească pe noi"[205]. Căci Tatăl nu are Numele ca pe ceva dobândit, iar Împărăţia nu o cugetăm ca o demnitate care I se adaugă. Pentru că El nu a început să fie, ca să fi început să fie şi Tată sau Împărat. El nu a început nici să existe, nici să existe ca Tată sau ca Împărat. Iar dacă, fiind din veci, este şi Tată, şi Împărat din veci, atunci şi Fiul şi Duhul Sfânt există împreună cu Tatăl, fiinţial, din veci, fiind în chip natural din El şi în El, mai presus de cauză şi de raţiune, nu iviţi, din pricina cauzei, după El. Căci relaţia arată deodată cu ea şi pe cele ce le leagă prin relaţie, neîngăduind să fie privite acestea una după alta.

Începând deci această rugăciune, suntem îndemnaţi să venerăm Treimea de-o-fiinţă şi mai presus de fiinţă, ca Una ce este cauza facerii noastre. Pe lângă

205. Grigorie de Nyssa spune că acest loc se află la Luca *(Cuv. 3 la Tatăl nostru)*, dar la Luca 11, 2 se află aceleaşi cuvinte ca şi la Matei 6, 9-13. Sfântul Maxim a urmat aici lui Grigorie de Nyssa.

aceasta, suntem învăţaţi să vestim şi harul înfierii ce ni s-a dat nouă, fiind învredniciţi să numim pe Cel ce ne este Făcător după fire, Tată după har. Iar aceasta ne obligă ca, cinstind numele Născătorului nostru după har, să ne silim să întipărim în viaţa noastră trăsăturile Celui ce ne-a născut, adică să-I sfinţim numele pe pământ, să ne asemănăm Lui ca unui Tată, să ne arătăm fii prin fapte şi să preamărim pe Fiul natural al Tatălui, Pricinuitorul acestei înfieri, prin tot ceea ce gândim şi facem.

Şi sfinţim Numele Tatălui nostru cel după har, Carele este în ceruri, omorând pofta pământească şi curăţindu-ne de patimile aducătoare de stricăciune. Căci sfinţirea constă în desăvârşita oprire şi omorâre a poftei din simţire. Ajunşi la această stare, se domolesc lătrăturile necuviincioase ale iuţimii, nemaiexistând pofta care să o stârnească şi să o înduplece să lupte pentru plăcerile ei, odată ce a fost omorâtă prin starea de sfinţenie a raţiunii. Căci iuţimea fiind avocatul poftei, încetează să se înfurie când pofta e omorâtă.

Iar după lepădarea iuţimii şi a poftei, cu drept cuvânt vine, cum zice rugăciunea, stăpânirea Împărăţiei lui Dumnezeu şi Tatăl în cei ce se învrednicesc să spună după desfacerea de acelea: „vie Împărăţia Ta", adică Duhul Sfânt. „Peste cine, zice, Mă voi odihni dacă nu peste cel bun şi smerit, care tremură de cuvintele Mele?" (Is. 66, 2). De aici este vădit că Împărăţia lui Dumnezeu şi Tatăl este a celor smeriţi şi blânzi. „Fericiţi, zice, cei blânzi, că aceia vor moşteni pământul" (Matei 5, 5). Se înţelege că nu pământul acesta, care deţine, după fire, locul de mijloc al lumii, l-a făgăduit Dumnezeu moştenire celor ce-L iubesc pe El. Căci spune:

„Când vor învia din morţi, nu se vor însura şi nu se vor mărita, ci vor fi ca Îngerii din ceruri" (Matei 22, 30). Sau: „Veniţi, binecuvântaţii Părintelui Meu, şi moşteniţi Împărăţia cea gătită vouă de la întemeierea lumii" (Matei 25, 34). Iar în altă parte, zice altuia, care a lucrat cu tragere de inimă: „Intră întru bucuria Domnului tău" (Matei 25, 21). Iar după El, dumnezeiescul Apostol zice: „Va suna din trâmbiţă şi cei morţi în Hristos se vor scula cei dintâi întru nestricăciune. Apoi noi, cei vii, care vom fi rămas, vom fi răpiţi deodată în nouri, întru întâmpinarea Domnului în văzduh; şi aşa vom fi totdeauna cu Domnul" (1 Cor. 15, 52; 1 Tes. 4, 17).

Acestea fiind făgăduite celor ce-L iubesc pe Domnul, cine va putea spune, dacă priveşte la cuvântul Scripturii şi dacă e mişcat de raţiune şi doreşte să fie slujitor al raţiunii, că cerul şi Împărăţia gătită de la întemeierea lumii, apoi bucuria Domnului cea ascunsă în taină, şi petrecerea, şi locuirea neîncetată şi cu totul nedespărţită a celor vrednici cu Domnul sunt totuna cu „pământul"? Deci „pământ" socotesc că numeşte deprinderea şi puterea întărită şi cu desăvârşire neclintită a neschimbatei statornicii în bine a celor blânzi. Căci aceasta este totdeauna cu Domnul şi are o bucurie neîncetată, ca una ce a primit Împărăţia gătită de la început şi s-a învrednicit de fixitatea (στάσις) şi de rânduiala cea din cer. Ea e statornicită în raţiunea virtuţii, ca într-un oarecare pământ aşezat la mijlocul întregii lumi. În temeiul acestei raţiuni, cel blând, stând la mijloc între numele bun şi faima rea, rămâne fără patimă, fără să se umfle de laude (înălţându-se sau umplându-se de slavă deşartă) şi fără să se întristeze de ocări. Căci desfăcându-şi dorinţa de la lucrurile de care

e liberă rațiunea după fire, nu simte când îl supără momelile lor, ca unul ce s-a liniştit de orice agitație în legătură cu ele şi şi-a îndreptat toată puterea sufletului spre slobozenia dumnezeiască, nemaiurmărind niciun interes. Această slobozenie dorind Domnul să o împărtăşească ucenicilor Săi, zice: „Luați jugul Meu peste voi şi învățați de la Mine, că sunt blând şi smerit cu inima, şi veți afla odihnă sufletelor voastre" (Matei 11, 29). Odihnă numeşte stăpânirea Împărăției dumnezeieşti, care e ca o domnie ce slobozeşte de toată robia pe cei vrednici.

Iar dacă dă stăpânirea netrecătoare a Împărăției celor smeriți şi blânzi, cine va fi atât de neiubitor şi de nedoritor al bunurilor dumnezeieşti, ca să nu dorească la culme smerenia şi blândețea, spre a primi pecetea Împărăției dumnezeieşti, cât e cu putință omului, purtând în duhul lui, prin har, forma neştirbită a Celui ce este în mod firesc, după ființă, marele Împărat Hristos?

În acest om, zice marele Apostol, „nu este bărbat şi femeie" (Gal. 3, 28), adică mânie şi poftă. Căci mânia alungă silnic rațiunea şi scoate afară din legea firii cugetarea. Iar pofta face mai iubite decât Cauza şi Ființa, cea unică şi singură de dorit şi nepătimitoare, cele de după ea, şi de aceea socoteşte mai de cinste trupul decât duhul. De asemenea, face mai atrăgătoare posesiunea celor văzute decât slava şi strălucirea celor inteligibile, trăgând mintea prin lucrarea plăcerii simțuale de la privirea dumnezeiască şi înrudită a celor spirituale. Dar în acest om nu mai e decât rațiunea, care s-a dezbrăcat, prin abundența virtuții, chiar şi de iubirea şi de afecțiunea cea mai nepătimaşă, şi totuşi naturală față de trup. Căci duhul a biruit cu desăvârşire firea şi a convins mintea să se odihnească până şi

de la filosofia activităţii morale, când se întâlneşte cu Raţiunea cea mai presus de fiinţă printr-o contemplaţie simplă şi neîmpărţită[206]. Pentru că dacă omul a izbutit să ajungă la această stare, în care poate tăia şi lepăda uşor cele ce curg în timp, nu este nimerit ca, odată ce s-a dovedit slobod de cele sensibile şi a trecut peste ele, să se împovăreze iarăşi cu chipul făptuirii morale ca şi cu un cojoc.

Aceasta o arată mai limpede marele Ilie, indicând această taină prin cele ce le-a săvârşit în chip simbolic. Acesta, când fu răpit, a dat cojocul, adică starea (sau lucrarea) de mortificare a trupului, în care era fixată măreţia frumuseţii sale morale, lui Elisei, ca ajutor al duhului împotriva a toată puterea vrăjmaşă şi ca unealtă de lovire a firii nestatornice şi curgătoare, al cărui chip era Iordanul, ca să nu fie împiedicat ucenicul să treacă spre ţara sfântă, înecându-se în pofta tulbure şi lunecoasă după cele materiale[207]. El însă a ple-

---

206. Cel blând, şi numai el, se ridică pe treapta cea mai înaltă a contemplării simple, nediscursive a Raţiunii divine. Din aceasta vedem că pentru Sfântul Maxim raţiunea nu se distinge net de minte, fie că nu înseamnă numaidecât cugetare discursivă, fie că discursivitatea trece firesc în contemplaţia simplă şi unitară, sau viceversa. În acest sens, „om raţional" nu e om necontemplativ, ci un om lipsit de mânie şi de poftă. Raţiunea nu se opune minţii sau contemplaţiei, ci patimilor. O precizare: pe treapta făptuirii morale omul poartă încă în el o afecţiune trupească în limitele naturii, dar pe cea gnostică duhul a covârşit-o prin aceasta.

207. Atât la Evagrie, cât şi la Sfântul Maxim întâlnim adeseori ideea unor haine sau corpuri ce trebuie pe rând dezbrăcate pentru a ajunge omul la „mintea goală". Prima haină care trebuie dezbrăcată e cea a patimilor. Cel ce se dezbracă de ea trebuie să se îmbrace în haina virtuţilor; pe o treaptă mai înaltă trebuie dezbrăcată şi aceasta, pentru a se îmbrăca haina vederilor contemplaţiei naturale, ca în sfârşit să fie dezbrăcată şi aceasta, şi mintea

cat slobod spre Dumnezeu, neoprit de niciunul dintre lucruri prin vreo afecţiune faţă de ele, simplu prin dorinţă şi necompus prin voinţă, spre Cel simplu prin fire[208], făcându-şi călătoria prin virtuţile generale ce se imboldesc una pe alta şi se ridică împreună ca nişte cai de foc. Căci ştia că ucenicul lui Hristos trebuie să lepede dispoziţiile neegale, a căror deosebire îi vădeşte alterarea şi nestatornicia, dacă patima poftei provoacă revărsarea sângelui în jurul inimii, iar mânia pusă în mişcare, fierberea sângelui. Deci cel ce a ajuns să trăiască, să se mişte şi să fie în Hristos s-a eliberat de apariţia năprasnică a dispoziţiilor neegale, nemaipurtând în el, ca pe un bărbat şi o femeie, afecţiunile opuse ale acestor patimi, prin care raţiunea e robită, fiind denaturată de schimbările lor nestatornice[209]. Căci în raţiunea nerobită de aceste afecţiuni el are zugrăvită mă-

---

să rămână „goală" pentru a se întâlni cu Raţiunea goală, cu Dumnezeu descoperit. (În acest sens se vorbeşte şi de dezbrăcarea omului vechi). Cel ce, asemenea lui Ilie, a trecut chiar şi peste afecţiunea naturală faţă de cele sensibile trebuie să dezbrace şi lucrarea de mortificare a trupului, adică grija de asceză, ca pe un cojoc. Dar această grijă trebuie să o îmbrace ucenicul, adică cel ce a rămas pe o treaptă mai jos. Aceasta nu înseamnă că cel ce dezbracă grija ascezei poate să zburde de acum cu trupul, ci că în el starea de mortificare a devenit ceva ce se menţine de la sine, fără o grijă specială. Grija ascetică de trup l-ar împiedica acum de la contemplaţie. Mortificarea e un ajutor al duhului împotriva puterii vrăjmaşe, adică prin ea se accentuează aspectul de duh al firii noastre.

208. Dumnezeu e simplu după fire, dar noi ne putem dezbina de fire prin voinţă, făcându-ne compuşi. Deci tot prin voinţă putem ieşi iarăşi din compoziţie, unificându-ne voinţa cu firea.

209. Din toate acestea se vede caracterul moral al raţiunii, după Sfântul Maxim. Raţiunea e mai mult ceea ce se opune patimilor, rezistând poftei şi mâniei. Numai aşa nu se denaturează, nu se alterează.

reţia chipului dumnezeiesc, care înduplecă sufletul să se prefacă prin hotărârea liberă a voii sale, spre a deveni după asemănarea dumnezeiască, şi să se facă lăcaş atotstrălucit al marii Împărăţii, care subzistă fiinţial cu Dumnezeu şi Tatăl tuturor, adică al Duhului Sfânt[210], lăcaş care primeşte, dacă se poate spune, puterea cunoştinţei firii dumnezeieşti, atâta cât e cu putinţă. În această stare, naşterea celor rele încetează şi a celor bune ia fiinţă, sufletul păzind în sine, întocmai ca Dumnezeu, prin harul chemării sale, neatins ipostasul bunurilor dăruite. În acest suflet Hristos Se naşte pururea de bunăvoie în chip mistic[211], făcându-Se corp prin cei mântuiţi şi făcând sufletul ce-L naşte maică fecioară[212], întrucât acesta nu mai are, ca să spun pe scurt, prin vreo afecţiune, ca pe un bărbat şi o femeie, semnele firii aflătoare sub stricăciune şi facere[213].

---

210. Marea Împărăţie a Duhului e lumea Sofiei, sau a energiilor divine care, umplând întreagă pe fiecare, pe măsura puterii fiecăruia, cum aceeaşi lumină îi umple pe toţi, îi uneşte pe toţi. Dar viaţa Duhului nu se dă pe o cale străină de raţiunea insului, deci nu e despărţită de Raţiunea (Logosul) divină, Căreia I se deschide raţiunea individuală.

211. Naşterea lui Hristos este aici apariţia Lui în viaţa conştientă a celui ce s-a purificat, fapt numit alteori învierea lui Hristos din mormântul firii, în care S-a îngropat la Botez şi de unde lucrează în chip acoperit la purificarea omului.

212. Sufletul în greceşte e de genul feminin.

213. Sfântul Maxim face deosebire între facere (γένεσις) şi naştere (γέννησις). Facerea e orice început natural de existenţă, care e urmat în mod necesar de stricăciune. Naşterea, când e naturală, e un mod special al facerii. Dar când nu e naturală, ca în cazul lui Hristos, nu se mai subsumează în facere, ca început natural al unei deveniri ce duce la moarte. Hristos, deşi a luat naşterea, n-a primit stricăciunea, sau facerea urmată totdeauna de stricăciune. Sufletul care L-a născut a devenit fecioară, a scăpat de asemenea de acel fel de naştere care duce la stricăciune.

Să nu se mire nimeni că am pomenit stricăciunea înainte de facere. Căci privind fără patimă, cu dreaptă judecată firea celor ce apar şi pier, va afla limpede că orice facere începe din stricăciune şi sfârşeşte în stricăciune.

Dar patimile ce caracterizează cele supuse facerii şi stricăciunii, cum am spus, nu le are Hristos sau viețuirea şi rațiunea lui Hristos sau după Hristos. Căci s-a spus: „În Hristos Iisus nu mai este bărbat şi femeie" (Gal. 3, 28); iar prin aceasta se indică semnele şi patimile firii, care e supusă stricăciunii şi facerii. Într-o asemenea viețuire nu mai este decât rațiunea deiformă, îmbibată de cunoştința dumnezeiască[214], şi mişcarea unitară a voii, care nu alege decât virtutea.

„Nici elin şi iudeu". Prin acestea se indică deosebirea învățăturilor despre Dumnezeu sau, mai adevărat vorbind, opoziția dintre ele. Cea dintâi învățătură susține nebuneşte multe principii, împărțind unicul principiu în lucrări şi puteri potrivnice; ea născoceşte slujirea la mulți zei, care se dezbină în ea însăşi, împreună cu mulțimea celor ce se închină, şi se face de râs prin marea varietate a slujirii. Cealaltă învățătură susține, e drept, un singur principiu, dar îngust şi nedesăvârşit şi aproape inconsistent, fiind lipsit de rațiune şi de viață[215]. De aceea cade într-un rău tot aşa de mare ca şi învățătura de mai înainte, anume în latura opusă aceleia, în ateism, mărginind la o singură persoană

214. Atributul deiform precizează în chip satisfăcător sensul rațiunii la Sfântul Maxim. Nu e rațiunea opusă contemplației, ci rațiunea opusă stricăciunii patimilor, dar îmbibată de cunoştința intuitivă, tainică a lui Dumnezeu.

215. Adică de Logos şi de Duhul Sfânt.

principiul unic şi socotindu-l ca subzistând fără Cuvânt şi Duh, sau străbătut de Cuvântul şi de Duhul ca de nişte simple calităţi. Aceasta nu-şi dă seama: Ce Dumnezeu mai poate fi acela care e lipsit de acestea? Sau cum se va împărtăşi Dumnezeu de acestea, ca de nişte accidente, asemenea fiinţelor raţionale supuse facerii? Niciuna dintre aceste două învăţături nu este, cum am spus, în Hristos. În El este numai învăţătura evlaviei adevărate şi legea neclintită a cunoaşterii tainice a lui Dumnezeu (a teologiei mistice), care respinge, ca prima învăţătură, deşirarea dumnezeirii şi nu primeşte comprimarea dumnezeirii, ca cea de a doua. Aceasta, ca să nu dezbine dumnezeirea prin înmulţirea fiinţei, căci aceasta este greşala elinească; nici s-o facă pătimitoare prin reducerea la un singur ipostas, socotind-o lipsită de Cuvânt şi Duh, sau îmbibată de Cuvânt şi Duh ca de nişte simple calităţi, căci aceasta este greşala iudaică, după care dumnezeirea nu este Minte, Cuvânt şi Duh. Învăţătura cea întru Hristos ne învaţă pe noi, cei chemaţi de har prin credinţă la cunoştinţa adevărului, să cunoaştem o unică fire şi putere a dumnezeirii, adică un unic Dumnezeu, contemplat în Tatăl, Fiul şi Duhul Sfânt, subzistând fiinţial ca o singură Minte necauzată, născătoare a singurului Cuvânt fără început, subzistent după fiinţă, şi izvor al singurei Vieţi eterne ce subzistă fiinţial ca Duh Sfânt. Ne învaţă să cunoaştem Treimea în unime şi unimea în Treime. Nu numai pe una în alta, căci nu este Treimea în unime ca un accident în fiinţă, sau, întors, unimea în Treime, căci este fără calităţi. Nici ca pe altceva şi altceva, căci nu se deosebeşte prin eterogenitatea firii unimea de Treime, fiind o fire unică şi simplă. Nici pe

una înaintea alteia, căci nu se deosebeşte printr-o putere mai mică Treimea de unime, sau unimea de Treime. Nu se deosebeşte unitatea de Treime nici ca ceea ce-i comun şi general părţilor subordonate, ca să fie contemplată numai prin cugetare, căci această unitate este o fiinţă existând de sine în sens propriu şi o putere cu adevărat puternică prin ea însăşi. Nu este nici una prin alta; căci nu este la mijloc vreo relaţie ca între efect şi cauză, acolo unde e totul unul şi acelaşi şi fără nicio relaţie. Dar nu este nici una din alta; căci nu provine Treimea din unitate, fiind nefăcută şi explicându-se prin sine însăşi. Ci aceeaşi se zice şi se cugetă cu adevărat unitate şi Treime. Este unitate prin raţiunea fiinţei, Treime prin modul existenţei. Aceeaşi este întreagă unitate, neîmpărţită de ipostasuri; şi aceeaşi întreagă Treime, neconfundată prin unitate. Ca să nu se întoarcă prin împărţire mulţime de zei sau să se înlăture prin confuzie orice Dumnezeu. Învăţătura lui Hristos străluceşte prin ocolirea amândurora.

Iar prin învăţătura lui Hristos înţeleg noua propovăduire a adevărului, în care „nu mai este bărbat şi femeie", adică semnele şi patimile firii celei supuse stricăciunii şi naşterii; „nici elin şi iudeu", adică învăţăturile potrivnice despre dumnezeire. În ea nu este „nici tăiere împrejur şi netăiere împrejur", adică slujirile corespunzătoare ale acestora. Căci cea dintâi necinsteşte firea văzută de dragul simbolurilor Legii şi ocărăşte pe Creatorul însuşi, socotindu-L Făcător al unor lucruri rele; iar cea de a doua îndumnezeieşte firea de dragul patimilor şi ridică făptura împotriva Creatorului, sfârşind amândouă în acelaşi rău, în batjocorirea lui Dumnezeu. Nu este „nici barbar şi scit", adică despărţirea

şi ridicarea firii împotriva ei înseşi, prin voinţă, dezbinare prin care s-a înrădăcinat în oameni legea stricăcioasă şi potrivnică firii, a uciderii întreolaltă. „Nici rob sau slobod", adică împărţirea aceleiaşi firi, împotriva voii, care face fără cinste ceea ce este după fire de aceeaşi cinste, având ca lege ajutătoare, ce tiranizează demnitatea chipului, bunul plac al stăpânitorilor[216].

„Ci toate şi întru toate este Hristos", care zugrăveşte în duh forma (μόρφωσιν) Împărăţiei fără de început, prin cele mai presus de fire şi de lege. Această formă, precum s-a arătat mai înainte, e caracterizată prin smerenia şi blândeţea inimii, a căror unire desăvârşeşte pe omul zidit după Hristos. Căci oricine e smerit este, desigur, şi blând, şi oricine e blând este, desigur, şi smerit; smerit, ca unul ce se ştie pe sine având-şi existenţa ca dar; blând, ca unul ce înţelege întrebuinţarea ce trebuie să o facă puterilor dăruite lui după fire, făcându-le să slujească raţiunii spre naşterea virtuţii şi refuzând cu totul să pună lucrarea lor la dispoziţia simţirii. De aceea el este cu mintea într-o neîntreruptă mişcare spre Dumnezeu, iar cu simţirea rămâne nemişcat, nemaivrând să simtă nicidecum nimic din cele ce supără cu adevărat trupul şi nelăsând să se întipărească în suflet nicio umbră de întristare, ca să nu se

216. Dacă despărţirea în „barbar şi scit" se referă la „distanţarea" (διάστασις) şi răzvrătirea voluntară a firii faţă de ea însăşi prin certurile dintre oameni, împărţirea în „rob şi slobod" e o orânduire care se impune de cele mai adeseori împotriva voii celor mulţi, prin voinţa despotică a unei minorităţi sau a unui singur om. Ea „tiranizează" demnitatea chipului dumnezeiesc din om, în a cărui componenţă intră ca o trăsătură esenţială libertatea.

clatine dispoziția pricinuitoare de bucurie din el[217]. Căci nu socotește ca o lipsă de plăcere durerea cea după simțiri. Fiindcă el cunoaște o singură plăcere: unirea sufletului cu Cuvântul, a cărei lipsă este un chin fără de sfârșit, care se întinde în chip firesc peste toate veacurile. De aceea, lăsând trupul și toate ale trupului, se duce întins spre conviețuirea cu Dumnezeu[218], gândindu-se la singura pagubă pe care ar putea-o avea, chiar dacă ar stăpâni toate bunurile pământului: nedobândirea așteptatei îndumnezeiri după har.

Să ne curățim deci pe noi înșine de toată întinăciunea trupului și a duhului, ca să sfințim numele dumnezeiesc. Iar aceasta o facem stingând pofta, devenită în chip necuviincios desfrânată din pricina patimilor, și legând iuțimea, înfuriată în chip dezordonat de plăceri, cu rațiunea, ca să primim Împărăția lui Dumnezeu și Tatăl, care vine la noi prin blândețe.

*

Iar acum să potrivim cuvântul următor al rugăciunii cu cele de mai înainte, zicând:

"Facă-se voia Ta, precum în cer așa și pe pământ".

---

217. E o stare de „ne-simțire" voluntară pentru toate durerile ce vin asupra trupului. Aceasta nu e o ne-simțire generală, căci în vreme ce nu simte durerea trupului, sufletul e plin de simțirea unor bucurii spirituale („simțirea mintală sau spirituală"). Dar este și o „ne-simțire" pe plan sufletesc, la care trebuie să ajungă cel ce caută desăvârșirea: calmul față de laude și de ocări. Lipsa acestuia denotă o sensibilitate egoistă, o preocupare de sine, o stare morală inferioară, care poate ajunge până la o susceptibilitate morbidă.

218. În grecește e συμβίωσις, conviețuire conjugală între suflet, ca soție (fiind de genul feminin), și Cuvântul lui Dumnezeu.

Cel ce aduce lui Dumnezeu închinare în chip tainic, numai prin facultatea raţiunii, despărţită de poftă şi de iuţime, împlineşte pe pământ voia lui Dumnezeu, cum o fac în cer cetele Îngerilor. Acela prin toate s-a făcut împreună-slujitor şi împreună-vieţuitor cu Îngerii, precum zice marele Apostol: „Iar petrecerea noastră este în ceruri" (Filip. 3, 20). Căci în Îngeri nu se află pofta ce slăbeşte vigoarea minţii prin plăcere, nici iuţimea ce se înfurie şi latră fără cuviinţă la cei înrudiţi, ci numai raţiunea care duce în chip firesc spre prima raţiune pe cei raţionali[219]. Numai de aceasta Se bucură Dumnezeu şi numai pe ea o cere de la noi, robii Săi. Aceasta o arată zicând către marele David: „Căci ce este Mie în cer şi ce am voit de la tine pe pământ?" (Ps. 72, 25). Nimic nu are Dumnezeu în cer, care să I se aducă de sfinţii Îngeri, decât slujirea raţională. Pe aceasta cerând-o şi de la noi, ne-a învăţat să zicem când ne rugăm: „Facă-se voia Ta, precum în cer aşa şi pe pământ".

Prin urmare, să ne mişte şi pe noi raţiunea noastră spre căutarea lui Dumnezeu; puterea poftei spre dorirea Lui; iar iuţimea să lupte pentru păstrarea Lui[220].

---

219. O dovadă despre încrederea Sfântului Maxim în raţiune, care e activă şi în Îngeri. Raţiunea e vigoare. Pofta şi mânia slăbesc această vigoare, slăbind în acelaşi timp vigoarea firii. Deci tăria şi incoruptibilitatea firii înseamnă predominarea raţiunii în ea. Iarăşi notăm că raţiunea nu se opune contemplaţiei, deci nici contemplaţia raţiunii, ci acestea două sunt aproape un tot. Raţiunea se opune poftei şi mâniei, având un caracter moral, ca atare o raţiune fermă e împletită cu o voinţă tare.

220. De unde înainte vorbea de o tăiere a poftei şi a mâniei, acum vorbeşte de o punere a lor în slujba lui Dumnezeu. Propriu-zis aceasta e învăţătura justă. Prin asceză, energia biologică din poftă

Mai bine zis, mintea să se întindă întreagă spre Dumnezeu, întărită de iuţime ca de un tonic şi aprinsă de dorul poftirii duse la culme. Imitând astfel pe Îngerii din cer, ne vom afla slujind lui Dumnezeu prin toate, înfăţişând pe pământ aceeaşi vieţuire ca şi Îngerii, neavând mintea mişcată spre nimic din cele de după Dumnezeu, întocmai ca aceia.

*

Vieţuind astfel, în urma votului ce-l dăm, vom primi ca pe o „pâine spre fiinţă şi spre viaţă", pentru hrana sufletelor noastre şi pentru păstrarea şi buna folosire a celor dăruite nouă, pe Cuvântul, Care a zis: „Eu sunt Pâinea care S-a coborât din cer şi dă viaţă lumii" (Ioan 6, 33). Căci El ni Se face toate, pe măsura noastră, a celor ce suntem nutriţi prin virtute şi înţelepciune, şi Se face corp, precum singur ştie, prin fiecare din cei ce ne mântuim, în chip felurit, câtă vreme suntem încă în acest veac, după înţelesul cuvântului rugăciunii, care zice:

„Pâinea noastră cea spre fiinţă dă-ne-o nouă astăzi".

Prin „astăzi" socotesc că se indică veacul acesta. Cel ce ar voi să redea mai dezvăluit acest loc al rugăciunii ar putea zice: „Pâinea noastră, pe care ne-ai gătit-o

---

şi mânie se preface într-o energie spirituală, producându-se un transfer ascendent sau o sublimare, precum prin căderea în păcat s-a produs un transfer descendent, de pe planul spiritual pe cel biologic. Altfel, de unde ar fi apărut energia din patimi sau din afecte? Prezentarea unirii sufletului cu Hristos ca o căsnicie însoţită de plăcere arată acelaşi transfer. Desigur, aceea e o plăcere deplin armonizată cu raţiunea şi cu libertatea voinţei, nu ca plăcerea anarhică a simţurilor, care nesocoteşte raţiunea şi voinţa, sau le târăşte cu ele, robind pe om.

la început spre nemurirea firii, dă-ne-o nouă astăzi, cât ne aflăm încă în viaţa aceasta muritoare, ca să biruiască moartea păcatului hrănirea cu pâinea vieţii şi a cunoştinţei, de care călcarea poruncii dumnezeieşti nu l-a lăsat pe primul om să se facă părtaş; căci dacă ar fi mâncat să se sature din această mâncare, nu ar fi fost cuprins de moartea păcatului".

Dar cel ce se roagă să primească această pâine spre fiinţă, desigur, nu o primeşte întreagă, precum este pâinea însăşi, ci cât poate el să primească. Pâinea vieţii Se dă pe Sine tuturor celor ce o cer, cu iubire de oameni, dar nu în acelaşi fel tuturor. Ci celor care au făcut lucruri mari, mai mult, iar celor mai puţini în fapte, mai puţin, fiecăruia cât poate primi vrednicia minţii lui[221].

---

221. E o „coborâre" (chenoză) tainică a darurilor dumnezeieşti, care se potenţializează până la nivelul fiecăruia, ca fiecare, pe măsură ce sporeşte în capacitatea de primire, în desfăşurarea puterilor lui spirituale, să ia mai mult din comoara darurilor ascunse în ea însăşi, dar la dispoziţia noastră. În această iconomie universală a lui Dumnezeu se cuprinde şi întruparea istorică a Fiului lui Dumnezeu, ca şi întruparea în fiecare om, crescând apoi şi manifestându-Se potrivit cu darurile naturale şi cu împrejurările de viaţă ale fiecăruia. Procesul acestei actualizări necontenite a energiilor necreate divine durează chiar şi în viaţa eternă. Sofia nu e decât această formă infinit nuanţată a energiilor divine „coborâte" la nivelul făpturilor, pentru a se înălţa deodată cu ele. Un nesfârşit dinamism străbate această lume a energiilor divine, ce coboară la nivelul fiecărei făpturi pentru a urca apoi cu fiecare. E o uriaşă plasă coborâtă în cuprinsul întregului ocean al lumii create ca să ne ridice pe cei ce vrem să ne prindem de ea, dar care continuă să ne ridice şi după ce ne-a urcat în văzduhul vieţii eterne.

„Pâinea" e întreagă lângă sau în fiecare. Dar unul vede sau foloseşte din ea numai o fărâmitură mică, altul, una mai mare, şi aşa mai departe; iar din nesfârşita ei dulceaţă sesizează fiecare cât e în stare.

Spre acest înţeles al cuvintelor de faţă ne-a adus Mântuitorul însuşi, poruncind apriat învăţăceilor să nu-şi facă griji câtuşi de puţin de hrana ce cade sub simţuri. Căci zice: „Nu vă îngrijiţi pentru sufletul vostru ce veţi mânca şi ce veţi bea, nici pentru trupul vostru cu ce vă veţi îmbrăca... Că toate acestea le caută neamurile lumii. Ci căutaţi mai întâi Împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea Lui, şi toate acestea se vor adăuga vouă" (Matei 6, 25, 31-33). Cum ne-ar îndemna deci să cerem cele de care a poruncit mai înainte să nu ne îngrijim? Este vădit că nu ne-a îndemnat să cerem prin rugăciune cele de care ne-a rânduit prin poruncă să nu ne îngrijim. Căci prin rugăciune se poate cere numai ceea ce putem căuta în temeiul poruncii. Aşadar, ceea ce nu ni s-a îngăduit să căutăm prin poruncă desigur că nu e îngăduit să cerem nici prin rugăciune. Iar dacă Mântuitorul a poruncit să căutăm numai Împărăţia lui Dumnezeu şi dreptatea, cu drept cuvânt a rânduit ca aceasta să o ceară şi prin rugăciune cei ce se doresc după darurile dumnezeieşti. Prin aceasta, asigurând darul celor cerute în chip firesc prin rugăciune, a unit voia celor ce cer cu voia Celui ce oferă darul, făcând prin această unire afectuoasă cele două voinţe una şi aceeaşi.

Iar dacă ni se porunceşte să cerem prin rugăciune şi pâinea cea de toate zilele, prin care se întreţine viaţa noastră de aici, să nu trecem hotarele rugăciunii privind în chip lacom înainte la multe perioade de ani şi să uităm astfel că suntem muritori şi avem o viaţă care trece ca umbra. Ci să cerem prin rugăciune, fără îngrijorare, doar pâinea trebuincioasă zilei. Să arătăm astfel că facem, prin înţelepciunea cea după Hristos, din viaţa noastră o meditaţie (o pregătire) în vederea

morţii, armonizându-ne dispoziţia voinţei cu firea şi despărţind sufletul de grija celor trupeşti, mai înainte de a veni moartea. Aceasta, pentru ca să nu se lipească de cele stricăcioase, întorcând spre materie dorinţa lui cea după fire[222], şi să se deprindă cu lăcomia, care ne lipseşte de abundenţa bunurilor dumnezeieşti.

Să fugim, aşadar, cu toată puterea de iubirea celor materiale şi să ştergem afecţiunea faţă de ele, ca pe un praf de pe ochii noştri mintali. Să ne mulţumim numai cu cele ce susţin, dar nu şi cu cele ce îndulcesc viaţa noastră de aici. Şi numai pentru ele să ne rugăm, cum am învăţat, lui Dumnezeu, ca să ne putem păzi sufletul nerobit şi nimic din cele văzute să nu-l reţină de dragul trupului. Să ne arătăm mâncând pentru a trăi, nu trăind pentru a mânca. Căci primul lucru este propriu firii raţionale; al doilea, celei neraţionale. Să fim păzitori întocmai ai rugăciunii, arătându-ne prin fapte că îmbrăţişăm cu hotărâre o unică şi singură viaţă, pe cea în Duh, şi în vederea dobândirii ei o folosim pe cea de faţă. De dragul aceleia să încuviinţăm folosirea acesteia, atâta cât să nu renunţăm de a o susţine pe aceasta numai cu pâine şi de-a păzi vigoarea ei naturală atâta cât să nu ne fie spre stricăciune. Să nu urmărim să trăim (pur şi simplu), ci să trăim lui Dumnezeu, făcând din trup un înger (vestitor) al sufletului, străbătut de raţiune prin virtuţi[223], iar din suflet, un vestitor

---

222. Ideea de transfer a energiei spirituale pe plan biologic şi viceversa.

223. Trup îmbibat de raţiune sau raţionalizat (λελογισμένον, cum spune aici, sau λογισθὲν, cum spune undeva în *Capete teologice*) e trupul prin care se lucrează virtuţile. Căci trupul fiind o unealtă de lucru, raţiunea arătată prin el e o raţiune orientată spre fapte. Dar faptele conforme raţiunii sunt exclusiv faptele virtuţii. „Trupul raţionalizat” e o paralelă la „trupul înduhovnicit”.

al lui Dumnezeu prin fixarea în cele bune. Iar această pâine să o mărginim în chip firesc la o singură zi, ruşinea de Dătătorul rugăciunii oprindu-ne să întindem cererea pentru ea la o a doua zi.

*

Armonizând astfel în chip real starea noastră lăuntrică cu sensul rugăciunii, vom putea să ne apropiem şi de celelalte cuvinte ale ei, zicând:

„Şi ne iartă nouă greşalele noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştri".

Aşadar, după primul înţeles al cuvântului de mai înainte, trebuie să se ceară prin rugăciune pâinea nestricăcioasă a înţelepciunii în veacul acesta, al cărui simbol este „astăzi", pâine de care ne-a despărţit la început călcarea poruncii. Dar cel ce vrea să facă aceasta nu trebuie să cunoască decât unica plăcere a dobândirii celor dumnezeieşti, al căror dătător este, după fire, Dumnezeu, iar păzitor, după voinţă, hotărârea liberă a celui ce le-a primit; şi nu trebuie să se teamă decât de o singură durere: de pierderea acestor daruri, fapt care se produce prin sfatul diavolului şi prin lucrarea însăşi a celui ce, obosit de moleşeala voinţei, nu păzeşte darul cel de preţ prin dispoziţia voinţei. El nu trebuie deci să aibă voinţa înclinată spre nimic din cele văzute şi, prin urmare, să nu se lase abătut de niciuna din întâmplările dureroase ce-i vin asupra trupului. Cel ce face aşa cu adevărat iartă fără patimă celor ce i-au păcătuit lui. Căci bunul spre care se străduieşte dorinţa lui nu poate să i-l răpească nimeni, fiind socotit după fire cu neputinţă de răpit.

Acela se înfăţişează pe sine lui Dumnezeu pildă de virtute – dacă e îngăduit să spunem aşa –, cerând

Celui ce nu poate fi imitat să-l imite pe el, zicând: „Şi ne iartă nouă greşalele noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştri". El roagă adică pe Dumnezeu ca precum a fost el oamenilor, aşa să-i fie şi lui Dumnezeu. Deci dacă, precum a iertat el greşalele celor ce i-au păcătuit lui, vrea să i se ierte şi lui din partea lui Dumnezeu, e vădit că precum Dumnezeu iartă fără patimă pe cei ce-i iartă, la fel şi el iartă celor ce i-au greşit, arătându-se fără patimă faţă de cele ce i s-au întâmplat. El nu îngăduie niciunei amintiri supărătoare să se întipărească în minte[224], ca să nu fie dovedit că sfâşie firea prin înclinarea (dispoziţia) voii, dezbinându-se de vreun om, om fiind şi el. Unindu-se astfel înclinarea voii cu raţiunea firii, se înfăptuieşte împăcarea lui Dumnezeu cu firea. Căci altfel nu e cu putinţă firii, dezbinate în ea însăşi prin înclinarea voii, să primească pogorârea dumnezeiască şi negrăită[225]. Poate de aceea vrea Dumnezeu să se înfăptuiască mai întâi împăcările între noi; nu ca să înveţe de la noi să Se împace cu cei

---

224. Să-i modeleze mintea: τυποῦσθαι τὸν νοῦν. E o structurare a minţii şi teoretică, şi afectivă, o structurare existenţială. Acelaşi termen, de τυποῦσθαι, e folosit de Sfinţii Părinţi şi pentru necontenita modelare a minţii omeneşti şi îngereşti de lumina dumnezeiască.

225. Este o idee frecventă la Sfântul Maxim că voinţa poate înclina spre ceea ce-i potrivnic firii, ceea ce aduce o dezbinare atât în firea aflătoare în individ, cât şi în firea general umană prin dezbinarea dintre indivizi. Firea are o raţiune. Când voinţa se uneşte cu ea, e o voinţă raţională, altfel e iraţională. Raţiunea firii e raţiunea generală a ei, căreia trebuie să i se subodoneze raţiunile particulare ale diferitelor tendinţe şi mădulare ale firii. Voinţa păcătoasă de obicei se uneşte cu raţiunea particulară a unei tendinţe, nesocotind raţiunea generală a firii, ceea ce periclitează unitatea şi sănătatea firii, primejduind-o prin anarhia pe care o încurajează. Firea prin sine tinde spre unitate. Ceea ce o sfâşie e înclinarea

ce l-au greşit şi să ierte pedeapsa multelor şi înfricoşătoarelor fărădelegi, ci ca să ne curețe pe noi de patimi şi să se arate că dispoziția celor iertați conlucrează bucuros cu harul. Este vădit că înclinarea voii unindu-se cu rațiunea firii, alegerea liberă a celor ce au ajuns la această stare nu va mai fi potrivnică lui Dumnezeu. Căci nu se poate cugeta nimic contrar rațiunii firii, care este atât lege naturală, cât şi lege dumnezeiască, atunci când rațiunea a câştigat mişcarea voii ca să lucreze potrivit cu ea. Şi dacă nu este nimic contrar în rațiunea firii, cu drept cuvânt înclinarea voii mişcându-se în armonie cu rațiunea firii, va avea în toate lucrarea sa în armonie cu Dumnezeu. Iar lucrarea aceasta înseamnă o dispoziție activă, străbătută de harul Celui bun prin fire, spre săvârşirea virtuții[226].

Deci în această dispoziție se află cel ce se roagă cerând pâinea cunoştinței. Dar în aceeaşi dispoziție se va afla şi cel ce, silit de fire, cere numai pâinea zilnică, dacă iartă greşalele celor ce i-au greşit, ca unul ce cunoaşte că după fire este muritor. Acesta, aşteptând în fiecare zi, ca unul ce nu e sigur de cele viitoare, ceea ce ține de fire (să moară), o ia înaintea firii prin dispo-

---

rea sau particulară a voinței. Dar lucru vrednic de remarcat este că o fire dezbinată nu se poate, după Sfântul Maxim, uni nici cu Dumnezeu. Într-o astfel de fire e război, şi unde e război nu se poate realiza niciun fel de unire, de dragoste. Toate cele cuprinse în vârtejul războiului sunt stăpânite de ură, de afirmarea particularității lor, nu de tendința după unirea cu altceva.

226. Harul dumnezeiesc se sălăşluieşte în ascunsul firii noastre, dar el aşteaptă ca voia noastră să se unească cu el. Numai unindu-se voia cu el ne preface toată viața. Propriu-zis ceea ce câştigă voia din împreunarea cu harul, din întrepătrunderea ei cu harul (τῇ χάριτι πεποιωμένη) este tocmai dorința ei de a se armoniza cu rațiunea firii.

ziţia voinţei, făcându-se de bunăvoie mort faţă de lume, după cuvântul care zice: „Pentru Tine, Doamne, murim în fiecare zi; pentru Tine ne-am socotit ca oile de junghiere" (Ps. 43, 24)[227]. De aceea se împacă cu toţi, ca să nu ducă cu sine vreun semn al răutăţii veacului de acum, când se va muta la viaţa fără bătrâneţe, şi să ia de la Judecătorul şi Mântuitorul tuturor răsplata egală a celor ce le-a făcut aici.

Deci este spre folosul amândurora dispoziţia curată faţă de cei ce i-au supărat, pentru toate motivele.

*

Dar mai ales pentru înţelesul cuvintelor care au mai rămas şi care sunt:

„Şi nu ne duce pe noi în ispită, ci ne izbăveşte de cel-rău".

Scriptura arată prin aceasta că cel ce nu iartă desăvârşit celor ce i-au greşit şi nu-şi înfăţişează lui Dumnezeu inima curată de orice supărare, strălucind de lumina împăcării cu aproapele, nu va dobândi darul celor cerute şi va fi predat ispitei şi celui-rău, după o dreaptă

---

227. Ideea că moartea progresează în noi în fiecare zi, că fiinţa noastră poartă în sine moartea din clipa în care se naşte a formulat-o Heidegger în definiţia ce a dat-o fiinţei umane ca *Sein zum Tode*. Adevărul acesta ca fapt permanent de conştiinţă structurează într-un fel caracteristic întreaga existenţă a omului. Cei ce caută să acopere transparenţa acestei evidenţe se refugiază în platitudinea unei vieţi de obşte, fugind de ei înşişi. Cei ce primesc însă acest adevăr trăiesc propria lor identitate într-un stil de sobră hotărâre.

Anticiparea prin voinţă a acestui sfârşit inevitabil la care va ajunge firea o găsim de asemenea la Heidegger, care a spus că fiinţa umană se caracterizează prin faptul de a fi mereu lansată înaintea ei, „vor Sich sein", în ceea ce se arată în primul rând preocuparea de moarte.

judecată, ca să înveţe că numai aşa se curăţeşte de păcate, dacă scoate din el supărările împotriva altora. „Ispită" numeşte aici legea păcatului, pe care n-a avut-o primul om când a venit la existenţă; iar „cel-rău" e diavolul, care a amestecat în firea oamenilor această lege şi a convins pe om, prin amăgire, să-şi mute dorinţa sufletului de la ceea ce este îngăduit la ceea ce este oprit şi să se abată spre călcarea poruncii dumnezeieşti, al cărei efect a fost pierderea nestricăciunii dăruite lui după har.

Sau, iarăşi, „ispită" numeşte aici consimţirea de bunăvoie a sufletului cu patimile trupului; iar „cel rău" e modul în care dispoziţia pătimaşă se preface în faptă. Judecătorul cel drept nu va izbăvi de niciuna din acestea pe cel ce nu iartă greşalele celor ce i-au greşit, chiar dacă cere aceasta cu vorba prin rugăciune. Ba chiar îngăduie ca acesta să fie întinat de legea păcatului şi părăseşte pe cel învârtoşat şi aspru la inimă, ca să fie luat în stăpânire de cel-rău, ca unul ce a ales mai bine patimile de necinste, al căror semănător este diavolul, decât firea, al cărei Făcător este Dumnezeu. Nu-l împiedică să consimtă de bunăvoie cu patimile trupului, nici nu-l izbăveşte de chipul în care dispoziţia împătimită de ele se preface în faptă, deoarece acela, socotind de mai mică însemnătate firea decât patimile inconsistente, a ignorat, în ardoarea pentru ele, raţiunea firii. Căci dacă s-ar fi lăsat mişcat de ea, ar fi cunoscut ce este legea firii şi ce este tirania patimilor, care nu s-a născut din fire, ci s-a adaos prin libera alegere a voii. Ar fi ştiut ca pe cea dintâi să o cultive, păstrând-o prin lucrările fireşti, iar pe cea de a doua să o alunge departe de dispoziţia voii şi să păzească firea prin raţiune, ca să stăruie în ea însăşi, curată şi neîntinată, fără

ură şi dezbinare. Astfel, ar fi făcut din dispoziţia voii iarăşi o tovarăşă a firii, ca să nu aducă din altă parte nimic ce nu oferă raţiunea firii[228]. Prin aceasta ar fi alungat orice ură şi orice distanţă faţă de cel înrudit după fire, ca rostind această rugăciune să fie auzit şi să primească har îndoit de la Dumnezeu, pentru harul simplu, adică iertarea greşalelor de mai înainte şi apărarea şi izbăvirea de cele viitoare, nefiind lăsat să ajungă în ispită şi să fie robit de cel-rău pentru un singur lucru, şi anume pentru faptul de a fi iertat din toată inima celor apropiaţi.

Drept aceea şi noi, ca să înfăţişez din nou pe scurt înţelesul celor spuse, dacă vrem să fim izbăviţi de cel-rău şi să nu fim duşi în ispită, să credem lui Dumnezeu şi să iertăm greşalele celor ce ne-au greşit nouă. „Căci de nu veţi ierta, zice, oamenilor păcatele lor, nici Tatăl vostru Cel din ceruri nu va ierta vouă" (Matei 6, 15). Făcând aceasta, nu numai că vom lua iertarea greşalelor, ci vom birui şi legea păcatului, nefiind părăsiţi ca să ajungem în ispita lui; iar pe şarpele cel viclean, născătorul legii păcatului, de care ne rugăm să fim mântuiţi, îl vom călca în picioare. Căci Însuşi Hristos, Care a biruit lumea, ne este nouă conducător în această luptă şi ne înarmează cu legile poruncilor. El este Cel ce prin lepădarea legiuită a patimilor leagă firea cu ea însăşi prin iubire şi mişcă dorinţa noastră nesăturată spre El însuşi, Care este Pâinea vieţii, a înţelepciunii, a cunoştinţei şi a dreptăţii. El ne va face, prin împlinirea voii Tatălui, împreună-slujitori cu Îngerii pe

---

228. Păcatul nu poate fi inspirat de fire. Firea nu poate da decât temeiuri şi inspiraţii bune. Păcatul vine ca un adaos (ἐπισυμβαίνει), prin faptul că voinţa primeşte inspiraţii din altă parte, sau poate nu vrea să ţină seama peste tot de raţiunea firii.

noi, cei ce prin purtarea noastră în viaţă ne-am arătat vrednici imitatori ai bine plăcutei vieţuiri cereşti. Şi de acolo iarăşi ne va ridica la cea mai înaltă treaptă a celor dumnezeieşti, la Părintele luminilor, şi ne va face părtaşi ai firii dumnezeieşti prin împărtăşirea de Duhul după har, iar în temeiul acestui fapt vom fi fii ai lui Dumnezeu, purtând în chip neprihănit, întregi, pe Însuşi pricinuitorul harului, pe Fiul după fire al Tatălui, întreg, fără mărginire, pe Cel de la Care, prin Care şi în Care avem şi vom avea existenţa, mişcarea şi viaţa.

Această taină a îndumnezeirii să ne fie ţinta spre care să privim în rugăciune, ca să cunoaştem ce am fost şi ce ne-a făcut pe noi coborârea (chenoza) prin trup a Celui Unuia-Născut, şi de unde, şi unde ne-a ridicat, prin puterea dreptei Sale de oameni iubitoare, pe noi, cei ce ne aflam în locul cel mai de jos al lumii, la care ne coborâse povara păcatelor. Şi aşa să iubim şi mai mult pe Cel ce ne-a gătit nouă, cu atâta înţelepciune, această mântuire. Iar prin câte facem, să arătăm rugăciunea împlinită şi să ne dovedim propovăduitori ai lui Dumnezeu, ai Celui ce ne este cu adevărat Tată după har. Să nu ne arătăm mai degrabă, prin patimile de necinste, având tată al vieţii pe Vicleanul, care uneltește pururea să se înstăpânească silnic peste fire, şi să nu schimbăm din negrijă viaţa noastră cu moartea. Căci fiecare din cei doi (Dumnezeu adică, şi diavolul) împărtăşeşte celor ce le urmează ceea ce are propriu: Unul hărăzeşte celor ce-L iubesc viaţa veşnică; celălalt sădeşte în cei ce se apropie de el, prin strecurarea ispitelor de bunăvoie, moartea.

Căci după Scriptură, chipul ispitelor e îndoit: unul e prin plăcere, iar altul prin durere. Cel dintâi e ales de bunăvoie, iar celălalt fără voie. Cel dintâi este născăto-

rul păcatului şi de el ni s-a poruncit să ne ferim, după învăţătura Domnului, care zice: „Şi nu ne duce pe noi în ispită"; sau: „Privegheaţi şi vă rugaţi, ca să nu intraţi în ispită" (Matei 26, 41). Iar celălalt este pedepsitorul păcatului, chinuind prin dureri şi necazuri dispoziţia iubitoare de păcat. De va răbda cineva acest fel de ispită, mai ales acela care nu e pironit de rău, va auzi pe marele Iacob strigând: „Gândiţi-vă la toată bucuria, fraţii mei, când veţi cădea în ispite felurite, că încercarea credinţei voastre lucrează răbdarea, iar răbdarea, dovedirea, iar dovedirea să-şi aibă lucrul desăvârşit" (Iac. 1, 2-4; Rom. 5, 3). Dar pe amândouă ispitele, pe cea de voie şi pe cea fără de voie, le unelteşte cu vicleşug cel-rău: pe cea dintâi, semănându-şi neghina şi aţâţând sufletul prin plăcerile trupului, ca să-l înduplece să-şi desfacă dorinţa de iubirea dumnezeiască; iar pe cea de a doua o doreşte şi o cere cu viclenie, voind să strice firea prin durere, ca să silească sufletul doborât de dureri să pună în mişcare gândurile de ocară împotriva Făcătorului.

Dar cunoscând noi planurile Vicleanului, să ne rugăm să nu ne vină ispita de bunăvoie, ca să nu ne desfacem dorinţa de iubirea de Dumnezeu; şi să răbdăm bărbăteşte pe cea fără de voie, venită cu îngăduinţa lui Dumnezeu, ca să ne arătăm punând mai presus decât firea pe Făcătorul firii. Deci fie ca toţi cei ce chemăm numele Domnului nostru Iisus Hristos să ne izbăvim de dulceţile celui-rău şi să ne slobozim de durerile viitoare, prin împărtăşirea de ipostasul bunurilor viitoare, care ni se va arăta în Însuşi Hristos, Domnul nostru, Singurul slăvit, împreună cu Tatăl şi cu Duhul Sfânt, de toată făptura. Amin.

CUPRINS

Cuvânt înainte,
de P. F. Părinte Patriarh D a n i e l 5
Viaţa şi scrierile Sfântului Maxim Mărturisitorul.... 7
Cuvânt ascetic 27
Capete despre dragoste 63
Întâia sută 65
A doua sută 82
A treia sută.. 106
A patra sută 129
Scoliile unui necunoscut 149
Capete gnostice sau teologice 155
Întâia sută 155
A doua sută 201
Întrebări, nedumeriri şi răspunsuri 249
Scurtă tâlcuire a rugăciunii Tatăl nostru 305

Redactare: Gabriela SĂNDULESCU
Culegere şi tehnoredactare computerizată:
Aurelia DROANĂ
Format 16/61x86. Coli de tipar 21 1/4. Cd. nr. 944

TIPOGRAFIA INSTITUTULUI BIBLIC ŞI DE MISIUNE
AL BISERICII ORTODOXE ROMÂNE
Intrarea Miron Cristea nr. 6; 040162 Bucureşti
Tel.: 406 71 93; 406 71 94; Fax: 300 05 53
www.edituripatriarhiei.ro
e-mail: tipogr.inst.biblic@rdslink.ro
magazin@edituripatriarhiei.ro



38